

Ш. УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ КӨКШЕТАУ УНИВЕРСИТЕТІ
КОКШЕТАУСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. Ш. УАЛИХАНОВА
SH.UALIKHANOV KOKSHETAU UNIVERSITY

«ШОҚАН ОҚУЛАРЫ-25» тақырыбында **«Тәуелсіздік жылдарындағы Қазақстан ғылымы. Жетістіктер және даму болашағы»** тақырыбында Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 30 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның
МАТЕРИАЛДАРЫ
21 сәуір

МАТЕРИАЛЫ
международной научно-практической конференции,
«ШОҚАН ОҚУЛАРЫ-25» на тему **«Наука Казахстана за годы Независимости. Достижения и перспективы развития»**, посвященную 30-летию Независимости Республики Казахстан
21 апреля

MATERIALS
of the International practical science conference
«SHOQAN OQULARY - 25» on the topic **«Science of Kazakhstan for the years of Independence. Achievements and prospects of development»**, dedicated to the 30th anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan
April 21

Көкшетау, 2021

**«ШОҚАН ОҚУЛАРЫ-25» тақырыбында «Тәуелсіздік жылдарындағы Қазақстан ғылымы. Жетістіктер және даму болашағы» тақырыбында Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 30 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның МАТЕРИАЛДАРЫ
21 сәуір**

МАТЕРИАЛЫ
международной научно-практической конференции,
«ШОҚАН ОҚУЛАРЫ-25» на тему «Наука Казахстана за годы Независимости. Достижения и перспективы развития», посвященную 30-летию Независимости Республики Казахстан
21 апреля

MATERIALS
of the International practical science conference
«SHOQAN OQULARY - 25» on the topic «Science of Kazakhstan for the years of Independence. Achievements and prospects of development», dedicated to the 30th anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan
April 21

Том 3

Көкшетау, 2021

УДК 001
ББК 72
Х 17

Халықаралық ғылыми-практикалық конференция, «ШОҚАН ОҚУЛАРЫ-25», «Қазақстан ғылымы Тәуелсіздік жылдарында. Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 30 жылдығына арналған» Жетістіктер мен даму перспективалары», Қазақстан, Көкшетау, 2021. Т. 2.

Сборник материалов международной научно-практической конференции, «ШОҚАН ОҚУЛАРЫ-25» на тему «Наука Казахстана за годы Независимости. Достижения и перспективы развития», посвященную 30-летию Независимости Республики Казахстан, Казахстан, Кокшетау, 2021. Т.2.

Materials of the International practical science conference «SHOQAN OQULARY - 25» on the topic «Science of Kazakhstan for the years of Independence. Achievements and prospects of development», dedicated to the 30th anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan. Kokshetau, 2021. T.2.

ISBN 978-601-261-483-1
Т.2.-2021.-234 б.
ISBN 978-601-261-485-5(2)

Бұл басылымға «ШОҚАН ОҚУЛАРЫ - 25» халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының «Қазақстан ғылымы тәуелсіздік жылдарында. Жетістіктер мен даму болашағы» тақырыбында Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 30 жылдығына арналған. Олар көптеген жұмысшыларға, университет оқытушыларына, докторанттар мен магистранттарға арналған әр түрлі ғылым салаларының мәселелерін көрсетеді

В настоящее издание вошли материалы международной научно-практической конференции «ШОҚАН ОҚУЛАРЫ-25» на тему «Наука Казахстана за годы Независимости. Достижения и перспективы развития», посвященную 30-летию Независимости Республики Казахстан. Они отражают проблемы различных отраслей науки, рассчитанные на широкий круг работников, преподавателей ВУЗов, PhD докторантов и магистрантов.

УДК 001
ББК 72

СЕКЦИЯЛАР:

«Гуманитарлық ғылымдар, тарих» секциясы.
«Гуманитарлық ғылымдар, тілдер мен әдебиет» секциясы
«Педагогика, әлеуметтік, ғылымдар» секциясы
«Жаратылыстану ғылымдар» секциясы
«Қызметтер, бизнес, менеджмент және құқық, ауыл шаруашылығы ғылымдар» секциясы.
«Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар мен техникалық ғылым» секциясы
«Денсаулық сақтау» секциясы.

СЕКЦИИ:

Секция «Гуманитарные науки, История»
Секция «Гуманитарные науки, языки и литература»
Секция «Педагогика, социальные, науки»
Секция «Естественные науки»
Секция «Услуги, Бизнес, управление и право Сельскохозяйственные науки»
Секция «Информационно-коммуникационные технологии и технические науки»
Секция «Здравоохранение»

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

Сырлыбаев М.К. - Ректор Кокшетауского университета им.Ш.Уалиханова.
Жакупова А.Д. – Проректор по научной работе и международным связям.
Байтук Ғ.С.- Проректор по социально-культурному развитию
Бексеитова А.Т.-Декан факультета истории, юриспруденция, искусства и спорта.
Исмагулова А.Е.-Декан факультета филологии-педагогически.
Хамитова А.С. -.Декан факультета естественных наук.
Искаков А.Ж. -Директор АТИ им. С. Садвакасова.
Байдалин М.Е. –Руководитель ДН и МС
Герфанова Э.Ф. –Руководитель ОМС
Макенова Л.С. - Руководитель редакционно-издательского отдела
Звольский В.А.-Руководитель службы компьютерных технологий и телекоммуникаций
Досумова А.Д – Руководитель ДФ.
Баймаганбетова Р.С. -руководитель планово экономического отдела

ISBN 978-601-261-463-1
ISBN 978-601-261-485-5 (2)

© Ш.Уәлиханов атындағы
Көкшетау университеті, 2021

«ПЕДАГОГИКА, ӘЛЕУМЕТТІК, ҒЫЛЫМДАР» секциясы секция «ПЕДАГОГИКА, СОЦИАЛЬНЫЕ, НАУКИ»

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕ ЖЕКЕ-САРАЛАНҒАН ТӘСІЛДІ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ

Акишева А.К. доктор PhD, доцент, Абзелова А.Н.,
Кокшетауский университет им. А.Мырзахметова, г.Кокшетау
Abzelova.ajsulu@bk.ru

Табиғат адамға жомарттық сыйлады: Жер бетінде ешқашан болған емес, екі бірдей адам болмайды және болмайды да. Әр адам өзінің жеке ерекшелігінде жалғыз және ерекше. Адамзат қоғамында даму жалпы және ерекше көрінеді. Жалпы белгілі бір жастағы барлық адамдарға тән, жеке адамды ерекше ажыратады. Даралық интеллектуалды, ерікті, моральдық, әлеуметтік және басқа да жеке қасиеттердің жиынтығымен сипатталады, ол осы адамды басқа адамдардан айтарлықтай ерекшелендіреді. Бала 1-сыныпқа келетін мектепке деген қызығушылық білімнің өшпес шамына айналуы қаншалықты маңызды. Оқу белсенділігін сақтау үшін оқушыларымызды жақсы білуіңіз керек. Оларға білім процесінде көмектесу керек, сондықтан олардың оқуларын бақылау керек, сондықтан балалар біртіндеп өз іс-әрекеттерін, оқу жұмысын өзін-өзі реттеуді игереді.

Я. А. Коменскийдің педагогикалық жүйесінде балаларды оқыту мен тәрбиелеудің бүкіл процесін олардың жас және жеке ерекшеліктерін ескере отырып құру және осы ерекшеліктерді жүйелі бақылау арқылы анықтау керек деген ережелер нақты көрсетілген [1].

Педагог К. Д. Ушинский де жеке көзқарастың негізі баланың ерекшеліктерін анықтау деп санайды. Ол былай деп жазды: "Егер педагогика адамды барлық жағынан тәрбиелегісі келсе, онда ол алдымен оны барлық жағынан тануы керек". Ол балаларға жеке көзқарас әдістерінің кең әдістемесін жасады. Сонымен бірге, К.Д.Ушинский балаға жеке көзқарастың күрделі процесінде мәселені шешудің шығармашылық сипатын баса көрсете отырып, белгілі бір рецепттер берілмеуі керек деген пікір білдірді.

Балаларға жеке көзқарас принципі А. С. Макаренко бірқатар педагогикалық мәселелерді шешуде, мысалы, балалар тобын ұйымдастыру мен тәрбиелеуде, балаларды еңбекке тәрбиелеуде, ойын барысында өте маңызды деп санады. Ол жеке тұлғаны тәрбиелеудің жалпы бағдарламасын жүзеге асыра отырып, мұғалім баланың жеке ерекшеліктеріне сәйкес оған "түзетулер" енгізуі керек деген қорытындыға келді. Адамның мінезіндегі жалпы және ерекше нәрсе бір-бірімен тығыз байланысты, оларды "оралған түйіндер" деп атайды. Осы анықтамамен А. С. Макаренко балаларға жеке көзқарастың күрделілігін атап өтті. Оның пікірінше, тәрбие мен оқыту процесінде баланың жағымды қасиеттеріне назар аудару керек - бұл жалпы білім беру жүйесіндегі және балаларға жеке көзқарастағы басты қолдау. Сондықтан, әр бала, ең алдымен, мінез-құлық пен іс-әрекеттің жағымды жақтарын анықтап, осы негізде оның күші мен мүмкіндіктеріне деген сенімді нығайтуы керек. Ерте жастан бастап тәрбиелеу шығармашылық белсенділікті, бастаманы дамыту үшін болуы керек.

Жеке тәсіл-бұл әртүрлі өмірлік жағдайларда олардың мінез-құлқына айтарлықтай әсер ететін оқушылардың ерекшеліктерін (темперамент, мінез, қабілет, бейімділік және т.б.) ескере отырып, педагогикалық процесті жүзеге асыру. Жеке тәсілдің мәні әр балаға қатысты оңтайлы нәтижелерге қол жеткізу үшін білім берудің әртүрлі формалары мен әдістерін икемді қолдану болып табылады.

Жеке тәсілдің бір тәсілі-оқытуды саралау. Бұл немесе басқа жеке қасиет көбінесе типтік, яғни бірнеше оқушыларға тән болғандықтан, сол ерекшеліктермен ерекшеленетін балалар тобына жеке көзқарас қалыптастыруға болады. Педагогикада бұл тәсіл сараланған деп аталады.

Оқытудағы жеке көзқарасты сәтті жүзеге асырудың қажетті шарты, ең алдымен, мұғалімнің педагогикалық әдептілігі болып табылады. Балаға үндеудің тыныш үні, көтермелеу сөзі, жақсы жауап үшін мақұлдау, әдемі жазылған жол өрескел ескертуден, айқайдан гөрі көп нәтиже береді. Оқушы, әсіресе әлсіз, мұғалімнің оның жетістіктеріне қызығушылық танытатынына сенімді болуы керек, кез-келген, тіпті ең кішкентайын да көреді, онымен бірге қуанады.

Әрине, бұл ұстаным оқушыға деген талапты төмендетпейді. Бұл жалпы ережелер балаға жеке көзқараспен, оқытуды дараландыруда ерекше маңызды.

Оқушыға жеке көзқарасты жүзеге асырудың келесі маңызды шарты – оқытудың оқушының жеке басын қалыптастыруға бағытталуы, ол әр оқушыға тиімді назар аударуды, әр сабақта оның шығармашылық тұлғасын болжайды. Ең алдымен, балалардың сабаққа деген қызығушылығын, оқу жұмысын және оқуға жауапкершілікпен қарауды дамыту қажет. Психолог А. Г. Морозова жазғандай, қызығушылық үш міндетті нүктемен сипатталады: белсенділікке қатысты жағымды эмоция; осы эмоцияның танымдық жағының болуы, яғни біз таным мен танымның қуанышы деп атаймыз; іс-әрекеттің өзінен туындайтын тікелей мотивтің болуы, яғни іс-әрекеттің өзі оқушыны басқа импульстардан тәуелсіз айналысуға шақырады және итермелейді.

Қызығушылықты ояту үшін ұжымдық және тәсіл қажет: сыныпқа мақсат қою, танымдық міндет қою, іздеу жағдайын құру, іздеудің маңыздылығын ашу және барлығына оқу жұмысына қатысуға көмектесу. Байқау көрсеткендей, барлық оқушылар бірден жаңа нәрсеге қызығушылық таныта бастайды, белсенді танымдық белсенділікке енеді. Кейбіреулер өздері білетін нәрсені және шындықты қалай іздеу керектігін білу үшін жеке көмекке мұқтаж. Егер сіз осы балаларға бірден назар аудармасаңыз, онда олар сабақ бойы пассивті болып қалады және олардың санасы байытылмайды, дегенмен олар жалпы сынып тапсырмаларын орындайды.

Оқушыларды оқытуда жеке тәсілді іске асыру бір реттік емес "оқиға" - бұл баланың дамуы мен өзгеруімен, оның білім деңгейімен, дағдыларының қалыптасуымен, қызығушылықтары мен бейімділіктерінің дамуы мен өзгеруімен бірге жүретін динамикалық процесс, соған сәйкес балаға деген көзқарастың мақсаттары, мазмұны, әдістері өзгереді. Сондықтан оқушылардың даму перспективалары мен олармен жұмыс істеу перспективаларын көру маңызды.

Әрбір балаға жеке көзқарас қажет екенін атап өткен жөн, өйткені бұл үйлесімді және жан-жақты дамыған жеке тұлғаны қалыптастырудың, жеке тұлғаның өзін ерекше тұлға ретінде қалыптастырудың міндетті шарты.

Бүгінгі күннің ең өзекті мәселелерінің бірі-барлық оқушылардың бағдарламалық материалды сапалы меңгеруі. Тапсырманы өз бетінше орындау-бұл білім, дағды сапасының ең сенімді көрсеткіші.

Оқушыларды оқытудың сараланған тәсіліне сәйкес әр оқушы қол жетімді тапсырма алады (бірақ бағдарлама деңгейінен төмен емес). Оқушылар үнемі өз міндеттерінің деңгейін көтереді. Неғұрлым күрделі нұсқаны орындау әр оқушының мақсатына айналады. Мұндай жұмыс маңызды тәрбиелік мәнге ие, кез-келген тапсырманы мұқият орындауға дағдыланады, белсенділікті тиісті деңгейде ұстайды, дербестік пен жауапкершілік сезімін қалыптастырады.

Оқушылардың дамуы оқу тапсырмаларының күшейтілген жүктемесіне байланысты болмауы керек, бірақ оларға сабақта жаңасын ұжымдық іздеуге қатысуға, белсенді танымдық іс-әрекетке қатысуға мүмкіндік беру нәтижесінде әр оқушы өзін, жеке ерекшеліктерін толық түсініп, оқуды қалайтын және білетін оқытудың шынайы тақырыбына айналуы үшін жағдай жасау қажет.

Оқу процесінің негізгі мақсаты ретінде оқушыларды дамытуға, олардың білім, білік және дағдыларды игеруіне, педагогикалық шығармашылықтың өзекті және міндетті құрамдас бөлігіне назар аудара отырып, оқу жұмысын саралау мәселесі туындайды.

"Сараланған тәсіл" ұғымы балалар қауымдастықтарында оның құрылымдық немесе бейресми бірлестіктері ретінде бар немесе оқушылардың ұқсас жеке қасиеттеріне сәйкес мұғалім ерекшелейтін оқушылар топтарына мақсатты педагогикалық әсер етуді білдіреді. Сараланған тәсіл әр бала үшін емес, оқушылардың белгілі бір санаттары үшін білім беру әдістерін жасауға мүмкіндік береді.

Оқушылардың типтік жеке айырмашылықтарын ескерумен сипатталатын білім беру процесі сараланған болып саналады.

Сараланған тәсілдің мәні материалдың мазмұнын жеңілдетуде емес, оқушы түпкі мақсатқа, яғни тапсырманы өз бетінше орындауға келуі керек қарапайым жолды табуда.

Сонымен, сараланған тапсырмалардың негізгі мақсаты оқушылардың оқу мүмкіндіктеріндегі жеке айырмашылықтарды біліп, ескере отырып, олардың әрқайсысына оқу процесінде танымдық белсенділікті қалыптастыру үшін оңтайлы жағдай жасау болып табылады.

Сараланған тәсіл сабақтарда және үй жұмысында балалардың білімі мен қабілеттерін ескере отырып мұғалім құрастыратын көп деңгейлі тапсырмаларды қолдануды қамтиды. Мұндай тапсырмалар әр түрлі деңгейдегі балаларға қол жетімді болуы керек, әйтпесе бір бала бағдарламалық материалды оңай, қиындықсыз игереді, ал екіншісі оған қиын материалды түсінуге бар күшін жұмсайды. Сонымен қатар, бір бала өз қабілеттеріне қолданыс таба алмайды, өзіне қиын материалда өзін үйретпейді, ал екіншісі өз қабілеттеріне сенімсіздік сезімін дамытады. Екі жағдайда да оқушылардың оқуға деген қызығушылығы жоғалады. Тек сараланған тәсіл ғана оқу процесін жемісті, қызықты етуге мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта сараланған оқыту сыртқы немесе ішкі түрде жүзеге асырылады.

Сыртқы форма әртүрлі критерийлер бойынша біртекті (біртекті) сыныптарды жинақтаумен сипатталады. Белгілі бір пәнге (7-8 оқу жылына) танымдық қызығушылықты қалыптастыру критерийі ең маңызды және негізделген болып табылады. Осылайша, бастауыш мектепте осындай саралауды қолдану негізсіз.

Саралау гетерогенді (көп деңгейлі немесе көп деңгейлі) сыныптарда қолданылады, онда әдетте үш деңгей – жоғары, орташа және төмен (оқу деңгейі, ақыл-ой төзімділігі, дербестік дәрежесі, шығармашылық дәрежесі, ақыл-ойдың икемділігі, есте сақтау дәрежесі, танымдық белсенділік дәрежесі және т.б.). ішкі саралау бастауыш мектепте оқу процесін тиімді ұйымдастыру үшін өте қолайлы [2].

Оқытуды ұйымдастырудың топтық формасымен және білімді игерудің жеке сипатымен байланысты дәстүрлі мектептің негізгі қарама - қайшылығын шешуге бағытталған оқытуға сараланған тәсіл принципі болуы мүмкін, бірақ жеке (субъективті) деңгейде жүзеге асырылады, яғни жеке сараланған тәсіл принципі.

Жеке сараланған тәсіл - білім берудің мазмұнын, нысандарын, әдістерін, қарқынын, көлемін таңдау арқылы әр баланың білім алуына оңтайлы жағдайлар жасалатын, сондай-ақ балалардың әртүрлі білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыратын оқу процесін ұйымдастыру

Жеке сараланған тәсіл принципі әр баланы, психикалық және физикалық даму ерекшеліктерін, қызығушылықтарын, бейімділігі мен оқу қабілеттерін жан-жақты зерттеуді қамтиды. Оқушыларды жан - жақты зерттеу әр балаға дұрыс педагогикалық әсер етудің негізі болып табылады.

Баланы білу-ең күрделі ғылым. Бұл әрқайсысынан ерекше, жеке, оны бәрінен ерекшелейтін және оның жас ерекшеліктерін сипаттайтын жалпы нәрсені көру және түсіну қабілеті; бұл баланы түсіну және қабылдау, жақсы, мойынсұнғыш, ерекше күш қажет етпейтін адамды ғана емес, сонымен бірге уақытында көмектесуге болатын, назардан тыс қалдыруға болмайтын көзқарасты табу керек.

Бүгінде барлық балалар әртүрлі екеніне ешкімді сендірудің қажеті жоқ. Олар ақпаратты әртүрлі қабылдайды, оны әртүрлі талдайды, әртүрлі өнімділікке, әртүрлі көңіл-күйге, жадқа және т. б.

Жеке жас ерекшеліктерін ескере отырып, әр оқушыға әсер ету жүйесін жасау – бұл мұғалімнің практикалық іс-әрекетте жеке көзқарасты жүзеге асырудағы міндеті. Бұл жүйенің негізгі бастапқы элементі оқушының оқуы болуы керек.

Жеке тұлғаның маңызды қасиеттерінің бірі — мидың функционалды асимметриясы- ол қабылдау, есте сақтау, ойлау стратегиясын және адамның эмоционалды саласын анықтайды.

Бастауыш сынып оқушыларының танымдық процестерінің даму дәрежесін анықтау, олардың әрі қарай оқуға дайындығын анықтау өте маңызды. Балаларды диагностикалау неғұрлым дәл жүргізілсе, түзету жұмыстарының кешені неғұрлым тез және дұрыс жасалып,

жүзеге асырылса, психикалық танымдық процестерді дамыту және балалардың оқудағы жетістіктерін арттыру ықтималдығы соғұрлым жоғары болады.

Осылайша, жас мектеп оқушыларының танымдық қызығушылығы нашар дамыған, өйткені олар тек жарқын, түрлі-түсті суреттерге қызығушылық танытады және ерекше тақырыппен танысқаннан кейін қызығушылық жоғалады, сондықтан балаларды үнемі жаңа нәрсемен таң қалдыру керек. Мұны жоғарыда аталған жағдайлардың арқасында жасауға болады, олардың ішіндегі ең маңыздылары оқу процесінде және қарым-қатынаста қалыптасқан қатынастар, онда оқытудың қолайлы атмосферасы, танымдық қызығушылықтар мен оқушының жеке басын қалыптастыру болады қалыпты физиологиялық тепе-теңдігі біртіндеп қалпына келтіріледі.

Әдебиеттер тізімі:

1. Батомункуева, А. М. Работаю на основе индивидуальных учебных планов /А. М. Батомункуева // Директор школы. – 2009. – № 9. – 65–71б.
2. Белошистая, А. В. Обучение математике с учетом индивидуальных особенностей ребенка [Электронный ресурс] / А. В. Белошистая. – Режим доступа: http://library.by/portalus/modules/psychology/readme.php?subaction=showfull&id=1107782623&archive=112045907&start_from=&ucat=27&.
3. Богуславский, М. А. Дифференцированный подход в обучении: четыре основных принципа / М. А. Богуславский // Первое сентября. – 2007. – №1. – 25–31б.

ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ БЕЙІМДЕЛУ МӘСЕЛЕСІ

Акишева А.К. доктор PhD, доцент, Жанкұтты К.Ә.
Кокшетауский университет им. А.Мырзахметова, г.Кокшетау
zh.kurmet1997@mail.ru

Ғылыми-техникалық процесс барысында еңбек сипаты адамның психологиялық ерекшеліктеріне ерекше назар аударуды ұсынады. Техника мен технологияның күрделенуі адамға физикалық күшке қарағанда ақыл-ойдың көп күшін жұмсауға мүмкіндік береді. Бір жағынан, адам өмірінің көп бөлігін әріптестері психологиялық қолдау көрсететін еңбек ұжымында өткізеді.

Бұл жағдайда көшбасшының міндеті-жеке тұлғаның жеке қасиеттерін пайдалану және оның ұжыммен қарым-қатынасын реттеу. Адамдар бір-біріне қаншалықты жақын болса, соғұрлым олардың еңбек жағдайлары жақсы болады.

Әлеуметтік-психологиялық климат ұжымдағы қызметкерлердің әр түрлі іс-әрекеттегі тұрақты психологиялық жағдайын сипаттайды. Топтың эмоционалды және еңбек қатынастарын қалыптастыру, әлеуметтік-психологиялық климат топ мүшелерінің қарым-қатынасын анықтайды. Әлеуметтік-психологиялық климаттың негізгі белгілері ұжым өмірінің жалпы, интегралды психологиялық жағдайын сипаттайды, әлеуметтік, топтық және жеке еңбек жағдайларын қамтамасыз етеді.

Бір адамның көңіл-күйі онымен қарым-қатынас жасайтын басқа адамда сезіледі. Осыдан кейін адамдардың көңіл-күйін, эмоцияларын, сезімдерін біріктіретін эмоционалды түсінік пайда болады. Әлеуметтік-психологиялық климат қызметкердің және оның ұжымының көңіл-күйіне әсер етеді. Позитивті әлеуметтік-психологиялық көзқарас Еңбек өнімділігі мен жұмысшылардың қайтарымымен сипатталғанымен, теріс әлеуметтік – психологиялық жағдай еңбек мотивациясын төмендетеді.

Әлеуметтік-психологиялық жағдай-бұл басшының жұмысының негізі. Ол қызметкерлермен жақсы, түсінікті қарым-қатынас, оларға көмек, құрмет, жақсы басқару үшін бағаланады. Жоғары әлеуметтік-психологиялық жағдайға қол жеткізу-бұл қысқа уақыт ішінде ешқашан қалыптаспайтын ұзақ процесс.

Әлеуметтік-психологиялық жағдайдың сапасын анықтау үшін оның барлық құрастырушыларын анықтау қажет. Әлеуметтік-психологиялық жағдайды құрастырушылар Б. Д. Парыгин 2 негізгі бөлікке бөлінеді – адамдардың жұмысқа және бір-біріне қатынасы. Бұл қатынастардың барлық қырлары екі негізгі психологиялық параметрлермен сипатталады-эмоционалды және материалдық.

Материалдық мемлекет адамның қабылдаған әрекеттерінің әртүрлі қырларына назар аударуды білдіреді. Эмоционалды күй іс-әрекеттің қанағаттануы немесе қанағаттанбауымен сипатталады.

Б. Д. Парыгиннің пікірінше, әлеуметтік-психологиялық жағдай ортаның қатынасы мен ондағы сезіммен түсіндіріледі. Бұл жағдай команданың әр мүшесінің өзіне деген көзқарасының үлгісімен сипатталады. Осылайша, адамдардың әлеуметтік-психологиялық құрылымы олардың бір-біріне деген қарым-қатынасында, ортақ істерінде көрінеді.

Жақсы әлеуметтік-психологиялық жағдайдың келесі белгілері бар:

Топ мүшелерінің бір-біріне деген сенімі мен талапшылдығы;

Бүкіл ұжымға қатысты мәселені шешуде өз ойын еркін білдіру;

Ұжым мүшелеріне көңілсіз жағдайда көмектесу;

Топтағы жағдайды жақсарту үшін жауапкершілікті өз мойныңызға алыңыз. Белгілі бір ұжымның әлеуметтік-психологиялық жағдайын диагностикалау үшін ұжымның жұмысқа деген ұмтылысын салыстыру және оның пайда болуын бағалау қажет.

Б. Д. Парыгин әлеуметтік-психологиялық жағдайдың екі нұсқасын ұсынады:

1) негізгі зерттеулер бойынша;

2) жедел зерттеу бойынша.

Диагностиканың бірінші жағдайында ұжым қызметіндегі барлық әлеуметтік-психологиялық жағдай зерттеледі. Екінші жағдайда, ұжымдағы әлеуметтік-психологиялық жағдайды зерттеуді қарастырып қана қоймай, оны ұжымдағы қатынастарды жақсарту үшін іс жүзінде қолданады.

Диагностика кезінде топтық үйлесімділік, жұмысқа қанағаттану, әлеуметтік даму талаптарына сәйкестік, әлеуметтік – психологиялық әлеует сияқты көрсеткіштер анықталады.

Ұжымдағы көңіл-күй мен қоғамдық пікір, эмоционалды қуат пен өзара әрекеттесу деңгейі ондағы әлеуметтік-психологиялық, климаттық жағдайлармен анықталады. "Психологиялық климат", "әлеуметтік-психологиялық климат" немесе "микроклимат" ұғымдары - ғылыми емес, ауыспалы ұғымдар. Әлеуметтік-психологиялық климат дегеніміз, мұндай климаттағы адам өзін ұжымда мүмкіндігінше жайлы сезініп, жеке және кәсіби қарым-қатынаста өзін жан-жақты көрсете алады. Эмоционалды бағалау психологиялық климатты сипаттауда үлкен маңызға ие, өйткені ұжымдағы психологиялық климаттың мазасыз сипаты адамдардың қарым-қатынасымен, олардың көңіл-күйімен, әл-ауқатымен және бірлескен жұмыс процесіне қанағаттануымен анықталады. Қолайлы әлеуметтік-психологиялық ахуал қалыптасқан педагогикалық ұжым қолайлы моральдық-психологиялық ауа-райымен, мейірімділігімен, өзара талапшылдығымен, борыш пен жауапкершілікке құрметпен қарайтындығымен ерекшеленеді.

Әлеуметтік-психологиялық климат-бұл топ мүшелерінің бірлескен іс-әрекеті мен өзара әрекеттесуінің силуэт процесі болып табылатын ұжымның сенсорлық-психологиялық жағдайларының жүйесі. Осылайша, әлеуметтік-психологиялық климатты түсіну арқылы оның негізгі функцияларын атауға болады. Педагогикалық ұжымның әлеуметтік-психологиялық ахуалын шоғырландыру қызметі ұжым мүшелерінің оқу-тәрбие міндеттерін шешуге ұжымдық күш-жігерін шоғырландыруды, біріктіруді жүзеге асырады.

Мотивациялық қызмет педагогикалық қызметті қолдану үшін қажетті ұжымның "эмоционалды Күшін" қалыптастырумен байланысты. Тұрақтандыру қызметі корпоратившілік тұрақтылықты қамтамасыз етеді, ұжымға жаңа мүшелердің кіруі үшін қажетті алғышарттар жасайды.

Реттеуші қызмет қарым-қатынас нормаларын нығайтуға, ұжымның төрт мүшесін бағалауға бағытталған.

Психологияда қолайлы әлеуметтік-психологиялық климаттың негізгі көрсеткіштерін анықтау бойынша зерттеулер жүргізіледі. Егер кейбір жағдайларда тұлғааралық, моральдық, сезімдік, құқықтық қатынастар индикатордың сипаттамалары ретінде қарастырылса, онда басқа жағдайларда ұжымдық іс-әрекеттің тиімділігінің жалпы сипаттамасына ерекше мән беріледі.

Мұндай сипаттамаларға мыналар жатады:

ұжым мүшелерінің ұжымда болуына, ондағы еңбек нәтижесі мен процесіне қанағаттануы;

ресми және бейресми көшбасшылардың беделі;

ұжымдағы жарқын, жақсы көңіл-күй;

ұжым мүшелерін басқару және ұжымның өзін басқару

қатысудың жоғары деңгейі;

ұжым мүшелерінің бірлігі мен бірлігі;

сапалық тәртіп;

еңбек өнімділігі;

кадрлардың тұрақтылығы.

Қолайлы әлеуметтік-психологиялық климаттың бұл белгілерін оқытушылар құрамын бағалауда қолдануға болады.

Қалыптасқан әлеуметтік-психологиялық климат жағдайында ол ұжым мүшелеріне оң немесе теріс әсер етеді. Өзара ақыл, ынтымақтастық бірлескен ұжымдағы қарым-қатынас тәжірибелі немесе жас мұғалім бірлескен қуаныш табады. Ал апатия, апатия, қысым басым болған жағдайда, команда мүшесі көңілсіздік пен көңілсіздікке түседі, бұл оның көшбасшылық қызметінің бұзылуына, жанжалға және тіпті басқа командаға көшуіне әкеледі.

Кәсіби-педагогикалық міндеттердің кең спектрін орындай отырып, мұғалім өзін және қоғамның жұмысын бағалауды қажет етеді. Мұғалімдер әсіресе беделді адамдардың, соның ішінде басшылар мен ата-аналардың бағаларын түсінуге бейім. Оң бағалау мұғалімді ынталандырады. Өз қызметінің, кәсіби ұстанымының жағымсыз қателігі, өзгелермен қарым-қатынасты қайта қарастырған жоқ. Сондықтан педагогикалық ұжымдағы қарым-қатынас өзара сыни, принципті, талапшыл және мейірімді сипатты қажет етеді.

Әлеуметтік-психологиялық климаттың адамға әсер ету механизмі еліктеуден тұрады — басқа адамдардың сезімдерін, ойларын тікелей пайдалану, пайдалану. Барысында педагогикалық қызметтің бір мұғалімнің қабілетті түсіну, оны улайтындарға эмоционалдық жай-күйі, әріптестері, басқа да талдайды, психологиялық жай-күйі, өз әріптестерінің сопоставляют өз сенім, тілек, қатысқысы келмеуі болып табылады. Кейде бірлескен іс-шаралар, ортақ мүдделер оң имитация процесін едәуір жылдамдатады. Әріптесіңіздің сенсорлық-психологиялық көңіл-күйін түсініп, оны түсініп, мұғалім бұл жағдайдан шығудың оңтайлы шешімін іздейді.

Өзара әрекеттесудің екінші жағы-жеке тұлғаның ұжымдағы климатқа әсері. Сауатты, принципті, жауапты, мейірімді, әдепті мұғалімдер ұжымда қолайлы климаттың қалыптасуына айтарлықтай әсер етуі мүмкін. Керісінше, ұжымның әдепсіз, әдепсіз мүшесі теріс климатты орнатуға ықпал етеді.

Ұжымның жалпы климаты оның мүшелерінің зияткерлік, сезімтал және ерікті қасиеттеріне байланысты. Жеке мұғалімнің танымдық белсенділігі, тапқырлығы ұжымды инновациялық қызметте дамытуға, жаңа технологияларды іздеуге арналған. Жігерлі мұғалім-көшбасшы басқаларды ерте қабылдайды. Егер команда мүшелерінің ақыл-ойы, сезімдері, ерік-жігері педагогикалық іс-әрекетке бағытталған болса, онда жетістікке жету оңай.

Адамның ұжымына және оның әлеуметтік-психологиялық климатына әсер ететін негізгі әдістер-бұл ақыл-ой, тәжірибе, үлгі. Көзқарас белгілі бір адамды-сенімді адамды түсінуге сәйкес адамдардың бағалауды, пікірін, қалыптасқан мінез-құлқын өзгертуге бағытталған. Бұл жағдайда күш қолдану, тек ақылға ғана емес, сонымен бірге әңгімелесушінің сезіміне де әсер ететін факторлардың қисықтығымен дәлелдеу. Сенлинизация процесінде бір адамның екінші адамға немесе жалпы ұжымға әсері либералды немесе қисынсыз түрде жүзеге асырылады, ұжымда жағымды әлеуметтік-психологиялық климат құрмай жеке тұлғаны қалыптастырудың тиімді әдісі-бұл жеке адамға, әріптестерге үлгі болатын жеке мысал. Ұжымдық пікірге қатысты болуы мүмкін. Үлгі барлық уақытта нақты, ол әрекеттер мен мінез-құлықтың үлгісін береді, көңіл-күй мен өмірді салыстыруға мүмкіндік береді.

Қолайлы психологиялық климаттың қалыптасуына кедергі келтіретін факторлардың арасында командадағы келіспеушіліктер немесе "климаттық ауытқулар"деп атауға болады. Әлеуметтік-психологиялық келіспеушілікті көптеген мамандар адамдардың тікелей қарым-қатынасы саласында туындайтын карма-қайшылықтардың кең спектрі ретінде қарастырады. Педагогикалық ұжымда туындайтын келіспеушіліктер өз табиғаты бойынша тұлғааралық келіспеушіліктер болып табылады. Бұл жағдайда адамдар іс-әрекеттің мақсатымен келіспейді немесе оған қол жеткізудің әдістері мен құралдары туралы әртүрлі пікірге ие.

Келіспеушілік әртүрлі себептерге байланысты болуы мүмкін. Педагогикалық ұжымдағы жеке келіспеушіліктер бірлескен педагогикалық қызмет процесінде қалыптасқан қатынастардың бұзылуына байланысты. Бұл мұғалімдер, менеджерлер арасындағы педагогикалық қызметпен байланысты іскерлік байланыс болуы мүмкін.

Педагогикалық ұжымда орын алатын сәйкессіздіктің үш негізгі тобын бөлуге болады. Бірінші топ-кәсіби-педагогикалық қызметтің максимумына қол жеткізуге кедергі келтіретін іскерлік байланыстардың бұзылуынан туындайтын кәсіби келіспеушіліктер. Мұндай келіспеушіліктер жұмыстағы сәтсіздіктен, іс-әрекеттің мақсаттарын түсінбеуден және өз ісін білмеуден туындайды.

Екінші мұғалімнің мінез-құлқы өзара әрекеттесу нормаларына сәйкес келмеуімен де, мінез-құлықтың топ мүшелері бір-бірінен күткен талаптарға сәйкес келмеуімен де байланысты. Бұл мұғалімнің әріптестеріне және студенттеріне көрсеткен әдепсіздігінде, педагогикалық этика нормаларын бұзуда, ұжымның талаптарын орындамауда және т.б. үшінші топ-педагогикалық процеске қатысушылардың мінез-құлқы мен темпераментінің сипаттамаларына негізделген жеке сәйкессіздіктерден туындайтын келіспеушіліктер. Бұл топ негізінен ұстамдылық, өзін-өзі бағалау және пікір, эмоционалды жеткіліксіздік, шамадан тыс ашуланшақтық сияқты қасиеттерден тұрады.

Келіспеушіліктерді реттеу мынадай логикалық іс-әрекеттердің реттілігімен негізделеді: келіспеушіліктердің алдын алу; келіспеушіліктер туындаған жағдайда оларды үйлестіру, жою; жанжалды жағдайды неғұрлым оңтайлы шешу; жанжалды шешу. Бұл адамның алтын алу кезінде неге бұлай істегенін білу маңызды. Мектеп басшысы қалыптасқан қақтығыс жағдайына бей-жай қарамауы керек, сондықтан ол тараптарды ашық әңгімеге тарта отырып, жағдайды бірлесіп талдап, талқылауы керек. Келіспеушіліктерді басқару кезеңінде көшбасшы жеке сөйлесіп, алдағы кездесуге, араласуға келіспеушіліктерді психологиялық тұрғыдан дайындауы керек.

Егер бастапқы кезеңде келіспеушіліктер келісілмесе, онда оны шешудің тактикасы мен стратегиясын жасау керек. Оны мектеп директоры немесе оның орынбасарлары жүзеге асырады, қажет болған жағдайда ұжымдық шешім қабылданады. Оған сәйкес келісілмеген топтың мүшелеріне біраз уақыт бойы бір-біріне араласпау немесе осы араласуды болдырмау туралы келісім жасалуы мүмкін. Кәсіптік қызмет, оқу-тәрбие процесі жағдайларының өзгеруі мектептің жұмыс режиміне түзетулер енгізу арқылы реттеледі. Жеке сәйкессіздіктерден туындайтын келіспеушіліктерді жою елеулі сынақ болуы мүмкін. Бұл жағдайда басшылық

келіспейтін тараптарға басқа пікірлердің бар екенін мойындауға мүмкіндік беретін шешім қабылдайды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Казмиренко В. П. Социальная психология организаций. К., МАУП, 1993. – 33 б.
2. Кричевский Р.Л., Дубовская Е.М. Социальная психология, М., 2001. – 84 б.
3. Немов Р.С. Психология: Учеб. -Кн. 1. -М.:Просвещение,2000. -576 б.
4. Психология и педагогика: Учеб. пос. /Николаенко В.М. и др. -М.: ИНФРА-М, 2000. -175 б.
5. Современный словарь по психологии /Авт. сост. В.В.Юрчук. -Минск: Элайда, 2000. 704 б.

БАСТАУЫШ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ДЕРБЕСТІГІН ДАМУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Акишева А.К. доктор PhD, доцент, Кульмагамбетова Ж.А.
Кокшетауский университет им. А.Мырзахметова, г.Кокшетау
belgibaeva 80@mail.ru

Қоғамды демократияландырумен және жеке қасиеттерге қойылатын талаптардың артуымен сипатталатын жаңа әлеуметтік-экономикалық және саяси жағдайлардың әсерінен оқу процесінің мақсаттары мен мазмұнында терең және сапалы өзгерістер орын алады. Қазақстан Республикасының тұжырымдамасы білім беру мекемелерінде тәрбие мақсаттарына қол жеткізудегі негізгі міндеттердің бірі ретінде тәуелсіз өмір мен еңбекке дайындықты анықтайды. Мұндай жағдайда адамнан шығармашылық, өндірістік міндеттердің шешімдерін өз бетінше іздеу, пайдалы тәуелсіз бастамалар, іс-әрекеттер мен іс-әрекеттерді ұйымдастыру мүмкіндігі қажет. Осыған байланысты жас ұрпақты дербестік сияқты әлеуметтік маңызды сапада тәрбиелеу қажеттілігі өзекті болып табылады. Бұл оқушыда мақсаттарды өз бетінше белгілеуге, оларды жүзеге асырудың жолдарын, тәсілдері мен құралдарын таңдауға, олардың орындалуын ұйымдастыруға, реттеуге және бақылауға қабілетті қызмет субъектісінің позициясын қалыптастыруды қамтиды.

Бұл мәселені шешуді бастауыш мектепте бастау керек. Бастауыш сынып оқушыларының психикалық дамуының сезімталдығын, олардың педагогикалық әсерге сезімталдығын ескере отырып, балаларды өз бетінше білім алуға және қолдануға, жауапкершілікпен жұмыс істеуге, дербестік ойлауға және әрекет етуге, өз іс-әрекеттері мен мінез-құлқын ұйымдастыруға үйрету керек. Осы тұрғыдан алғанда, оқушылардың жеке басының сапасы ретінде дербестігін қалыптастыру білім беру саласындағы өзіндік әлеуметтік тапсырысқа айналады, сондықтан әлеуметтік және педагогикалық маңызы бар.

Кіші мектеп жасы, психологтар мен мұғалімдердің пікірінше, балалардың өмірде өзін-өзі жүзеге асыра алатын әртүрлі қасиеттерді дамыту үшін өте маңызды, мысалы: озбырлық, шығармашылық белсенділік, дербестік, сенімділік, табандылық, ұстамдылық және жауапкершілік. Баланың осы жаста қалыптасуының негізгі бағыттарының бірі дербестікті дамыту болып табылады, өйткені бұл оның кейінгі өмірдегі сәттілігін анықтайтын қасиет.

Дербестік бала есейген сайын біртіндеп қалыптасады және әр жас кезеңінде оның өзіндік ерекшеліктері болады. Сонымен бірге, әр кезеңде балалардың дербестігін ұтымды ынталандыру, қажетті дағдылар мен қабілеттерді дамыту қажет. Балалардың тәуелсіз қызметін шектеу жеке басын басуға әкеледі, теріс реакцияларды тудырады. Дербестікті қалыптастыру процесінің міндеттеріне зерттеушілер білімді, дағдыларды жетілдіруді ғана емес, сонымен қатар тиісті мотивтерді дамытуды да қамтиды.

Дербестік ерік-жігер сияқты психологиялық аспектімен тығыз байланысты, онда бала өзінің мінез-құлқы мен іс-әрекетін саналы түрде реттейді, бұл мақсатқа жету кезінде қиындықтарды жеңу қабілетінде көрінеді.

Жас оқушы оптимистік, көбінесе ойнағанды және қиялдағанды ұнатады. Бұл қызығушылық тудыратын табиғат, жеке тұлға тұтастай алғанда дербестік, ол өз пікірлері мен пікірлері бар және әрдайым басқа адамның пікірін дәлелсіз қабылдамайды. Сонымен бірге, ересек адамның беделі, оның пікірі әлі де жас оқушының мінез-құлқын анықтайды. Мұның бәрі баланың айналасындағы әлеммен қарым-қатынасына тікелей әсер етеді. Алайда, балаға материалдың едәуір мөлшерін есте сақтау үшін ұзақ уақыт бойы ерікті түрде назар аудару қиынға соғады [1].

Бұл ерекшелікті ескере отырып, мұғалім кіші оқушыны оқытуда балаға қажетті материалды есте сақтауға көмектесетін өзіндік жұмысты қолдана алады.

Кез - келген жас оқушының ерекшелігі-бұл қоршаған әлемге деген қызығушылық, оны қоршап тұрған заттар туралы ғана емес, сонымен бірге абстрактілер туралы да жаңа білім алу қажеттілігі. Сондықтан мұғалім үшін баланы жаңа білімді өз бетінше игеруге үйрету маңызды. Бұл көмек оған өз бетінше жұмыс жасаудың әртүрлі формалары ретінде қызмет етеді, бұл балаға қоршаған әлемді кезең-кезеңімен зерттеуге көмектеседі.

Жас студенттің әлемді тұтас қабылдауы сияқты психологиялық ерекшелігін ерекше атап өту маңызды.

Әлемді тану бастауыш мектеп жасындағы баланың ізгілік, ашықтық, позитивті рефлексия сияқты психологиялық ерекшеліктерімен байланысты. Алайда, әлемді тану тәуелсіздікпен тығыз байланысты өзін-өзі тану қалыптасқаннан кейін ғана пайда болуы керек.

В. И. Слободчиковтың кезеңделуіне сәйкес, бұл кезең даралау сатысына жатады. Бірақ оның өзі, сөзсіз, бүкіл дәуір. Бірінші сынып оқушысы мен он бірінші сынып оқушысының жанына қойыңыз-айырмашылық әсерлі – біреуі-басқа бала, екіншісі-ересек адам. Бір және басқа бала мектеп оқушылары болғанына қарамастан, олардың дүниетанымдық деңгейлері, объективті жеке дамуы айтарлықтай ерекшеленеді. Даралау кезеңінде адам болу өнерін игеруде айтарлықтай өзгерістер орын алады, олардың ішкі әлемінің жаңа ашылулары орын алады. Бұл Даму ересектердің қолдауымен бірге жүруі өте маңызды.

Бұл идея алғаш рет отандық ғылым мен тәжірибеде Г.Л. Бардиер, Т. А. Чередникова "Жас балалардың табиғи дамуын психологиялық сүйемелдеу" кітабында айтылған, ал М. Р. Битянова дамыған және негізделген. Содан кейін "қолдау" ұғымы кең контексте қолданыла бастады, әсіресе тұлғаның өзін - өзі тану және өзін-өзі дамыту процестерін психологиялық-педагогикалық қолдау мәселелеріне қатысты.

Өзін-өзі дамыту идеясы қазіргі ғылым мен практика үшін соншалықты тартымды болды, ол арнайы технологиялардың дамуын ынталандырды. Осындай технологиялардың бірі-Г.К. Селевко жасаған оқушының өзін-өзі дамыту технологиясы. Ғалым педагогикалық ұжымның негізгі мақсатын анықтайды-баланың жеке басын өзін-өзі дамыту режиміне енгізу, әр жас кезеңінде бұл режимді қолдау және ынталандыру, өзіне деген сенімді қалыптастыру.

Бұл жаста ерікті мінез-құлықтың тағы бір маңызды ісігі пайда болады. Бала тәуелсіз болады, ол белгілі бір жағдайларда қалай әрекет етуді тандайды. Мінез-құлықтың бұл түрі осы жаста пайда болатын моральдық мотивтерге негізделген. Бала моральдық құндылықтарды сіңіреді, белгілі бір ережелер мен заңдарды ұстануға тырысады. Көбінесе бұл өзіншіл мотивтермен және ересектермен мақұлдануға немесе құрдастар тобында жеке позициясын нығайтуға деген ұмтылыспен байланысты. Яғни, олардың мінез - құлқы осы жаста басым болатын негізгі мотивпен байланысты-жетістікке жету мотиві [2].

Танымдық белсенділік оқу іс-әрекетінде көрінеді, бірақ баланың оқу іс-әрекетінде неғұрлым сәтті болса, оған деген қызығушылығы соғұрлым жоғары болады.

Танымдық процестерді талдау олардың дамуының жалпы бағытын көрсетеді. Бастапқыда І–ІІ сыныптарда балалар өздеріне жүктелген оқу міндеті тұрғысынан не маңызды екенін емес, оларға не әсер еткенін, яғни қызықты, эмоционалды боялған, күтпеген жерден есте сақтайтындығы дәлелденді. Бұл сыныптарда олар есте сақтау мақсатын өз бетінше қалай қою керектігін білмейді және осы мақсатқа сәйкес есте сақтауды ұйымдастырады. Бұл жас кезеңінде материалды есте сақтау ойын немесе практикалық іс-әрекетте жүзеге асырылған және еріксіз орын алған мектеп жасына дейінгі балаларға тән есте сақтау ерекшеліктері көрінеді.

Біздің отандасымыз Л.С. Выготскийдің және оның студенттері мен ізбасарларының зерттеулері жас оқушылардағы барлық жоғары психикалық процестер (ерікті назар, ерікті немесе логикалық есте сақтау, ұғымдардағы ойлау) сыртқы жанама сипатқа ие бола бастағанын көрсетті. Бұл сіздің психикалық процестеріңізге иелік ету, оларды саналы түрде (яғни өз бетіңізше) басқару үшін жас оқушыға осы процестерді ұйымдастыруда қолдау көрсететін сыртқы құралдар қажет екенін білдіреді. Баланың жеке басын ашу үшін жүйені құрайтын компонентті табу өте маңызды. Осындай механизм ретінде ғалымдар дербестікті ажыратады, бұл баланың жалпы дамуының интегралды көрсеткіші бола отырып, болашақта өзгертін жағдайларда салыстырмалы түрде оңай жүруге, стандартты емес жағдайларда білім мен дағдыларды қолдануға мүмкіндік береді.

Бастауыш мектеп жасында сіз жас оқушының психикасының тән ерекшеліктеріне сүйене отырып, дербестікті сәтті қалыптастыра аласыз. Психологтар баланың дербестігі деген белсенді ұмтылысын атап өтеді, ол дербестік әрекеттерге психологиялық дайындықта көрінеді.

Дербестік бала есейген сайын қалыптасады және әрбір жас кезеңінде өз ерекшеліктеріне ие болады. Сонымен қатар, кез-келген жаста балалардың дербестігін саналы түрде ынталандыру, қажетті дағдылар мен дағдыларды дамыту маңызды. Баланың өзіншіл қызметін шектеу жеке тұлғаны басуға әкеледі, теріс реакциялар тудырады. Кіші мектеп жасы, психологтар мен мұғалімдердің пікірінше, балалардың әртүрлі қасиеттерін дамытудың кілті болып табылады, олардың көмегімен олар өмірде өздерін жүзеге асыра алады.

Бастауыш сынып оқушыларының дербестігі қайда және қалай толық көрініс тауып, дами алатынын қарастырамыз.

Психологтар Д.Б. Элькониннің, В. В. Давыдовтың, Г. А. Цукерманның пікірінше, кіші мектеп оқушысының жетекші қызметі-бұл оқу әрекеті. Оқу іс-әрекетіндегі дербестік, ең алдымен, өз бетінше ойлау қажеттілігі мен қабілетінде, жаңа жағдайда шарлау, мәселені, тапсырманы өзіңіз көре білу және оларды шешуге көзқарас табу қабілетінде көрінеді. Оқу іс-әрекетінде дербестіктің дамуына ықпал ету үшін психологтар балаға қандай да бір мәселе бойынша өз көзқарасын білдіру мүмкіндігін ұсынуды және оқу тапсырмаларын бөгде адамның көмегінен орындауға ұмтылуды ұсынады. Мектептегі сабақтарда өзіндік жұмыс үшін тапсырмалар маңызды рөл атқарады. Бұл жағдайда көмек дәрежесі нақты баланың үлгеріміне байланысты болуы мүмкін. Мысалы, бір бала күрделі мәселені шешу үшін тапсырманың мәтіні жеткілікті, ал екіншісі мәселенің қысқаша жазбасын қажет етеді, үшіншісі жоғарыда айтылғандарға қосу үшін мәселені шешудің дәйектілігі (жоспары) қажет. Оқушылардың дербестігін дамытуға сыныптан тыс оқуды ұйымдастыру ықпал етеді, онда балалар шығармамен өз бетінше танысады, ал сабақтарда немесе сабақтан тыс іс-шараларда викториналар, сөзжұмбақтарды шешу барысында өздерінің оқу дағдыларын көрсету мүмкіндігі пайда болады.

Бастауыш сынып оқушыларының өмірінде ойын белсенділігі үлкен орын алады. Рөлдік ойын барысында балалар нақты өмірде оларды қызықтыратын жеке қасиеттерді игере алады. Мысалы, нашар оқитын оқушы өзін жақсы оқушы ретінде қабылдайды және барлық ойын ережелерін орындап, рөлге толық сәйкес келуге тырысады. Бұл жағдай жас оқушының үлгерімді оқушы болу үшін сақталуы керек талаптарды игеруіне ықпал етеді. Дербестік рөлдік ойындардың сюжеттерін таңдауда және дамытуда, әртүрлі жағдайларда шешім

кабылдау, сондай-ақ олардың әрекеттері мен әрекеттерін бақылау қабілетінде көрінеді және дамиды. Кіші мектеп оқушыларының дербестігін дамытуға жобаларды жүзеге асыруда олардың ойын іс-әрекетіне қосылуы да әсер етеді. Ол үшін мұғалім қабырға газеттері, жобалық іс-әрекет процесінде жасалған жинақтар бойынша іздеу ойын тапсырмаларын жасайды.

Бастауыш мектеп жасында дербестікті дамуына тек оқу және ойын ғана емес, сонымен қатар еңбек қызметі де әсер етеді. Бұл жас кезеңінің ерекшелігі - баланың нәтижеге емес, еңбек процесіне деген қызығушылығы көбірек көрінеді. Осы жастағы барлық психикалық процестер еріксіздікпен сипатталатындығына байланысты, жас оқушы әрдайым үлгі бойынша әрекет етпейді, жиі алаңдайды, кездейсоқ мәліметтерді алады, ол өз нәрсесін ойлап таба бастайды. Топқа жүктелген істі орындау үшін жауапкершілікті де дамытады. Балалардың дербестігінің артуы олардың басқа адамдардың жұмысы мен мінез-құлқын бағалау қабілетіне әсер етеді. Сәтті орындалған жұмысқа байланысты сезімдер үлкен маңызға ие. Бала қуанышқа бөленеді, ол өз қолымен бір нәрсе жасайтынына, сол немесе басқа нәрсені жақсы білетініне, ересектерге көмектесетініне риза.

Бастауыш сынып оқушыларының дербестігін дамыту таңдау жағдайын жасауға ықпал етеді. С. Ю. Шалова атап өткендей, "таңдау жағдайы еркіндіктің белгілі бір дәрежесін болжайды, яғни адамның осы жағдайда ең қолайлы мінез-құлық нұсқасын немесе мәселені шешу тәсілін өзі анықтау мүмкіндігі және т.б., сонымен бірге өз таңдауы үшін, яғни өз қызметінің нәтижелері үшін жауапты болады. Педагогикалық процесте бұл "позитивті" бостандық – әлеуметтік және жеке маңызды қасиеттерді көрсетуге, әр оқушының жеке әлеуетін құрайтын қабілеттерді жүзеге асыруға еркіндік болуы маңызды" [3].

Осылайша, бастауыш мектеп жасында дербестіктің дамуы ең тиімді болып табылады, өйткені бұл жастағы балалар оптимистік, олар қоршаған әлемге қызығушылық танытады және дербестікке деген қажеттілікті көрсете бастайды, бірақ сонымен бірге ересек адамның беделі бала үшін маңызды болып қала береді, бұл мұғалімге немесе ата-анаға баланың іс-әрекетін дұрыс бағытқа бағыттауға мүмкіндік береді. Есте сақтау керек, әр бала жеке және дербестік дәрежесі әркім үшін әр түрлі.

Әдебиеттер тізімі:

1. Казакова Е.И. Развивающий потенциал школы: опыты нелинейного проектирования: Новое в психолого-педагогических исследованиях. – 2013. – № 2. – 50б.
2. Цукерман Г.А. Совместная учебная деятельность как основа формирования умения учиться. – М., 1992.-108б.
3. Анцыферова, Л. И. Развитие личности и проблемы геронтопсихологии. - М.: Просвещение, 2010.-160 б.

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕРДЕ ИНКЛЮЗИВТІ ОҚЫТУ ШАРТТАРЫ

Акишева А.К доктор PhD, доцент., Кульмагамбетова А.А.
Кокшетауский университет им. А.Мырзахметова, г.Кокшетау
[**almu76@mail.ru**](mailto:almu76@mail.ru)

Мектептегі білім беру тәжірибесінде инклюзивті педагогика идеяларын іске асырудың табыстылығы педагогтың оқыту қызметі технологиясының концептуалды айқындылығын болжайды. Тұжырымдамада негізгі бағдарлар мен құндылықтар белгіленуі тиіс, оларға сәйкес оқыту процесі құрылады. Тұжырымдамада педагог пен оқушының өзара іс-қимылының сипатын, оны жүзеге асырудың әдістері, құралдары мен тәсілдерін айқындайтын

оқытудың жалпы принциптері бекітіледі. Кез келген тұжырымдаманың құрамдас бөлігі-түсініккатегориалдық аппарат. Инклюзивті білім беру жүйесіндегі оқыту технологиясының тұжырымдамасында «инклюзивті білім беру технологиясы» ұғымы осындай түсінік болып табылады.

Инклюзивтік сыныпта оқу үдерісін ұйымдастыруда барлық түрлілік формалар, әдістер, тәсілдер, құралдар кезінде әртүрлі балаларды бір мезгілде оқыту мүмкін болатын кейбір жалпы талаптар бар. Оларға мыналар жатады:

1. Бір сынып оқушыларын оқытудың вариативті бағдарламалары.
2. Барлық сыныптармен жалпы жұмыс істеу үшін Оқу уақытының минимумы, жеке жұмыстардың басым болуы.
3. Бланктік әдістемелерді белсенді қолдану (балаларға әртүрлі күрделілік деңгейіндегі жеке тапсырмаларды жеке бланкілерде тарату).
4. Балалардың оқу іс-әрекетін позитивті нығайту.
5. Әр баланың эмоционалдық ерекшеліктерін есепке алу. Инклюзивтік сыныпта оқыту технологиясындағы осы талаптарды жобалаудың өзектілігі осы сыныптың кейбір оқушыларының әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктерімен алдын ала анықталады. Оқушылардың дамуындағы бұзылулардың кез келген түрлері орталық нерв жүйесі жағдайында белгілі бір функционалдық немесе органикалық ауытқулармен сүйемелденеді. Көрсетілген ауытқулар оқу қызметінде, айналасындағыларға қатысты көрінеді. Сондықтан, оқу сабағында қызметін жоспарлай отырып, педагог оқушылардың даму ерекшеліктерімен тек оқу материалын меңгеру мәселелеріне ғана емес, сонымен қатар әлеуметтендіру, эмоциялық жағдайларды реттеу мәселелеріне де тән екендігін ескеруі тиіс[1].

Сөйлеу бұзылыстары бар балалар кез-келген қызмет түрімен тез таусылады және басылады (яғни тез шаршайды). Олар тітіркендіргіш, жоғары қозу, қозғалу ерігіштігімен сипатталады, тыныш отыруға болмайды, қолдарында теребен, аяқпен бұрылады және т.б. олар эмоциялық тұрақсыз, көңіл-күйі тез өзгереді. Жиі агрессия, мазасыздық, мазасыздық көріністерімен көңіл-күйдің бұзылуы пайда болады. Осындай балаларға сабақ барысында шыдамдылықты, жұмысқа қабілеттілікті және өз бетінше зейінді сақтау қиын. Олардың қозғалмалы баяулығы сабақта отырып, қозғалмалы мазасыздық танытады, тұрып, сынып бойынша жүреді, сабақ кезінде дәлізге шығады.

Нашар еститін (естімейтін) балалар үшін вегетативтік жүйенің тұрақсыз жағдайы, шаршағыштық, моториканың бұзылуы, эмоциялық саланың лабильділігі тән. Мектепте оқытудың барлық кезеңдерінде осы оқушылардың зейінінің өнімділігі еститін құрдастарымен салыстырғанда төмен болып қалады. Саңырау және нашар еститін көру анализаторы өзіне барлық дерлік тітіркенуді қабылдайды және саңырау баланың ағзасы тез шаршайды. Нашар еститін мектеп оқушылары ғылыми техникалық ұғымдар саласында бағдарланудың жалпылама тәсілдерін, Ішкі маңызды байланыстар мен объектілер арасындағы қарым-қатынасты анықтауда қиындықпен меңгереді. Көру қабілеті бұзылған балалардың мінез-құлқына көп жағдайда икемділік пен спонтандылық жетіспейді, қарым-қатынас түрі жоқ немесе нашар дамыған. Оларға стереотиптер тән, сөздің бір нақты заттың немесе құбылыстың бейнесіне қиғаш байланыстылығы қиял қызметін тежейді, стандартты емес жағдайларда сөздер мен ұғымдарды пайдалануға кедергі келтіреді, жаңа бейнелерді біріктіру және жасау. Церебральды сал ауруымен ауыратын балаларға әртүрлі эмоционалдық және сөйлеу бұзылыстары тән. Эмоциялық бұзылулар жоғары эмоциялық қоздыру, қоршаған ортаның әдеттегі тітіркендіргіштеріне жоғары сезімталдық, көңіл-күй тербелісіне бейімділік түрінде көрінеді. Жоғары эмоциялық лабильділік эмоциялық реакциялардың инерттілігімен үйлеседі. Бұл көріністердің барлығы шаршаған кезде, бала үшін жаңа жағдайда күшейтіледі және мектеп пен әлеуметтік бейімсіздіктің себептерінің бірі болуы мүмкін.

Ривин әдістемесі бойынша оқу сабақтарын құру оқу бағдарламасының мазмұнын жеке блоктарға (тақырыптар, кіші мәтіндер) бөлуді және жекелеген абзацтар бөлінетін дидактикалық мәтіндерді қалыптастыруды көздейді. Инклюзивтік білім беруде мәтіндерді

қалыптастыру оқушының қол жетімділік дәрежесі мен жеке мүмкіндіктері ескеріле отырып жүзеге асырылады. Қазіргі жағдайда мазмұнның қол жетімділігі тек мәтін көлемімен ғана емес (жағдайға байланысты ол бір беттен бес бетке дейін болуы мүмкін) және оқушыларға ұғынылатын ақпараттың күрделілік деңгейімен қамтамасыз етіледі. Әр түрлі балаларды бір сыныпта оқыту қиындықтарының төмендеуі нашар көретін немесе нашар еститін балалардың денсаулыққа ауытқуы жоқ балалармен бірге оқитын мәтінді меңгеруге көмектесетін қажетті техникалық құралдардың болуын болжайды. Сонымен қатар, оқу сабақтарына дайындық кезеңінде педагог сабақ барысында оқушылардың қозғалыс бағыттарын ойлауы тиіс. Маршруттың қозғалыс сызбасы оқушы барлық тақырыптар арқылы олардың арасындағы логикалық байланысты сақтай отырып өтетіндей болуы тиіс. Сабақтың маршруттарын қалыптастыру кезінде топтың әр түрлі деңгейін ойластыру қажет, соның арқасында оқушылар даму ерекшеліктері бар балалармен жұмыс тәжірибесін алады. Маршрут бойынша оқушылардың қозғалысы тақырыптың логикасын бұзбауы тиіс. Алайда мәтіннің көлемі, мазмұнның күрделілік дәрежесі баланың даму ерекшеліктерін ескере отырып қалыптасады. Нұсқа ретінде жұптар мен топтарды қалыптастыру кезінде ішкі саралау идеяларын қолдануға болады. Ішкі дифференциация принципін қолдану оқушылардың мүмкіндіктері бойынша тең топта жұмысты ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Түрлі деңгейлі және сараланған топтардың рационалды үйлесімі педагогикалық міндеттерді шешу шарттарын оңтайландырады.

Маршрут бойынша оқушылардың қозғалысын қамтамасыз ету үшін жеке қозғалыстар үшін маршруттың тарату карталары қажет. Ақпарат үшін тақта пайдаланылуы мүмкін, онда: оқылатын материал бағдарламасы; бағдарламаны зерттеу бағыттары; жұмыстың уақытша режимі жазылады. Бастауыш сыныптарда оқытуды ұйымдастырудың осы түрі әртүрлі символиканы қолдануға мүмкіндік береді. Бұл жануарлардың (ақуыздар, аюлар және т. б.), мультфильм кейіпкерлерінің бейнесі болуы мүмкін. Мұғалімнің тақырып бойынша жұмысын бақылау жоспары бар-жоғын, ол жеткілікті толық болып табыла ма, осы тақырыптың белгілі бір бөлшектері мен аспектілерін жіберіп алмағанын тексеруді қамтиды. Содан кейін жоспар тармақтары бойынша мұғалім оқушылардың тақырыпты түсіну деңгейін тексереді. Балаларды бір сыныпта құрдастарымен бірге оқыту әдістемесі (Cooperative learning) балаларды оқыту технологиясы ретінде кеңінен қолданылатын шетелдік технологиялар арасында. Бұл жағдайда мұғалім шолып беретін жаңа материалды зерттеу бірлескен топтық жобаны немесе тақырып бойынша презентацияны қамтуы мүмкін. Оқу процесін ұйымдастыруға ұйғарым ретінде жаңа материалмен жұмыс жасаудың қажеттілігін белгілеу қажет, бұл кезде анағұрлым қабілетті оқушылар өздері педагог ретінде әрекет етеді, комулибо материалын түсіндіру кезінде адамның өзі жаңасын тереңірек түсінеді деген фактіні растайды. Қабілетті оқушылардың жетекші (мұғалім) рөлін орындау тиімділігін қамтамасыз ету үшін озық тапсырмалар жүйесін пайдалану мүмкін, соның арқасында оқушы жаңа материалды қабылдауға және оның мазмұнын топтың басқа оқушыларына беруге дайын болады [2].

Бірлескен оқыту үшін топтар ұзақ уақыт бойы, мүмкін, тоқсан немесе бүкіл оқу жылына құрылады. Топтың әрбір мүшесі топтың басқа мүшелеріне көмек көрсетуге құқылы. Осы топтардың жұмысын ұйымдастыру технологиясы белгілі бір ерекшелікке ие. Ынталандыру арқылы (ұйымның жарыспалы нысандары болуы мүмкін); барлық топқа да, жеке мүшелерге де, бірінші кезекте даму ерекшеліктері бар балаларға да көмек көрсету арқылы; табыстар мен сәтсіздіктердің жүйелі рефлексиясы арқылы; табыстылыққа жету үшін балалармен бірлесіп жол іздеу арқылы мұғалімнің топ жұмысына үнемі қолдау көрсетуі қажет. Топтарды қалыптастыру кезінде әр түрлі интеллектуалдық қабілеті бар оқушыларды қосу принципі сақталады.

Инклюзивті оқыту технологиясын құру оқытуды дербестендіруге баса назар аудара отырып, бір сыныпта құрдастарымен даму ерекшеліктерімен балаларды оқытудың

дидактикалық үдерістерін, құралдары мен ұйымдастырушылық нысандарын өзектендіруді көздейді. Оқыту барысында:

- оқушының пассивті тыңдаушылар ретіндегі рөлін алдын-ала анықтайтын мұғалімнің материалды ұзақ түсіндіруіне бағытталған оқыту формаларынан (дәріс, әңгіме);
- Оқушылардың репродуктивті іс-әрекетінің пассивті формаларымен (тақтадан жазу, оқулықтан мәтіндерді жазу, оқулық пен т. б. оқу) толтырылған сабақтардағы тәртіп пен тыныштыққа қойылатын артық талаптар;
- тақырыптың ең жалпы тармақтарын ғана емес, сонымен қатар жекелеген фактілерді де қарастыра отырып, жаңа материалды бір блокпен және бір қабылдауға, стресстік жағдай жасай отырып, оқушылардың іс-әрекетінің нәтижесі мен сапасын бағалау. Болдырмау үшін көрсетілген талдау қажет әрбір құрылымдық элементтің білім беру үрдісін ұйымдастыру: білім беру мазмұнын, нысандарын, әдістерін, тәсілдерін, құралдарын, педагогикалық ерекшеліктерін өзара іс-қимыл (субъектобъектный, субъектсубъектный) міндеттер тұрғысынан инклюзивті білім беру [3].

Индивидуализацияланған оқыту технологиясы-бұл жеке тәсіл мен оқытудың жеке нысаны басым болып табылатын оқу процесін ұйымдастыру. Жеке тәсіл – бұл педагогикалық қарым-қатынаста оқушының жеке ерекшеліктеріне бағдар беру, баланың жеке ерекшеліктерін ескере отырып құрылған және әрқайсысын жеке дамыту үшін жағдайды қамтамасыз ететін оқытудың жеке моделін іске асыру. Оқытуды дараландыру - бұл оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып құрылған оқыту тәсілдері, тәсілдері, қарқыны негізінде оқу процесін ұйымдастыру, жеке көзқарасты қамтамасыз ететін әр түрлі оқу-әдістемелік, психологиялық-педагогикалық және ұйымдастыру-басқару іс-шараларын қарастыратын ұйымдастыру. Инклюзивтік сыныпта дараландырылған оқыту технологиясы балалардың оқытудың әртүрлі деңгейі мен мазмұнына құқығын қамтамасыз етуге бағытталған. Оны құру үшін теориялық негіз бола алады – - жеке оқыту технологиясы. - В. Д. Шадриковтың жеке бағдарлы оқу жоспары негізінде оқыту. И. Унт-тің жеке оқыту технологиясының ерекше ерекшелігі-мектеп пен үйде оқитын оқушының өзіндік жұмысын таңдау. Өзіндік жұмысты ұйымдастыру жеке оқу тапсырмалары, баспа негізіндегі жұмыс дәптерлері, оқушылардың дербес жұмысына педагогикалық басшылық жасау негізінде жүзеге асырылады.

Қызметті ұйымдастырудың мұндай нысаны баланың даму деңгейіне сәйкес оқыту процесін құруға мүмкіндік береді. Алайда, педагогикалық басқару аймағынан тыс жеке оқыту жүйесінде инклюзияның маңызды талабы – еркін қарым-қатынас болуы мүмкін. Оқушылардың қабілеттері деңгейі бойынша өз бетінше жұмыс істеуге арналған тапсырмаларды саралау олардың игерілген ақпаратпен алмасудағы өзара іс-қимылын болжамайды. Индивидуализацияланған оқыту технологиясын басқа балалармен ерекше қажеттіліктері бар балаларды оқыту процесінде өзара әрекеттесуді көздейтін инклюзивті білім беру принциптерімен байыту бір сынып оқушыларын оқыту бағдарламаларының вариативтілігін мүмкін етеді. А. С. Границамен бейімделу оқыту технологиясы сабақтың бейсызық құрылымын болжайды: Бірінші бөлім -барлығын оқыту, екінші бөлім-екі параллель процесс: оқушылардың өзіндік жұмысы және мұғалімнің жеке оқушылармен жеке жұмысы. Сынып-сабақ жүйесі аясында Сабақты ұйымдастырғанда мұғалімнің 60-80% уақытын оқушылармен жеке жұмыс істеу үшін бөлуі мүмкін. Соңғысы жалпы білім беретін мектепте оқитын ерекше қажеттіліктері бар оқушыларға арнайы көмек көрсету қажеттігіне қарай аса маңызды. А. С. Границкой әдістемесінде в. К. Дьяченконың жұмыстарында сипатталған ауысымдық құрам жұптарындағы жұмыс идеясы дамиды, ол а. Г. Ривиннің оқушысы болды. Осы әдістеме бойынша оқу процесін ұйымдастыру Шаталовтың тірек сызбаларын, бейімделумен көп деңгейлі тапсырмаларды (Границка карточкаларын) пайдалануды қамтиды. А. С. Границамен ұсынылған сабақтың сызықсыз конструкциясы инклюзивті сыныптарда оқытуды ұйымдастыруға қойылатын көптеген талаптарға сәйкес келеді. Мысалы, сабақты ұйымдастырудың осы құрылымында оқушы пассивті тыңдаушы

болмау керек, оқыту процесі әр адамның белсенді қызметін көздейді, оқыту мазмұнының вариативтілігі көп деңгейлі тапсырмалар карточкаларының арқасында қамтамасыз етілуі мүмкін.

В. Д. Шадрикова жеке бағытталған оқу жоспары негізінде оқыту, егер балаға күрделенетін міндеттердің суретін беріп, оқу процесінің өзін уәждейтін, бірақ оқушыға қазіргі уақытта қол жетімді деңгейде жұмыс істеуге мүмкіндік беретін болса, қабілеттілікті дамыту тиімді екендігі туралы гипотеза негізінде құрылады. В. Д. Шадриковтың мазмұны мен әдістемесінің ерекшелігі келесі сәттер болып табылады: оқу жоспары, бағдарламалар мен әдістемелік құралдар әрбір оқушының қабілетіне байланысты оқытуды жүргізуге мүмкіндік беретін алты деңгей үшін құрылады. Әр пән бойынша күрделілік деңгейін тандай отырып, оқушылар ауыспалы құрамы бар сыныптарда көрсетіледі және заттың көлемі мен мазмұнын жоғалтпай, оқу бағдарламасын меңгеруде бірге қозғалады. Күрделілік деңгейін тандау жеткілікті қозғалмалы және теңестіру сыныптарындағы сияқты "мәңгі" емес, мысалы, бүгінгі оқушының қабілетіне сәйкес жасалады. Күрделіліктің алты деңгейі оқушының қабілетіне, қабілеттерінің дамуына бейімделген, Барлығына арналған оқу үдерісін ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Жеке бағдарлы оқу жоспары негізінде оқыту әдістемесінің модификацияланған нұсқасы инклюзивті сыныпта пайдаланылуы мүмкін. Бұл жағдайда оқытудың алты деңгейінің мазмұнын қалыптастыру кезінде балалардың жеке қажеттіліктері, қызметтің жеке түрлерінің мазмұны, тақырыптың және т. б. негізгі ұғымдарымен жұмысты ұйымдастыру ескерілуі тиіс.

Әдебиеттер тізімі:

1. Рсалдинова А. К., Кемешова А. М Инклюзивті білім беру жағдайында ерекше қажеттіліктері бар оқушылардың оқу жетістіктерін бағалаудың жолдары: Алматы: ФГБОУ ВО» НЦПК "Өрлеу", 2019-с. 64
2. Поташник М.М. Управление качеством образования. - М.: Педагогическое общество России, 2000. – 448 с.
3. Алтаева Г. Ж. Роль психолого-педагогического сопровождения детей в условиях инклюзивного образования. (КРО) школа-интернат общего типа, г. Щучинск – 2015 год.

БІЛІМ ҮРДІСІНДЕ ҚОЛДАНЫЛАТЫН БІЛІМДІ ТЕКСЕРУ МЕН БАҒАЛАУДЫҢ ЖАҢА ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ

Аргимбаева А.К. п.ғ.магистрі,
Мажитова С.С. пед.ж/е психол.ғ.магистрі, Шубаева Н.М. п.ғ.магистрі
Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.
aina_argimbaeva@mail.ru

Білім – өте күрделі, басқа дүние болмыстарында қайталанбас қыр мен сырға мол қоғамдық-тарихи құбылыс, оның мән-жайын тануға құштарлық білдірмеген ғылым аз-ақ. Білімнің әлеуметтік өмірдегі ерекше сала сипатына ие болу кезеңі білім мен әлеуметтік

тәжірибені ұрпақтан-ұрпаққа өткізу процессі қоғамның тіршілік әрекеттерімен өз алдына бөлініп және тәрбие мен оқуды іске асыратын арнайы кәсіби адамдардың пайда болу дәуірінен басталады. Білімнің жеке тұлғалық құндылығы әрбір адам үшін өз алдына бөлек. Әсіресе, бұл өзіндік білім, оның деңгейі мен сапасында көрінеді. Ғылыми білімнің саралануы, олардың үздіксіз дамуы білім беру мазмұнына көлемді практикалық және теориялық материалды қосуды қажет етеді. Алайда, мектепте оқыту уақыты шектеулі болғандықтан, заман талабынан шығатын білімді саралау, таңдап алу мәселелері туды [1].

Сабақтар жүйесінде оқытудың әр алуан әдістерін мұғалімнің пайдалана білуі мен оқушылардың алған білімдерін тексеру оқыту процесінің дұрыс ұйымдастырылғандығын сипаттайды. Л.Н.Толстой былай дейді: «Қандай мұғалім болмасын, әдістерді неғұрлым көп білуге тырысуға, олардың көмекші шара ретінде қабыл алуға тиісті. Оқушының сабақ түсінуіндегі қиыншылығының қандайын болса да, оны оқушының кемшілігі, қайта өзімнің сабақ оқытуымдағы кемшілігім деп қабылдауға тиісті. Жаңа тәсілдерді ойлап табу жөнінде өзінің қабілетін дамыта беруге ұмтылуға тиісті». Сондықтан, әрбір мұғалім сабаққа дайындалу барысында оқу материалын оқушыларға қалай меңгертуге болатыны және оқушы білімін дұрыс тексеру жайында үнемі шығармашылықпен жұмыс істеуі тиіс. Қазіргі заман талабына сай қалыптастырушы және жиынтық бағалауды дұрыс жүргізе алуы қажет.

Оқыту процесінде оқушылардың білім, білік, дағдыларын тексеру, бұл бақылау және бағалау оның аса қажет құрамдас бөлігі болып есептеледі. Мұғалімнің сабақтар жүйесінде оны дұрыс ұйымдастыра білуі көптеген жағдайда оқу-тәрбие процесінің табысты болуының оң кепілі. Ол үшін, мұғалім оқушының оқу материалын меңгеру дәрежесін, сапасы мен көлемін үнемі анықтап отыруы тиіс. Бұл бағытта оқушылардың, сабақтар жүйесінде білім, білік, дағдыларын тексеру, бақылау және бағалаудың маңызы ерекше. Бақылаудың көмегімен теориялық білімді меңгерудегі сапа, біліктілік пен дағдының қалыптасу дәрежесі анықталады. Тексерудің тақырыптық түрін ұйымдастырудың практикалық мәселелері П.Горбунов, Е.С.Березняк, В.И.Иващенко, А.К.Исаков, Е.И.Перовский, Н.В.Чертинский, В.О.Онишуктың ғылыми педагогикалық еңбектерінде талданған.

Тексеру мен бақылауды ұйымдастырудың жекеленген әдістемелік мәселелері жайында М.Р.Ръвов, Н.Н.Светловский, А.П.Пышкало, Т.Л.Коган және т.б. теориялық талдау жасаған. Осылардың негізінде қаралып отырған педагогикалық мәселенің теориялық аспектісі жеткілікті дәрежеде зерттелген деп қорытынды шығаруға болады. Себебі «тексеру», «бақылау», «бағалауды» ұйымдастырудың мәні, олардың оқу-тәрбие процесіндегі қызметі, формалары мен тәсілдері анықталған.

Ғылыми педагогикалық әдебиеттерге талдау жасау негізінде бұл мәселенің қалыптасуы мен дамуы динамикасын бірнеше кезеңге бөлуге болады. 20 жылдары үй тапсырмасын беру, білімді және емтиханды бағалауды оқыту процесі жүйесінде қарастырмайды, соның нәтижесінде оқушының үлгерімі сапасына мұғалімнің бақылау жасау орнына «бригадалық-лабораториялық» әдіс жүйесіне негізделген «өздігінен бақылаудың» түрлері кең көлемде тартылды. Ол бір жағдайда үлгерім нәтижесін бақылауда иесіздік, жауапкершілікке әкелсе, екінші жағдайда оқу сапасының төмендеуіне кері ықпалын тигізді. 30 жылдары білім, білік, дағды нәтижесін есепке алуды бақылау (Е.В.Гурьянов) және тәрбиелік қызметіне (П.Г.Ананьев) көптеп көңіл аудар бастады. 40-60 жылдары бұл мәселе төңірегінде отандық ғылым мен практика тәжірибесін жинақтау жұмысы қолға алынды. Онда білімді тексеру (Е.И.Петровский), оқушыларды бақылау ретінде қарастырды. Оқушыларды бақылау және тексеру: әрі оқыту, әрі тәрбиелеуді көздесе, кейіннен оның дамыту қызметі ойластырылды. 80 жылдардан бастап оқу нәтижесін ескеп алу, бақылау және бағалаудың мазмұны мен амал-тәсілдері мен қызметінің дидактикалық-әдістемелік негіздерін талдап, қолға алынды. Оның әділдігін, дәлдігін көтеруге бағытталған мәселелер, үлгерім нәтижесін есепке алуды қатаң және тәртіпке келтіру жүйесіне арналған жұмыстар қолға алына бастады. Дегенмен де, бүгінгі таңда оқыту теориясында білімді тексеру немесе бағаның мәні, тәсілдері жайлы әлі де

болса ортақ пікір қалыптаспай отыр. Бағалау – оқытудың құрамдас бөлігі және қорытындылау сатысы [2].

Бағалау бір нәрсенің деңгейін, сапасын, нәтижесін белгілеу. Оны оқушының оқу-таным әрекетінде қарастырсақ оқыту процесінің міндеттерін оқушылардың қандай дәрежеде меңгеруі, дайындық деңгейі мен дамуын, білімдерінің сапасын, білік пен дағды көлемін анықтайтын құрал. Бақылаудың білім беру қызметі негізінде оқушылар жаңа білімдерді қабылдайды, бұрын алған білімдерін толықтырып, жетілдіріп, белгілі бір жүйеге келтіреді. Тәрбиелік қызметі оқушылардың жүйелі түрде жұмыс істеуге үйретеді. Бақылаудың нәтижесінде олар күнделікті сабаққа үзбей дайындалады, жауапкершілік сезімдері артады [3].

Тексерудің негізгі мақсаты - баланың іс-әрекетін ынталандыру, олардың белсенділігін дамыту, дағдысын қалыптастыруға көмектесу. Бала алған білімді игеруі жою баянды етуі бойынша, оқу процесі барысында неге көңіл бөлу керек, қай жерде кемшілік жіберді, сол кемшілікті қалай түзету қажеттігін білгені дұрыс. Осыдан келіп ұстаз бен шәкірт арасында ынтымақтастық орнайды. "Ынтымақтастық педагогикасы" дегеніміз осыдан туындайды. Білімді бақылау және бағалау ғылыми дәлелденген, тәжірибелік қолданылған принциптер негізінде жүргізіледі: әділдік, жан-жақтылық, жүйелілік, жеке-даралық, дифференциалдық және тәрбиелік.

Оқыту процесінде оқушылардың өзін-өзі бақылауы өте қажет. Өзін-өзі бақылау, олардың оқу бағдарламасы материалы мен игерген іскерлігі және дағдысының беріктігі жайлы ақпарат алуын қамтамасыз етеді. Өзін-өзі тексеру арқылы оқушылардың алған біліміне сенімі артады, орындаған жаттығу, есеп шығару және тәжірибе жұмыстарының нәтижесін бағалайды.

Баға - білімді есепке алу ғана емес, ол тәрбиелік құрал. Сондықтан, оқушы білімін бағалауда немқұрайлылыққа салынуға болмайды.

Оқушылардың білімін, дағдыларын бағалаудан бұрын, сол берілген білімнің қабылдануын, дағдының қалыптасуын тексерген жөн. Білімді тексеру арқылы мұғалім "Балаға не берді, бала дағдыны қалай қалыптастырды, білімді қалай қабылдады, кемшілік неде және кімнен?" деген сияқты сұрақтарға жауап табады.

Бақылау - жаза емес. Бақылау мәдениетті жүруі тиіс. Бақылау процесін де мұғалім оқушыларға ерекше көңіл бөліп, ыстық сезіммен "көмектесейін" деген ниет білдіруі керек. Оқушы бір нәрсені түсінбесе оны ұрыспай, балағаттамай, өрескел мінез танытпай көмектескені жөн [4].

Білім тексеру мен бағалауда біраз уақытын жеке оқушыға бөліп, не болмаса жазбаша бақылау жұмыстарын кешенді талдау арқылы бағаламақ болып көп уақытын ысырап етеді. Тексеру мен бағалаудың озық технологиялық әдіс-амалдарын ойластырып жатпайды. Бұның соңы білім бағалаудағы субъективизмге әкеліп соғады: баға оқушы мен мұғалімнің өзара қатынасына негізделеді, өзге оқушылардың білім деңгейімен салыстырыла қойылады. Мұғалімдердің арасында бағаны оқушыға қысым көрсетудің, «қорқытып тәрбиелеудің» құралына айналдырушылар да кездеседі. Ондай сабақта тыныш отырмайтын оқушыларға да «екілік» қояды. Кейбір ұстаздар бағаны қалтасынан беретіндей тым сараңдық жасайды. Керісінше, «жақсы атты» болуға, оқушы тілін табуға тырысып, «жомарт апай, ағай» атануға ұмтылатын әріптестеріміз де жоқ емес. Сабақтың тақырыбы мен мақсатына, оқу материалының мазмұны мен көлеміне, оқушылардың дайындық дәрежесіне сәйкес, сабақтың құрылысы мен тексерудің түрлерін ұдайы толықтырып отыруды мұғалімнің өзі белгілеп, өзі тандап алады. Мұғалімдер оқушыларға берілген сабақтағы әрбір тақырып бойынша өз ойларын дамытуға, әрі ойларын ірікпей, еркін жеткізуге, батыл да тапқыр шешімдерді шығаруға, ойларын өрбітуге болатын көптеген мысалдар, теңеулер келтіру арқылы қол жеткізуге болады [5].

Қазіргі әлемде жүріп жатқан жаһандану процесі мектептегі білім жүйесі мен оқушыны оқытып тәрбиелеуге де өз әсерін тигізе бастады. Мектептегі берілетін білімнің салмағын

арттыру осы жаһандану алапатынан сақтаудың бірден-бір жолы деуге болады. Бұл өзекжарды мәселелер қазіргі білім беру үрдісіндегі оқушының білімін тексеруді дұрыс ұйымдастыруға байланысты орнын дәлелдейді.

1. Жаңа білімді беруде оқушылардың өз бетінше жұмысын ұйымдастыру. Оқыту процесінің қай кезеңінде қандай әдісті қолдану керектігі туралы жазылып қойған бұлжымайтын ереже жоқ, әрине. Және әдістемелік әдіс-тәсілдерді сабақ кезеңінде бөліп топтастыру мүмкін емес.

2. Білімді бекіту кезеңінде оқушылардың өз бетінше істейтін жұмыстары. Мұндай мұғалім материалдың ерекшелігін түсіндіреді де, ондағы айтылғанды оқушыларға мәтін бойынша өздері талдап, анықтауды ұсынады. Мысалы: оқушыларға өздері жасаған жоспарлары бойынша образдарға тілдік мінездеме беру тапсырылады.

3. Мұғалімнің түсіндіруінсіз оқушылардың өз бетінше жаңа білім алуын ұйымдастыру. Оқушылардың өз бетінше жұмыстары жаңа білім алуға үйретуде алдымен өз бетінше істейтін жаттығу жұмыстары ұйымдастырылады. Мұғалім баяндайтын, хабарлайтын тақырыптарды ойдағыдай меңгеру үшін оқушыларға оқитын қосымша әдебиеттерді атап, оларды қамтитын жоспар жасап көрсетеді. Осындай 1-2 жаттығудан соң мұғалім тапсырма беру әдісін өзгертеді.

4. Оқушылардың білімін қорыту, қайталау кезеңдерінде өз бетінше істейтін жұмыстарды ұйымдастыру. Оқыту процесінің маңызды бір кезеңі оқушылардың алған білімін қайталауы.

Мұғалімдер тәжірибесінде қайталаудың күнделікті қайталау, тақырыптық, тоқсандық, жылдық қайталау сияқты кезеңдік түрлері бар. Бұларды «Мына тақырыпты қайталап келіңдер», «Осы анықтаманы өткен жылы өткен анықтама бойынша естеріңе түсіріп келіңдер, сыныпта қайталаймыз»-деген сияқты оқушылардың алдына ешқандай мақсат қоймайтын тапсырмалармен шатастыруға болмайды. Ал, анық мақсат қойылмаса, өткен материалдарды қайталау түрлендіріп ұйымдастырылмаса оқушы сабақтың бұл кезеңіне қызықпайды [6].

Дәстүрлі бағалауда - білім алушы оқытудың нәтижесінде нақтылық жоқ болатын, сандық бағамен бағаланатын өзінің қандай баға алғанын және не үшін алғанын түсінбейтін. Критериалды бағалау – белгіленген критерийлер негізінде білім алушылардың нақты қол жеткізген нәтижелерін оқытудың күтілетін нәтижелерімен сәйкестендіру үдерісі. Білім алушыға да, ата-анаға белгілі критерийлер бойынша оқыту нәтижесін біліп отырады. Формативті бағалау оқушылардың қай кезеңде, қай бағытта екенін анықтау және одан да зор жетістікке қалай жету керектігін жоспарлау үшін қолданылады.

Формативті бағалау күнделікті сабақта үлкен роль атқарады, себебі күнделікті оқу жетістіктері мен кері байланыс оқушыларға өз оқуы туралы қортынды жасауға және нәтижені жақсарту үшін керекті шешім қабылдауға ықпал етеді. Формативті бағалау оқушының әр сабақтағы іс-әрекетін бағалайды. Бұл жерде оқушының сабақтағы белсенділігі, еркін өз ойын білдіруі, сыныптастарына көмектесуі, бірлесіп жұмыс жасауы т.б. жатады. Формативті бағалау баға қоюмен жүзеге асырылмайды. Мақтау, мадақтау, жылы шырай таныту, қолдау көрсету, ынталандыру формативті бағалаудың түрлері болып табылады. Дәстүрлі бағалау:

- ✓ жоспарлау, оқыту және бағалау бір-бірінен бөлек үдерістер;
- ✓ бағалаудың бір ғана құралы немесе стратегиясы пайдаланылады;
- ✓ бағалау тек мұғалімнің билігінде;
- ✓ оқушылардың оқу нәтижелерін есепке алу мен есеп берудің бір ғана тәсілі қолданылады;
- ✓ оқушылардың жауаптары дұрыс жауаппен салыстырылады (біледі-білмейді);
- ✓ тақырыппен жұмыс біткен кезде ғана тексеру жүргізіледі;
- ✓ бағалаудың жалғыз мақсаты – қойылатын бағаны анықтау;
- ✓ оқушылардың ағымдық білімі мен оқу тәжірибесін бағалау тақырыппен жұмыс біткен кезде ғана жүргізіледі.

Критериалды бағалау жүйесінің мүмкіндіктері. Критериалды бағалау міндеттері:

- ✓ Оқу үрдісінің әрбір кезеңінде оқушының дайындық деңгейін анықтау;
- ✓ Оқу бағдарламасына сәйкес оқытудың мақсаты мен нәтижелерінің жетістіктерін оқушылардың өздерінің талдауы;
- ✓ Әрбір оқушының жеке даму траекториясын бақылау;
- ✓ Оқу бағдарламасын меңгерудегі олқылықтарды жою үшін оқушыларды ынталандыру;
- ✓ Оқу бағдарламасының тиімділігін бақылау;
- ✓ Оқу үрдісін ұйымдастырудың және оқу материалын меңгерудің ерекшеліктерін анықтау үшін мұғалім, оқушы және ата-ана арасында кері байланысты қамтамасыз ету.

Критериалды бағалаудың артықшылықтары:

- ✓ Оқушының жеке басы емес, тек қана жұмысы бағаланады;
- ✓ Оқушының жұмысы дұрыс орындалған жұмыс үлгісімен (эталон) салыстырылады;
- ✓ Үлгі (эталон) оқушыларға алдын-ала белгілі;
- ✓ Оқушыға бағалау алгоритмі алдын-ала белгілі;
- ✓ Білім берудің сапасы артады;

Критериалды бағалау: Мұғалімдерге:

- ✓ Сапалы нәтиже алуды қамтамасыз ететін критерийлерді құрастыруға;
- ✓ Өз жұмысын талдау және жоспарлау үшін ақпарат алуға;
- ✓ Оқу үрдісінің сапасын жақсартуға;
- ✓ Әрбір оқушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқушы үшін оқытудың жеке траекториясын алуға;
- ✓ Бағалаудың әр түрлі тәсілдері мен құралдарын қолдануға;
- ✓ Оқу бағдарламасының мазмұнын жетілдіру бойынша ұсыныстар енгізуге мүмкіндік береді.

Оқушыларға:

- ✓ Нәтижені талдау үшін бағалау критерийлерін білу және түсінуге;
- ✓ Рефлексияға қатысу, яғни өзін және өз достарын бағалауға;
- ✓ Нақты есептерді шешуде білімдерін қолдану, өз ойларын еркін жеткізе білуі, сын тұрғысынан ойлай білуге.

Ата-аналарға:

- ✓ Баласының білім деңгейлерін бақылай алуға;
- ✓ Баласының оқу үрдісін бақылай алуға;
- ✓ Баласына оқу үрдісі кезінде қолдау көрсетуге мүмкіндік береді.

Критериалды бағалау – оқушылардың білім жетістіктерін ұжыммен келісілген, оқу үрдісіне қатысушыларға алдын-ала белгілі, оқушылардың негізгі құзыреттіліктерінің қалыптасуына жағдай жасайтын, білім берудің мақсаты мен мазмұнына сәйкес нақты анықталған критерийлер бойынша салыстыруға негізделген үрдіс [7].

Оқушылардың танымдық қызметін дұрыс қалыптастырудағы өз бетімен жұмыс істеу процесінің сапасын тану, алған қойған барлық міндеттердің бірі болып табылады. Оқушылардың білімін тексеру барысында жұмыс істеу дағдыларын тәрбиелеу бала мектепке келген күннен, мектепті бітіріп шыққанға дейін жүргізіліп отыратын процесс.

Соңғы жылдары қазіргі жаңашыл мектептерде оқытудың әдістеріне көп көңіл бөлініп, ол іс жүзінде қолданылуда. Осындайдың бірі оқушылардың ой-өріс қабілеттерін дамытып, оны сабақтарында дәйекті түрде пайдаланып, бүкіл ұжым болып осы іске бет бұрған мектептер баршылық [8].

Оқыту процесінде оқушылардың білім, білік, дағдыларын есепке алу, тексеру, бақылау және бағалау оның аса қажет құрамдас бөлігі болып есептелінеді. Мұғалімнің сабақтар жүйесінде оны дұрыс ұйымдастыра білуі көптеген жағдайда оқутәрбие процесінің табысты болуының оң кепілі. Ол үшін, мұғалім оқушының оқу материалын меңгеру дәрежесін, сапасы мен көлемін үнемі анықтап отыруы тиіс. Бұл бағытта оқушылардың,

сабақтар жүйесінде білім, білік, дағдыларын есепке алу, тексеру, бақылау және бағалаудың маңызы ерекше. Бақылаудың көмегімен теориялық білімді меңгерудегі сапа, біліктілік пен дағдының қалыптасу дәрежесі анықталады. Осы тұрғыдан білім, білік, дағдыны есепке алу және тексеру мәселесіне теориялық және практикалық талдау жасаудың маңыздығы ерекше. Оқушылардың білімдерін тексеруді жетілдіру бүгінгі күннің басты мәселесі болып отыр. Тексерудің тиімділігін артырып, тексерудің жаңа формалары мен тәсілдерін меңгеру қажеттігіне педагогикалық зерттеулерде айрықша маңыз беріледі. Сабақтың тақырыбы мен мақсатына, оқу материалының мазмұны мен көлеміне, оқушылардың дайындық дәрежесіне сәйкес, сабақтың құрылысы мен тексерудің түрлерін ұдайы толықтырып отыруды мұғалімнің өзі белгілеп, өзі таңдап алады. Бақылау - жаза емес. Бақылау мәдениетті жүруі тиіс. Бақылау процесін де мұғалім оқушыларға ерекше көңіл бөліп, ыстық сезіммен "көмектесейін" деген ниет білдіруі керек. Оқушы бір нәрсені түсінбесе оны ұрыспай, балағаттамай, өрескел мінез танытпай көмектескені жөн. Оқу тәрбие процесін басқару педагогикалық процесстің тиімділігі мұғалім мен оқушының арасындағы кері байланыстың жеделдігіне, сондай-ақ оқушыларға жасалған реттеуші ықпал әсердің шамасы, сипаты және негізділігіне орайлас келеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Айсина Майра. Оқыту - білім мен тәрбие өзегі // Қазақстан мектебі. – 2006. - № 2. – 28.
2. Алдабергенова Ж.Д. Оқу әдістерін тиімді қолдана білу // Сынып жетекшісі. - № 2. – 35.
3. Айтжанова Қ. Дәстүрлі оқытудың психологиялық – физиологиялық негіздері // Қазақстан мұғалімі., 2004. – 27 б.
4. Алдамұратов Қ. Психология / – Алматы: Дәуір. – 1989. – 210.
5. Әбенова З. Бастауыш сыныпта оқытудың басты негіздері // Бастауыш мектеп. – 2003. - № 5. – 18.
6. Бешімбаева Қ.Е. Білім алушының тілдік құзыреттілігін жетілдірудегі критериялды бағалау жүйесі // Әдістемелік нұсқау, 11-бет.
7. Красноборова А.А. Критериальное оценивание в школе // Учебное пособие- Пермь: 2010. - 83 с.
8. Мұғалімге арналған нұсқаулық // «Оқыту үшін бағалау және оқуды бағалау» 3-басылым Назарбаев зияткерлік мектебі ДББҰ 2012. - 55б.

INNOVATIVE METHODS OF TEACHING PHRASEOLOGICAL UNITS IN DIALECTS OF THE ENGLISH LANGUAGE

Arunova L. M. Niyazova A. E.,
Eurasian National University, Nur – Sultan city, Kazakhstan
E – mail: naigul73@mail.ru, a.leila@internet.ru

Abstract Idioms are an important part of language learning and often indicate that the learner is doing well. English idioms are part of the cultural elements of the language that must be mastered by English foreign language learners.

The article is devoted to the methodology of teaching English idioms. If we teach idioms along with other simple word lists. English. Teaching pronunciation, functional category, separate layers of meaning, use and model sentences, as well as idioms and phrasal verbs is a difficult task. This article explores the types of innovative teaching approaches and methods that can be used to teach idiomatic expressions to English learners. It suggests that idioms need to be learned so that raising students' awareness of these unique words and phrases can help them learn to identify and interpret them with greater success.

Keywords: methodology, phraseological units, teaching English, approach, technologies.

The term “methodology” has been defined as the theoretical-applied aspect of pedagogical science concerned with the scientific and practical foundations and assimilation of the branch of knowledge of any given academic discipline. The MFL teaching method has been presented as an academic field. However, due to its applied nature, it has been defined as having ‘scientifically based educational aims and content as well as involving the formation of the most effective methods for mastering a foreign language [1, p. 11].

Methods are the ways a teacher proceeds to handle content in foreign language teaching and thus to achieve certain goals. To summarise, a method answers the question of how teaching and learning are organized [2, p. 4]. Methods of teaching a foreign language are scientifically theory which concerned with pedagogic, related to other sciences: psychology, pedagogic, linguistics, physiology, etc. The branch of pedagogic is didactic. It is studied the general way of teaching in schools. Methods are studied the way of teaching languages, history, mathematics, and other school subjects. Educational problems of teaching are aims, techniques, content. Teaching means the development of speaking, writing, reading, and listening skills [3, p. 5]. History and present-day methods in foreign language teaching

1. The Grammar-translation method focuses on understanding the context of the text and on the construction of sentences. The language was taught according to the teaching of classical languages in the 19th century [2, p. 7].
2. The direct method became appropriate for teaching classical languages in the last third of the 19th century. The focus of this method on fluent spoken language and the orientation of the syllabus on second language skills.
3. Audio-lingual and audio-visual method focused on the formal explanation of language through specific language patterns.
4. The audiolingual method was further developed as the audio-visual method in France and in the USA. Important elements of the audio-visual method were the use of visual media as well as situational and context embedded language use, included the repression of analytical and cognitive elements [2, p. 8].
5. The communicative approach in the 1960s challenged the structural view of teaching language.

The 3 stages of CLT by Rogers and Richards:

- 1) The function and notion in terms of the syllabus organization.
- 2) Procedures for identifying learners’ needs to make analysis of communicative methodology.
- 3) The classroom activities task-work, information gap activities, group work [3, p.22].

The communicative method’s function is to understand the language in the class [2, p. 9]. Students retell stories for subsequent use as a reading text. The teacher can write their texts while the grammar and vocabulary may be changed into Standard English or one of the modern English dialects as the student's story is written [4, p. 144].

1. Test method. The term test is a prepared instrument, which tried to assessed learners [5, p.146].

There are several ways in which dialect differences may affect scores on reading tests. First, some reading tests may contain sections that depend on Standard English pronunciations. In some

elementary level tests, students may be required to choose the correct word to complete a sentence [4, p. 161].

2. Monologue

Monologue refers rather to an activity in which the language producer does not expect a response, even though an audience may be present.

In a monologue, the language is conceived as a self-contained presentation. By contrast, it is of the essence of dialogue that the participants expect each other to respond, and it contains many linguistic features which enable this to happen. The interesting cases, accordingly, are those where the situation imposes special

demands or constraints upon the speaker/writer and interferes with the normal expectations of response [6, p. 312].

3. Mobile technologies, computers are representative of the ways in which technology has become potentially integral to our lives [7, p. 81].

4. Video is one of the educational technology. Safeshare TV allows displaying a YouTube clip without surrounding distractions and for searching for educational content [16, p. 84].

5. Learning Technologies

Context with physical learning: CD ROM, audio, video. Activities with web learning: tasks exchange email. Learning with google docs, video and podcasts.

Jones and Fortescue in 1987 identified ways of online reading:

1. Reading comprehension

2. Text manipulation.

3. Incidental reading.

6. Skills of online reading:

1. Resources of information;

2. Scanning and skimming;

3. The structure of the text;

4. Graphic information [7, p.88].

7. Computer technology can develop pupils writing skills with teacher's supporting. We are used Pennington outcomes writing stages for pupils scaffolding:

- To write better;
- To write differently;
- To write more;
- To write easier [7, p. 93].

8. Conversations are the most useful ways of teaching the language. When a child learns his or her mother tongue it is by the conversations that takes place between them and others or by listening to the conversations made by the others [8, p. 63].

9. Game is a very interesting method of teaching. Traditional methods # dictated for study and games to be separate but the fact remains that the students tend to be more interested in playing games rather than sitting down to study.

The games part of learning would help the students keep their interest as the desire to win is very strong. It keeps us going and when included with different aspects of learning the learning process would continue almost throughout the day without the children getting tired or bored of studying [8, p. 63].

10. Word Games have been designed for this specific purpose. These games are just based on words and help the students develop their vocabulary.

In addition to these very simple games can be played to help improve the word database of the students such as simple dictation competitions, synonym competitions, words puzzle, anagrams, and hangman [8, p. 64].

References:

1. S. S. Kunanbayeva The Modernization of Foreign Language Education: The Linguacultural - Communicative Approach: Second (English Translation) Edition. Almaty, 2010. – 294 p.
2. Carola Surkamp, Britta Viebrock. Teaching English as a Foreign Language: An Introduction. Springer, 2018. – 296 p.
3. Рогова Г. В. Методика обучения английскому языку. - Обл. на англ. яз. Издательство «Просвещение», 2000. – 224 p.
4. Wolfram, Walt., Adger, Carolyn Temple, Christian, Donna. Dialects in Schools and Communities. Lawrence Erlbaum Associates, 1999. – 239 p.
5. Geoffrey Broughton. Teaching English as a Foreign Language - University of London Institute of Education Taylor & Francis, 1993. – 257 p.
6. David Crystal. The Cambridge Encyclopedia of the English Language: Third Edition, 2019. – 580 p.
7. Jo McDonough, Christopher Shaw and Hitomi Masuhara. Materials and Methods in ELT: A Teacher's Guide, Third Edition. Wiley-Blackwell, 2013. – 350 p.
8. Mr. G. Anburaj, G. Christopher. Innovative Methods of Teaching English Language// Humanities and Social Science. Vol, 19, Issue 8, Ver. IV – 2014. – P. 62 – 65.

СЦЕНИЧЕСКАЯ ИГРА В КОНТЕКСТЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ПОДХОДА

Ахметова А.Ж, Дальбергенова Л.Е.

Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, г. Кокшетау

asel.ahmetova.77@mail.ru, ljasadal@mail.ru

Аннотация. Данная статья посвящена исследованию метода сценической игры в деятельностно-ориентированном аспекте на занятиях иностранного языка, направленного на развитие познавательных и творческих способностей обучающихся. В основе метода сценической игры лежит активное обучение, предполагающее живое общение и развитие разговорной неподготовленной речи. Деятельностно-ориентированный подход является определяющим направлением исследования методов обучения иностранному языку в данной работе.

Ключевые слова: иностранный язык, сценическая игра, деятельностно-ориентированный подход.

В настоящее время в иноязычном образовании важное место занимает деятельностно-ориентированный подход, предполагающий организацию совместной деятельности обучающихся. Основной чертой данного подхода является коммуникативность, предусматривающая речевую направленность, обучения, стимулирование речемыслительной активности, обеспечение индивидуализации, создание ситуативности на занятиях иностранного языка [1, с. 226].

Актуальность данной работы продиктована необходимостью изучения метода сценической игры в рамках деятельностно-ориентированного подхода.

Целью статьи является исследование метода сценической игры в высших учебных заведениях, способствующего развитию и совершенствованию коммуникативной иноязычной компетенции. Для достижения поставленной цели необходимо решить следующие задачи:

1. дать анализ деятельностно-ориентированного подхода в обучении иностранному языку;

2. изучить метод сценической игры в обучении иностранному языку.

Концепция деятельностно-ориентированного обучения была изначально реализована в системе образования Германии. Основоположителем данного направления был И.Г. Песталоцци, который представлял ее как гармоничную связь работы рук, головы и сердца [2, с. 45]. Позднее идею деятельностно-ориентированного обучения развили в своих педагогических концепциях Г. Кершенштейнер (1912), В.А. Лай (1914). Основным принципом их теории выступала деятельность, через которую человек познает окружающий мир и самого себя.

Большое влияние на теорию и практику мировой системы образования оказала прагматическая педагогика Дж. Дьюи. В теории «обучение через деятельность» ученый предлагал строить обучение на активной основе, через целесообразную деятельность ученика. По мнению ученого, обучение должно строиться путем опытного познания окружающей действительности [3, с. 360]. Исследование окружающего мира способствует появлению желания к дальнейшему самообразованию. Таким образом, главной целью обучения, считал Дж.Дьюи, заключалась в самореализации и самовыражении личности.

В российской системе образования концепция деятельностно-ориентированного обучения основывается на деятельностном подходе, в основе которого лежит теория активного обучения. Активное обучение, ориентированное на действие, направлено на активизацию учебно-познавательной деятельности студентов и подчиняется принципам конструктивистской дидактики. Умение обучающихся излагать свои мысли, размышлять, обрабатывать информацию, решать познавательные и практические задачи являются результатом эффективной учебной деятельности и отвечает принципам конструктивизма. Согласно теории конструктивизма, человек является активным реципиентом информации (Ж. Пиаже (1954), Э. Кант (1966), Дж. Келли (1970), А.Н. Леонтьев (1975), Л.С. Выготский (1982) и др.). Конструктивистская дидактика является актуальным теоретическим и практическим направлением в педагогике. Теория конструктивизма заключается в восприятии человеком окружающей реальности с помощью своих органов чувств, в конструировании своего собственного понимания окружающего мира [4, с. 56].

Для теории и практики обучения иностранным языкам конструктивизм как педагогическая философия отражает идеи развивающего образования, рассматривает учение как активный познавательный процесс, в котором обучающиеся создают знания на основе ранее приобретенного опыта [5, с. 59].

Различные аспекты деятельностного подхода в концепции развивающего образования описываются в трудах Л.С. Выготского (1986), П.Я. Гальперина (1998), С.Л. Рубинштейна (1999), Д.Б. Эльконина (1989), А.Н. Леонтьева (1975), рассматривающих деятельность как способ развития и формирования личности.

В методике преподавания иностранного языка деятельностно-ориентированный подход представлен в трудах И.А. Зимней (2004), И.Л. Бим (2000), А.А. Леонтьева (2001), Е.И. Пассова (2010). И.А. Зимняя и И.Л. Бим рассматривают данный подход в рамках коммуникативно-деятельностного подхода. По мнению исследователей, организация обучения при таком подходе носит деятельностный характер, так как реальное общение осуществляется посредством речевой деятельности [6]. В рамках деятельностно-ориентированного подхода речевая деятельность связана с восприятием и порождением устных и письменных высказываний, направленных на выполнение конкретной коммуникативной задачи [7, с. 79].

Одной из характерных особенностей деятельностно-ориентированного подхода является целостность, состоящая в том, что процесс обучения происходит при участии всех органов чувств, т.е. активизации умственных и эмоциональных процессов у обучающихся [8, с. 93]. В рамках деятельностно-ориентированного подхода в данной работе рассматривается метод сценической игры, способный активизировать умственные процессы с эмоциями в обучении иностранным языкам.

В казахстанской методике преподавания иностранных языков проблема сценической игры как эффективного средства обучения является на сегодняшний день малоизученной. Концепция сценической игры была разработана немецким исследователем Инго Шеллером, связывающий данное понятие с практическим обучением немецкому языку на основе опыта, концепцией сцены (Scheller, 1998). По мнению И.Шеллера, жизнь проходит в бесчисленных сценах. Люди думают, чувствуют по сценарию. Шеллер определяет сцену как «ограниченную во времени и пространстве социальную ситуацию, в которой люди с определенными намерениями и ожиданиями, представлениями и чувствами взаимодействуют друг с другом» [9, с.17].

В преподавании иностранного языка изучение литературного материала играет ключевую роль в развитии коммуникативной компетенции. В сценической игре акцент смещается в сторону художественного текста, с помощью которого создается опыт. Игра выступает здесь как центральный этап, вовлеченный в процесс понимания текста и используется для этого процесса. Художественные тексты содержат языковые средства для описания пространства, объектов, людей, ситуаций, взаимоотношений и образов.

Главным элементом в работе со сценической игрой при интерпретации художественного текста является вхождение в роль персонажей. Воплотившись в роль, студенты пробуют себя в разных позициях, профессиях, общественных статусах, тем самым улучшая восприятие о жизни и глубоко понимая различные жизненные ситуации. Во время выполнения различных сценических действий обучающиеся импровизируют, вступают в межличностное взаимодействие, используя языковые и невербальные средства, что способствует формированию навыков общения на иностранном языке. Таким образом сценическая игра увлекает обучающихся в игровую деятельность, тем самым побуждая их к спонтанному, коммуникативному самовыражению.

Эффективность применения сценической игры в преподавании иностранных языков объясняется не только коммуникативной направленностью, но и эмоциональной выразительностью, являющейся важнейшей личностной характеристикой обучающегося. Перевоплощение в образы, проигрывание различных ролей развивают эмоциональную сферу обучающихся, так как побуждают их сочувствовать персонажам, переживать их поступки. При помощи жестов, мимики и движений студенты передают эмоции героев, что помогает преодолевать стеснительность, робость, неуверенность в себе.

Таким образом, применение сценической игры на занятиях иностранного языка оказывает положительное влияние на эмоциональную сферу, позволяет раскрыть внутренний языковой потенциал обучающихся, создать благоприятную психологическую атмосферу и преодолеть страх коммуникации.

Литература:

1. Давыденко Ю.И. Деятельностный подход при обучении английскому языку. Труды БГТУ. – Минск: БГТУ, 2016. – № 5 (187). – С. 224-227.
2. Гузь Ю.А., Жарина О.А., Кудряшова А.Н. Деятельностно-ориентированное обучение иностранным языкам в условиях новой парадигмы самообразования. Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – 2015. – № 2 (97). – С. 45-47.
3. Томина Е.Ф. Педагогические идеи Джона Дьюи: История и современность. Вестник ОГУ. – 2011. – № 2 (121), – С. 360-366.
4. Чошанов М.А. Процесс непрерывного конструирования и реорганизации. Директор школы. – 2000. Вып. 4. – С. 56-62.
5. Беленкова Н.М. Реализация принципов конструктивизма при обучении иностранным языкам в неязыковом вузе. Вестник российского университета дружбы народов. Серия: Русский и иностранные языки и методика их преподавания. – 2012. – № 4. – С. 56-61.

6. Чилингарян М.В. Системно-деятельностный подход при обучении иностранному языку в средней школе. Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2017. – Т. 33. – С. 103-105. – URL: <http://e-koncept.ru/2017/771139.htm>.
7. Корнеева Л.И. Проблемное обучение в рамках деятельностно-ориентированной концепции при преподавании иностранных языков / Л. И. Корнеева, Е. И. Белых // Вестник УГТУ-УПИ. Серия экономика и управление. – 2007. – № 1. – С. 78-83.
8. Щербакова О.В. К вопросу об особенностях обучения иностранному языку в рамках деятельностно-ориентированного подхода студентов неязыковых факультетов вузов. Вестник Томского государственного педагогического университета. – 2018. – №8 (197). – С. 92-97.
9. Scheller I. Szenisches Spiel: Handbuch für pädagogische Praxis. – Berlin: Cornelsen. – 1998. – 240 S.

INTEGRATION OF A CHEMISTRY LESSON WITH STEAM-ELEMENTS IN THE PROGRAM FOR CREATING ELECTRONIC TEXTBOOKS SYSTEM FOR THE DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL MATERIALS

Akhmetova A.E., Frizen Y.A., second year undergraduates
Nurmukhanbetova N.N., c. of c.s., docent Aimakov O.A., c. of c.s., professor
Sh. Ualikhanov Kokshetau University, Kokshetau
yuliya.bizhon@mail.ru akhmetova_aysha@bk.ru nn_nurgul@mail.ru
aimakov@rambler.ru

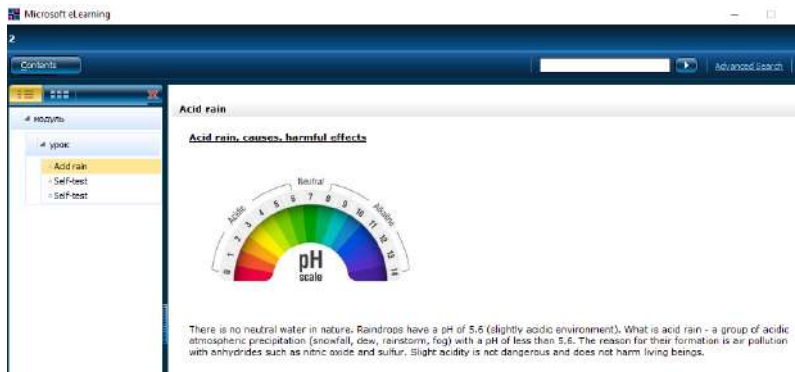
STEAM (S - science; T - technology; E - engineering; A - art; M - mathematics) education is different from other teaching methods. Excellent approaches STEAM is an integrated educational environment and interdisciplinary organization of the educational process. This technique allows you to get a holistic picture of the studied world and demonstrates the conventionality of the division of science into separate disciplines [1:32]. The STEAM methodology focuses students on applied knowledge for problem solving. This approach allows you to build a system in which the maximum quality of training is achieved. Since 2020, there are changes in education due to the pandemic, e-learning and self-education are encouraged [2].

We have developed a lesson "Acid Rains" with STEAM-elements with further development in the Learning Content Development System (LCDS) program. The presented pages from the e-book with quantized educational material, open and closed assignments created for it are intended not only for subject teachers of general and professional educational organizations, school and district methodologists, but also for self-study. The purpose of creating this lesson is the need to familiarize the interested audience with tasks, the solution of which requires the application of the knowledge gained in personally and socially significant situations. The tasks posted in the electronic collection correspond to the main directions of STEAM education research within the framework of the updated content of secondary education in natural science literacy with STEAM elements. The tasks presented assess some aspects of functional literacy: global competencies, critical thinking.

The use of practical assignments in lesson or extracurricular activities will allow students to apply the knowledge gained, and teachers - to assess the level of formed competencies of students in terms of basic skills and abilities necessary in the 21st century:

- on natural science literacy;
- scientific explanation of the phenomena;
- scientific interpretation of data and evidence;
- understanding and analysis of information presented in various contexts: personal, scientific, professional, public [3:16].

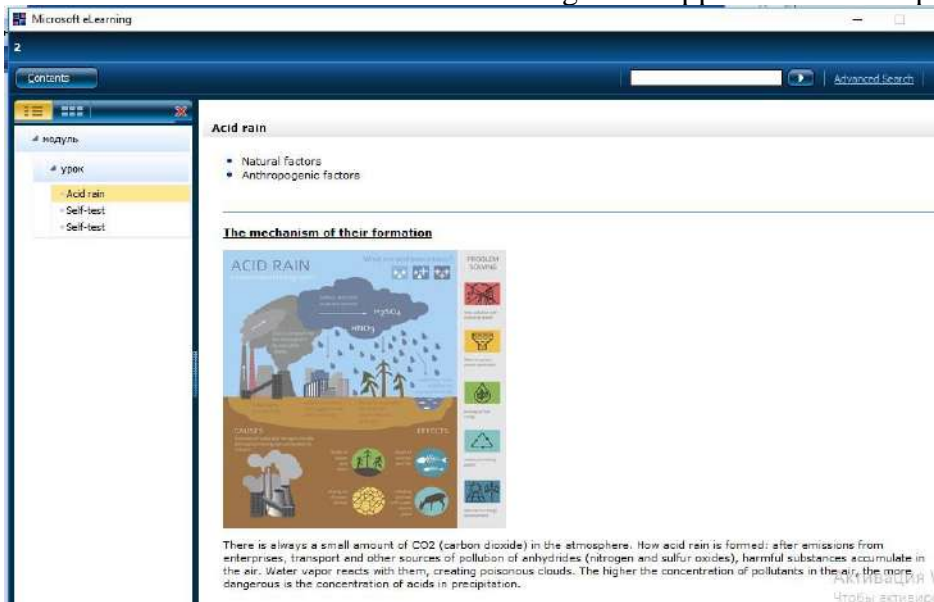
Below are excerpts from a lesson with quantized training text created in the Learning Content Development System program (Pic. 1, 2, 3):

Pic.1. Fragment of theoretical material: Acid rain, causes, harmful effects

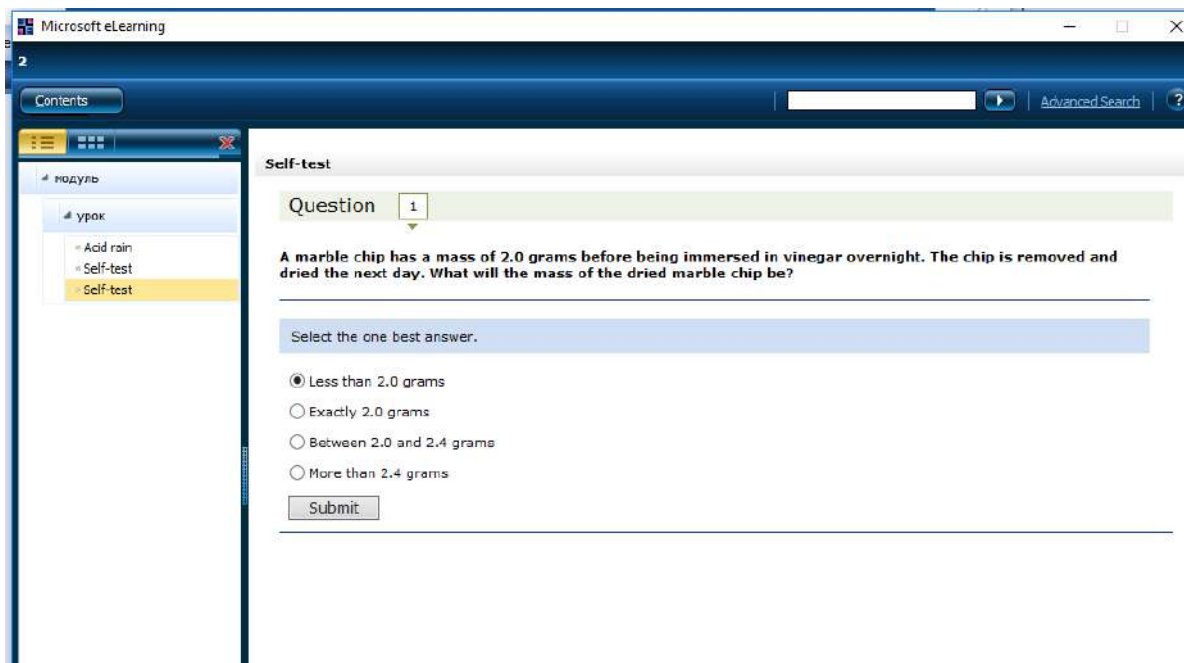
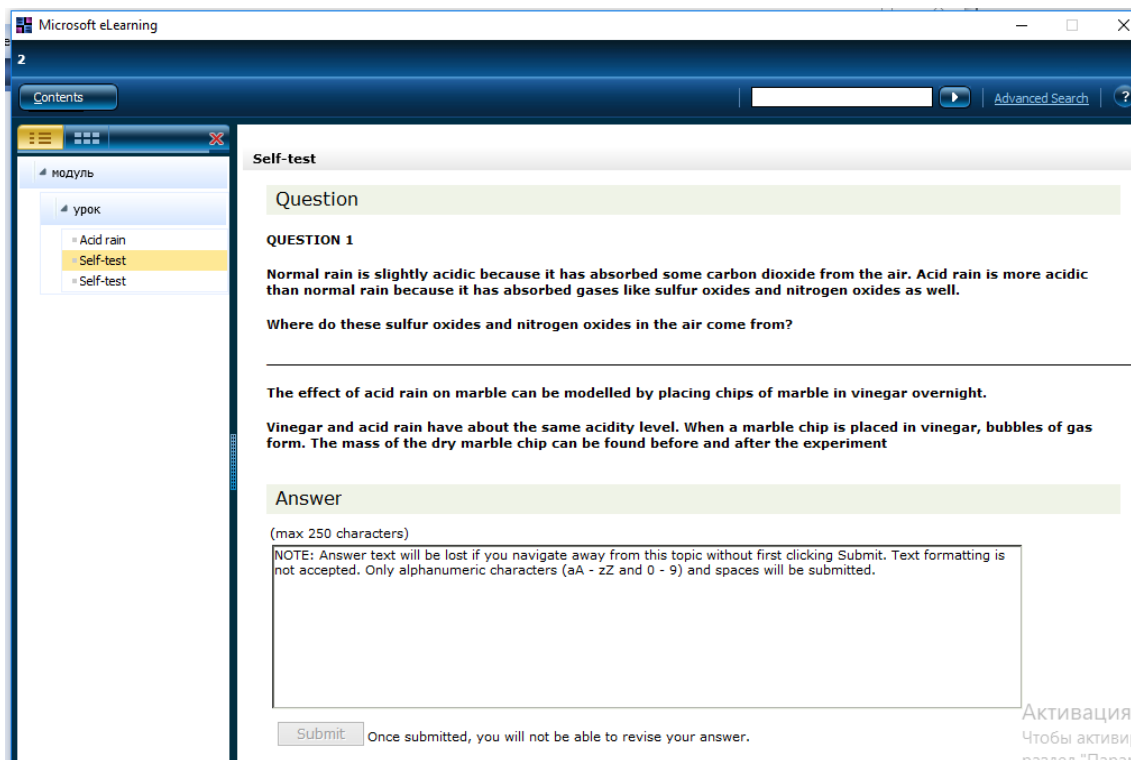

Pic.2. Fragment of theoretical material: Reasons leading to the appearance of acid precipitation

Pic.3. Fragment of theoretical material: The mechanism of their formation

And the developed tasks on the topic "Acid rain" (Pic. 4, 5):

Pic. 4. Open type task.

Pic. 5. Closed job.

After studying the topic in the format of an electronic textbook, students are able to successfully complete assignments that assess independent work skills at different levels of difficulty. They can solve complex problems with numerous conditions, while taking into account additional information [4:62]. At the same time, they are able to assess their progress in the process of finding a solution and identify difficulties that need to be overcome or gaps that need to be filled.

To summarize, it can be said that the STEAM approach can be integrated into the study of chemistry through an electronic format related to the concepts of chemistry. Essential elements of 21st century skills are innovation learning skills, media skills, technology skills, and competitiveness skills. Research has shown that STEAM integration can be implemented to develop critical thinking, communication, motivation, creativity, discipline, collaboration, responsibility, adaptation and leadership, as well as information and media literacy.

Literature:

1. Yakman, G. & Hyongyong, L. Exploring the exemplary STEAM education in the U.S. as a practical educational framework for Korea. Journal Korea Association Science Education. 32(6), 2012.
2. World Economic Forum, New Vision for Education Unlocking the Potential of Technology. (Retrieved 1st August 2017) (2015).
3. Bashmakov A.I. Development of textbooks and training systems / Bashmakov A.I., Bashmakov I.A. - M.: Information and Publishing House "Filin", 2003. – p.16.
4. Usenkov, D. Yu. The use of electronic educational resources in the educational process / Usenkov, D. Yu. // Informatics and education. - 2003. - No. 9. - P. 62.

NEW FORMS OF INFORMATION TECHNOLOGY STEAM EDUCATION: ELECTRONIC TEXTBOOKS IN CHEMISTRY

Akhmetova A.E., Frizen Y.A., second year undergraduates
Nurmukhanbetova N.N., c. of c.s., docent Aimakov O.A., c. of c.s., professor
Sh. Ualikhanov Kokshetau University, Kokshetau

akhmetova_aysha@bk.ru yuliya.bizhon@mail.ru nn_nurgul@mail.ru
aimakov@rambler.ru

The rapid development of the information society of the XXI century increasingly determines the importance of such socio-cultural and economic trends as globalization, increased competition in the economy, automation, digitalization, the spread of the value system of network culture, etc.

At the same time, STEAM-education acquires special significance, which assumes an interdisciplinary and applied approach to teaching based on the combination of various sciences (Science - natural sciences; Technology - technologies; Engineering - engineering; Art - art;

Mathematics - mathematics) with the aim of the formation of innovative thinking in schoolchildren, necessary to ensure the development of a new vector of the system of public administration, economy, business, science and education [1].

The purpose of this article is to describe the essence of STEAM education in Kazakhstan and consider the impact of STEAM technology on teaching chemistry through an electronic textbook, which provides modern schoolchildren's involvement in the study of chemistry based on the development of innovative thinking and skills of the XXI century. The task of every modern teacher is to improve the quality of education by introducing computer technologies into the educational process. To implement this task, it is necessary to include computer components in the system of chemical education, since when teaching chemistry, the most natural is the use of a computer and a multimedia projector in chemistry lessons, based on the characteristics of science. The end result of the introduction of computer technologies into the process of teaching chemistry is the mastery of the computer by students as a means of understanding the processes and phenomena occurring in nature and used in the practical activities of people [2].

In modern conditions, it is required to prepare the student for the rapid perception and processing of incoming information, to successfully display and use it. The end result of the introduction of information technology in the process of teaching chemistry is the mastery of the computer by students as a means of understanding the processes and phenomena occurring in nature and used in practical activities.

The pedagogical expediency of using a computer in the educational process is determined by pedagogical goals, the achievement of which is possible only with the help of a computer, i.e. thanks to its capabilities.

When teaching chemistry, the most natural is to use a computer, based on the characteristics of chemistry as a science. For example, for modeling chemical processes and phenomena, laboratory use of a computer in interface mode, computer support for the presentation of educational material and control of its assimilation [3:80-91]. Simulation of chemical phenomena and processes on a computer is necessary, first of all, to study phenomena and experiments that are almost impossible to show in a school laboratory, but they can be shown using a computer.

A chemistry teacher uses computer technology in every lesson, and at different stages. First, it is advisable to use an electronic textbook when studying new material, which must include demonstration experiments, since visibility activates the activities of students in the classroom and test tasks for the whole class, which control the perception of new material by students [4].

Secondly, improving the quality of teaching in chemistry lessons depends on the systematic control of students' knowledge at each lesson, therefore it is recommended to conduct a test control of knowledge at the beginning of each lesson.

Thirdly, it is possible to use computer technologies during laboratory and practical work, that is, to process the data of a chemical experiment. Such use of a computer is useful in that it instills in students the skills of research activities, forms cognitive interest, increases motivation, and develops scientific thinking.

Fourthly, the direction of using computer technologies in the process of teaching chemistry is software support for the course. The content of educational software used in teaching chemistry is determined by the objectives of the lesson, the content and sequence of presentation of the educational material. In this regard, all software used for computer support of the process of studying chemistry can be divided into programs:

- synopses on specific topics;
- solving computational and experimental problems;
- organization and conduct of laboratory work;
- control and assessment of knowledge [5].

For each specific lesson, certain online programs or an electronic textbook can be used based on the goals of the lesson, while the functions of the teacher and the computer are different.

An electronic textbook for effective use in the educational process must correspond to the chemistry course according to the profile of training, have a high degree of visibility, ease of use, contribute to the formation of special subject skills, generalization and deepening of knowledge. The use of computer technology at every chemistry lesson increases interest in the subject and influences the choice of the future profession of the younger generation.

Thus, the appeal of modern pedagogy to STEAM education can be an effective step towards solving the problem of training personnel for the changing labor market in the context of the fourth industrial revolution. STEAM integrates the disciplines of the natural and mathematical profile into a single teaching scheme through the method of projects, and not through the study of individual subjects. In such an educational environment, children acquire knowledge and immediately learn to use it. New forms of pedagogical technologies within the framework of classroom and extracurricular activities in a modern school, the design of which is available in STEAM education by combining interdisciplinary and applied approaches in teaching, can contribute to solving not only general pedagogical problems associated with the development of innovative and technological thinking, skills of the XXI century, but also to ensure the involvement of modern schoolchildren in the study of chemistry. In this regard, this issue requires a deeper study [1].

Literature:

1. Hom, Elaine. What is STEM Education [Electronic resource]. – URL: <https://www.livescience.com/43296-what-is-stem-education.html>.
2. Teaching STEM. [Electronic resource]. – URL: <https://teach.com/become/what-can-iteach/stem/>.
3. Frolov A.V. The role of STEM education in the "new" US economy // Questions of the new 10.25136 / 2409-8736.2019.1.28642 Modern education, 2019 - 1 economy. - 2010. - No. 4. - S. 80-91.
4. National program "Digital Economy of the Russian Federation". [Electronic resource]. – URL: <http://static.government.ru/media/files/9gFM4FHj4PsB79I5v7yLVuPgu4bvR7M0.pdf>.
5. STEM Education. Coalition to Join Landmark White House Gathering of Nationwide STEM Leaders. [Electronic resource]. – URL: <http://www.stemedcoalition.org/>.

БИОЛОГИЯ ПӘНІ БОЙЫНША ЖОҒАРҒЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ҚАБЫЛДАУ ЖӘНЕ ЗЕЙІН ДЕҢГЕЙІНЕ ДӘСТҮРЛІ ЖӘНЕ ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДЫҢ ӘСЕРІН САЛЫСТЫРМАЛЫ БАҒАЛАУ

Бакирова А.Д., Қуаныш А.Н., Малибаева А.Е.

Қайрат Б.К., Тоқтыбай А.К.

әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ.

akbota.bakirova@inbox.ru

Мақалада дәстүрлі және қашықтықтан оқытудың жоғары сынып оқушыларының зейіні мен қабылдауына әсерін бағалау жайлы айтылады. Зерттеу жұмысының негізгі бағыттары-педагогикалық, методологиялық және биологиялық. Зерттеу жұмысының негізгі мақсаты дәстүрлі және қашықтықтан оқытудың оқушылардың зейіні мен қабылдауына әсерін бағалау болып табылады. Зерттеу жұмысының ғылыми және практикалық маңызы-қашықтықтан және дәстүрлі түрде оқытуды өзара салыстырып, артықшылықтары мен осал тұстарын анықтап, оқушылардың зейіні мен қабылдауына қалай әсер ететінін анықтау арқылы тиімді оқыту түрін ұсыну. Зерттеудің негізгі әдістемесі ретінде әңгімелесу және анкета түріндегі сауалнамалар, бақылау және тестілеу алынды.

Түйін сөздер: қашықтықтан оқыту, дәстүрлі оқыту, зейін, қабылдау, жоғары сынып оқушылары.

СРАВНИТЕЛЬНАЯ ОЦЕНКА ВЛИЯНИЯ ТРАДИЦИОННОГО И ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ НА УРОВЕНЬ ВОСПРИЯТИЯ И ВНИМАНИЯ СТАРШЕКЛАССНИКОВ ПО БИОЛОГИИ

Бакирова А.Д., Куаныш А.Н., Малибаева А.Е. Кайрат Б.К.,

Токтыбай А.К.

КазНУ им. аль-Фараби, г. Алматы

akbota.bakirova@inbox.ru

В статье рассматривается влияние традиционного и дистанционного обучения на внимание и восприятие старшеклассников. Основные направления исследования - педагогическое, методологическое и биологическое. Основная цель исследования - оценить влияние традиционного и дистанционного обучения на внимание и восприятие студентов. Научное и практическое значение исследования состоит в том, чтобы предложить эффективную форму обучения путем сравнения дистанционного и традиционного обучения, выявления сильных и слабых сторон и определения того, как это влияет на внимание и восприятие учащихся. Основными методами исследования были интервью и анкетирование в форме анкет, наблюдение и тестирование.

Ключевые слова: дистанционное обучение, традиционное обучение, внимание, восприятие, старшеклассники.

COMPARATIVE ASSESSMENT OF THE IMPACT OF TRADITIONAL AND DISTANCE LEARNING ON THE LEVEL OF PERCEPTION AND ATTENTION OF HIGH SCHOOL STUDENTS IN BIOLOGY

Bakirova A.D., Kuanysh A.N., Malibaeva A.E., Kairat B.K., Toktybay A.K.

KazNU named after al-Farabi, Almaty

akbota.bakirova@inbox.ru

The article examines the impact of traditional and distance learning on the attention and perception of high school students. The main goal of the study is to assess the impact of traditional and distance learning on students' attention and perception. The main areas of research are pedagogical, methodological and biological. The scientific and practical value of the research is to offer an effective form of teaching by comparing distance and traditional education, identifying strengths and weaknesses and determining how this affects the attention and perception of students. The main research methods were interviews and questionnaires in the form of questionnaires, observation and testing.

Key words: distance learning, traditional education, attention, perception, high school students .

Әлемде төтенше жағдай орнап, карантин жариялануына байланысты барлық оқу орындары қашықтықтан оқыту форматына көшті, яғни, зерттеуге жаңа объект пайда

болды[1]. Барлық оқушылар мен студенттер қашықтықтан оқытуға мәжбүрлі түрде көшкенімен, оның қандай осал тұстары бар екенін және қандай қатерлерге алып келері белгісіз. Мақаланың өзектілігі-зерттеу жұмысы қазіргі таңдағы ең өзекті тақырыптың біріне айналған мәселені жан-жақты қарастырып, өскелең ұрпаққа, олардың орталық жүйке жүйесі мен сабақ үлгеріміне қалай әсер етіп жатқандығын дәстүрлі оқытумен салыстырмалы түрде анықтау[2] .

Қашықтықтан оқыту дегеніміз — мұғалім мен оқушы арасында қандай да қашықтықта интернет ресурстарының сүйемелдеуімен өтілетін оқытудың формасы, яғни интернет желілерінің көмегімен белгілі бір арақашықтықта оқыту [3].

Дәстүрлі оқыту технологиясының мақсаты: білім жүйесін, ғылым негіздерін қалыптастыру, ғылыми дүниетаным негіздерін қалыптастыру, әр оқушының жан-жақтылығын қалыптастыру, алдын-ала белгіленген қасиеттерге тәрбиелеу.

Дәстүрлі оқыту технологиясы әдістемесінің ерекшелігі: орташа оқушыға бейімделуі, оқыту процедураларының өктемділігі, тексерудің жалпыға бірдейлігі [4].

Материалдар және әдістер

Зерттеу жұмысына 15-17 жас аралығында №131 мектеп-лицейінің 10-11 сынып оқушылары алынды. Қабылдау ерекшеліктері Лукьянова кестелері , зейін деңгейі Мюнстерберг техникасы көмегімен анықталды .

Мюнстерберг техникасы

Өткізуге арналған нұсқаулық: оқушыларға әріптер жиынтығында жасырылған сөздер берілді, 2 минут аралығында табылған барлық сөздердің астын сызу керек. Зейінді зерттеу әдістемесіне қатысушының міндеті - мәтінді мүмкіндігінше тезірек зерттеу [5].

Ынталандыру материалы: прроддлкүнпкшшоауданапро жаңалықрашнгфактваража экзаменаопоаоавпрокуроракппвартеорияараоахоккейвррврвпүштіқрарвртеледидарсрсржад ырарарзейінкпкпмахаббатврурпспектакльарақуаныштататхалықарарврвтворепортажвркрвт ыокоаркраргежарысаоешпоепопклотұлғакрагнрпеигоикомедияакатерпнернтүңілутапрепрорз ертханаоиоплопилилилолавапрнегізывапролдлорпкентаврывапролфывапролдэждлапролукенг швапролдвапрбиологияывапролдкенгшщдлорпавпролджэждлорнгшщз пхзщкцукенгшщшгнекукенг

Кілті: күн, аудан, жаңалық, факт, экзамен, прокурор, теория, хоккей, үштік, теледидар, жады, зейін, махаббат, спектакль, қуаныш, халық, репортаж, жарыс, тұлға, комедия, түңілу, зертхана, негіз, кентавр, биология.

Тест нәтижелерін түсіндіру:

1. Егер көрсетілген уақыт ішінде қатысушы 15 сөзден аз сөз тапса, зейінді дамытуға көп уақыт бөлуі керек. Оны көбірек оқуға, қызықты ойлар мен сөз тіркестерін дәптеріне қайта жазып, мезгіл-мезгіл қайта оқып отыруға шақырады.
2. Егер қатысушы 15-тен көп, бірақ 20-дан аз сөз тапса, оның зейіні мен кедергіге төзімділігі нормадан төмен дәрежеде дегенді білдіреді.
3. Егер қатысушы 21-25 сөз таба алса - оның зейіні абсолютті қалыпта . Бұл оған жақсы білім алуға, өнімді жұмыс істеуге, сондай-ақ қажетті ақпаратты есте сақтауға және қажет болған жағдайда қайта еске түсіруге мүмкіндік береді [6].

«Шульте кестелері»

Нәтижелерді талдау: негізгі көрсеткіштер - орындау уақыты және әрбір жеке кесте үшін жіберілген қателіктер саны. Әрбір кестемен жұмыс нәтижелері негізінде шаршау (сарқылу) қисығын салу керек, ол зейіннің тұрақтылық деңгейін, сонымен қатар уақыт бойынша өнімділікті толығымен көрсететін болады.

Бұл тест сонымен қатар жұмыстағы тиімділікті (ЖТ), жұмыс қабілеттілік дәрежесін (ЖҚД), сондай-ақ психикалық тұрақтылықты (ПТ) есептеуге мүмкіндік береді.

ЖТ бағалау (өлшеу өлшемі - секунд) формула бойынша әдіске қатысушының жасын ескере отырып жүзеге асырылады.

ЖТ= мұндағы Т_1,Т_2,Т_3,Т_4,Т_5сәйкесінше бірінші, екінші,үшінші, төртінші, бесінші кестелермен жұмысқа жұмсалған уақыт.

$ЖҚД = T_1 : ЖТ$

1,0-ден төмен нәтиже жақсы психикалық төзімділікті көрсетеді, сәйкесінше, бұл көрсеткіш неғұрлым жоғары болса, қатысушының тапсырма шарттарын орындауға психикалық төзімділігі соғұрлым төмен болады [7].

М.Ф. Лукьянова кестелері (қозғалатын квадраттар, толқынды фон) - сенсорлық қозғыштықты зерттеу үшін қолданылады. Бұған квадраттарды санау, квадраттар, шеңберлер мен үшбұрыштарды толқын сызықтардан бөліп алу кіреді [8].

Жоғарыда аталған материалдар мен әдістерді қолдана отырып жоғары сынып оқушыларына тәжірибе жүргізілді, яғни, 2020 жылдың қаңтар айында басталған практика барысында оқушылар дәстүрлі оқыту форматымен білім алған. Сол уақытта оффлайн түрде 10-сынып оқушыларының Мюнстерберг техникасы, М.Ф. Лукьянова кестелері, Шульте кестелері арқылы зейіні мен қабылдауының деңгейі анықталды. Қазан айында осы оқушылардың зейіні мен қабылдауының деңгейін Мюнстерберг техникасы, М.Ф. Лукьянова кестелері, Шульте кестелері арқылы қайта анықталды.

Зерттеу жұмысының негізгі нәтижелері. Қаңтар айындағы тест нәтижелері бойынша Мюнстерберг техникасы арқылы сынып оқушыларының 82 %-да зейіні жоғары деңгейде, 11%-да орташа, қалған 7 %-да төмен дәрежеде екендігі байқалды. Шульте кестелері бойынша сынып оқушыларының 81 %-да зейіні жоғары деңгейде, 12%-да орташа, қалған 7 %-да төмен дәрежеде екендігі байқалды. Ал қабылдау дәрежесі Лукьянова кестелері бойынша 89 %-да жоғары, 11 %-да орташа көрсеткіште. Қазан айында, яғни , қашықтықтан оқыту кезінде Мюнстерберг техникасы бойынша жүргізілген тест нәтижелері: 79 %-да зейіні жоғары деңгейде, 9 %-да орташа, қалған 12 %-да төмен дәрежеде екендігі байқалды. Шульте кестелері бойынша сынып оқушыларының 77 %-да зейіні жоғары деңгейде, 10%-да орташа, қалған 13 %-да төмен дәрежеде екендігі байқалды.Ал қабылдау дәрежесі Лукьянова кестелері бойынша 85 %-да жоғары, 10 %-да орташа, 5%-ы төмен көрсеткіш көрсетті.

Дәстүрлі және қашықтықтан оқытудың жоғары сынып оқушыларының зейіні мен қабылдауына әсерін Мюнстерберг әдістемесі, Шульте және Лукьянова кестелері арқылы салыстыра отырып, дәстүрлі оқытудың жасөспірімдердің қабылдау мен зейін деңгейіне тиімдірек әсер ететінін байқаймыз . Себебі, зерттелушілердің дәстүрлі оқыту кезінде зейіні қашықтықтан оқыту кезіндегі зейініне қарағанда, зейіні жоғары деңгейдегі оқушылар саны 3%-ға, орташа деңгейдегі оқушылар саны 2%-ға артық екенін, ал дәстүрлі оқыту кезіндегі қабылдау дәрежесін қашықтықтан оқыту кезіндегі қабылдау дәрежесімен салыстырсақ, қабылдау дәрежесі дәстүрлі оқыту кезінде 4%-ға жоғары дәрежені көрсетті.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Michael G. Handbook of Distance Education.- Lawrence Erlbaum Associates, 2003.-56p.
- 2 Тихомирова Е. Живое обучение .- Москва, 2016.-С.71-72
- 3 Б.И.Крук Избранные главы теории и практики дистанционного обучения.- Москва, 2017.- С.58-59
- 4 Gunes A. Evaluation of Distance Education Components.- A Case Study of Associate Degree Programs, 2014.-65p.
- 5 Katrina A. Is Online Learning a Disruptive Innovation? It Isn't the Technology per Se, but the // A Case Study of Associate Degree Programs.-2011.-Vol. 39, No. 4, July-September.-12p.
- 6 Martera-Gutierrez F. Instructor Interactions in Distance Education Environments// New Thinking It Inspires.- 2002.- Vol. 13, No. 3, Summer.-25p.
- 7 Mark G. Assessing Academic Performance between Traditional and Distance Education Course Formats// New Thinking It Inspires. -2008.- Vol. 11, No. 1, January.- 17p.

КЛЮЧЕВЫЕ ИДЕИ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИИ ХИМИИ И В УСЛОВИЯХ ОБНОВЛЕННОГО СОДЕРЖАНИЯ СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Бакенова Г., Нурмуханбетова Н.Н., Хамитова А.С., Игімбаев А.

НАО «Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова»

nn_nurgul@mail.ru

Елбасы подчеркнул: «реформа образования – одна из важнейших инструментов, позволяющих обеспечить реальную конкурентоспособность Казахстана». В стратегии Казахстан - 2050 отметил: «все развитые страны имеют уникальную систему высшего образования. Мы много работаем над улучшением качества всех уровней образования. Для основной школы необходимо улучшить стандарты обучения путем трансляции опыта АОО «Назарбаев интеллектуальных школ». Выпускники высшей школы должны владеть казахским, русским и английским языками. Результатом обучения должно стать приобретение навыков критического мышления, самостоятельного исследования и глубокого анализа информации». Для того, чтобы в будущем войти в число цивилизованных, развитых стран, конкурентно – способных стран для достойного будущего страны необходимо качественное образование, отвечающее современным требованиям нашего времени. Для этого основной источник инновационного развития – мобилизация научно-технического потенциала страны в образовательной политике, концентрация ресурсов на пути развития приоритетных направлений науки, внедрение ее достижений в производство.

В обществе, где развиты знания и информация, система образования обучения является основной частью инновационной экономики. Основная цель образования, наряду с обновлением содержания образования, требует повышения эффективности применения различных активных средств и методов обучения. Программа развития образования государства характеризуется формированием национальной модели образования и интеграцией системы образования Казахстана в мировое образовательное пространство

Наши предки говорили «Учебный процесс - это как будто иголкой колодец копаешь», только творческий, любознательный, креативный, находчивый учитель будет успешным, добьется больших результатов.

Основной целью обновленной образовательной программы является совершенствование результатов обучения обучающихся. На эту цель направлены многие компоненты обновления содержания среднего образования, в том числе программа повышения квалификации учителей. По новой программе формируется новый подход новые методы, повышается уровень знаний учащихся. Внедрение новых технологий в современной системе образования становится все более важным требованием, необходимость совершенствования этих методов становится все более актуальной. Каким бы высоким ни было мастерство учителя, знания, которые он дает, не дают ожидаемого результата, если учитель не может вызвать активность, желание, стремление самого ученика. Становление ученика как личности происходит через всю учебную деятельность. Образование интеллигентного гражданина современного общества - воспитание человека с высокоразвитым сознательным потенциалом, критически и новаторски мыслящего, сильного духом, способного направить свои знания на продвижение общества. В образовательной программе воспитание и обучение находятся в неразрывной связи. Цель современных школ - создание благоприятного образовательного пространства для гармоничной личности и развития высокообразованного, творческого человека. В результате своих знаний у ученика формируется критическое мышление, умение творчески использовать знания, исследовательские навыки, ИКТ навыки, умение работать в группе и индивидуально, языковые навыки, умение решать поставленные

задачи и сложные задачи, быть приспособленным к современной жизни. Внедрение интегрированных предметов в школьную программу способствует общему развитию ученика и более глубокому изучению темы на уроке, формированию целостного представления о мире. Обновленное содержание образования основывается на ожидаемых результатах, определенных по отраслям знаний. Ожидаемые результаты позволяют оценить работу ученика и его успешность, создают условия для уточнения развития индивидуальной траектории развития каждого ученика. Также повышает мотивацию к развитию знаний, умений и навыков. Улучшает качество учебного процесса. Поэтому будет внедрена новая форма мониторинга результатов обучения, т. е. система критериального оценивания. Конструирование и применение критериев успешности в достижении целей обучения - это процесс сравнения с заранее определенными достижениями в формировании учебно-познавательной компетенции учащегося, основанной на цели и содержании образования. Главное-через сам процесс обучения, критерии успешности, ученик учится самооценке, видит достоинства и недостатки своих знаний и понимает, как развиваться дальше. Становится понятно, как ученик работал в этой системе, как он думал. Сопоставляются учебные достижения учащихся по критериям, соответствующим целям и содержанию образования, определяющим формирование учебно - познавательной компетентности учащихся, четко определенным, коллективно оформленным, заранее известным всем участникам образовательного процесса.

В обновленных программах все уровни образования основаны на идее «Мәңгілік Ел». Содержание школьного образования осуществляется на основе академических дисциплин, исследовательской и внеклассной деятельности, дополнительного образования. Содержание идеи - воспитание у учащихся духовно-нравственного, казахстанского патриотизма, толерантности и умения общаться в межнациональной обстановке. Это основной принцип программы обновленного содержания - успешное обучение казахскому языку посредством коммуникативного подхода, расширяя представления учащихся о языке, о значении национальной и глобальной культуры. Учитывая необходимость кардинальных изменений в сфере образования сегодня, причину существования языковых дисциплин в начале реформы мы можем объяснить следующими способами, указанными в программе: Язык для каждого ученика является основным средством познания. Языковое общение учащихся осуществляется через среду, в которой они живут и учатся. Овладение языком в совершенстве способствует формированию новаторской личности, понимающей национальные ценности, склонной к новым изменениям на мировом уровне».

Особенностями обновленных учебных программ является новая структура, состоящая из 10 разделов:

- значимость дисциплины;
- цель учебной программы по дисциплине;
- реализация политики трехязычия;
- требования к организации процесса обучения;
- педагогические методы и приемы, используемые при изучении дисциплины;
- уважение к различным культурам и взглядам;
- компетентность в применении информационно-коммуникационных технологий;
- развитие коммуникативных навыков учащихся;
- способы оценки результатов обучения;
- Содержание, организация и последовательность обучения.

Основной целью образовательных программ предмета «Химия» является обеспечение качественного усвоения содержания предмета, формирование функциональной грамотности учащихся, а также развитие интеллектуального уровня учащихся на основе общечеловеческих ценностей и лучших традиций национальной культуры через преемственность с другими предметами.

В окружающей среде постоянно происходят различные явления и процессы, многие из которых подчиняются законам и закономерностям, объясняемым химической наукой. Предмет химии позволяет учащимся понять, что на Земле много природных веществ, очень важных для жизнедеятельности человека и для всей жизни, и необходимость бережного отношения к богатствам природы, к недрам нашей Земли. Этот предмет помогает учащимся понять разнообразие предметов и важность их изменений; открывая возможности для получения новых предметов, обучает учащихся реальной оценке экологического состояния окружающей среды на основе данных. Химия занимает очень важное место в развитии мировоззрения учащихся, формировании целостной научной картины мира. Изучение химии в школе приводит учащихся к пониманию сущности химических явлений, процессов происходящих в окружающей среде. Химия поддерживает критическое и конструктивное мышление учащихся, а также использование творческих подходов к решению проблемы, развивая многочисленные экспериментальные и практические навыки. В процессе изучения данной дисциплины у учащихся развиваются навыки использования лабораторного оборудования и проведения экспериментов и исследований.

На уровнях основного и общего среднего образования учебные цели по предмету «Химия» подразделяются на пять разделов. Эти разделы подразделяются на подразделы в зависимости от уровня осваиваемых умений и навыков, темы, знаний и понимания. Цели обучения сгруппированы в рамках этих подразделений. Цели обучения, составленные с соблюдением последовательности внутри каждого подразделения, показывают, насколько продвинулись ученики в рамках подразделения, что дает учителям основу для планирования своей работы, оценки учащихся и определения того, какие решения они должны принять в дальнейшем, и их доведения до учащихся. Кроме того, важным принципом, лежащим в основе разработанных учебных программ по данным дисциплинам, является принцип спиральности образовательной программы.

Образовательная программа, построенная по принципу спиральности Брунера. По его мнению, даже самые сложные материалы могут быть поняты даже маленькими детьми, если их правильно структурировать и правильно преподнести учащимся. Кроме того, следует отметить, что в основу работы положен первый опыт ребенка, его знания, а именно, то, что известно ребенку. Брунер утверждает, что познавательная способность человека состоит из трех условно разделенных этапов:

- активный (получение знаний в процессе работы);
- образные (получение знаний с помощью рисунков);
- знаковые (получение знаний с помощью слов и цифр).

Это привело к развитию концепции спиральной образовательной программы. Основные особенности спиральной образовательной программы, основанной на следующих ключевых моментах:

- ученик повторяет тему или предмет несколько раз во время обучения в школе;
- с каждым повторением обучения сложность темы или предмета возрастает;
- новое знание тесно связано с предыдущим материалом и рассматривается с точки зрения информации, полученной ранее.
- информация дополняется и утверждается каждый раз, когда ученик повторяет предмет.

С течением времени, в какой бы области жизни не происходили какие-либо изменения. Надо уметь воспринимать их, а не ждать и дифференцировать на хорошее и плохое, положительное и отрицательное. Приравнивая жизнь к проточной воде, мы рассматриваем образование – как море, школу – как корабль, а учителя – как капитана этого корабля. От учителя зависит, будет ли судно идти правильным маршрутом, не погружаясь в глубину.

Литература:

1. Стратегия «Казахстан-2050»:новый политический курс состоявшегося государства.
2. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020-2025 годы. Постановление Правительства Республики Казахстан от 27 декабря 2019 года № 988
3. Стратегический план развития Республики Казахстан до 2025 года тттт

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА В КОМПЕТЕНТНОСТНОМ ПОДХОДЕ

Ганзен А.В., магистрант КУ им Ш.Уалиханова,
Ракишева Г.М., Доктор PhD, доцент КУ им. Ш.Уалиханова,
г. Кокшетау, Казахстан
ganzenaleksei@mail.ru

В течение последних нескольких десятилетий концепция компетентностного подхода использовалась в разработке профессионального образования и профессиональной подготовки. Причиной этого является популярность этой концепции в рамках Европейского Союза, а также за его пределами. Европейские ученые Weigel, Mulder подчеркивают, что они первые способствует академическому переосмыслению компетенций, зафиксированных в 70-х годах прошлого века. Однако это ни в коем случае не было отправной точкой истории развития и использования термина «компетентность». Это понятие впервые появилось в работе Платона (380 год. до н. э.). Корень слова *ikano*, происходит от *iknoumai*, что означает прибыть. В древнегреческом существовало это слово, которое представляет собой эквивалент компетенции, а именно *ikanótis* (ικανότης), значение которого подразумевает обладание способностью или чертой для достижения чего-либо или соответствующие навыки. *Erangelmatikes ikanotita* относится к профессиональному / профессиональная способность или компетентность. "Компетентность" также появляется на латыни как термин *competens*, значение которого расширяется до способности в соответствии с законом (власть, и в то же время быть в соответствии с в качестве термина *competentia*, который представляет возможности, возможности и разрешения. К XVI веку это понятие уже существовало на английском, французском и голландском языках язык. Использование западноевропейских слов *competence* и *competency* может быть связано с этим периодом. Неудивительно, что понятие " компетентность" имеет довольно долгую историю, поскольку профессиональная компетентность является достаточной способностью и возможностью для выполнения определенных задач. Тем не менее, понимание компетентности в концептуальном смысле, которое существует в развитии профессиональное образование, имеет более позднюю историю. Она появляется в сочетании с другими педагогическими инновациями, такими как: внедрение концепции самостоятельного обучения, интеграция теории и практики, признания предыдущего обучения, а также с новыми теоретическими парадигмами обучения, такими как: аутентичное обучение (обучение в реальном контексте, например, обучение в реальном мире) на рабочем месте или в условиях реалистичного контекста), конструктивизм / социальный конструктивизм (процесс учения, в которых акцент делается на взаимодействии учителя и ученика, а также ученика между собой) [1].

Концепция компетентностного подхода по этой причине включает в себя как рассмотрение значимых целей, так и содержание обучения, которое должно способствовать личностному развитию студентов и позиционировать их в области знаний и навыков, таким образом, чтобы обеспечить лучшую подготовку студентов к эффективному функционированию в обществе.

В научной литературе нет однозначного ответа, какими должны быть педагогические средства, какова должна быть их совокупность, какие средства могут применяться при

обучении, какие из них можно применять в теоретическом и производственном обучении, в общеобразовательных и специальных дисциплинах, во внеурочной деятельности. Какие педагогические средства могут комбинировать разные педагоги в одном образовательном учреждении, чтобы усилить, а не дублировать их возможности?

Понятие «педагогические средства» употребляется, как правило, в двух значениях. В узком смысле оно отождествляется с понятием средства обучения, под которыми понимаются все те материалы, с помощью которых педагог осуществляет свое обучающее воздействие (учебные планы, экзаменационные билеты, карточки-задания, учебные пособия, технические средства и др.). Обычно, они подразделяются на дидактические, технические. В широком смысле к этому перечню добавляются и нематериальные средства виды деятельности (игровая, учебная, трудовая); педагогическая техника (речь, мимика, движение); формы обучения, методы и проч. В нашем исследовании мы придерживаемся второй трактовки и под педагогическими средствами (педагогическим инструментарием) понимаем совокупность компонентов, позволяющих управлять педагогическим процессом, воздействовать на образовательный результат. Примерами педагогических средств или инструментов являются технология, методика, содержание дисциплины, методы, приемы обучения, формы организации познавательной деятельности, средства обучения (в узком смысле), задача, упражнение, пример и т.д.

Формирование надпрофессиональных компетенций относительно новая образовательная цель, а потому для нее могут быть сконструированы специальные педагогические средства. Понятно, что этот путь весьма и весьма трудоемкий. Несмотря на то, что компетентностный подход в педагогике возник лишь недавно, компетентные специалисты существовали и существуют. Это означает, что в педагогике объективно есть средства, позволяющие формировать надпрофессиональные компетенции. Иначе говоря, формирование надпрофессиональных компетенций - это объективное свойство педагогического процесса и, в частности, педагогического инструментария, независимое от намерений конкретного педагога. Это означает, что вместо проектирования специальных педагогических средств, можно аналитически с экспериментальным подтверждением, выбрать средства из имеющихся, известных, зарекомендовавших себя. Такой выбор возможен исходя из фундаментального свойства дополнительной функции педагогического инструментария [2]. Суть этого свойства заключается в следующем: помимо основной функции, ради выполнения которой проектировался, создавался и применялся инструментарий, ему объективно присуща другая (или другие), дополнительная функция, наличие которой изначально не предполагалось и уж тем более не планировалось.

На самом деле, многие технологии, методики, средства, созданные раньше, чем впервые появилось словосочетание «надпрофессиональные (ключевые, общие и др.) компетенции», в той или иной степени способствуют их формированию.

Примеры реализации дополнительной функции формирования надпрофессиональных компетенций имеются в современной инновационной практике. Для этого используются так называемые постклассические методы: проектов, кейсов, портфолио. Их достоинства, особенно в смысле формирования надпрофессиональных компетенций, в настоящее время не оспариваются. Однако эти методы имеют ограничения. В начале 30-х годов прошлого века был выявлен существенный недостаток метода проектов: группировка материала различных учебных предметов вокруг проектов не позволяла школе обеспечить учащимся необходимый объем систематических знаний. Вряд ли эта проблема решена сегодня для всех перечисленных методов. Они плохо сочетаются с основной формой организации процесса обучения уроком, используются в современных условиях как дополнение к нему. Таким образом, возможен крайне нежелательный образовательный результат, при котором уровень компетентности выпускника, понимаемой как интегральная характеристика, будет повышен, а уровень предметных и профессиональных ЗУН как одной из составных частей этой

компетентности снижен. Это означает, что необходимо искать альтернативный инструментарий.

Изучение теоретических аспектов компетентностного подхода позволило сделать вывод, что в основе развития и формирования надпрофессиональных компетенций лежит активная деятельность студентов в процессе обучения. Именно в этом случае востребованы те компоненты, которые относятся к инвариантному ядру понятия «компетентность», актуализируются такие характеристики компетентности как когнитивная, мотивационная, поведенческая, ценностно-смысловая и эмоционально-волевая (по И.А. Зимней). Так как под деятельностью понимают совокупность действий человека, направленных на удовлетворение его потребностей и интересов [3].

Проиллюстрируем это с помощью двух определений, предложенных Л.Г. Петерсон. Согласно системно-деятельностному подходу, который без преувеличения является родственным для компетентностного, в процессе взаимодействия между преподавателем и обучающимся существуют два типа деятельности:

- 1) деятельность учения (учебная деятельность) - это деятельность обучающегося, связанная, с одной стороны, с освоением культурных ценностей общества (предметных и надпредметных ЗУН), а с другой с формированием способности к самоизменению и рефлексии, обеспечивающих адекватное самоопределение и успешную самореализацию человека в жизни.
- 2) деятельность обучения - это деятельность педагога, предназначением которой является организация процесса учения и оказания помощи обучающимся в снятии возникающих у него затруднений.

Авторы утверждают, что из этих двух определений следует, что функция педагога состоит не в том, чтобы формировать у обучающегося новые знания, умения и способности, это работа самого учащегося, и если он не будет выполнять ее сам, то и умению «учить себя» неоткуда будет взяться. Задача педагога и его предназначение состоят в том, чтобы организовать соответствующий образовательный процесс, в котором учащийся самостоятельно осваивает новые ЗУН, формирует, отрабатывает и осознает свои общие способности, которые помогут ему в дальнейшем успешно жить и работать [4].

Итак, одной из важнейших идей компетентностного подхода является идея о том, что формировать у обучающихся систему знаний, умений и навыков недостаточно. Необходимо достигать более широкого образовательного результата - формировать у учащихся систему компетенций. О.Е. Лебедев подчеркивает, что компетентностный подход «соответствует и направлениям творческих поисков учителей (по крайней мере, в последней трети XX века). Эти поиски были связаны с реализацией идей проблемного обучения, педагогики сотрудничества, личностно ориентированного образования».

Таким образом, вполне закономерно, что тот или иной аспект интегрированной цели, связанной с формированием надпрофессиональных компетенций, реализуется во многих педагогических технологиях, подходах. Обосновать это можно, сопоставляя их целевые установки с целевыми установками компетентностного подхода.

Литература:

1. Бюро по улучшению образования и воспитания.- Белград, ноябрь 2013г.-С.8-9.
2. А.В.Ястребов, М.Л.Зуева // Ярославский педагогический вестник. – 2010. – No 2. – С. 126-130.
3. Крысько В.Г. Психология и педагогика: схемы и комментарии. – М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2001.– 368 с.
4. Петерсон Л.Г., Агапов Ю.В. Формирование и диагностика организационно-рефлексивных общеучебных умений в образовательной системе «Школа 2000» [Текст] / Л.Г.Петерсон, Ю.В.Агапов. Методическое пособие. М.: АПК и ППРО, УМЦ «Школа 2000», 2009. 112 с.

ЖАСТАР АРАСЫНДА ЭТНИКАЛЫҚ ТОЛЕРАНТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КӨРСЕТКІШТЕРІ МЕН ШАРТТАРЫ

Дархамбаева Ж. С.

Ғылыми жетекшісі: Кукубаева А.Х., психология ғылымының докторы, профессор
А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.

zhansulu2802@mail.ru

Жеке тұлғаның этникалық толеранттылық феноменін зерттеу тұлғааралық қатынастар, этникалық сәйкестілік проблемаларына сәйкес көрінеді.

Қазақстан Республикасы тарихи даму үдерісінде Полиэтникалық мемлекет ретінде қалыптасты. Тарихтың түрлі кезеңдерінде біздің республикамыз көптеген ұлттар мен ұлыстар өкілдерінің отанына айналды. Жыныстық, жас, конфессиялық және этникалық тұрғыдан гетерогенділік сөзсіз тұлғааралық қатынастарға әсер етеді. Кейде бұл ашық қақтығысқа әкелуі мүмкін. Мұның бәрі осындай қарама-қайшылықтың алдын алуға бағытталған механизмді іздеуді және осы жағдайда толеранттылықты анықтайды, қоғамдағы әлеуметтік қайшылықтардың алдын-алу жолдарының бірі ретінде әрекет етеді [1].

«Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2005-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында», Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында қазақстандық патриотизмге, толеранттылыққа, жоғары мәдениетке, адам құқықтары мен бостандықтарын құрметтеуге тәрбиелеу; мемлекеттік тілді басымдықпен дамыту міндеті қойылған. Білім беру мен тәрбие мазмұны адамдардың нәсіліне және ұлтына, мәдени және конфессионалдық қатыстылығына қарамастан, олардың арасындағы өзара түсіністік пен ынтымақтастыққа, жеке адамның жалпы адамзаттық мәдениетін қалыптастыруға ықпал етуге тиіс.

Зерттеулер негізінде Дж. Берри, М. Плизента этникалық толеранттылықтың психологиялық табиғаты және оның өмірдегі рөлі туралы, тек өзінің оң топтық ерекшелігіне деген сенім басқа топтарды құрметтеуге және идеялармен, көзқарастармен немесе бірлескен іс-шараларға қатысуға дайын екендіктерін білдіруге негіз бере алатындығын анықтады [2].

Осы және жеке зерттеу нәтижелеріне сүйене отырып, Н.М. Лебедева және оның әріптестері этникалық толеранттылықтың негізі позитивті этникалық бірегейлік болып табылады деген қорытындыға келді [3].

Позитивті этникалық сәйкестік топтың этникалық өзіндік санасын нығайтуға және оның этномәдени организм ретіндегі тұтастығын сақтауға ықпал ететін мәдениетін оң бағалау негізінде белгілі бір этникалық топқа жеке тұлға ретінде жатқызу деп түсініледі [4].

Мольденгауэр Н.В., еңбектерінде позитивті этникалық сәйкестілік көпұлтты қоғамда этникалық толеранттылықтың қалыптасуына ықпал ететіндігі айтылған. Ал теріс этникалық сәйкестілік этникалық интолерантизмнің (төзімсіздік) және көп этностық өзара іс-қимылда шиеленіске деген көзқарастың пайда болуына ықпал етеді [5].

Этникалық толеранттылықтың негізіндегі этникалық сәйкестіліктің өзара байланысы З. Ф. Мубинованың педагогикалық зерттеуінде ашылды. Оның пікірінше, позитивті этникалық сәйкестілік ұлтаралық төзімділіктің жоғары деңгейімен, басқа халықтардың ұлттық құндылықтарын өз шамасымен қабылдаумен қатар жүреді [6].

Этникалық бірегейлік этникалық топтар, олардың әдет-ғұрыптары, мәдениеттің ерекшеліктері туралы білімнің болуын болжайды, бұл этникалық бірегейлікті этникалық топтардың алуан түрлілігін түсінуге және қабылдауға, көп этностық өзара іс-қимылдың оң

жақтарын көруге мүмкіндік беретін этномәдени құзыреттілік деңгейіне шығарады. Демек, этникалық сәйкестілік этникалық толеранттылық құрылымында танымдық (білім) компонент ретінде көрінеді.

Е. П. Непочатых пікірінше, этникалық толеранттылықтың танымдық деңгейінің компоненттері өзгеріп жатқан әлемді барабар әлеуметтік танудың маңызды функциясын орындайды және көп этностық орта жағдайында оқушылардың этносаралық қатынастарын реттеу үшін қолайлы алғышарттар жасайды [7].

Өзінің және бөтен этностық топтар туралы білім негізінде этнодифференциялау белгілері (тіл, құндылықтар, нормалар, тарихи жад, діндер, ұлттық сипат, халықтық және кәсіби өнер) жүйесін құрайтын түсініктер кешені қалыптасады. В. С. Собкин мен Л. М. Грачеваның еңбектерінде бұл жағдайда эмоционалды компонент басқа этникалық қауымдастықтардың өкілдерімен өзара әрекеттесуге мінез-құлық дайындығын қалыптастыру үшін қажетті эмоционалды түсті білімнің, эмпатияның, коммуникативті ашықтықтың жиынтығы ретінде сипатталатыны көрсетілген [8].

Л. И. Паинаның еңбектерінде этникалық толеранттылық құрылымында эмпатияның жоғары деңгейімен көрінетін эмоционалды компонент ерекшеленеді. Дәл осы компонент, ғалымның пікірінше, эмпатия тәжірибесін жинақтауға жауап береді, оның рефлексия қабілетін көрсетеді және тұлғаның этнотолерантты мінез-құлықпен көрінетін мінез-құлық компонентін қалыптастыруға ықпал етеді [9].

Мінез-құлық компоненті, ең алдымен, әртүрлі этникалық топтардың өкілдерімен қарым-қатынаста жастар арасындағы әрекеттер мен әрекеттермен байланысты. Ол жастардың басқа этникалық топтардың өкілдерімен бірлескен іс-әрекетінде көрінеді және өзара әрекеттесуге, қарым-қатынасты қолдауға және дамытуға, достыққа, әдептілікке, жанжалды жағдайларды жеңе білуге, басқа этникалық топтың адамдары туралы бағалау пікірлері мен қалыптасқан стереотиптерге барабар реакциямен сипатталады, бұл өз кезегінде этникалық толеранттылық мінез-құлықты қалыптастырады.

Этнотолерантты мінез-құлық, А.Г. Асмоловтың, Г. У. Солдатованың пікірінше, басқа этникалық қауымдастықтар өкілдеріне белсенді қарым-қатынаспен сипатталатын, әрқайсысының бірегейлігін құрметтеуге, қабылдауға негізделген және қабылдамау сезімін саналы түрде басу қабілетімен байланысты [10].

Психологиялық әдебиеттерді теориялық талдау барысында біз кестеде көрсетілген этникалық толеранттылық көрсеткіштерін анықтадық.

Кесте. Жастар арасындағы этникалық төзімділік компоненттерінің көрсеткіштері

Компоненттер	Жастар арасындағы этникалық төзімділік компоненттерінің көрсеткіштері
Когнитивтік	- өз этносының дәстүрлерін, дәстүрлерін және тілін білу; - әртүрлі этностардың, әртүрлі діндердің айырмашылықтары туралы түсініктердің болуы; - өзін өз этносымен сәйкестендіру; - басқа этностар өкілдерінің салт-дәстүрлерін білу.
Эмоционалды	- коммуникативтік ашықтық (этникалық қатыстылығына қарамастан құрдастарына ізгілікті, қайырымды, құрметпен қарауға әзірлік); - этносаралық проблемаларды шешу үшін қажетті ақпаратқа оң көзқарас; - басқа этникалық топтың өкілін дос ретінде қабылдау және тұлғааралық өзара іс-қимылға қанағаттану (рефлексия, эмпатия, икемділік, өзара түсіністік қабілеті).
Мінез-құлық	- қарым-қатынас процесіне қатысу (басқа этникалық топтардың өкілдерімен құрдастарымен оң қарым - қатынас орнату әдістерін меңгеру); - екіншісіне құндылық қатынасы жүйесін құру; - басқа этникалық топтардың өкілдеріне қолдау көрсетуге ұмтылу; - ынтымақтастыққа ұмтылу.

Осылайша, жастар арасында этникалық толеранттылықты қалыптастыру мәселесін зерттеушілердің көпшілігі этникалық толеранттылықтың мазмұны мен құрылымын түсіну тұрғысынан біртұтас және этникалық толеранттылықтың барлық компоненттері (когнитивті, эмоционалды және мінез-құлық) бір-бірімен тығыз байланысты екенін және бұл байланыс жүйелі болып табылатындығын атап өтеді, өйткені этникалық толеранттылық-бұл біртұтас білім, онда жастар мен қыздардың басқа этникалық топтардың өкілдеріне қатынасының ішкі жоспарын білдіретін субъективті-жеке элементтер өзара байланысты, жас немесе қыз осы санаттағы адамдармен қарым-қатынаста білдіруі керек объективті және практикалық әрекеттер. Когнитивті (этникалық топтар туралы білімнің болуы) және эмоционалды компоненттер (оң көзқарас, басқа этникалық топтың өкілін дос ретінде қабылдау және тұлғааралық қарым-қатынасқа қанағаттану) этникалық толеранттылықтың өзара байланысы оның мінез-құлық компонентін белсендіреді, оның көрсеткіштері: басқа этнос өкілдеріне қолдау көрсетуге деген ұмтылыс, ынтымақтастыққа деген ұмтылыс.

Жастар арасындағы этникалық толеранттылықтың критерийлерін анықтау-жасөспірімдердің ерекшеліктерін ескере отырып анықтауға мүмкіндік береді. Психологтар атап өткендей, осы жаста өзін-өзі тану, жеке рефлексия, өзін-өзі анықтауға деген ұмтылыс, мүдделер шеңберінің кеңеюі байқалады, бұл осы жаста этникалық толеранттылық сияқты жеке тұлғаның құндылық қасиеттерін қалыптастырудың негіздері қаланады деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Бельгибаева Г.К., Айтжанова Р.М. Қазақстан Республикасында оқитын жастардың этникалық толеранттылығын қалыптастыру / / эксперименттік білім берудің халықаралық журналы. - 2013. – № 11-2. – С. 10-14; URL: <http://expeducation.ru/ru/article/view?id=4306>
2. Берри Дж.В. Альтернативное видение межкультурных отношений / Кросс-культурная психология: актуальные проблемы: Сб. статей / Под ред. Л.Г. Почебут, И.А. Шмелевой. - СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2005. - 377 с.
3. Лебедева Н.М., Татарко А.Н. Толерантность в межкультурном диалоге/под ред. Н.М. Лебедева, А.Н. Татарко - М.: 2015. - 372 с.
- 4.Этнопсихологический словарь. - М.: Академия педагогических и социальных наук, 2009. - 342 с.
- 5.Мольденгауэр Н.В. Межэтническая толерантность учащихся многонациональной школы. - М., 2001. - 57 с.
6. Мубинова, З.Ф. Педагогика этничности и толерантности: теория, практика, проблемы / З.Ф. Мубинова. - Уфа: Башк. гос. ун-т., 2000. - 136 с.
- 7.Непочатых Е.П. Социально-психологические аспекты формирования этнической толерантности учащихся городской школы: Автореф. дис. канд. психол. наук. - Курск, 2004. - 19 с.
8. Собкин В.С., Грачева Л.М. К психологии еврейской идентичности // Этнос. Идентичность. Образование. - М., 2008. - С. 206-247
9. Паина, Л.И. Межэтническая интеграция - условия воспитания этнической толерантности / Л.И. Паина // Вестник Оренбургского государственного университета - 2001. - №2. - С. 44
10. Асмолов А.Г. Толерантность как культура XXI века / Век толерантности. - №7.

ЛИЧНОСТНЫЙ РОСТ И РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ ЧЕРЕЗ СИСТЕМУ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ В ОБРАЗОВАНИИ

Г. А. Есенбекова, магистрант,
Научный руководитель: Г.М. Ракишева доктор философии (PhD), доцент, заведующая
кафедрой «Педагогики, психологии и социальной работы»,
НАО Кокшетауский университет имени Ш.Уалиханова, г. Кокшетау,
gulmira_rakisheva@mail.ru e-mail:ISSINA0803@mail.ru

Каждое поколение вносит что-то новое в развитие общества. Однако при этом все новое базируется на старых основах. Молодежь – это отражение направления развития общества. Глядя на молодых людей, можно понять, куда и с какой целью движется общество. Одной из самых существенных групп общества, в жизни и деятельности которой, как в зеркале, отражается вся социальная жизнь, и без существования которой любой народ обречен, является молодежь.

На сегодняшний день студенческая молодежь представляет собой общественную группу, по своему положению ближе всего стоящую к интеллигенции, составляет ее резерв и предназначена в будущем к занятию высококвалифицированным трудом в различных областях духовной и материальной жизни. В связи с ростом количества средних профессиональных учебных заведений, потребностей общества в грамотно обученных кадрах, также постоянно растет и численный состав студенчества.

Время учебы в колледже совпадает со вторым периодом юности или первым периодом зрелости, который отличается сложностью становления личностных черт – процесс, проанализированный в работах таких ученых, как Б.Г. Ананьев, А.В. Дмитриев, И.С. Кон, В.Т. Лисовский, З.Ф. Есарева и других.

Характерной чертой нравственного развития в этом возрасте является усиление сознательных мотивов поведения, проявление ценностных ориентаций и ценностных установок. Заметно укрепляются те качества, которых не хватало в полной мере в старших классах – целеустремленность, решительность, настойчивость, самостоятельность, инициатива, умение владеть собой. Повышается интерес к моральным проблемам: цели, образу жизни, долгу, любви, верности и др. Для того чтобы целенаправленно влиять на формирование личности студента, его мотивационно - потребностной сферы, нужно прививать как общечеловеческие ценности, так и ценностные ориентиры, в последствии ценностные установки. [1]

В статье представлены исследования ценностей современной творческой молодежи, отражено социальное влияние общества на формирование ценностей. Описаны способы и методы формирования ценностей в образовательном учреждении. Раскрыты результаты влияния государства, в котором проживает индивид на формирование ценностных ориентаций. Доказано, что молодежь подвержена внешним факторам влияющие на формирования его как личности.

При рассмотрении понятий «ценность» и «ценностная ориентация» Д.А. Леонтьев выделяет три формы существования ценностей: общественные идеалы, предметное воплощение этих идеалов и мотивационные структуры личности, побуждающие её к предметному воплощению этих идеалов. Когда же речь заходит об эмпирических исследованиях, то своеобразным заместителем ценностей выступают ценностные ориентации. Ценности выполняют интегративную роль в обществе. В каждом общественном строе есть своя система социальных ценностей, осознание которых осуществляется в процессе первичной социализации личности. [2]

Ценности человека всегда рассматривались как особенно важные объекты исследования, как, психологии, так и педагогики, социологии, философии.

В работах современных психологов и социологов Узнадзе А.Г., Здравомыслова А.Г., Ядова В.А., ценностные ориентации рассматриваются в связи с такими понятиями, как установка, отношения, отражение.

По мнению Здравомыслова А.Г., ценностные ориентации личности обладают регулятивной функцией, которая охватывает все уровни системы побудителей человека к активности.

Являясь важной составляющей личности, ценностные ориентации располагаются внутри более широкого понятия направленности личности. По мнению Ананьева Б.Г., направленность личности объединяет доминирующие ценностные установки и ориентиры, которые находят отражение в поведении и деятельности человека. [3]

Таким образом, ценностная ориентация представляет собой отраженную в сознании человека ценность, которая признается им в качестве важной цели его жизни, а также в качестве мировоззренческих ориентиров и нравственных идеалов.

Глобальные преобразования, происходящие сегодня в казахстанском обществе, влекут за собой изменения ценностных ориентаций современной обучающейся молодежи. Это бесспорно, достаточно болезненный процесс, и изучение его закономерностей может способствовать выявлению путей влияния на молодую личность. В частности знания степени сформированности ценностных ориентаций молодежи, может быть ключом для осуществления воспитания личности. [4]

Система ценностных ориентаций характеризует содержательную сторону направленности личности и составляет основу ее отношений к окружающему миру, к себе самой, к другим людям, основу мировоззрения, основу жизненной концепции. Ценностные ориентации постоянно находятся в движении. В процессе развития личности молодых людей у них формируется система ценностей, на которых воздействуют родители, педагоги, общество. Эта система не всегда одна и та же, с изменением условий жизни личности, появляются новые, а иногда происходит полная переоценка. [5]

Человек на протяжении всей своей жизни непрерывно изменяется и развивается. Система ценностных ориентаций играет роль регулятора развития, определяя форму намеченных целей, расставляя приоритеты. Она помогает в определении жизненной перспективы, направления развития личности, является важнейшим внутренним источником и механизмом. Промежуточное положение между мировоззрением и установками занимают ценностные ориентации личности, ограничивающие значимое, существенное для человека от незначимого, несущественного. [6]

Только в молодом возрасте формируется личное мировоззрение человека, обеспечивающее право образования внутренней системы ценностей. Юношеский возраст оказывается основным в плане образования ценностной системы личности. Он отмечен большими личностными переменами, серьезными переменами всей мотивационной сферы.

Применительно к молодежной группе изучение ее ценностных ориентации дает возможность выявить реальную степень включенности молодых людей в общественные отношения, определить их адаптационные способности, охарактеризовать инновационный потенциал молодежи, от которого во многом зависит будущее состояние общества.

Большую роль в формировании ценностных ориентиров молодежи играют учебные заведения. Возросла значимость профессионального обучения и воспитания, в частности, в системе среднего профессионального образования (колледжа).

Одна из основных задач стоящих перед колледжами – формирование педагогического коллектива, которые положительно будут влиять на процесс формирования системы ценностных ориентаций обучающихся (национальные ценности, нравственные, духовные ориентиры, профессиональное развитие). Следовательно, ценностные ориентации молодежи зависят от качества воспитания и качества обучения в колледже. Необходимо создавать условия для роста личности с целью формирования ценностных ориентаций молодого поколения.

Студенты среднего профессионального образования, составляющие творческую молодежь стремятся к саморазвитию, самосовершенствованию, самоактуализации и ставят перед собой конкретные цели. Поставленные цели достигаются через систему ценностей.

Так в Высшем колледже культуры имени Акан серэ, г. Кокшетау реализуются следующие задачи воспитательного и образовательного направлений: развития чувства собственной значимости и повышения собственной самооценки обучающихся; саморазвитие, самосовершенствование личности студентов через жизненные ценности «развитие себя», «духовное удовлетворение», «креативность», «активные социальные контакты», «собственный престиж»; профессиональное обучение, как главное условие для реализации целей, жизненного успеха, дальнейшей профессиональной деятельности.

Образование – главное условие для реализации своих целей, жизненного успеха. Студенческая молодежь считает, что потенциальные возможности человека неограниченны, нужно добиваться полной их реализации, достигая конкретных личных результатов. Повышая свой образовательный уровень, развивая собственные личностные ресурсы и потенциальные возможности.

Творческая молодёжь высоко оценивает значимость собственных взглядов, убеждений. Они подчёркивают свою независимость и индивидуальность, неповторимость. Возраст молодости и ранней зрелости – это возраст надежд, возможностей, веры в свои мечты и силы на их воплощение.

Образование, обучение направлены на развитие карьерного роста, повышение профессионализма с целью достижения на этапе зрелости вершины развития профессиональной деятельности. Поиски себя реализуются в специализации и получении мастерства.

Н.А. Назарбаев пишет: «Народ рачительный и дальновидный, думающий о своем будущем и смотрящий вперед с надеждой, прежде всего заботится о воспитании потомства и обучении детей». «Молодежь — наше будущее. Суметь подготовить ее к жизни в новых условиях — наша обязанность».[6]

Обучение молодежи всегда было одной из первоочередных задач любого цивилизованного государства. Это является первостепенной задачей колледжа культуры имени Акана серэ.

Отличительной особенностью нашего учебного заведения является его открытость и стремление к широкому и тесному сотрудничеству с различными организациями для осуществления полноценной деятельности колледжа, для оперативного восприятия передового опыта и новых технологий обучения с областными культурными учреждениями, которые являются местом прохождения производственной практики, а в дальнейшем и местом трудовой деятельности обучающихся: Акмолинский областной музыкально-драматический театр им. Ш. Кусаинова, областной русский театр драмы, Акмолинская областная филармония им. Ү.Ыбырая. Молодыми актеры, хореографы и музыканты пополнили в прошлом году труппы театров Петропавловска, Костаная и Кокшетау. В рамках непрерывного профессионального образования ведется сотрудничество с Марийским Республиканским колледжем культуры и искусств имени И.С.Палантая.

На протяжении всего образовательного процесса Высший колледж культуры выполняет воспитательные задачи по формированию у будущих специалистов, обучающихся творческих специальностей: системы ценностей, отвечающие требованиям нынешнего времени.

У творческой молодежи ценностные ориентиры немного отличаются от того, к чему стремятся студенты обычных колледжей и вузов. Особенности атмосферы, в которой воспитывается с ранних лет творческая молодежь в учебных заведениях, лучше всего характеризует данное определение: «Творческая деятельность, непосредственно не ориентированная на удовлетворение материальных потребностей, составляет сегодня одну из основных ценностей информированного общества. Свободная творческая деятельность человека – и условие, и цель цивилизованного развития». [7]

В образовательном процессе колледжа осуществляется диагностика результатов труда преподавательского состава и стимулирования процесса совершенствования педагогического мастерства. Ежегодно проводится конкурс в виде рейтинговой оценки

деятельности преподавателя, итогом которого является присуждение номинаций, которые ежегодно меняются и обновляются в соответствии с достижениями преподавателей: «Самый результативный преподаватель», «Дебют года», «Кладовая педагогического мастерства», «Лучший педагог колледжа» и др. Проводятся мастер-классы, являющихся одной из эффективных форм профессионального обучения, приглашаются именитые деятели культуры, известные педагоги нашей республики и стран ближнего зарубежья.

Высший колледж культуры всегда поддерживает инициативных обучающихся и их творческие начинания. Так обучающиеся принимают активное участие во всевозможных офлайн и онлайн конкурсах, фестивалях, чтениях и выставках областного, республиканского и международного значения, получая достойную оценку жюри. Студент 3 курса, группы АДТ вошел в список «100 лучших студентов» страны. В самом колледже итоги учебно-воспитательной деятельности ежегодно подводятся с помощью конкурса «Лучшая группа колледжа», отчетный концерт с участием обучающихся всех творческих специальностей.

Подготовленные молодые специалисты среднего профессионального образования творческих специальностей востребованы на рынке труда, а свидетельством их высокого профессионального уровня являются положительные отзывы работодателей. Ведь самая большая оценка для учителя, это когда положительно отзываются о его учениках. [8]

Педагогический коллектив колледжа вкладывает в будущие кадры нашей страны возможность получения полноценной и значимой работы в будущем в лице образованных культурных работников, получивших необходимое профессиональное образование, опираясь на систему ценностных ориентаций, готовых принимать ценностные установки, повышая личностный рост и профессиональную деятельность. Результатом являются знания и навыки, полученные выпускниками в колледже, которые позволяют им поступать в высшие учебные заведения Казахстана и ближнего зарубежья.

Выпускники Высшего колледжа культуры им. Акана серэ, г. Кокшетау 2017-2020 годов продолжили свое обучение по образовательному гранту в НАО «Казахская национальная академия хореографии» на факультете «Социальных наук и искусств», в Казахской Национальной академии искусств им. Т. Жургенова на факультете «Театральное искусство» по специальности «Артист музыкального театра», «Артист кукольного театра» на факультете «Музыкальное искусство» по специальности «Традиционное музыкальное искусство»; в вузах России.

Вышеизложенный материал дает нам сделать следующий вывод, что образование играет важную роль в формировании ценностных идеалов молодежи, позволяет молодым людям осознать свою социальную значимость, повысить культурный уровень, сформировать мировоззрение в системе нравственно-духовных ценностей.

Специалисты сферы культуры и искусства остаются чрезвычайно востребованными на рынке труда, благодаря мастерству педагогического коллектива колледжа. Ежегодное число обучающихся творческих специальностей не уменьшается. Появляются новые возможности для сохранения преемственности поколений и приобщения творческой молодежи к живым истокам нашей богатой и многоцветной культуры – культуры полиэтнического Казахстана.

Как правило, сформировав свою ценностную картину мира, человек сохраняет ее неизменной практически в течение всей жизни. Такая картина формируется преимущественно на том этапе социализации индивидов, который непосредственно предшествует периодам зрелости: одни ценности становятся более значимыми, другие отходят на задний план в развитии и становлении личности.

Творческая молодежь высоко оценивает значимость собственных взглядов, убеждений. Они подчёркивают свою независимость и индивидуальность, неповторимость. Возраст молодости и ранней зрелости – это возраст надежд, возможностей, веры в свои мечты и силы на их воплощение.

Литература:

1. Ситаров В.А. «Ценностные ориентиры в воспитании современной молодежи //Журнал «Культура и общество» 2018-№1
2. Леонтьев Д.А. Внутренний мир личности / Психология личности в трудах отечественных психологов. – СПб.: Питер, 2000. – С. 372-377.
3. Панкратова Т.М., Дубровина Л.А. «Ценностные ориентации современной молодежи»//Журнал ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ ФАКТОР:СОЦИАЛЬНЫЙ ПСИХОЛОГ 2018-№2(36) С.211-216
4. URL:<https://www.kazportal.kz/o-tsennostyah-sovremennogo-kazahstanskogo-obshhestva/>
5. Леонтьев Д.А. Ценность как междисциплинарное понятие: опыт многомерной реконструкции // Вопросы философии. – 2006. – № 5. – С. 25-26.
6. Конопля Е.Н., Лесная Н.П., Мансимова О.В., Дорофеева С.Г., Шелухина А.Н. Формирование ценностных ориентаций современной молодежи // Образовательный процесс: поиск эффективных форм и механизмов. – 2017. – С. 309
7. Бурилкина С.А., Каминский А.С., Супрун Н.Г. Изучение ценностей и ценностных ориентаций студенческой молодежи в трансформирующемся обществе //Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки. – 2016. – №. 10
8. Постникова М.И., Чичерина Н.В. Образование в системе ценностей молодежи //Педагогическое образование . – 2016. – №. 2.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ІС-ӘРЕКЕТІН ЖОСПАРЛАУ ОҚУ ПРОЦЕСІН ЖЕКЕ ТҮЛҒАҒА БАҒДАРЛАП ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗГІ ШАРТЫ

Жаманова М.С., бастауыш сынып мұғалімі
№ 21 орта мектеп-лицейі, Көкшетау қаласы

Ұлы педагог Алтынсарин мұғалімдердің алдына мынадай міндеттер қойды: нағыз мұғалім болу үшін шәкірттердің өзіндік ерекшеліктерімен мықты санасу қажет, ол үшін педагогикалық әдебиеттерді үнемі оқып, қадағалап отырмаса болмайды. Мұғалімге аса сезімтал, бала жанын жазбай танитын адам болу қажет екенін айтқан.

Осыған орай бастауыш сынып мұғалімдері педагогикалық тәжірибемде оқушылардың дарындылығын дамытуды қолға алады.

Әр адам балалық, жасөспірім және жастық шағынан бастап, өмірде үлкен жетістіктерге жетуді армандайды. Жасөспірімдік шақ- бұл ізденіс, үміт, күмәндану, мазасыздану кезі. Көптеген балалар ерте кезден бастап, әртүрлі іс-әрекет түрлеріне қабілеттілік білдіреді (сурет салады, билейді, музыкалық инструменттерде ойнайды, ән айтады т.б.). Бірақ уақыты келе, бұл қабілеттіліктердің көрінісі бәсеңдеп, жас адамның мамандығының негізіне айналмайды, ол адам жай ғана «орташа» кәсіпкерге айналады.

Қазіргі кездегі жаңа әлеуметтік - экономикалық жағдай бойынша, кәсіпкерлік іс-әрекетте табысқа жалпы және әдейі қабілеттің ең болмағанда аз ғана бөлігімен, білімділікпен, шығармашылықпен қамтамасыз етілгенде ғана жетуге болады. Сондықтан, балалар алдында, сонымен қатар, ата-аналар, мұғалімдер алдында да жаңа міндет тұр, яғни жеке тұлғаның потенциалды мүмкіндіктерін зерттеу, дамыту және осының негізінде баланың болашағын анықтау [1].

Әр түрлі іс-әрекеттерге байланысты адам қандай да қызметті орындауы қажет және сол істің тиімді нәтижесін қамтамасыз етуге жәрдем беретін сапаларға ие болуы тиіс. Мұндай дара психологиялық ерекшеліктер міндетті түрде, бір жағынан, өзіндік психикалық табиғатына ие болудан, екіншіден - әркімде өз алдында, қайталанбас көрінісін жеке адам қабілеті деп атаймыз.

Адам қабілетіндегі айырмашылық іс-әрекеттің нәтижесінен, яғни оның сәттілігінен не сәтсіздігінен байқалады. Қызығушылық - адамда объективтілікті жан-жақты бейімділік - нақты іс-әрекетті орындауға талпыну, қызығушылық пен бейімділік сапаларының үнемі өзара үйлесім тауып, бір бағытта тоғысып отыруы мүмкін емес. Оған түрлі жағдайлар себепші, мысалы, адам көркемөнер туындыларын тамашалауы ықтимал, бірақ ол осы саладағы өнер түрлерімен шұғылдануға бейімсіз болуы мүмкін. Дегенмен, белгілі бір іс-әрекет түріне қабілеті бар адамдардың қызығушылығы мен бейімділігі бір-бірімен үйлесім таба алады.

Іс-әрекетпен айналысқанда адамның табысқа жетуі үшін қабілет, қызығушылық, бейімділіктен тыс оның мінез-құлқында келесі сапалық көріністер болуы қажет: ең алдымен - еңбек сүйгіштік, табандылық, батылдық. Бірақ, осындай ерекше қабілеті бар адамның өзі де айтарлықтай өнімге қол жеткізе бермейді. Негізі, адам өзінің іс-әрекетін, жеке басына сапаларын айқын ажырата аларлық деңгейде болуы керек.

Адам қабілеттілігінің даралық ерекшеліктеріне дарындылық, шеберлік, талант, данышпандық, шабыт кіреді.

Әр түрлі іс-әрекеттер аймағына қажет білім, ептілік- дағдылар бірлігін жеңіл әрі нәтижелі игеруді қамтамасыз етуші жалпы қабілеттер ерекшелігін дарындылық деп атайды. «Зерттеу жұмысы-ғылымның бастамасы» дарынды балаларды оқытудың зерттеушілік негізі. Оқушылардың потенциалды қабілеті ашылмай, оларды дамыту мүмкін емес. Дарынды оқушылардың ізденушілік қасиетін қалыптастыру, зерттеуге, оқытудың түрлі формалары мен әдістері арқылы жүзеге асырылады. Биік танымдық қабілет, тұрмыс-тіршіліктің сырын ұғуға талпыныс баланың ерте жасынан туындайды екен. Сондықтан оқушыны ізденушілікке баулу жасынан басталуы тиіс. Өткен оқу жылында оқушыларым әртүрлі қалалық және мектепшілік дарынды оқушыларға арналған сайыстарға қатысты соның ішінде қалалық, облыстық, республикалық сайыстарға қатыстыру, оқушы шығармашылығын дамыту.

Білім беру жүйесінің басты міндеті - ұлттық және адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологиясын енгізу, білім беруді акпараттандыру. Қазіргі кезеңде білім беру жүйелерінде қайта құру жүріп жатыр, білім беру жүйелерінің жаңа ұлттық моделі құрылуда.

Міне, осындай маңызды мәселелерді шешуде жас ұрпақты сапалы да саналы ой еңбегіне тәрбиелеуде математиканың алатын орны ерекше. Қазіргі заман-математика ғылымының өте кең, жан-жақты тараған кезеңі. Ал талапқа сай математикалық білім берудің басты шарты - математикалық мәдениеттіліктің деңгейін көтеру ғылыми жобалаудың да көп ықпалын тигізетіні сөзсіз болып табылады. Жобалау технологиясы - оқушылардың жоспарлау және күрделене беретін тапсырмаларды орындау арқылы меңгеретін білімі [2]№

Жобалау технологиясын қолданудағы негізгі мақсат – оқушылардың қызығушылық ынтасын дамыту, өз бетімен жұмыстарын жүргізу арқылы білімдерін жетілдіру, акпараттық бағдарлау біліктілігін көтеру және сынितұрғыдан ойлау қабілетін артыру арқылы оқушыны қоғамдық ортада өзін-өзі көрсете білуге бейімдеу. Егер оқушы жобасы тақырыбын дұрыс

таңдай отырып, жоспарлай білсе, оны дұрыс орындай алса – ол болашаққа дұрыс бейімделген тұлға болып қалыптасады. Әр түрлі жағдаяттарда дұрыс шешім қабылдай отырып, әр түрлі адамдармен тіл табыса отырып, әр ортада дұрыс бағыт –бағдар бере алады. Жобаның тиімділігі – көзбер көріп, есте сақтай отырып, оқушыны ізденіске, іскерлік пен танымдық ынтаға, шығармашылық қабілетті жетілдіру арқылы түрлі мәселелерді шеше білуге, тапқырлыққа, жаңа ғылыми ізденіске жетелеуде. Бұл тақырыптарды қамтыған жоба жұмыстарын ақпараттық, шығармашылық жоба түріне жатқызуға болады. Мерзіміне қарай ұзақ мерзімді жоба болып есептеледі. Оқушының өзіндік зерттеу әрекеті оның өзіндік талабын қанағаттандыруға ықпал етеді. Оқушылар қоршаған ортамен таныса отырып, өзіндік зерттеу әрекетінің көмегімен жаңа білімді дайын күйде емес, өзі ашады. Дарынды оқушының ізденушілік қасиетін қалыптастыру оқытудың түрлі формалары мен әдістері арқылы жүзеге асырылады. Танымдық қабілет, тіршіліктің сырын ұғуға талпыныс баланың ерте жасынан туындайды екен. Сондықтан ізденушілікке баулу бастауыш сыныптан басталуы тиіс. Ендеше мектепте оқушыны ізденушілікке баули отырып, ғылым мен техниканың жетістігіне сәйкес армандарына жетуге, өз жолдарын дәл табуға, ғылымға жетелеу арқылы өздерінің қабілеттерін ашуларына көмектесуіміз қажет. Дарынды бала қойылған мәселені тұтастай көріп, оған байланысты болмыс сырларын көптеп, шешуге, белгісіз нәрселерге зер салып, қызығады, түсініксіз нәрсені білуге ынтызарлық, түрлі сұрақтарға жауап іздеп, ой әрекетімен шұғылдануға бейім келеді. Зерттеудің мақсаты нақты бола алмайды, ол зерттеу барысында өзгеріп отырады. Ал жобаның мақсаты нақты болады, өйткені жобаның соңғы нәтижесі қандай болатыны белгілі. Осыдан түйгенім, оқушыларға қосымша тапсырманы берген сайын оқушылар әр қырынан көрініп, бір жағынан оларды ғылыми зерттеуге бағыттаудың бір сатысына көтерудің қадамы сияқты боп көрінді. Осындай тапсырмаларды беру кезеңінде-ақ еріксіз оқушылардың деңгейлері де анықталып жатты. Қазіргі таңда білім берудің әлеуметтік құрылымы маңызды элементтердің біріне айналып отыр. Дүние жүзінде білімнің ролі артып, әр елдің өзіндік білім беру жүйесі тағайындалған. Бірақ, ол әлем халықтарының білім берудегі тәжірибесімен, бағыт-бағдарымен деңгейлес болды. [3]

Дарындылықтың табиғаты шексіз. Осы дарындылық пен шығармашылықты дамытудың түрлі жолдарының ішінде баланың өзіндік зерттеу тәжірибесі ең тиімді болып есептеледі. Зерттеушілік, ізденушілік – бала табиғатына сай құбылыс. Білуге деген құштарлық, бақылауға тырысушылық тәжірибеден өткізуге дайын тұру, әлем туралы жаңа мәлімет жинауға талпынушылық қасиеттер балаға тән дәстүрлі мінез.

Оқушыны ғылыми-зерттеу жұмысына қатыстыру үшін алдымен, оны қызықтыра отырып, зерттеу талабын қалыптастыру керек. Яғни, оқушы ақпаратты ала білуге, оны басқаларға хабарлай білуге талпынуы тиіс. Ең алдымен оқушыны өздігінен шешім қабылдауға, ақпараттар алуға, оны басқаларға жеткізе білуге тәрбиелеу қажет. Ғылыми жұмысты жазу барысында, балалар, тақырыпты бастамас бұрын тарих беттерінен көп мағлұмат жинады. Ақпарат жинау барысында атақты ғалымдардың еңбегін жинастырып, оларды әр қырынан қарап, пайдаланды. Тақырып өте күрделі болғандықтан көп уақытты талап етті, сондықтан да өз беттерімен жұмыс істеуге машықтанып, ойларын дұрыс жеткізе білді. Ғылыми жұмысты зерттей отырып балалар ойлау, шығармашылық елестету қабілеттерін дамытып, өздеріне көптеген жаңа ұғымдарды меңгеру үшін жан-жақты ізденді. Бұл олардың тақырыпты зерттеуде өз білімдерін терең жетілдіріп, өз бойларында көздеген нәтижеге жету мақсатын қалыптастырды. Бұл жұмысты насихаттау, жастардың қолында, біз бұған ешқандай жаңалық енгізбесек те осыны талдау, талқылау балаларға бір үлкен бақыт, қуаныш және жаңалық әкелді. Сондықтан да ғылыми-зерттеу жұмысы, яғни балалардың болашақ өмірлеріне жол ашып, көптеген жетістіктерге жетуіне пайдасын тигізеді. Өз қызығулары бағытында дарынды адамдар қайтпас қажырлылық таныта алады. Бұл қасиеттің адамдағы көрінісі 2-3 жасар баланың бір іспен үзбей шұғылдана алу уақыты, басқа қатарларымен салыстырғанда әлдеқайда ұзақ болады. Дарынды бала өзін қызықтырған іспен бірнеше сағат шұғылданып, қажет болса, оған бірнеше күндер бойы қайта оралып,

көздегеніне жетпейінше, әрекетін тоқтатпайды. Дарындылық дәрежесінің артуы қажетті білімдер мен ептілік, дағдыларды игеріп, жетілдіріп дамытуға тікелей тәуелді. Дарындылықтың өзіндік ерекшелігі ең алдымен қызығушылық бағдарға байланысты. Осыдан, біреу математикаға құмар, екінші - тарихқа және біреулер - қоғамдық жұмыстарға, лидер болуда өз дарындылығын іске қосып, оны нақты іс-әрекетте кейін дамыта түседі. Дарынды балалар - жалпы және арнайы дарындылығын (музыкаға, сурет, техникаға т.б.) байқатқан балалар. Дарындылықты ақыл-ой дамуының қарқыны бойынша басқадай жағдайлар бірдей болғанда баланың өз құрдастарының озықтық дәрежесі бойынша диагностикалау қабылданған (ақыл-ой дарындылығы тестері осыған негізделген). Мұндай көрсеткішті асыра бағалауға болмайды, өйткені ақылдық шығармашылық жағының бірінші дәрежелі маңызы бар. Басқалардан бұрын балалардың көркемдік дарындылығын (музыка саласындағы, одан соң сурет салуда) байқауға болады. Ғылым саласында бәрінен гөрі математикаға дарындылық тезірек байқалады. Баланың жалпы ақыл-ой деңгейі мен неғұрлым арнайы қабілеттіліктің көркемдігі арасында алшақтық болатын жағдайлар аз емес. Ақыл-ой қабілеті тым ерте дамыған, ерекше айқын жетістіктерге жеткен балаларды вундеркиндылер деп атайды. Алайда, баланың тіпті ең үздік деген жетістіктерінің өзі болашақ таланттың жеткілікті кепілі бола алмайды. Туа біткен бейімділіктер индивидуалды психологиялық ерекшеліктердің қалыптасуының күрделі процесінің бір шарты ғана, оның бәрі қоршаған ортаға байланысты. Балада ерекше қабілеттіліктер болуының нышандары оның жасынан ажырағысыз: олар көбіне кемелдену қарқынына және жастық өзгерістерге байланысты. Дарындылықтың бағалануы тестілеуге ғана негізделмеуі керек - оның дәрежесі мен өзіндік ерекшелігі оқыту мен тәрбиелеу барысында, балалардың белгілі бір мазмұндағы іс-әрекетті атқаруы кезінде байқалады. Мұндай балалардың оқу жүктемесі, оқыту және тәрбиелеу нысандары олардың мүмкіндіктеріне сай келуі тиіс [4].

«Бұлақ көрсен, көзін аш» деген ұлағатты сөзге сүйеніп, бар мүмкіндікті пайдаланып, баланың қабілетін, дарынын ашу және әрбір оқушының өз мүмкіндіктерін, қабілет және икемділігін таныта білуіне жағдай жасау – мұғалімнің басты міндеттерінің бірі. Ендеше мектепте оқушыны ізденушілікке баули отырып ғылым мен техниканың жетістігіне сәйкес армандарына жетуге, өз жолдарын дәл табуға, ғылымға жетелеу арқылы өздерінің қабілеттерін ашуларына көмектесуіміз қажет. Қорыта келе Ыбырай атамыз айтқандай «Мұғалім шәкіртінің өзіндік ерекшелігімен санасу керектігін» оқу – тәрбие ісінде бірінші орынға қойсақ қазіргі заман талабына сай жан – жақты дамыған, алдағы өмірде нық сеніммен жүретін, қабілетті тұлға шығары сөзсіз. Сондықтан білім беру барысында өркениет көшінде оза шабуға тырысайық.

Әдебиет тізімі:

1. Ұстаздық шығармашылық Б.А. Тұрғынбаева - Алматы, 2007 ж.
2. Сыздықов Т.С. Әбілқасымов А.Е. Оқушылардың танымдық белсенділігін қалыптастырудың дидактикалық негіздері. - Алматы, 2008
3. Елубаев А.О. Дарынды оқушыларды тану ерекшелігі. // Дарын
4. Шырынбаева Г.К. Оқушы дарындылығын анықтау теориясы негізделген мұғалім қызметі. // Қазақ тілі әдістемесі. № 3, 2010

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СӨЙЛЕУ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІН ЗЕРТТЕУДІ ТАЛДАУ

Жусупова М.К., магистрант

Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қаласы

meqramgul.zhusupova.81@mail.ru

Сөйлеу мәдениеті-тіл ғылымының салыстырмалы түріндегі жаңа саласы. Ол XX ғасырда тәуелсіз пән ретінде қалыптасты. Қалың бұқараны белсенді қоғамдық өмірге тарту бірқатар маңызды міндеттер мен халықтың мәдени деңгейін, атап айтқанда сөйлеу мәдениетінің деңгейін арттыру проблемасын алға қойды. Әлеуметтік-экономикалық, мәдени және құқықтық жағдайларға байланысты өз қызметінің мазмұнын қайта құруға қабілетті жан-жақты білімді адам ғана әлеуметтік тұрғыдан қорғалған бола алады. Нарықтық қатынастар адамнан бастамашылдық, кәсіпкерлік, кәсіби ұтқырлық, заманауи жағдайларға бейімделу, өз ойларын дұрыс, сауатты жеткізе білу сияқты жаңа қасиеттерді талап етеді. Елдегі нақты жағдай маманның сөйлеу мәдениетін арттыруды қажет етеді.

Өз ойларын нақты және толық жеткізе білу, сауатты сөйлеу арқылы назар аудару білу-бұл әр түрлі мамандықтағы адамдар үшін кәсіби жарамдылықтың өзіндік сипаттамасы: дипломаттар, заңгерлер, саясаткерлер, мектептер мен университеттердің оқытушылары, радио және теледидар қызметкерлері, менеджерлер, журналистер. Жоғары психикалық функция ретінде сөйлеу интеллектуалдық қызметтің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады, ал тіл сөйлеу әрекетін жүзеге асырудың және ойлау процестерін жүзеге асырудың жетекші құралы ретінде ұзақ уақыт бойы психология мен лингвистиканы зерттейтін мамандардың назарында болды. Жоғарыда аталған ғылымдар аясында жүргізілген теориялық және эксперименттік зерттеулер онтогенез процесінде тілді меңгерудің және адамның сөйлеу қабілеттерін қалыптастырудың жалпы заңдылықтарын, қоғамдағы сөйлеу әрекетін жүзеге асыру процестерін сипаттайтын ерекшеліктерді сипаттайтын жеткілікті материалды жалпылауға мүмкіндік берді. Орыс психологиялық – лингвистикалық мектебін зерттеген ғалымдардың көптеген зерттеулері ауызша қарым - қатынас мәдениеті мәселесіне арналды (П. П. Блонский., Л. С. Выготский., С. Л. Рубинштейн., А. Р. Лурия., А.Н. Леонтьев., Л. В. Щерба., В. В. Виноградов және т.б.).

Зерттеулер әсіресе 20 ғасырдың 40-50-ші жылдары қарқынды жүргізіліп, ғылымның осы жаңа саласының пайда болуы объективті түрде адамзат қоғамының әлеуметтік даму қажеттіліктеріне, атап айтқанда адамның психикалық интеллектуалдық іс-әрекетінің табиғатын ғылыми білу қажеттілігіне байланысты болды. Психология мен лингвистикада қол жеткізілген ауызша қарым-қатынас процесінде сөйлеуді зерттеу және тілді қолдану теориясындағы айтарлықтай прогреске қарамастан, XX ғасырдың ортасына қарай осы мәселелермен айналысатын мамандар психология мен лингвистиканың теоретиктері мен практиктері деген қорытындыға келді. Аталған проблемаларды бірлесіп шешу үшін күш-жігерді біріктіру қажет, тілдік қарым-қатынас процестерінде тіл мен сөйлеудің диалектикалық бірлігін объективті түрде көрсететін және сөйлеу әрекетінің барлық көріністерін және оның ақыл-ой мен аналитикалық-синтетикалық адамның іс-әрекетімен байланысын түсіндіретін "әмбебап" ғылыми теорияны құру қажеттілігі туындады. [1]

Көрнекті кеңес ғалымы Л. С. Выготский тілдік белгілердің табиғатын зерттейтін сөйлеу әрекеті теориясының негізін қалады. Ұлы ғалымның теориялық дамуы, оның тіл мен сөйлеу құбылыстарының табиғаты туралы, ойлау мен сөйлеу процестерінің диалектикалық бірлігі туралы, онтогенездегі сөйлеу мен тілді меңгеру заңдылықтары туралы өзекті және терең ғылыми идеялары психоллингвистикалық ғылымның ғылыми-теориялық негізі ретінде пайда болды, оны тәуелсіз ғылыми білім саласы ретінде бөлді. Өзінің мәдени және тарихи теориясында сөйлеудің әлеуметтік сипатқа ие екендігіне ерекше назар аударады, ол бір уақытта айтылады. Оның теориясына сәйкес, басынан бастап, ол дүниеге келген сәттен бастап, бала әлеуметтік шындықтың белсенді тақырыбына айналады және қарым-қатынас процесіне енеді, бұл процесс тұрақты және үздіксіз. Л. С. Выготский сөйлеу мен адам психикасының тығыз өзара тәуелділігін байқайды. Оның зерттеулеріне сәйкес, сөйлеу-бұл әлеуметтік өнім, ал бала бұл өнімді үнемі игеру процесінде. Осылайша, сөйлеу баланың мінез-құлқының және қабылдау, есте сақтау, ақыл-ой операциялары сияқты процестердің негізгі "ұйымдастырушысына" айналады. Демек, психикалық процестердің даму деңгейі

көбінесе сөйлеудің мазмұндық жағын анықтайды және көбінесе сөйлеу мәлімдемесінің байланыс дәрежесіне әсер етеді. Л. С. Выготский сөйлеуді қарым-қатынастың негізгі құралы ретінде анықтайды. Ол атап өткендей, басқа жүйемен делдалсыз сөйлеу немесе сөйлесу белгілер немесе байланыс құралдары, жануарлар әлемінде байқалғандай, қарапайым типтегі және ең шектеулі мөлшерде байланыс орнатуға мүмкіндік береді.

Л. С. Выготскийдің және отандық психологиялық-лингвистикалық мектептердің басқа өкілдерінің еңбектері (П. П. Блонский., С. Л. Рубинштейн., А. Р. Лурия., А. Н. Леонтьев., Л. В. Щерба., В. В. Виноградов және т. б.) ауызша қарым-қатынас мәдениетін зерттеуді дамытудың маңызды ғылыми шарты болды. Тілдік қарым-қатынас мәдениеті саласында зерттеулер жүргізетін жетекші ғалымдар АҚШ өкілдері-Ч.Осгуд, Дж. Кэрролл және т.Сибеек.

Сөйлеу мәдениетін отандық ғылыми ортада тәуелсіз ғылым ретінде тану 60-жылдардың басында ғана орын алды. XX ғасырда осыған қарамастан, отандық психолінгвистика мектебі тез дамып, тез жетекші орынға ие болды. Отандық психолінгвистиканың озық жетістіктерін әлемдік ғалымдар қауымдастығы мойындайтыны даусыз. Бұл факт негізінен сөйлеу мәдениеті мәселелерімен айналысатын отандық психологиялық-лингвистикалық мектептің үлкен әлеуетіне байланысты А. Р. Лурия., П. Я. Халперин., В. А. Артемов., Н. И. Жинкин., Е. Ф. Тарасов., П. М. Фрумкина., А. К. Марков және Л.Л. Касаткин өзінің "қазіргі орыс тіліндегі қысқаша анықтамалығында" сөйлеуді анықтайды: сөйлеу-бұл адамдардың материалдық трансформациялық іс-әрекеті процесінде тарихи қалыптасқан, тіл арқылы делдал болған қарым-қатынас түрі. Сөйлеу қарым-қатынас мақсаттары үшін немесе (нақты жағдайда) өз қызметін реттеу және бақылау мақсатында хабарламаларды құру және қабылдау процестерін қамтиды. О.М. Казарцева "Сөйлеу қарым-қатынас-бұл қатысушылар арасындағы өзара іс-қимылдың дәлелді процесі нақты, өмірлік мақсатты позицияны жүзеге асыруға бағытталған байланыс сөйлеу әрекетінің нақты түрлеріндегі кері байланыс негізінде жүреді. Ол адам қызметінің барлық басқа түрлеріне (еңбек, қоғамдық, танымдық) органикалық түрде қосылады" [2].

Белгілі бір адам үшін қарым-қатынас жағдайы тек адамға бағытталған жағдайларға айналады. Нақты жағдайда бағдарлау қажеттіліктерге, мүдделерге, мұраттарға байланысты.

Бастауыш сынып оқушысының қоғамдағы өмірі, шын мәнінде, қоғамның басқа мүшелерімен, айналасындағы заттармен және құбылыстармен өзара әрекеттесіп, коммуникативті, тәрбиелік және әлеуметтік міндеттер кешенін үнемі шешуге тура келетін жағдайлар жиынтығынан тұрады. Сондықтан сөйлеу байланысы қарым-қатынасқа қатысушылар арасында белгілі бір жағдайларда құрылған сөйлеу қатынастары мен әлеуметтік қатынастардың жиынтығы ретінде қарастырылады.

Көріп отырғаныңыздай, сөйлеу жағдайларын қабылдау эмоционалды қаныққан сипаттамаларда, балаларға таныс және жақын өмірлік жағдайларда – үйде, отбасында, мектепте, көшеде шешілетін тапсырмаларды қамтиды.

Ауызша қарым-қатынастың пайда болу жағдайларын түсіне отырып, балалар қарым-қатынастың сөйлеу деп аталатындығын және әртүрлі қарым-қатынас жағдайларында сөйлеу ретінде қызмет ете алатындығын қабылдауға дайын.

Әңгімелесушілердің сөйлеу мінез-құлқы ауызша қарым-қатынас формасынан басқа ештеңе емес, ал оның мазмұны сөйлеу әрекеті болып табылады.

Адамның ішкі жағдайы оның айналасындағы әлемге және айналасындағы адамдарға қатысты іс-әрекеттерінде әртүрлі мінез-құлық формалары арқылы көрінеді. Ғалымдар мінез-құлықтың екі түрі туралы айтады: ауызша және нақты. Ауызша мінез-құлық-бұл мәлімдемелер, пайымдаулар, дәлелдер және т. б. жүйесі.

Мінез-құлық-бұл қоршаған ортаға бейімделу мақсатында адам жүзеге асыратын өзара байланысты әрекеттер жүйесі [3].

Сонымен қатар, сөйлеу қарым-қатынасы мен сөйлеу мінез-құлқы олардың нәтижелерімен бір-бірінен айтарлықтай ерекшеленеді. Ой мен мәтін ауызша сөйлесудің нәтижесі, ой мен мәтін бойынша сөйлеу мінез-құлқының нәтижесі әңгімелесушілердің

сөйлеу мінез-құлқының алдыңғы әрекеттерінен туындаған адамдар мен эмоциялар арасындағы қарым-қатынасты білдіреді.

Ауызша қарым-қатынас мәдениеті-қарым-қатынас субъектісінің тілдік құралдарды қолдана отырып, өз ойларын нақты, дәл және мәнерлі білдіру қабілеті. Сондай-ақ, ол әр нақты жағдайда өз пікірін білдірудің ең түсінікті және ең қолайлы, қолайлы әдісін таба білуден тұрады.

Міндеті "оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін" қалыптастыруға дейін азайтатын сөйлеу мәдениетін тәрбиелеу. Бұл құзыреттілік тілдік жүйені білуді және тілдік материалды (сөйлеуді) сәтті меңгеруді ғана емес, сонымен қатар ауызша қарым-қатынастың әлеуметтік нормаларын және сөйлеу мінез-құлық ережелерін сақтауды да білдіреді.

Оқытудың мақсаттарының бірі коммуникативтік құзыреттілікті дамыту екенін жоққа шығаруға болмайды. Қазіргі білім берудегі бұл мақсатқа сөйлеуді дамытумен байланысты сабақтарда ғана емес, сонымен қатар мұғалімнің тәрбие жұмысында да қол жеткізуге болады. Бұл педагогикалық мәселені шешудің басымдығы орыс тілі мен әдебиеттік оқу сабақтарын қарастыру болуы керек. Дәл осы сабақтарда ана тілдерімен тұлғааралық қарым-қатынас диалогтық (ауызша) сөйлеуді меңгеру арқылы ғана емес, сонымен қатар көркем мәтіндерді (әдеби сөйлеу) оқу арқылы да жүзеге асырылады. Қазіргі студенттердің коммуникативтік құзыреттіліктерін дамыта отырып, орыс тілін үйренуге мүмкіндігі бар.

Көбінесе ауызша қарым-қатынас мәдениеті "белгілі бір қоғамның сөйлеу тәжірибесінде қабылданған және әдеби тілдің негізі ретінде танылған айтылу (орфоэпия), орфография және сөздерді қолдану ережелері мен олардың грамматикалық формаларының жиынтығы" ретінде анықталады. Тілдік норма белгілі бір әлеуметтік-мәдени жағдайларда туындайды және тілдің өмір сүру кезеңінде өзгеріссіз қалады [4].

Толық қарым – қатынас жасау үшін, – деп жазады А.А. Леонтьев, - адам, негізінен, бірқатар дағдыларға ие болуы керек. Ол, біріншіден, қарым-қатынас жағдайында тез және дұрыс жүре білуі керек. Екіншіден, ол өз сөзін дұрыс жоспарлай білуі керек, қарым-қатынас актісінің мазмұнын дұрыс тандай білуі керек. Үшіншіден, ол осы мазмұнды беру үшін тиісті құралдарды табуы керек. Төртіншіден, ол кері байланысты қамтамасыз ете алуы керек. Егер байланыс актісінің кез-келген байланысы бұзылса, онда ол тиімсіз болады.

"Тілдік қарым-қатынас мәдениеті" термині екі негізгі мағынаға ие әдістемелік әдебиетке көшті. Сонымен, психолог Е. М. Алифанованың анықтамасы бойынша "сөйлеу-бұл адамның ойларын, сезімдерін, тілектерін әр түрлі іс-шаралар мен әлеуметтік қатынастардағы қарым-қатынас процесінде басқа адамдарға әсер ету үшін тілде білдіру процесі".

Белгілі әдіскер-мұғалім М. Р. Львов ауызша қарым-қатынас мәдениетінің жеті критерийлерін анықтайды: мазмұндылық, логика, дәлдік, сөйлеудің тілдік дұрыстығы, анықтық пен экспрессивтілік, коммуникативті мақсаттылық.

Ауызша қарым-қатынас мәселелерімен айналысатын зерттеушілер сөйлеуді сыртқы және ішкі деп бөледі; сыртқы сөйлеу ауызша (дыбыстық) және жазбаша (графикалық түрде жазылған) болып бөлінеді. Сондай-ақ диалогтық және монологиялық сөйлеу бар.

Ішкі сөйлеуді өзімен сөйлесу деп атауға болады, өйткені дауыстап айтылмайтын сөйлеу, тілдік материалда болса да, айқын сыртқы көріністерден айырылған, бірақ нақты грамматикалық формалардан айырылған.

Ішкі сөйлеуді құру процесін сіздің сөйлеуіңізді бақылау арқылы талдауға болады, бірақ оқушылардың ішкі сөйлеу процесін бақылау өте қиын. Алайда, тілдік мәселелерді шешуде мұғалім ішкі сөйлеуді қолдана алады. Бұл оқушыларға ішкі сөйлеу деңгейінде мәлімдеме дайындауға үйретілгендігімен байланысты. Бұл тәсіл балалардың ішкі сөйлеуін дамытуға, оны толық және айқын етуге мүмкіндік береді. Оқушы ақылмен сөйлем жасайды, содан кейін оны айтады, содан кейін ғана жазады.

Балаларға берілген тақырыпқа тапсырма жасау арқылы дайындалуы керек. Бұл тапсырманы орындау кезінде студенттер белсенді психикалық белсенділікті қамтиды, олар

не туралы сөйлесу керек, сөздерді таңдап, әңгіме құрастыру үшін сөйлемдерге енгізу керек. Ішкі, ақыл-ой дайындығының бұл түрі оқушылардың сөйлеу қабілеттері мен дағдыларын жетілдіре отырып, сыртқы сөйлеу сапасына тікелей әсер етеді.

Ішкі сөйлеу өте маңызды рөл атқарады, оны жазбаша жазуға немесе презентацияға дайындау процесінде асыра бағалау қиын. Оқушыларға арналған сөйлемдер немесе сөз тіркестерін құрастыру процесі алдымен ішкі сөйлеу деңгейінде жүреді. Егер бұл шарт орындалса, сөйлеу синтезі бірнеше сөзден тұрады, сәйкесінше, сөйлеуді құру кезінде қателіктердің алдын алу процесі басталады. Оқушылардың назарын сөйлемді құрудың келесі ерекшеліктеріне аудару керек, атап айтқанда, сөйлем жаза бастағанда, бала оны толығымен дайындап, оның қалай аяқталатынын білуі керек.

Бастауыш сынып оқушыларының ауызша сөйлеуін қалыптастыру процесінде дайындықтың бұл түрі уақытша деп аталатын оқу шарасы болып табылады. Өз ойларын еркін жеткізе алатын адам мәлімдеменің ішкі дайындық деңгейін азайтады.

Жазу туралы айтатын болсақ, тіпті жиі және көп жазатын тәжірибелі адамдар да жазу, мазмұн және тіл тұрғысынан алдын-ала ойлау процесін қажет етеді.

Осылайша, кіші мектеп оқушыларының ауызша қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру мәселесі бойынша зерттеулерді талдай отырып, ауызша қарым-қатынас мәдениеті тілдік құралдарды қолдана отырып, өз ойларын дұрыс, дәл және мәнерлі түрде жеткізе алады деген қорытындыға келеміз [5].

Бұл бастауыш мектеп оқушыларының ауызша және жазбаша әдеби тілдің нормаларын меңгеруге тырысатын және тілдік құралдарды сөйлеудің мақсаттары мен міндеттеріне сәйкес қолдануды, оларды әртүрлі қарым - қатынас жағдайларында қолдануды үйренетін оқу кезеңі. Бұл процесте жетекші рөл мұғалімге беріледі. Мұғалім балаларға сөйлеу әрекетіне қойылатын талаптарды білуге, сөз тіркестерін дұрыс құрастыруға көмектеседі, ойларды қалыптастыру барысында олардың дұрыстығын, сонымен қатар тілдің дәлдігін, әртүрлілігі мен экспрессивтілігін бақылайды.

Сөйлеу мәдениетін игеру әлеуметтік белсенді тұлғаны қалыптастыру үшін қажетті шарттардың бірі болып табылады. Мектептегі оқу міндеттері әртүрлі. Ең бастысы өз ойларын еркін ауызша және жазбаша түрде нақты жеткізе білу, дұрыс сөйлеу, жақсы дауыс беру, тиісті интонация арқылы эмоцияларын білдіру, сөйлеу мәдениеті мен қарым-қатынас жасау қабілетін дамыту. Тиісінше, мектеп оқушыларын оқытудың қазіргі кезеңіндегі негізгі міндеттердің бірі сөйлеу мәдениеті болып табылады.

Педагогикалық практика мен ғылыми - әдістемелік әдебиеттің жай-күйін талдау бастауыш мектеп оқушыларында сөйлеу мәдениетін қалыптастыру мәселесін шешудегі кемшіліктерді көрсетеді:

- қолда бар дидактикалық құралдар балалардың сөйлеу мәдениетін дамыту бойынша жұмысты толық көлемде жүргізуге мүмкіндік бермейді;
- педагогикалық жағдайлар жеткіліксіз дамыған және оларды бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу мәдениетін қалыптастыруда жүзеге асырады [6].

Оқушылардың сөйлеу мәдениетіне көбірек назар аударғанына қарамастан, бұл міндеттер толығымен шешілмейді, өйткені баланың мектеп қабырғасынан тыс өсетін сөйлеу ортасы (отбасы, құрдастарымен қарым-қатынас, БАҚ) әрқашан үлгі бола бермейді. Орта мектепте он жыл оқыған жастар орыс тілінің байлығын жақсы меңгеруі керек сияқты. Бірақ іс жүзінде олардың сөйлеу әрекеттері көбінесе нашар, монотонды және түсініксіз, кейде әдеби норма тұрғысынан дұрыс емес. Бұл мәселені шешу қажеттілігін көрсетеді: тиімді болу үшін қандай педагогикалық жағдайлар жасау керек, бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу мәдениетін қалыптастыру процесін жүзеге асыру керек.

Бастауыш сынып оқушыларының оқу іс - әрекеті және олардың басқалармен қарым - қатынас процесі бір-бірімен тығыз байланысты екендігі белгілі, сондықтан жоғарыда аталған процестердің бірін екіншісіз елестету мүмкін емес. Оқушылардың қарым - қатынас процесін ұйымдастырудың өзі оқу нәтижелеріне тікелей әсер етеді. Оқушылардың коммуникативті іс -

әрекетінің көптеген сипаттамалары оқу процесі мен нәтижелеріне тікелей байланысты. Оқушылардың сөйлеу дамуы мен қарым - қатынас процесінің тәрбиелік мүмкіндіктерін ескермеуге болмайды.

Сөйлеу мәдениетін арттыру қазіргі қоғамдағы өзекті мәселе болып табылады. Айналаңыздағы адамдар сізді түсінуі үшін өз ойыңызды дұрыс, дәл, дәйекті түрде айтуыңыз керек. Тілдің акцентологиялық, айтушылық, лексикалық, грамматикалық нормаларын сақтай отырып, сөйлеуге үйрету үшін бастауыш мектеп жасында сөйлеу мәдениетін қалыптастыруға назар аударған жөн.

Әдебиеттер тізімі:

- 1.Аванесов Р.И. Тарихи дамуындағы орыс әдеби айтылу нормалары. - М: Просвещение., 1981. – 38 б.
- 2.Ахманова О.С. Лингвистикалық сөздер сөздігі. – М: Наука., 1968. – 608 б.
- 3.Бельчиков Ю.А. Стилистика және сөйлеу мәдениеті. – М: УРАО., 2000. – 160 б.
- 4.Виноградов В.В. Қазіргі тіл білімінің міндеттері. – СПб: Дидактика плюс., 1952. – 142 б.
- 5.Иванова С.Ф. Оқушылардың сөйлеу мәдениеті дағдыларын тәрбиелеу. – М: Наука., 1964. – 220 б.
- 6.Львов М.Р. Орта мектепте айтылу және екпін нормаларын оқыту. – М: Просвещение., 1989. – 144 б.

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ ГОТОВНОСТИ СТУДЕНТОВ К САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЕ ПОСРЕДСТВОМ БЕНЧМАРКИНГ-ТЕХНОЛОГИИ

Зиязиева Л. Р., ст. преподаватель
Кокшетауский университет им. Ш. Ш. Уалиханова, г.Кокшетау
Кайкенова А. А., ст.преподаватель
Кокшетауский университет им. Ш. Ш. Уалиханова, г.Кокшетау

liliyazr@mail.ru

Самостоятельная работа в условиях высшей школы строится с учетом реального и потенциального уровней развития интеллектуальных качеств и умственных возможностей студента. Самостоятельная работа студентов предназначена для:

- качественного освоения знаний и умений по конкретной дисциплине; – расширенного и (или) углубленного изучения учебной дисциплины с целью освоения фундаментальных предметных и методологических знаний и способов деятельности;
- развития устойчивого познавательного интереса к осваиваемой профессии;
- формирования представлений студента о своих индивидуальных, в том числе, интеллектуальных возможностях;

- формирования умений выполнять самостоятельную работу (уметь учиться) в познавательной, практической, учебно-исследовательской, научно-исследовательской, рефлексивной, проектной деятельности;
- развития опыта репродуктивной, творческой, прогностической, ценностно-оценочной деятельности;
- развития у студентов личностно и профессионально значимых качеств, индивидуального стиля учебной и профессионально-педагогической деятельности, общих и профессиональных способностей (способность принимать на себя ответственность, самостоятельно формулировать и решать проблемы, находить конструктивные решения в различных, в том числе, конфликтных ситуациях, толерантность и др.) [1].

Ряд исследователей (Е.И. Белокоз, Ю.А. Гончарова, Е.В. Гугина, С.Н. Поздняк, А.В. Черная) под «самостоятельной работой» понимают целенаправленную, планируемую учебную, учебно-исследовательскую или научно-исследовательскую деятельность студентов, выполняемую по заданию и при методическом руководстве преподавателя, но без его непосредственного участия. Следует помнить, что преподаватель организует познавательную деятельность студентов, а студент сам осуществляет познание. Существенным признаком понятия «самостоятельная работа», как отмечает С.Н. Поздняк, выступает самостоятельный, активный, поисковый характер познавательной и других видов практической, исследовательской, проектной деятельности студентов, направленных на достижение личностно и профессионально значимых целей образовательного процесса. По мнению И.С. Поповой, понятия «самостоятельная работа студента» является ключевой составляющей учебного процесса, которая определяет формирование навыков, умений и знаний, приемов познавательной деятельности и обеспечивает интерес к творческой работе, а также представляет собой особую форму обучения по заданию преподавателя, выполнение которой требует творческого подхода и умения получать знания самостоятельно.

Процесс формирования готовности студентов к самоорганизации в процессе самостоятельной работы в высшей школе относится к сложным педагогическим явлениям, в которых задействован человеческий фактор.

Целью нашего исследования является проектирование модели и педагогических условий формирования готовности студентов к самостоятельной работе посредством бенчмаркинг-технологии.

Доктор педагогических наук А.И. Тимошенко отмечает, что моделированием в педагогике считается изучение педагогических процессов с использованием идеальных моделей. Под моделью понимается система объектов или символов, которая воспроизводит некоторые основные свойства исходной системы [2].

Модель способна дать некую обобщенную характеристику объектам исследования, новую информацию об объектах, выявить и изучить те взаимосвязи, которые недоступны для познания другими способами.

Чтобы модель соответствовала своему назначению, она должна быть адаптирована к пространству, в котором она работает. Разработана модель формирования готовности студентов к самостоятельной работе посредством бенчмаркинг-технологии в контексте реально существующего образовательного пространства вуза, основной характеристикой которого является подготовка конкурентоспособных специалистов. Кроме того, модель должна быть воссоздаваемой и упрощенной, что позволит использовать ее в реальных ситуациях. Она должна быть гибкой, что позволит адаптировать её и использовать для достижения цели моделирования согласно выбранными критериями.

Начальный период построения модели формирования готовности студентов к самостоятельной работе посредством бенчмаркинг-технологии наиболее актуален в связи с выявленным противоречием между потребностью в создании такой эффективной концептуальной модели и недостаточной изученностью данной проблемы. Таким образом, нашей целью является создание такой педагогической модели формирования готовности

студентов к самостоятельной работе посредством бенчмаркинг-технологии, которую возможно адаптировать в конкретном вузе, а также дать оценку эффективности внутренних и внешних педагогических условий формирования данного вида готовности. Конечная цель, которую мы преследуем: это обоснованное доказательство того, что наша модель может быть адаптирована и внедрена в учебный процесс, основываясь на лучший опыт.

В педагогике метод моделирования рассмотрен в трудах В.Г. Афанасьева, В.А. Веникова, Б.А. Глинского, И.Б. Новик, В.А. Штофф и др. Наиболее полное на наш взгляд определение моделирования дал Г.В. Суходольский, трактуя его "как процесс создания иерархии моделей, в которой некоторая реально существующая система моделируется в различных аспектах и различными средствами". Основным понятием метода моделирования является модель.[3]

Эффективность моделирования зависит от изначальных теорий и гипотез, поставленных перед исследователем. Поэтому необходимо ответить на особо важный вопрос: как смоделировать модель, чтоб она была адекватной и эффективной. Этому аспекту все исследователи, использующие аппарат моделирования, придают особое значение. На этот счет есть важное методологическое положение. И еще один немаловажный вопрос, учитывая повсеместный переход на дистанционное обучение во всем мире, модель формирования готовности студентов к самостоятельной работе представляет собой интеграцию опыта лучших практик в образовательный процесс.

В педагогике используются различные модели: а) структурная модель, которая имитирует внутреннюю организацию оригинала и его структуру; б) функциональная модель, в которой выделяются функции отдельных элементов системы; в) смешанная модель, которая сочетает в себе признаки других моделей. Объединение моделей структурной и функциональной называют структурно-функциональной.

Для описания эффективности моделирования в педагогику было введено специальное понятие – педагогическая валидность, которое близко к достоверности, адекватности, но не тождественно им.

Педагогическую валидность обосновывают комплексно: концептуально, критериально и количественно, т.к. моделируются, как правило, многофакторные явления. Споры вокруг возможности моделирования сложных явлений социальной сферы продолжаются и сейчас, и вероятно, не прекратятся никогда. Связано это с фундаментальной проблемой полноты каждой сконструированной модели. Никакая модель, даже очень сложная, не может дать полного представления об изучаемом объекте и точно предсказать его развитие или описать траекторию движения в каком-то собственном пространстве. Ученым приходится при конструировании моделей балансировать на границе их полноты и валидности. Определенную перспективу видят в построении комплекса моделей, описывающих разные факторы развития образовательной системы [4].

В нашем исследовании для разработки и реализации модели формирования готовности студентов к организации СРС посредством бенчмаркинг-технологий мы использовали комплексный подход, который включал в себя системный, деятельностный, компетентностный подходы, взаимосвязанные друг с другом (рисунок 1).

Рисунок 1 – Взаимосвязь подходов при формировании готовности студентов к самостоятельной работе вуза посредством бенчмаркинг-технологий. Рассмотрим методологические подходы к формированию готовности студентов к самостоятельной работе вуза посредством бенчмаркинг-технологий более подробно.

Комплексный подход направлен на целостное формирование личности, поэтому получает свое обоснование с позиции системности, то есть системного подхода. Применительно к нашему исследованию системный подход позволяет выявить условия, приводящие к наилучшим результатам функционирования процесса формирования готовности студентов к самостоятельной работе. С позиций системного подхода можно выделить следующие компоненты в модели формирования готовности студентов к

самостоятельной работе посредством бенчмаркинг-технологии: цель, результат, субъект деятельности (педагога), объект, субъект деятельности (студент), содержание процесса, средства процесса. По-другому: целевой, содержательный, деятельностный, оценочно-результативный, коммуникативный компоненты.

Деятельностный подход позволяет организовать работу основных субъектов образовательного процесса посредством включения их в различные виды деятельности. Основываясь на деятельностном подходе в построении модели формирования готовности студентов к самостоятельной работе посредством бенчмаркинг-технологии, мы выделили предмет педагогической деятельности – знания, умения и личностный опыт. Вообще, надо подчеркнуть, что деятельность в педагогической науке рассматривается как активное взаимодействие человека с естественной и социальной средой по достижению поставленных целей. В плане педагогическом деятельность выступает как процесс взаимодействия преподавателя и студента. Его эффективность зависит от качества управления этим процессом и взаимодействия всех сторон. В структуре педагогической деятельности можно выделить целевой, содержательный, деятельностный, организационно-управленческий (методы, формы, связи объекта и субъекта педагогической деятельности, условия взаимодействия, которые служат основой управления учебно-воспитательным процессом) и результативный компоненты.

Именно на эту структуру мы опирались, проектируя модель формирования готовности студентов к самостоятельной работе посредством бенчмаркинг-технологии в соответствии с принципом системного анализа.

Таким образом, учитывая увеличение доли самостоятельной работы в процентном соотношении, согласно Болонского процесса возникает необходимость формирования готовности студентов к самообразованию посредством бенчмаркинг технологий, в основу которых положен системный и деятельностный подходы. Перенимая и адаптируя лучший опыт в образовательной деятельности позволит обучающимся сформировать готовность к самостоятельной деятельности исходя из индивидуальных способностей.[5]

Литература:

1. Лобанов, А. П. Модели самостоятельной работы студентов в системе высшего образования / А.П. Лобанов // Вестник Полоцкого гос. унта. Е. Педагогические науки. – 2006. – № 11. – С. 73–76.
2. Тимошенко, А. И. Подготовка учителя технологии и предпринимательства на основе интеграции содержания обучения/ Тимошенко А.И.,/ диссертация, 2001, Иркутск
3. Суходольский, Г. В. Структурно-алгоритмический анализ и синтез деятельности/ - Л.: ЛГУ, 1976.- С. 120
4. Дахин А. Н. Педагогическое моделирование, М.:2001, С.10
5. Князев, Евдокимова: Бенчмаркинг для вузов/ Князев Е. А., Евдокимова Я. Ш./ Учебно-методическое пособие, Логос, 2006 г.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ МӘТІНДЕРГЕ САЛЫСТЫРМАЛЫ АНАЛИЗ ЖАСАУ ДАҒДЫСЫН ДАМУ

Зулкарнаева Жамиля Амангельдиновна, Бекманова Оразкуль

XXI ғасыр – білім, ғылым, технология ғасыры. Жаһандану қарқын алып, адам ресурстары басты капиталға айналған уақытта құндылықтар өзгеріп жатыр. Сондай өзгерістердің бірі – кітап оқуға деген қызығушылықтың төмендеуі, жастардың кітапты ұялы телефон, гаджеттермен алмастыруы. Осыған орай сұраныстың өзгеруіне қарамастан, ел ертеңі болар жас ұрпақтың кітап оқуға деген көзқарасын өзгерту қажет. Ол үшін оқырманның оқылым дағдыларын жақсарту механизмдерін жетілдіріп, Оқылым стратегияларын меңгертіп, оқу барысында тиімді қолдануға жол ашу керек.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеті ұлттық және жалпы азаматтық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар: оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді инновацияландыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» -деп білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттерін көздейді. Сол себепті бүгінгі күннің талабына сай білім мазмұнын,оның құрылымдық жүйесін жақсарту – білім реформасының жүзеге асуының басты шарты.

Жаңартылған білім беру мазмұнына сай қазақ тілі пәні қоғамға араласуға қажетті тыңдалым, айтылым, оқылым,жазылым дағдыларын дамытады. Бұл дағдылар оқушының өмірде еркін қарымқатынас жасауына; өзгелермен пікір алмасып, көзқарасын еркін білдіре алуына; өз ойын, көзқарасын жүйелі де нақты жеткізуіне; кез-келген ақпаратты тиімді қолдануына; түрлі ақпаратты құр оқымай, сараптай отырып оқуына; оқығаны бойынша өзіндік қорытынды жасап, тың идеялар жасауға жол ашары сөзсіз. Осы төрт дағдының ішіндегі ең маңыздысы – Оқылым дағдысы, себебі оқудың тиімді жолын меңгеріп, оқығаны бойынша анализ жасай алған адам ойын еркін айта да алады, сауатты жаза да алады. Оқылым дегеніміз не? Оның қандай түрлері бар? Оқылымды қандай стратегиялар арқылы жүзеге асыруға болады? Оқу барысында қандай әдіс-тәсілдерді тиімді қолдануға болады?

Ф.Оразбаева еңбегінде: «Оқылым – графикалық таңбалар арқылы қағаз бетіне түскен сөздер мен тіркестердің мағынасы мен мазмұнын ой мен сананың нәтижесінде қабылдай отырып, сауатты, дұрыс, мәнерлеп, ұғынықты оқу және одан қажетті деректі түсініп, сұрыптап алу», -деген анықтама берілген. Оқылым дағдысы арқылы оқушылар мәтінді және оның мазмұны мен мақсатын, тілін түсінуге, негізгі ойды анықтауға және мәтіннің құрылымдық бөліктерін, мәтіннің стилі мен типін анықтауды, оқылған мәтін негізінде сұрақ құрастыруды, әртүрлі деректерден қосымша ақпаратты айқындауды және мәтіндерге салыстырмалы сараптама жасауды меңгереді.

Отандық ғалымдар тілді үйрену барысындағы оқылымның бірнеше түрін анықтайды: аналитикалық оқу, синтетикалық оқу, дайындықты оқу, дайындықсыз оқу, аударма арқылы оқу, аудармасыз оқу, негізгі оқу, қосымша оқу, т.б. Ал Ф.Оразбаева өз еңбектерінде оқылымның танымдық, зерделік, ізденімдік, көрсетімдік оқылым сияқты түрлерін жіктеп көрсетеді. Өз зерттеулерінде Ф.Оразбаева«Оқылымның берілген материалды түсініп, ұғу ғана емес, ондағы әрбір тілдік-қатысымдық тұлғалардың мағынасын білу, қалпын тану және оны тілдік қарым-қатынаста кеңінен пайдалану керектігінің» маңызды екендігіне баса назар аударады. Оқылым дағдысы арқылы білім алушының танымы кеңейеді, ойлау жүйесі дамитын болады.

Оқушының оқу дағдысын қалыптастырда бірнеше мақсаттар ұсынылған. Мәтіндерге салыстырмалы анализ жасау мақсаты арқылы оқушы тек мәтін мазмұнын меңгеріп қана қоймай, сол мәтінді жазу арқылы автордың нені көздегенін, кімдерге арнағанын, автордың сол мәселеге байланысты қандай көзқараста екенін, оқырманға жеткізу үшін қолданған тілдік бірліктерін саралап, сараптама жасау дағдысын қалыптастырады.

Оқылым дағдысының әр мақсаты «шиыршық» принципі негізінде жеңілден күрделіге қарай ұсынылады. Мысалы: Қазақ тілі пәнінде мәтінтану (оқылым/тыңдалым) мен

мәтінтудыру (айтылым/жазылым) – қатар жүретін үдеріс. Барлық дағдыларда мәтін ұғымы қолданылады. «Мәтін – аяқталған толық мазмұнды білдіретін қарым-қатынастың, әсер етудің ерекше бірлігі. Ол – хабарды сақтаушы және жеткізуші болып саналады» .

Оқылым дағдысын арттыруда мәтіндерге салыстырмалы анализ жасау мақсаты көп ізденісті қажет етеді. Ұсынылған мәтіндерді оқи отырып, оқушылар екі мәтінге салыстырмалы талдау жасайды:

- мәтіндердің формасы мен түріне,
- стилі мен жанрына,
- мақсаты мен мазмұнына,
- аудиториясына,
- тіліне сараптама жасайды.

Оқылымды, мәтіндерге салыстырмалы анализ жасау мақсатын жақсарту ол жадағай оқудан тұрмайды. Оны жақсартудың жүйеленген әдіс-тәсілдері бар. «Оқылым – оқушының оқу сауаттылығын қалыптастырудың құрамдас бөлігі» болғандықтан, мәтінге талдау жасамас бұрын оқудың тиімді жолдарын анықтау маңызды. Солардың ішінде Оқылым стратегияларын қолдана оқу – оқу сапасын арттыратын тәсіл. Мәтіндерге салыстырмалы талдау жасауда Оқылым стратегиясының тиімдісін анықтап, қолдану арқылы мәтін талдауға кететін уақытты үнемдеге, нәтижеге жетуге, білім сапасының артуына ықпал етеді.

Нью-Йорк мемлекеттік университетінің профессоры Винсент Р.Руггиеро өзінің «Сыни оқу стратегиялары» атты зерттеуінде: «Кез-келген мәтінді оқып, ондағы ақпаратқа сенбес бұрын әр адам төрт сатылы сыни оқу стратегиясын қолдана білу тиіс: шолу, талдау, оқу және бағалау» , -дейді. Осындай сыни оқу стратегияларын қолдану арқылы оқырманның сараптама жасау, сыни ойлау, талдау, салыстыру дағдыларын дамытуға мүмкіндік туады. Ресейлік Г.В. Пранцова мен Е.С. Романичеваның «Современные стратегии чтения: теория и практика» атты еңбегінде оқуды ұтымды жүргізу жүйесінің теориясы мен тәжірибесі көрсетілген. Аталмыш ғалымдардың еңбегінде білім бағдарламасына сай мәтіндер, ғылыми және көркем мәтіндерді оқу сауаттылығын арттыруға бағытталған тәсілдер PISA ұсынған форматта берілген. Винсент Р.Руггиеро зерттеп оқу стратегиясына басты назар аударса, ресейлік ғалымдар рөлге бөліп оқу, іріктеп оқу, түртіп оқу стратегиялары мәтінді тереңірек ұғынуға септігін тигізеді деп есептейді.

Қазақ тілінде мәтіндерге салыстырмалы анализ жасау мақсатымен жұмыс барысында Оқылым стратегияларын қолдану дағдысын қалыптастырып, оны қолдана отырып талдау жасауға дағдыландырсақ, білім сапасының артуына жол ашылары анық.

Оқылымның стратегиялары:

Шолып оқу: мәтін тақырыпшасын, бөлімдер аттарын, абзац сандарын шолу. • Болжап оқу: мәтіннің құрылымдық бөліктерін жекелеп оқып, ары қарай не болатынын, автор ойын болжау.

Көз жүгіртіп оқу: мәтіннің мазмұны мен құрылымын жылдам, жалпылай көз жүгіртіп оқу. Зерттеп оқу: мәтіннің мазмұны мен құрылымдық бөліктерін шолып оқуға қарағанда күрделі оқу түрі. Зерттеп оқу оқушыдан назарын шоғырландырып оқуды талап етеді. Оқылым мәтінінің астарлы ойын, автор көзқарасын, мәтіндегі көтерілген мәселені, факті мен көзқарасты зерделеп ажырату зерттеп оқудың ерекшелігі болып табылады.

Детальді түрде оқу: әрбір сөздің мағынасын түсіну үшін мәтінді сөзбе-сөз оқу. Мысалы, келісімшарттағы талаптарды немесе нұсқауларды түсіну үшін сөзбе-сөз оқимыз. Түсініп оқу стратегиясы: мәтіннің мазмұнын, автордың айтпақ болған ойын, мәтінді жазудағы мақсатын түсіну үшін әр ақпаратты ұғынып оқу. Талдап оқу стратегиясы арқылы стилі мен жанрын, кімдерге арнап жазылғанын талдап оқу. Астын сызып оқу немесе белгілеп оқу стратегиясы арқылы мәтіннің тілін, автордың оқырманмен байланысын анықтау.

Комментарий жасап оқу стратегиясы арқылы автордың айтпақ болған ойын, мәтіннің кімдерге арналғандығын анықтау, мәтінді жазудағы мақсатын түсіну. Рөлге бөліп оқу стратегиясы арқылы мәтін ойын рөлге кіріп оқу арқылы саралау.

«Мен еш уақытта өз оқушыларыма ешнәрсе үйретпеймін, тек қана олардың оқуы үшін жағдай жасаймын», - деп Альберт Эйнштейн айтқандай, еліміздің ертеңін, тәуелсіз ел тірегін, саналы ізбасарларымызды білім нәрімен сусындатуда олардың оқуы үшін жағдай жасау қажет. Мәтіндерге салыстырмалы талдау жасамас бұрын ұсынылған мәтінді Оқылым стратегияларының тиімдісін қолданып оқуға бағыттау керек. Себебі мәтінге талдау жасамас бұрын оқырман оқудың тиімді тәсілін меңгеріп, содан кейін ғана сол тәсілдерді сараптама жасауда ұтымды пайдалануға дағдылану тиіс. Осыған орай оқылым дағдысын жақсартудың технологиясын пән мұғалімдері жетік білуі керек. Себебі оқылым барлық дағдылардың негізі болып табылады. Ал оқылым стратегияларын тиімді қолдануға бағыттай отырып, оқушылардың мәтіндерге салыстырмалы талдау жасау дағдысының сапасы арттыруға болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы Заңы», 27 шілде 2007 жыл.
2. Ф.Оразбаева «Тілдік қатынас». Алматы «Сөздік-Словарь», 2005 ж.
3. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Білім беру бағдарламасы, Нұр-Сұлтан, 2019 ж.
4. М.Ахметова «Мәтін лингвистикасы». Орал-2008.
5. Шабажанова Салтанат «Оқылым дағдыларын қалыптастыру және дамытудың әдіснамасы мен тәжірибесі», Павлодар-2015.
6. Г.В. Пранцова, Е.С. Романичева «Современные стратегии чтения: теория и практика», Мәскеу-2016.
7. Винсент Р. Руггиеро «Стратегии критиче

ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Зулкарнаева Жамиля Амангельдиновна., п.ғ.м.
Ш.Уалиханов атындағы Көкшетау университеті
Зикен Аружан Жанибекқызы
С.Жүнісов атындағы №18 мектеп лицейі. Көкшетау қаласы.
Zhamilya1972@mail.ru

XXI ғасыр — озық технологиялар ғасыры. Сондықтан білім беру жүйесінде жаңа технологияларды тиімді пайдалану заман талабы. Әсіресе шет тілін үйренуде мұның пайдасы өте зор. Себебі тіл үйрену арқылы адам бүкіл бір ұлттың мәдениеті мен әлеуметін қатар үйренеді. Адам көру, есту арқылы тіл қолданушылардың мәдениетін тезірек сезінеді. Яғни өзінің де сол тілді меңгергендердің қатарына қосылуы жеңілдей түседі.

Жаңа білім парадигмасы бірінші орынға баланың білімін, білігі мен дағдысын ғана емес, оның жеке бас тұлғасын, білім алу арқылы азамат ретінде дамуын қойып отыр. Дәстүрлі оқыту оқушыларға дайын, жаңаша оқыту технологиясы процесін ұйымдастыру, басқару және бақылау болып табылады. Жаңаша оқыту технологиясы — белгіленген мақсатқа нәтижелі қол жеткізуді қамтамасыз етуде оқытудың формасы, әдістері мен құралдарын ашып көрсетіп, оқу бағдарламасында белгіленген оқытудың мазмұнын жүзеге асыру тәсілі. Оқытуды жаңаша ұйымдастыруда мына міндеттерді қамтуы тиіс:

- оқушыларды оқу үрдісін басқаруға қатыстыру;
- ұжымдық іс-әрекетті ортақ қарым-қатынас құралы ету;
- деңгейіне қарап саралап, ерекшелігіне қарап даралап оқыту.

Міне, осы міндеттерді қамтитын «дамыта оқыту» жүйесі даму заңдылықтарын ескере отырып, теориялық ойлауға бағытталған іс-әрекет арқылы баланың жақын даму аймағында оқытады. [1] Нақ осы мәселелерді жүзеге асыруға бағытталған оқыту технологияларының көпшілігі ұжымдық ой қызметі негізінде баланы өз іс-әрекетінің субъектісі етуге ұмтылады, мақсатты оқу іс-әрекеті барысында нақты оқу міндеттерін шеше отырып, даму педагогикалық ықпалдың алдын алатын іс-әрекеттік оқыту тәсілі арқылы балада ақпараттық және жалпы біліммен қатар, амалдар мен құндылықтар жиынтығын, біліктілігін қалыптастырады. Жаңаша оқыту технологиялардың бірі — «Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту» технологиясы — технологиялардың ішіндегі шоқтығы биік, ерекшелігі мол, құнды технология.

Бізді, ағылшын тілі пәні мұғалімдерін, «Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту» технологиясы несімен өзіне баурап алды:

- кез келген ұстазға сапалы сабақ беруге мүмкіндік беретіндігімен;
- оқыту мен ұйымдастырудың тиімді әдістерінің көптігімен.

Бұл бағдарламада жүзге тарта стратегия бар екені белгілі. Сол әдіс-тәсілдерді жақсылап игеріп, ішінен қажеттілерін таңдау арқылы әр сабақтың мақсат-міндеттерін тиімді де оңтайлы жолмен жүзеге асыруға мүмкіндік мол.

- «Сын тұрғысынан ойлауды дамыту» бағдарламасының өзге бағдарламалардан ерекшеліктері;
- сын тұрғысынан ойлау сабақтарының алғышарттары.

Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлау сабақтарында мына мәселелерге назар аударылады:

1. Сабақты белсенді өткізіп, әр баладан еркін жауап алуға жағдай жасау.
2. Сенімділікке тәрбиелеу үшін баланың жауабын санмен бағаламау.
3. Қиялын дамыту үшін «менің ойымша» деген жауапқа дағдыландыру.
4. Әр түрлі жауапқа бірдей қарау, жақсысын мадақтап, нашарын сынамау.
5. Тіл байлығын дамыту үшін, қалайда жауапты соңына дейін тыңдау.
6. Жауап беруге тілек білдірмеген баланы өз еркінсіз, қинап сұрамау.
7. Баланың дүниетанымының кеңіп, рухани өсуіне жағдай жасау.
8. Жеке тұлға ретінде «мен» деген рөлін көтеру, өз пікірін қалыптастыру.

Негізгі үш сатының маңыздылығы. Бұл жаңаша оқыту технологиясында барлық стратегиялар үш саты бойынша қолданылады. [2]

I-саты — баланың қызығушылығын ояту — ой шақыру, бұл әрбір сабақта қажет. Сатының мүмкіндіктері: қаралып отырған тақырып немесе проблема бойынша оқушының бар білім қорын қорыту, өзектендіру, оқып отырған тақырыпқа тұрақты қызығушылық тудыра отырып, оқушының оқу іс-әрекетін мотивациялау, сабақ үстінде оқушының белсенділігін ояту.

II-саты — мағынаны ажырата білу. Бұл жердегі міндеттер мүлде бөлек. Саты оқушыға жаңа ақпарат алуға, оны ой елегінен өткізуге, өзінде бар білімдерін біріктіруге мүмкіндік береді, мәтінді жан-жақты және әр тұрғыдан талдау жұмысы жүреді.

III-саты — ой толғаныс-рефлексия. Мұнда, негізінен, алынған ақпаратты қорыту, жалпы ой елегінен өткізу; оқушыға жаңа ақпарат, жаңа білім беру, оқып отырған материалға әрбір оқушының өзіндік қатынасын қалыптастыру т.б. мән беріледі.

«Сын тұрғысынан ойлауды дамыту» бағдарламасының тағы бір маңыздылығы, жүйенің кейбір ерекшеліктерінде, «тек қана есте сақтауымен емес, өзінің терең ойлануымен игеріп

алған білім ғана білім» — деп, әйгілі орыс жазушысы Толстой айтқандай, бұл жүйенің бір ерекшелігі, кез келген ақпараттың жан-жақты ой елегінен өткізіп барып қабылданатындығы.

Екінші бір ерекшелігі, білім көбіне, «өзгенің ақыл-ойымен шындалмаған білім білім емес» деп француз ғалымдары айтқандай, жеке емес, топтық не ұжымдық талқылаулар түрінде игерілетіні. [3]

Дамыта оқыту жүйесі сияқты, «Сын тұрғысынан ойлауды дамыту» бағдарламасының тиімділігі негізгі қағидалары мен мақсат-міндеттері дамыта-тәрбиелей отырып, шығармашыл тұлға қалыптастыруға бағытталған. Оқу мотивацияларын өзгертуге пайдалы екендігінде.

Оқу мотивациялары мүлде өзгерді. Бұрын сәтсіздіктен қашып, оқуға талаптанбайтын, білімнің қажетін ескермейтін, құнды ақпараттарды енжар қабылдайтын оқушылар, әсіресе үлгерімі орташа деңгейдегі балалар адам танымастай өзгерді. Ал озат және оқу екпінділерінің көпшілігі мадақталу үшін, не өзгелерден жоғары, жаксы болу үшін оқып келсе, қазір қызықты ақпараттарды өз бетінше іздеп тауып, өзгелермен ой бөлісуге асығатын болды. Мұның бәрі олардың табысқа жиі жетіп, өз күшіне сенуінің арқасында болып жатқан өзгерістер. Оқушылар жүргізілген сауалнамаларға (шығу парақтарында) берген өз жауаптарында жұмысты жоспарлау, жағдайға бейімделу нәтижені нақты бағалау сияқты қабілеттерді, табандылық, сынға төзімділік сияқты қасиеттерді жиі көрсете бастады.

Осы бағдарламамен жұмыс істеу арқылы мынадай жетістіктерге жеттік: «Сын тұрғысынан ойлау» сабақтарында білім беріп, икем-дағды қалыптастырып қана қоймай, ұжымдық шығармашылық іс-әрекеттер арқылы бала болашағына ықпал етіп, оның өз білімін жетілдіре отырып, өзін-өзі тәрбиелеп дамытуына жағдай жасауға болады екен. Әр баланың танымдық және шығармашылық қабілеттерін дамыта отырып, оқытуды жеке тұлғаға бағыттау арқылы кез келген сабақтың дамытушылық және тәрбиелік мүмкіндіктерін тиімді пайдалану осы жүйені қолдану барысында ойдағыдай жүзеге асырыла бастады.

Әр жаңа технология, жобалар білім саласындағы жаңалықтардың басты мақсат, міндеттері бір-біріне жуық, мәндес болып келетіні бізге мәлім. Білім беру жүйесі тиімділігінің басты көрсеткіштерінің бірі — білім сапасы. Осы жобаның пән мұғалімдері ретінде білім сапасын көтеруге қызығушылықтарын арттыруға тигізген әсері туралы нақты мысалдар келтіріп тоқталғымыз келеді. Ағылшын тілі пәні мұғалімдері есебінде анық байқағанымыз — «Сын тұрғысынан ойлауды дамыту» бағдарламасының стратегияларымен өткен сабақтарда оқушының пәнге деген қызығушылығының артуы. Қызықты болған жерде белсенділік те артады. 2010–2011 оқу жылынан осы жұмыс нәтижесін байқау барысында бұл бағдарламамен 8–10-сыныптарда жүргізіп келеміз. Бұл сыныптарда стратегияларды (ассоциация, кластер құру, инсерт әдісі, Венн диаграммасы, пікірталас, ЖИГСО, эссе жазу т.б.) күнделікті сабақта қолданамыз. Бұл сыныптар ағылшын тілі сабағында екі топқа бөлініп оқылады. Стратегия қолданған топты стратегия қолданбаған топпен салыстырғанда оқушыларда төмендегі кесте бойынша мынандай өзгешелік анық байқалады:

Бұл — жалпы сыныптар бойынша берілген басты сипаттар. Сабақта оқушылар мәтіннің өзімен бірнеше жұмыс жүргізе алуларына болады. Мысалы: жалпы, СТО ойлау бағдарламасында мұғалім жұмысында көбіне топтық, жеке, жұп бойынша жұмыстар жүргізіледі. Мұғалім әр оқушының білім алуға бағытталған іс-әрекетін бақылауға алады. Оқушы жұмыстары жеке жинақ, папкаларда көрсетіледі. Мұғалім тек бағыттаушы ретінде қызмет жасайды, оқушылар жаңа сабақ, ақпараттарды өз бетінше меңгереді. Сыныптағы оқушылар өзгерісі — оқушылардың жаппай тілдік әрекетке түсуі, әрине, таза ағылшын тілінде сөйлемегенмен, көбіне ағылшынша сұрақтар қойып, оған жауап беруге тырысады. Оқушылардың ойлау деңгейлері әлдеқайда жоғарылайды. Белсенділік танытып қызығушылықпен жұмыс жасап жатқанда, тіпті кейде қоңыраудың соғылғанын байқамай да қалады. [4]

Білім сапасы бұл сыныптарда көтеріліп келеді. Сабаққа нашар деген оқушылардың да көзқарасы өзгерген, оларда талпыныс, күштарлық, ынта-жігерлері қалыптасып келеді. Мұғалім ретінде қол жеткізіп жүрген жетістіктерді осы сыныптар арқылы көрсетіп жүрміз.

Елбасының Қазақстан халқына 2012 жылғы 27 қаңтардағы Жолдауында «Қазақстанда адам капиталының сапалы өсуі — бұл, ең алдымен, білім және денсаулық сақтау. Оқыту үдерісіне заманауи әдістеме мен технологияны енгізу, педагогикалық құрамның сапасын арттыру, біліктілікті растайтын тәуелсіз жүйені құру, жастар үшін білімге қолжетімділік аясын кеңейту қажет. Білім тек білім беріп қана қоймай, сондай-ақ алған білімін әлеуметтік бейімделу үдерісінде пайдалануға икемделуі керек» делінген.

Әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н. А. Қазақстан халқына арнаған 2012 жылғы «Қазақстан – 2050 стратегиясы». – Астана, 2012
2. Құдайбергенова К. С. Құзырлылық амалының негізгі ұғымдары. – Алматы, 3. «Кәсіптік мектеп» журналы №2, 2010 ж.
4. Дуальды оқытуды ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 21 қаңтардағы № 50 бұйрығы.

БІЛІМ САПАСЫН АҚПАРАТТЫҚ – КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ АРТТЫРУ

Зулкарнаева Жамиля Амангельдиновна., п.ғ.м.
Кусаинова Арнагүл Жақсылыққызы., пед және психология магистрі
Бекманова Оразгүл Абдуғаппарқызы., п.ғ.м.
Ш. Уалиханов атындағы Көкшетау университеті
Zhamilya1972@mail.ru

XXI ғасыр – жаңа технология мен ақпараттандыру ғасыры. Тәуелсіз Қазақстан да сол ғасырға нық қадам басты. Ел өмірінің барлық саласы компьютерлендіре бастады. Ендігі кезекте еліміздің ертеңі болар бүгінгі жас ұрпақ компьютердің қыр-сырын терең меңгеруі тиіс.

Қазіргі кезде ақпараттық-коммуникациялық технологияны дамыту білім беру саясатының ажырамас бөлігі болып табылады. Біз «ақпараттық жарылыс» дәуірінде өмір сүріп отырмыз. Ғылыми білім мен ақпарат көздерінің мөлшері тез өсуде. Ақпараттандыру – жеке және заңды тұлғалардың ақпаратқа деген талаптарын қанағаттандыру мақсатында ақпараттық және коммуникациялық технологияларды пайдалану негізінде ақпараттық қорлар мен жүйелерді қалыптастыруға және дамытуға бағытталған ұйымдастырушылық, әлеуметтік-экономикалық және ғылыми-техникалық процесс. Ақпараттық және коммуникациялық технологиялық мәселелерін табысты түрде шешу істерінің:

- 1) ақпараттандыру саласындағы ғылыми-әдіснамалық, заң шығару және нормативтік-құқықтық негіздер сапасына;
- 2) есептеу техникасы, ақпараттық және коммуникациялық технологиялар аймағында атқарылып, жатқан іргелі, әрі қолданбалы зерттеулер мен ғылыми-техникалық әзірлемелер деңгейіне байланысты екені белгілі болуда.

Ақпараттық – коммуникациялық технологиялар саласындағы алдыңғы қатарлы жетістіктерді пайдаланып, білімнің жаңа деңгейі мен сапасына қол жеткізуге ұмтылатын педагогтық және ғылыми қауымдастықтың түрлі елдер іскерлік ортасы өкілдерінің басын қосатын үшінші Халықаралық Қазақтан мен ТМД елдерінің білімді ақпараттандыру форумы өтті. «Қашықтан оқыту- үздіксіз білім формасы: тәжірибе және даму болашағы» оқытуға арналған

бағдарламалық құралдар жасау әдіснамалық атты ғылыми секциялар жұмыс жасап, тұңғыш рет білім берудің барлық деңгейлеріне арналған екіжүзден аса электрондық басылымдар ұсынылды.

Қазақстан Республикасында қабылданған білім ақпараттандырудың мемлекеттік бағдарламалары еліміздің біртұтас дүниежүзілік білім кеңістігіне ену мүмкіндіктерімен байланысты білім беру сапасын ақпараттық тұрғыдан қамтамасыз етудің жаңа сатылық жүйесін жасауға бағытталған. Бағдарламаның жүзеге асуы білім мекемелерін компьютерлендіруге ғана емес, білім беруді ақпараттандыруды қамтамасыз ету әдістемесіне, ғылым мен тәжірибенің өзара тәрбиеленуі байланысуына да тәуелді. Қазіргі кездегі компьютерлік технологияның даму деңгейі жаңа дәуірдің мультимедиялық, телекоммуникациялық мүмкіндіктері мен артықшылықтарын көрсететін толыққанды сапалы, нақты алғы шарттар болып табылады. Бұндай мүмкіндіктерді жүзеге аыру үшін білім саласында да, сондай-ақ қазіргі кездегі ақпараттық-коммуникациялық технологияны дамыту саласында мамандарды біріктіруге күш салуда. Бүгінгі таңда мектеп пәндерін компьютер көмегімен оқыту нәтижелілігін зерттеудегі ғылыми проблемаларды шешу ең басты орын алды. Зерттеу нәтижелері көрсетіп отырғандай, мектеп пәндерін оқыту процесінде компьютерді қолдану мұғалім мен оқушы қарым-қатынасы жүйесін, олардың іс-әрекеттерінің мазмұнына, құрылымына өзгеріс әкеледі, түрлендіреді. Демек, оқыту процесінде компьютерді қолдану білім мен біліктілікке қоятын талаптарды қайта қарап, жетілдіріп жүйелеуді талап етеді. Қазіргі заманғы ақпараттық технологиялар әрбір оқушының білім беру үрдісіне шығармашылық қабілетін дамытуға айқын мүмкіндіктер береді. Сондай-ақ оқушының танымдық іс-әрекеттері күшейіп, өзіндік жұмыстарды тез орындау мүмкіндіктері артады. Осылайша оқыту құралдарының бірі – электрондық оқулық. Ол оқушыларды даралай оқытуда жаңа информацияларды жеткізуге, сондай-ақ игерілген білім мен біліктерді тесттік бақылауға арналған программалық құрал. [1]

Білім беру жүйесінде электронды оқулықтарды пайдаланып, үлкен табыстарға жетуге болады. Электронды оқулықтарды пайдалану барысында оқушы екі жақты білім алады: біріншісі-пәндік білім, екіншісі-компьютерлік білім. Электронды оқулықтарды пайдалану оқушының өз бетінше шығармашылық жұмыс жасауына, теориялық білімін практикамен ұштастыруына мүмкіндік береді. Электронды оқулыққа оқу технологиялары жинақталған. Мысалы: ойын арқылы оқыту, блокты оқыту, тірек- сигналдар арқылы оқыту, т.с.с. Электронды оқулық арқылы оқушы көптеген қосымша материал ала алады, осы алған мәліметтерін компьютерден көргендіктен есіндежақсы сақтайды, өз бетінше жұмыс жасау қабілеті қалыптасады. Осылайша жас ұрпақты оқытуда инновацияны пайдаланудың – шығармашылық жетістіктің негізгі көзі.

Соңғы кезде білім берудегі жаңа ақпараттық технологияларды пайдаланудың бағыттары табысты дамып келеді, сөйтіп оқыту процесіндегі ақпараттық технологияның жаңа құралдарын қолдана отырып, оқытудың тек қана формасы мен әдісі өзгеріп қана қоймайды, жаңа басқару және оқу процесін қадағалау әдістерінің пайда болуына мүмкіндік туғызады. Әлемдік тәжірибені үйреніп, жинақтап қорыту арқылы дүние жүзілік білім беру кеңістігіне ену векторын айқындауға болады. Мысалы « Интернет – оқу орны » бағдарламалары жүзеге асырылуда.

Қоғамның одан әрі дамуы – ұстаздың кәсіби даярлығына, әдістемелік жаңалықтармен, жаңа ақпараттармен қарулануына байланысты. Мұғалімнің ақпараттық мәдениеті – өмір бойы жаңалық іздеп, оны табу, ізденіс мұғалім өмірінің өзегі. [2] Міне, ақпарат кеңістігін терең меңгерген мұғалім өзінің ақпараттық мәдениетінің биіктігімен, жан-жақтылығымен, кәсіби шеберлігімен, іскрлігімен ерекшелетіндігін өмірдің өзі дәлелдеп отыр.

И.В.Роберт ақпараттық технологиялар орталарын пайдаланудың келесі педагогикалық мақсаттарын анықтайды:

1. Ақпараттық технологияларды қолдану негізінде оқу- тәрбие процесінің барлық деңгейін жетілдіру:

- - оқыту процесінің ықпалы мен сапасын арттыру,
- - танымдық қызметтің екпінділігін арттыру,
- - пәнаралық байланысты тереңдету,
- - қажетті ақпаратты іздеді оңтайландыру және көлемін ұлғайту.

2. Оқушы тұлғасын дамыту, ақпараттық қоғам шартында өмір сүруге даярлау.

- - ойлардың түрлі формаларын дамыту,
- - коммуникативтік қабілеттерді дамыту,
- - күрделі жағдайда оңтайлы шешім немесе шешу нұсқаларын қабылдау дағдыларын қалыптастыру.
- - компьютерлік графика, мультимедиа технологиясын пайдалану арқылы эстетикалық тәрбие беру,
- - ақпараттық мәдениетті қалыптастыру, мәселені немесе жағдайды моделдеу біліктілігін дамыту, ақпаратты өңдей білу:
- - Экспериментальдық-зерттеушілік қызметті іске асыра білуді қалыптастыру.

3. Қоғамның әлеуметтік тапсырысын орындау:

- - Ақпараттық сауаты бар тұлғаны даярлау :
- - компьютерлік орталарды пайдаланушыны даярлау:

Оқыту үрдісінде компьютерлік технологияларды пайдалану келесі мақсаттарға бағытталады:

- - компьютерлік технологиялардың мүмкіндіктерін іске асыру арқылы оқыту үрдісінің ықпалдығы мен сапасының деңгейін көтеру:
- - танымдық әрекеттердің белсенділігін арттыратын ынталарды қамтамасыз ету:
- - қазіргі заманғы ақпарат өңдеу орталарын пайдалану негізінде пәнаралық байланысты тереңдету.

Оқыту процесінде ақпараттық технологияларды пайдалануда келесі дидактикалық мақсаттарды іске асыруды міндет ету қажет:

1. Оқу еңбегін рационалды ұйымдастыру дағдыларын қалыптастыру.
2. Оқылатын пәнге қызығушылық қалыптастыру.
3. Ойлау әрекеттерін жалпылау тәсілдерін мақсатқа бағдарлауды қалыптастыру.
4. Оқушының өз беттерінше жұмыс істеулерін дамыту.
5. Оқушыны шығармашыл түрлендіруші әрекеттерге баулу.
6. Алған білімдерін пайдалану біліктерін қалыптастыру және оны өз бетінше іздену арқылы кеңейту.

Ақпараттық технологияларды оқытуда қолдану – оқытудың ғылымилық, жекелік тәсілі, көрнекілік сияқты маңызды дидактикалық принциптерін іске асырып, оның түрлі құралдары мен әдістерін оңтайлы үйлестіреді. Оқушылардың пәнді жақсы игеруінің басты шарты мұғалімнің осы сабаққа деген қызығушылықты тудыра білуінен басталады. Жаңа технологиялар – педагогтың мүмкіндігін күшейтетін құрал, бірақ ол мұғалімді алмастыра алмайды.

Сабақты компьютермен сүйемелдеу ісін жүзеге асыру:

- - компьютерді пайдалану арқылы оқу сапасының артуы мен оқыту аймағының кеңеюіне байланысты қоғамның әлеуметтік талабына сай болуы;
- - компьютерлік технологияның бұрынғы дәстүрлі пәндерге енгізілуі.

Оқушылардың әртүрлі компьютерлік техникалық құралдарды игеріп, соларды тұтыну тәсілдерінің қалыптасуы, яғни оларды игеру оқушыларды жаңа білім ортасына жылдам

енгізеді. Компьютермен оқытудың өз мақсаты, мазмұны, формасы және ерекше өткізу тәсілі бар екені белгілі. Осындай сабақтар жасаудың мынадай негізгі кезеңдері:

- - оқыту мақсатын анықтау;
- - өтілетін тақырыптың, бөлімнің материалдарын талдау керектілерін таңдап алу және оның сценарийін құрастыру.
- - сабақты жүргізудің программасын жасау
- - оқу процесінде компьютерлік сүйемелдеуі бар сабақтарды кіргізу.

Компьютерлік сүйемелдеуі бар сабақтарды жасаудың алғашқы кезеңін таңдап алынған тақырып бойынша оқыту мақсаттарын анықтаудан басталады. Білім беру мақсатын жүзеге асыру нәтижесінде оқушылар оқу материалының жаңа көлемін игереді, оның сапасын арттырады, деңгейін өсіреді.

Бұл мақсат екі топқа бөлінеді:

- -оқушыларды білім негіздерімен, нақты фактілермен түсініктермен заңдармен, теориямен таныстыру
- - жалпы әлеуметтік пәндік және пәнаралық біліктілікті, соларды игеруді қалыптастыру, яғни алдыңғы білімді қолдану тәсілдерін меңгеру. [3]

Оқушыларды қазіргі заман талабына сай, электрондық оқулықтарды қолданудың әсері мол. Электрондық оқулықтар мен мультимедиялық оқыту құралдарын дайындауды жеделдету және қашықтан оқытуды ұйымдастыру («Білім» бағдарламасы) . Қазірше, электрондық оқыту процесі жоғары және үздіксіз білім беру жүйесінде іске асырылуда және барынша дамуда. Оқушылар оқулықпен жұмыс істеу барысында әдебиеттер мен карталар, сызбалар, суреттер және қосымша кестелерді пайдалану арқылы біліктіліктерін арттыратын болса көзбен көріп, электрондық оқулықтың көмегімен есте сақтау қабілетін және пәнге қызығушылығын арттырады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Нурғалиева Г. К., Тажиғұлова А. И., и др. Педагогические технологии информатизации образования. Алматы: РЦИО. 2002, -269 с.
2. Л. Доллинер Ақпараттық коммуникациялық оқыту технологияларының мәселелері және болашағы Информатика негіздері ғылыми-әдістемелік журналы 2008 жыл №1 2- 4 б.
3. Мұхамбетжанова С.Т., Мелдебекова М.Т. Педагогтардың ақпараттық – коммуникациялық технологияларды қолдану бойынша құзырлылықтарын қалыптастыру әдістемесі. Алматы: ЖШС «Дайыр Баспа», 2010 жыл.

ҚҰЗЫРЕТТІ МАМАН ДАЙЫНДАУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРДІҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Зулкарнаева Жамиля Амангельдиновна,
Иксатова Балжан Касымовна
Педагогика ғылымдарының магистрлері
Ш.Уалиханов атындағы Көкшетау университеті
Zhamilya1972@mail.ru

Елбасымыздың «Қазақстан – 2050» стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында «Бәсекеге қабілетті дамыған мемлекет болу үшін біз сауаттылығы жоғары елге айналуымыз керек...Техникалық және кәсіптік білім беруді дамыту жүйесіне қызмет ететіннің барлығы – біздің еліміздің болашағына қызмет етеді», - деп кәсіби білім, ғылым саласына өте үлкен көңіл бөліп, ерекше мән берді. Сондықтан да колледж қабырғасында студенттерге тек белгіленген білім мен іскерлік дағдыны беріп қана қоймай, сол алған кәсіби білімдерін күнделікті өмірде қолдана біліуге үйрете оқытып, тәрбиелеу қажеттілігі туындауда.

Оқытуды екі түрлі мағынада қарауға болады. Біріншісі – оқу орнында арнайы пәндерді оқыту. Екіншісі - өмірді оқыту, өмірге үйрету. Тәрбиелеу мен оқыту – егіз ұғым. Оқыта отырып тәрбиелейміз, тәрбиелей отырып оқытамыз. Оқыту тәрбиеге қарағанда нақтылау. Оқыту үйрету арқылы іске асады. Бұл оқытудың маңызы. Оқыту – тәрбиенің құрамды бөлігі, қайнар көзі, жүйелі түрі. Оқыту арқылы тәрбиенің саналылығын, руханилығын, әсемділігін, адамгершілікке баулу жолын, еңбекшілігін, т.б. айқындап толықтыруға болады.

Қазіргі кезде егемен елімізде білім беру парадигмасы өзгерді, білім берудің мазмұны жаңарып, жаңа көзқарас, жаңаша қарым – қатынас пайда болуда. Осы мақсатта білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру кеңістігіне енуге бағыт алуда. Келер ұрпаққа қоғам талабына сай тәрбие мен білім беруде оқытушылардың инновациялық іс – әрекетінің ғылыми – педагогикалық негіздерін меңгеруі маңызды мәселелердің бірі.

Техникалық және кәсіптік білім беру жүйесі – білікті мамандарды даярлаудың түп қазығы екендігі айқын. Сондықтан техникалық және кәсіптік білім беретін оқу орындары заманауи өзгерістер мен жаңа техниканы меңгеруге лайықты, қабілеті жоғары мамандарды даярлауға бағыт алуы міндетті.

XXI ғасыр - бұл ақпараттық қоғам дәуірі, технологиялық мәдениет дәуірі, кәсіби мәдениеттілігіне мұқият қарайтын дәуір. Осы заманғы экономикалық өсімнің басты факторлары инновациялық технологиялар болып отырғаны баршаға белгілі.

Инновацияға қысқаша тоқталар болсақ, инновация сөзіне латын тілінен аударғанда жаңалықты енгізу деген мағынаны білдіреді. «Инновация» ұғымын қарастырсақ, ғалымдардың көбі оған әртүрлі анықтамалар берген. Мысалы, Э.Раджерс былайша түсіндіреді: «Инновация – нақтылы бір адамға жаңа болып табылатын идея». Майлс: «Инновация – арнайы жаңа өзгеріс. Біз одан жүйелі міндеттеріміздің жүзеге асуын, шешімдерін күтеміз», - дейді. Қазақстанда ең алғаш «Инновация» ұғымына қазақ тілінде Н.Нұрахметов «Инновация – білім беру мекемелерінің жаңалықтарды жасау, меңгеру, қолдану және таратуға байланысты бір бөлек қызмет» деген анықтаманы ұсынды [1].

Қазіргі таңдағы инновациялық технологияларды қолдана отырып, жоғары білікті, білімді маман дайындау - біздің, яғни оқытушылардың, міндеті. Оқыту үрдісі тиімді өту үшін біз оқытудың ұйымдастыру түрлерін дұрыс таңдауымыз қажет. Ескі тәсілмен оқыту, түсіндірмелі - кескіндемелік (иллюстративтік) оқытулар қазіргі заман талабына сай келмейді. Қазіргі таңда студент - ақпаратпен қаруланған, жан-жақты дамыған тұлға. Оның білімдік қабілеттерін дамыту үшін біздер, оқытушылар жан-жақты қаруланған болуымыз керек. «Балаға білім бергенде, алыстан жақынға, таныстан жатқа көшіп, жаңа білімді ескі білімге байлап беру керек» - деп М.Жұмабаев айтқандай, оқыту процесіне жаңа көзқараспен қарау керек. Сол себептен жаңа технологияларды енгізу арқылы оқу процесінің деңгейі көтеріледі, қазіргі заман талабына сай дамыған тұлға тәрбиеленеді.

Инновациялық технология - бұл жаңашылдыққа негізделген технология.

Инновациялық технологиялар білім берудің сапасын жақсартады. Сонымен қатар, білім беру қызметі нарығында білім беретін оқу орнының бәсекеге қабілеттілігін арттырып, қамтамасыз етеді. Білім беру процесінің ең негізгі міндеттерінің бірі – кәсіби білімі бар маманның ізденгіштік қызметі арқылы құзіреттілігін қалыптастыру.

Мұндай қызметтер түріне:

 - бірлесе оқыту;

- - модульдық оқыту;
- - проблемалық оқыту;
- - деңгейлеп, саралап оқыту т.б. жатады.

Қазіргі таңда педагог мамандар да қазіргі заманғы озық педагогикалық технологияларды меңгеріп, оны оқыту-тәрбиелеу барысында тиімді қолданып, алдындағы студентті жан - жақты тұлға етіп дамыту үшін қандай педагогикалық технологияны пайдалануы керек екенін анықтап алуы тиіс. Бұл орайда оқыту үрдісін барынша тиімді етіп ұйымдастыру көзделеді. Яғни, студенттерге білімді жеңіл әдіс - тәсілдермен меңгерте білу керек. Сондай технологиялардың бірі - деңгейлеп оқыту технологиясы.

Ж.А.Қараевтың деңгейлеп саралап оқыту технологиясын қолдана отырып, студенттердің теориялық білімін кеңейтуге болады. Әрине технологияны сабақта толықтай қолдану үшін әр оқытушы сол технологияны оқып, теориялық білімін кеңейтуі тиіс [4]. Сондықтан Қараевтың насихаттап жүрген деңгейлеп оқыту технологиясының жеңілден ауырына қарай деген принципін негізге алып, студенттерге деңгейлі тапсырмаларды компьютер арқылы іске асыру әдісін қолданамын.

Әр сабаққа дайындық – мұғалімнің ізденісінің нәтижесі. Сабақты ыңғайына қарай түрлендіре түссе, әр сабақта жаңа әдіс - тәсілдерді қолданса, сабақтың мазмұны ашылады. «Мұғалім көп әдісті білуге тырысуы керек. Оны өзіне сүйеніш, қолғабыс нәрсе есебінде қолдануы керек», - деп Ахмет Байтұрсынов айтқандай қазіргі заман талабына сай білім беру мәселесі, сол қоғам мүддесіне сай болуы керек. Өз ісінің шебері ғана жоғары жетістіктерге жетеді деп есептеймін. Қазақтың болашағын тәрбиелеу мен білім беру ісінде әлемдік стандартқа сәйкес білім беруді темірқазық қылып ұстансақ қателеспеспіз деп ойлаймын.

Оқушыларға білім беруде жаңашыл технологияларын қолдану инновациялық бағытта жұмыс жасау заман ағымына сай талап етілуде. Осы мәселелерді шешу мақсатында оқытудың әр түрлі әдістерін қарастыруға болады [3].

Инновациялық әдістердің ең негізгісінің бірі – интерактивті оқыту әдісі. Негізгі қағидасы – педагогикалық қарым – қатынас пен қарым – қатынас диалогы арқылы жеке тұлғаны қалыптастырып дамыту. Интерактивтік әдіс – тәсілдерді жиі пайдалану, әр сабақта оның мүмкіндіктерін түрлендіріп отыру – педагогтар қауымының басты міндеті.

Интерактивті әдістерге мыналар жатады:

- миға шабуыл әдісі;
- топпен жұмыс;
- проблемалық шығарма әдісі;
- рөлдік ойындар;
- зерттеулер;
- іскерлік ойындар;
- сын тұрғысынан ойлау әдісі;
- пікірталастар және т.б.

Үшінші деңгейлі курстағы бағдарламаның жетекші мақсаты – әрбір ел үшін маңызды болып табылатын рухани, мәдени және адамгершілік құндылықтардың негізінде жастарды өз елінің мәдениетін құрметтеуге тәрбиелеу; екіншіден жастарды жылдам өзгеріп жатқан әлемде өзіне сенімді және табысты болуға мүмкіндік беретін дағдылары мен түсініктерін дамытуға, өмірлік жағдайларда өз білімдерін қолдануға ықпалын тигізетін сын тұрғысынан ойлауға үйретуді қамтиды. Соның нәтижесінде студенттердің еркін, ынталы, сенімді, сыни пікір - көзқарастары жүйелі дамыған, сандық технологияларда құзырлық танытатын тұлға ретінде қалыптасуын қамтамасыз ету болатын.

Выготскийдің пікірінше, студенттер нақты мақсаттарды көздеген, көбірек білетін жандармен әлеуметтік қарым – қатынас нәтижесінде ойлау және сөйлеу дағдыларын дамытады. Сондықтан қолданған әдістерімді Выготскийдің «Жақын арадағы даму аймағында» (ЖАДА) бағытымен жұмыс істей отырып, студенттердің белсенділігін арттыруға және өзіне деген сенімділігін қалыптастыруға бағыттадым [2].

Қолданып жүрген әдістердің тиімділігі мен мақсатына тоқталар болсам, «ЖИГСО» әдісі сұрақтар топтамасымен жұмыс істеудің құрылымдалған тәсілі және топта жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Қолданған мақсатым – сабақтың жаңа ақпараттарымен топ мүшелерін үлестірме материалдары арқылы жеке таныстырып, топпен талқылауда студенттердің сөйлеу және тыңдау дағдыларын дамытуды қамтамасыз етеді.

«Айналмалы бекеттер» әдісі студенттердің өзгелердің идеясына сүйеніп, проблеманы немесе мәселені толығымен қамтуын көздейді, сондай-ақ олардың белсенді болып, жылдам қозғалуын талап етеді. Қолданған мақсатым - топтарға ортақ тақырып беріп, әр топ талас тудыратын проблеманы талқылап, өз идеяларын флипчартқа түсіріп, топтардың ұжымдықпен бірлесіп жұмыс жасауына мүмкіндік береді.

«Ақылдың алты қалпағы» әдісі мәселені барынша мұқият талқылап, студенттің жалпы ойлау қызметін жетілдіру үшін ойдың (сананың) түрлі аспектілерін жандандыруға мүмкіндік береді. Қолданған мақсатым – орта тақырыпты студенттер бір қырынан емес, жан – жақты талқылайды, яғни тақырыптың тиімді, тиімсіз тұстарын талқыланады, студенттерді сыни тұрғыда ойлауға, өз ойын еркін айтуға, сөйлеу және ойлау дағдысын қалыптастыруға, өзгенің пікірін мұқият тыңдауға мүмкіндік береді.

«Жұптық» әдіс студенттерге сөйлеуге және топ алдында өзін сенімсіз сезінетін студенттерге көмектесуге мүмкіндік береді. Қолданған мақсатым – студенттер берілген тапсырманы ДК – де бір – бірімен ой бөлісіп, идеяларына келісе отырып орындайды және топтың алдында бірлесіп қорғайды.

«Ыстық орындық» әдісі арқылы студенттердің бір-біріне дұрыс сұрақ қоюға, дәптермен жұмыс жасауына, сұрақтарды есте сақтауына және басқаға бағыттай отырып уақытты үнемдеуге септігін тигізді.

«Ой толғау» әдісі бойынша студенттерге үлестіріліп берілген суреттерді сыни тұрғыда ойлап кумулятивтік әңгіме негізінде өз ойларын ашық айтуға, ой өрісін дамытуға септігін тигізді.

Осы әдістермен қатар, сергіту сәттері де, топқа бөлу әдістері де студенттердің тілдік қатынасын дамуына септігін тигізді. Атап айтар болсам, «Егер мен болсам...» сергіту сәтінде студенттер шаттық шеңберін құрып, бір студент кім болатынын айтады, екінші студент жалғастырады, осылай әрекет ары қарай қайталанады. «Көшпелі пікір» әдісінде бес саусаққа өз ойларын жазып, шеңбер құрды. Бес саусақтар шеңбер арқылы айналып, тоқта дегенімде студент қолына тиген бес саусақтағы кері байланысты оқыды. «Мақал – мәтелді жалғастыр» әдісі арқылы жұптық топқа бөлгенде бірінші студент мақал – мәтелді бастайды, екінші студент жалғасын табады да жұптық топқа бөлінеді. «Шаңырақ» әдісі арқылы топқа бөлуде студенттер бір – біріне тілек айтты.

Сабақта осы әдістерді қолдану - студенттердің ойлана отырып жұмыс істеуіне, ақпараттарды қабылдап және талқылауларына септігін тигізді. Студенттердің әдістердің негізінде ойлана отырып, іс – әрекет жасауы тақырыптың кеңінен талқылауға мүмкіндік туғызды. Яғни, студенттердің жан – жақты ойлануына, жасаған жұмыстарын талқылауы шығармашылық қабілеттерін дамытуға септігін тигізді. Сонымен қатар студенттер жаңа тақырыпты жан – жақты талқылағандықтан, тапсырмалар орындауы жеңіл болуына септігін тигізеді.

Сабақ кезінде студенттердің бойында сыни тұрғыда пікір көзқарастары дамыған, ортада еркін сөйлей алатын қабілеттері таныла түсті, сонымен қатар студенттер кері байланыс жасауды үйренуі, оқытушының алдағы жұмысына жоспар құруға жеңілдік туғызады деп ойлаймын.

Осындай әдістерді көп қолданып, сабақты түрлендіре түссек болашақта дарынды және талантты студенттер басымдылық көрсетіп, басқа студенттерге үлгі болар және сол студенттерге тиімді көмектесіп, басқа студенттердің де алға жылжуына, шығармашыл ойлауына себепкер болады деп ойлаймын.

Осы үшінші деңгейлі бағдарламаны меңгергеннен кейінгі тәжірибемде жүзеге асыратын мақсатым – заманауи, жан - жақты меңгерген, шығармашылық қабілеттері дамыған тұлғаны, яғни құзыретті маман дайындау.

Әдебиеттер тізімі

1. С.Көшімбетова «Инновациялық технологияны білім сапасын көтеруде пайдалану мүмкіндіктері», Алматы, 2008 ж.
2. «Студенттерге арналғын нұсқаулық», Педагогикалық шеберлік орталығы, Астана, 2015 ж.
3. Д.Ж.Кішібаева «Жаңа педагогикалық технологиялар», Түркістан қ., 2010 ж.
4. Деңгейлеп оқыту тиімділігі / Қазақстан мектебі, 2002 ж.

КОМПЬЮТЕРМЕН ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ПАЙДАЛАНЫП ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ ТАНЫМДЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІН БАСҚАРУ ШАРТТАРЫ

Б.М.Иманбаева

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті магистрант

k.bekzat.94@inbox.ru

Зубайраева З.А., п.ғ.к. доцент

А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.

Қазіргі уақытта білім беру процесіне ақпараттық технологияларды енгізу белсенді жүзеге асырылуда. Оқытудың заманауи техникалық құралдарының шоғырлануы оқу-тәрбие процесін жаңғыртуға ықпал етеді, оқушылардың ойлау белсенділігін жандандырады, педагогтердің шығармашылығын дамытуға ықпал етеді, қашықтықтан оқытуды жүргізуге мүмкіндік береді, үздіксіз білім беру жүйесін дамытады, сол арқылы білім беру процесінің тиімділігін арттырады.

Отандық және шетелдік басылымдарда оқу процесін компьютерлендіру белгілі бір пәнді оқытуды ұйымдастырудың өзекті факторларының бірі ретінде қарастырылады. Компьютерлік оқыту саласында бай тәжірибе жинақталғанына қарамастан, көптеген ұстаздар компьютерлік оқыту құралдарын қолдану мүмкіндігіне аса сақтықпен қарайтыны да жасырын емес. Сондай-ақ, оқытуды компьютерлендіру процесі бірқатар проблемаларға тап болатындығын атап өткен жөн. Оқытуға ақпараттық технологияны енгізу процесі өте күрделі және терең түсінуді қажет етеді. Бір жағынан, олар білім беру процесінің тиімділігін қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады, екінші жағынан, оқушылардың компьютерді қолдана отырып материалды игеру қарқыны, яғни оқуды жекелендіру мәселесі туындауы да мүмкін.

Қазіргі уақытта ақпараттық технологиялардың адам өміріндегі рөлі едәуір артты. Қазіргі қоғам ақпараттандыру деп аталатын жалпы тарихи процеске қосылды. Бұл процесс кез келген азаматтың ақпарат көздеріне қолжетімділігін, ақпараттық технологиялардың ғылыми, өндірістік, қоғамдық салаларға енуін, ақпараттық қызмет көрсетудің жоғары деңгейін қамтиды. Қоғамның ақпараттандырылуына байланысты болып жатқан процестер ғылыми-техникалық прогресті жеделдетуге, адам қызметінің барлық түрлерін зияткерлендіруге ғана емес, сонымен бірге адамның шығармашылық әлеуетін дамытуды қамтамасыз ететін қоғамның сапалы жаңа ақпараттық ортасын құруға ықпал етіп отыр. Қоғамды ақпараттандыру процесінің басым бағыттарының бірі – ақпаратты тұтынушылардың мүдделері үшін жинау, өңдеу, сақтау, тарату және пайдалану мақсатында интеграцияланған әдістер, процестер мен бағдарламалық-техникалық құралдар жүйесі болып табылатын білім беруді ақпараттандыру. Ақпараттандырудың мақсаты жаңа ақпараттық

технологияларды: компьютерлік және телекоммуникацияны қолдану арқылы зияткерлік қызметті жаһандық қарқындату болып табылады. Ақпараттық технологиялар: оқу процесі барысында оқушылардың танымдық іс-әрекетін ұтымды ұйымдастыруға; мультимедиялық мәнмәтінге оқушының сенсорлық қабылдауының барлық түрлерін тарту және зияткерлікті жаңа тұжырымдамалық құралдармен қаруландыру арқылы оқытуды тиімдірек етуге; әр адамның өзіндік оқу траекториясын қамтамасыз ететін ашық білім беру жүйесін құруға; белсенді оқыту процесіне оқытудың қабілеттері мен стилімен ерекшеленетін балалар санатын тартуға мүмкіндік береді; Оқу процесін жекелендіруге және түбегейлі жаңа танымдық құралдарға жүгінуге мүмкіндік беретін компьютердің ерекше қасиеттерін пайдалану; оқу процесінің барлық деңгейлерін күшейту болып табылады.

Ақпараттық технологиялардың негізгі білім беру құндылығы – бұл мұғалімнің де, оқушының да қолында болатын шексіз мүмкіндіктері бар шексіз жарқын көп сенсорлы интерактивті оқыту ортасын құруға мүмкіндік береді. Оқытудың әдеттегі техникалық құралдарынан айырмашылығы, ақпараттық технологиялар білім алушыны көп біліммен қанықтырып қана қоймай, оқушылардың зияткерлік, шығармашылық қабілеттерін, олардың жаңа білім алу, әртүрлі ақпарат көздерімен жұмыс істеу қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

Қазіргі заманғы өндіріс негіздерінің ғылыми-техникалық өрлеуіндегі өзгеріс, жаңа машиналар мен технологияларды қолдану зияткерлік еңбек үлесінің артуына, жұмысшының жұмыстағы шығармашылық функциясының, оның кәсіби ұтқырлығының артуына әкеледі және мектеп қабырғасында оқушылар алуы керек білім, білік жүйесінің өзгеруіне әкеледі. Білім беру үдерісін дамытудың қазіргі кезеңінде бірінші кезекте оқыту сапасын күрт арттыру, оқытуды ынталандыру, жинақталған деструктивті құбылыстарды еңсеру міндеттері тұр.

Бізге бұл дәстүрлі құралдарды ғылым мен техниканың жаңа жетістіктерімен үйлестіру арқылы мүмкін болатын сияқты. Білім беруді жаңғырту жағдайында оқушылардың дербес шығармашылық ойлауын, олардың жеке бағдарлануын күшейту, білім берудегі іс-әрекет компонентін күшейту идеясы барған сайын артып келеді. Білім беру процесінің тиімділігін қамтамасыз етуде жаңа педагогикалық технологияларды, соның ішінде ақпараттық технологияларды қолдануға негізделген оны жандандыру маңызды рөл атқарады [3; 121].

Ұжымдық жұмысты ұйымдастыру; қашықтықтан оқытуды жүзеге асыру. Оқу материалдарымен жұмыс істеу кезінде дербес компьютер оқытушыға әр түрлі көмек түрлерін ұсынады, ол анықтамалық-ақпараттық қамтамасыз ету жүйелерін пайдалану есебінен жаңа оқу материалдарын жасау кезінде қажетті мәліметтерді іздеуді жеңілдетуден ғана емес, сонымен қатар оқытуға арналған материалдарды (мәтіндер, суреттер, графиктер) ресімдеуден, сондай-ақ бар әзірлемелерді талдаудан тұрады. Оқу материалдарының тиімділігін автоматты талдау, іріктеу және болжау компьютерді білім алушының қызметін ақпараттық қолдау құралы ретінде пайдаланудың маңызды бағыттары болып табылады. Мұғалім тек оқу материалдарын таңдап қана қоймай (лексикалық және грамматикалық минимумдарды құрастырып, мәтіндер мен жаттығуларды таңдап), сонымен қатар мәтіндер мен бүкіл оқу құралдарын талдай алады.

Оқу-танымдық іс-әрекет қоғам дамуы, ғылыми-техникалық үрдіс пен халықтардың рухани дамуы талаптарына сәйкес келетін білімді адамдарды даярлауға мүмкіндік береді. Сонымен қоса-қабат оқу-танымдық іс-әрекет оқушы үшін объективті қиыншылықтарға толы күрделі үрдіс. Осы қиыншылық мұғалімнің оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекетін басқаруды да күрделендіреді.

Ақпараттық технология дегеніміз – бұл компьютерді білім беру процесінде қолдануды көздейтін технология ғана емес, іс жүзінде ақпаратты өңдеумен байланысты кез-келген процесті ақпараттық технология деп атауға болатындығын көреміз, алайда бұл жағдайда біз ақпараттық технология деп объектінің, процестің немесе құбылыстың

(ақпараттық өнімнің) жай-күйі туралы жаңа сапалы ақпарат алу үшін деректерді жинау, өңдеу және беру құралдары мен әдістерінің жиынтығын айтамыз.

Бүгінгі таңда олар білім беру мазмұнының өзгеруі, оқушылардың ақпараттық мәдениетті игеру қажеттілігі туралы айтады – білімнің жоғары көрінісі, оның ішінде адамның жеке қасиеттері мен кәсіби құзыреттілігі ретінде түсінілетін жалпы мәдениеттің құрамдас бөлігі.

Ақпараттық білім беру технологияларын дамыту бір жоба бойынша жұмыс істеуге, бірлескен зерттеулер жүргізуге және бір-бірінен алыс адамдарға нәтижелерімен тез алмасуға мүмкіндік береді.

Білім беруде ақпараттық білім беру технологияларын қолдану саласындағы зерттеулер ұзақ уақыт бойы жүргізіліп келеді. Осы уақыт ішінде АҚШ, Франция, Жапония, Ресей және басқа да бірқатар елдердің оқу орындарында көптеген оқу компьютерлік жүйелері жасалды. Алайда, мұндай жүйелерді қолдану аясы әлдеқайда кең. Бұл кадрларды дербес даярлауды және қайта даярлауды жүргізетін ірі өнеркәсіптік кәсіпорындар, әскери және азаматтық ұйымдар. Сонымен қатар, жаңа күрделі машиналар мен технологияларды оларды дамыту мен енгізу процесін тездететін компьютерлік оқыту жүйелерімен қамтамасыз ету стандартқа айналууда.

Шетелде оқу мақсатына арналған компьютерлік өнімді (әдістемелік және бағдарламалық-ақпараттық құралдар) әзірлеу жоғары ғылымды қажет ететіндіктен және жоғары білікті мамандардың: психологтардың, пән мұғалімдерінің, компьютерлік дизайнерлердің, бағдарламашылардың бірлескен жұмыс істеу қажеттілігіне байланысты қажет іс болып саналады.

Көптеген ірі шетелдік фирмалар білім беру мекемелерінде компьютерлік оқу жүйелерін құру жобаларын қаржыландырады және осы салада өз әзірлемелерін жүргізеді. [2; 162]

Ақпараттық білім беру технологиялары шеңберіндегі ақпараттық процестерді ұйымдастыру мәліметтерді беру, өңдеу, сақтау және жинақтауды ұйымдастыру, білімді ресімдеу және автоматтандыру сияқты негізгі процестерді бөлуді қамтиды.

Функционалды мәселелерді шешу әдістерін және ақпараттық процестерді ұйымдастыру әдістерін жетілдіру мүлдем жаңа ақпараттық технологияларға әкеледі, олардың арасында оқытуға қатысты мыналар ерекшеленеді:

- Электронды оқулықтарды, тренажерларды, тьюторларды, зертханалық практикумдарды, тестілік жүйелерді қамтитын компьютерлік оқыту бағдарламалары.
- Дербес компьютерлерді, бейнетехниканы, оптикалық дискілердегі жинақтағыштарды пайдалана отырып құрылған мультимедиа-технологиялар базасындағы оқыту жүйелері.
- Әр түрлі пәндік салаларда қолданылатын зияткерлік және оқыту сараптамалық жүйелері.
- Білім салалары бойынша бөлінген мәліметтер базасы.
- Электрондық поштаны, телеконференцияларды, жергілікті және өңірлік байланыс желілерін, деректермен алмасу желілерін және т. б. қамтитын телекоммуникация құралдары.
- Электронды кітапханалар, таратылған және орталықтандырылған баспа жүйелері.

Білім беруде ақпараттық және компьютерлік құралдарды қолданудың негізгі бағыттары келесі маңызды салаларды қамтиды.

Компьютерлік техника және информатика зерттеу объектісі ретінде. Бұл бағыт білім беру тиімділігін арттыру проблемаларына тікелей қатысты емес. Сонымен бірге, бастапқыда білім беру саласында компьютерлердің пайда болуы есептеу техникасының негіздерін оқытумен, алдымен кәсіптік білім беру жүйесінде, содан кейін жалпы біліммен байланысты болды.

Компьютер педагогикалық қызметтің тиімділігін арттыру құралы ретінде компьютер мен информатика білім беру жүйесінің құрамдас бөлігі ретінде қарастырылады, ол білім беру процесіне қатысты «құрал» категориясын түсінуге түбегейлі өзгерістер енгізіп қана

қоймайды, сонымен қатар белгілі бір жергілікті білім беру жүйесінің барлық басқа компоненттеріне айтарлықтай әсер етеді: кез-келген деңгейдегі және бейіндегі оқу орындарында білім алушыларды оқытудың, тәрбиелеудің және дамытудың мақсаттары, мазмұны, әдістері мен ұйымдастырушылық формалары.

Қазіргі ғылыми зерттеулер, әсіресе пәнаралық, кешенді зерттеулер енді жан-жақты ақпараттық қолдаусыз сәтті бола алмайды. Мұндай қамтамасыз ету білім беру мазмұнының қазіргі деңгейіне сәйкес келетін ең маңызды ақпарат көздерін іздеуді, осы ақпаратты таңдау мен іріктеп бағалауды, оны сақтауды, ақпаратты жіктеудің тиісті деңгейін және оған әлеуетті тұтынушылар қол жеткізу еркіндігін, сайып келгенде, пайдаланушыға қажетті ақпаратты жедел ұсынууды қамтиды.

Компьютер және информатика білім беру және педагогикалық басқару жүйесінің құрамдас бөлігі ретінде білім беру қызметінің барлық деңгейлерінде басқару шешімдерін қабылдау процесіне байланысты-оқу орнын басқарудың күнделікті жұмысынан бастап облыстық және аудандық деңгейлерде бүкіл саланы басқаруға дейін. Оңтайлы басқару шешімдерін қабылдау үшін сыртқы әлеуметтік-экономикалық және әлеуметтік-мәдени ортаның даму тенденциялары туралы, сондай-ақ білім беру сипаты туралы әр түрлі ақпарат қажеттігін байқатады.

Компьютер-күрделі техникалық құрылғы. Оның білім беру және педагогикалық мүмкіндіктері көбінесе техникалық факторлармен, ғылыми-техникалық саладағы нақты жетістіктермен анықталады, олар компьютерге белгілі бір қасиеттер береді және оған берілген функцияларды, соның ішінде білім беру жүйесінің қажеттіліктеріне бағытталған функцияларды дұрыс орындауға мүмкіндік береді [4; 56].

Оқу-танымдық іс-әрекет үрдісі ой еңбегі мен күш-қуатының баршама шығындалуын қажет етеді, ал оны жүзеге асыру әрбір оқушының қолынан келе беретін нәрсе емес, өйткені, интеллектуалдық іс-әрекетке барлық оқушылар бірдей жақсы дәрежеде даяр бола бермейді. Сондықтан оқу-танымдық іс-әрекет барысында тек қана білім қоры жинақталып қана қоймай, ұзаққа созылған зейін аудару, ақыл-ой күшін, ерік күшін жұмсау, ең маңызды нәрсеге назар аудару сияқты күрделі үрдіс те жүзеге асырылады.

Ақпараттық технологияларды оқыту үдерісінде пайдаланудың психологиялық негіздері В.В. Давыдов, Е.И.Машбиц еңбектерінде қарастырылған. Ақпараттық құралдырды қолданудың жалпы педагогикалық негіздері С.И. Архангельский, В.П. Беспалько, Н.Д. Хмель, В.М. Монахов, Г.В. Габай, В.В. Давыдов, В.Я. Ляудис, В.В Рубцовтардың т.б. ғалымдардың еңбектерінде жүйеленген.

Қазақтың көрнекті ағартушылары мен ойшылдары да балалардың қызығушылығы жөнінде ой-пікірлер айтып, бала тәрбиесінде қызығушылықтың маңызын атап көрсетті. Осы орайда орта мектеп мұғалімі мектеп сабақтарының құрылымы мен атқаратын қызметін біліп, бұл салада болып жатқан жаңалықтар мен жаңа технологияларды қолдану әдістерімен қарулануы тиіс. Ақпараттық технологияның педагогикалық мүмкіндіктерін және оны пайдаланудың педагогикалық мақсаттарын дәл айқындау негізінде оқушылардың танымдық қызығушылығын арттыру-танымдық қызығушылықтың барлық компоненттерін қамтитын, бүтін жүйе құрайтын тиімді оқу үрдісін ұйымдастырудың қажетті шарты болып табылатыны белгілі. Компьютерлік технологияның көпфункционалды бағдарламалық-ақпараттық мүмкіндіктері: виртуальды лабораториялар, компьютерлік бағдарламалық пакеттер, интернет жүйесі, мультимедия және т.б оқушының танымдық қызығушылығын арттырады, шығармашылық ізденіске баулиды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Максимовская М. А. Информационное управление школой // Информационное управление школой. №11. 2003.

2. Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева, А. Е. Петров; Под ред. Е. С. Полат. — М.: Издательский центр «Академия», 1999. 224 с. П
3. Мұхамбетжанова С.Т., Мелдебекова М.Т. Педагогтардың ақпараттық — коммуникациялық технологияларды қолдану бойынша құзырлылықтарын қалыптастыру әдістемесі. Алматы: ЖШС «Дайыр Баспа», 2010 ж.
4. Крестовский Е.А. Информатизация образования // Информатика и образование. 1994. № 1)

САМОСТОЯТЕЛЬНЫЕ ЗАНЯТИЯ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТАМИ ВУЗА С ЭЛЕМЕНТАМИ ДИСТАНЦИОННОГО КОНТРОЛЯ

Исмаилова С.И., Мукушева А.Т.
Кокшетауский университет Ш.Уалиханова, г.Кокшетау
ismailova_si@mail.ru

В условиях пандемии коронавируса 2020 году система образования во всем мире значительно изменилась. В целях предотвращения распространения коронавирусной инфекции Министерство науки и образования Республики Казахстан рекомендовало всем образовательным учреждениям нашей страны временно перейти на дистанционную форму обучения. В условиях сложной эпидемиологической ситуации это оказалось самым лучшим выходом из сложившейся ситуации.

Что такое дистанционное образование?

Под дистанционным обучением понимают взаимодействие обучающегося и обучающего между собой на расстоянии, отражающее все присущие учебному процессу компоненты (цели, содержание, методы, организационные формы, средства обучения) и реализуемое специфичными средствами интернет-технологий или другими средствами, предусматривающими интерактивность.

Дистанционное обучение для высших учебных заведений не стало новинкой. С 1 января 2019 года в казахстанских вузах отменили заочную форму обучения и перешли на дистанционную. Дистанционные образовательные технологии были внедрены в учебные процессы вузов.

Разработаны различные дистанционные программы, онлайн курсы, семинары, были введены комплекты образовательных ресурсов, дистанционных курсов.

Образовательные процессы проводятся посредством различных платформ (Платонус, Moodle, Google Classroom, iSpringOnline и др), программ для видеоконференц связи (Zoom, Skype и др), а также применяются мессенджеры Whatsapp, Viber и т. п.

В условиях режима самоизоляции у специалистов, преподающих предметы практической направленности возникли некоторые трудности. К ним относится дисциплина «Физическая культура», которая является не только составной частью профессиональной подготовки студента, но и отвечает за его физическое развитие и формирование взглядов на здоровый образ жизни.

Переход на дистанционное обучение повлек за собой ряд негативных последствий. Так как дистанционный формат обучения подразумевает, что студенты и преподаватели большую часть проводят за компьютером, в статичном положении, то это закономерно приводит к ограничению двигательной активности, к различным заболеваниям глаз и опорно-двигательной системы организма.

Понятно, что традиционная форма обучения предполагает непосредственный контакт преподавателя и студента т.е. практические занятия, поэтому при переходе на

дистанционную форму обучения преподавателям по физической культуре пришлось изменить организацию педагогического процесса. Подстраиваясь под сложившиеся условия, разработаны комплексы упражнений на различные группы мышц, которые предназначены для выполнения их в домашних условиях. Большое внимание уделено повышению стимулирования самостоятельной деятельности студентов, учитывая их индивидуальные возможности. Ведущее место в учебных программах стала занимать теоретическая часть.

Преподавателями физического воспитания был разработан вариант работы со студентами, где сочеталась дистанционная работа и самостоятельные занятия учащихся. Основная цель этого варианта – поддержание двигательной активности студентов при вынужденном ограничении. Разработаны методические рекомендации по выполнению самостоятельной работы, тренировочные занятия, тематические задания.

Теоретическая часть учебной программы должна была выполняться в виде рефератов или презентаций. Студентами осуществлялся разбор техники выполнения различных упражнений, составление подготовительной, вводной и заключительной части занятий. Для закрепления и проверки своих теоретических знаний по каждой теме, студентам был предоставлен тестовый опрос. Мы заметили, что самостоятельное изучение, а затем сдача теоретической части в большей степени ведет к самоорганизованности и дисциплинированности учащихся.

Практическая часть учебной программы выполнялась по нескольким направлениям. Первое направление: преподаватель предлагает определенные комплексы упражнений, направленные для развития и нагрузки различных групп мышц. В комплексах прописано конкретное количество подходов и выполнений, описана правильная техника упражнений. Студенты должны не только выполнить, но и записать выполнение на видео и предоставить преподавателю для оценивания.

Во втором направлении: студенты самостоятельно проектировали и выполняли комплексы упражнений, в которых учитывались не только их физические возможности, но и использование доступного спортивного домашнего инвентаря. Акцент этого направления был ориентирован на проработку слабых или отстающих сторон физического развития. Т.е. студент сам анализировал свои слабые стороны и начинал работать над их устранением. В этом направлении также должны были отправляться видеоотчеты преподавателю.

Студенты должны уметь контролировать свою физическую нагрузку, чтобы не нанести вред своему здоровью. Для этого нужно знать свой пульс до, вовремя и после выполнения заданий. Пульс измерялся за 10 секунд, полученное число необходимо умножить на 6, чтобы получить пульс за 1 минуту. Обучающимся было предложено заполнение дневника самостоятельных занятий куда заносились все данные.

Дневник самонаблюдения выполняет ряд задач:

- описание всех выполненных заданий, которые были получены от преподавателей;
- фиксация показателей функционального состояния организма студента до физической нагрузки и после нее;
- определение самочувствия (хорошее, удовлетворительное, плохое);
- описание всех сторон образа жизни студента;
- моделирование дальнейшей работы по физической активности.

Для повышения интереса к занятиям по дисциплине, преподавателями кафедры были разработаны и предложены к выполнению некоторые модели соревнований. Желающие могли принять участие в состязаниях дистанционно (сняв на видео и прислав преподавателям отчеты). Но приняли в этих соревнования не очень большое количество студентов, по причине большой нагрузки по другим предметам. Поэтому было решено соревнования проводить в дни каникул.

Организация самостоятельных занятий по дисциплине: «Физическая культура и спорт» с элементами дистанционного контроля получила положительный отклик со стороны

студентов. Практически полностью все студенты были охвачены и включены в учебную дистанционную работу.

Преподаватели по физической культуре приложили большие усилия чтобы сделать курс не только насыщенным (так как присутствовала и теория, и практика), но и разнообразным по методам и формам занятий по дисциплине, что позволило студентам выбирать наиболее удобный и подходящий для них формат занятий.

Проведенный опрос среди студентов показал, что занятия физкультурой во время дистанционного обучения пошли им на пользу. Контроль преподавателей за выполнением студентами заданий, служил мотивацией для занятий спортом. Преподаватели помогали поддерживать хорошую форму на протяжении всего времени в условиях постоянного стресса и огромного количества заданий на компьютере.

ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰРАМДАС БӨЛІГІ БАР ФИЗИКА ЖӘНЕ АСТРОНОМИЯНЫ ҒЫЛЫМИ ТАНЫМ ЛОГИКАСЫМЕН ТАНЫСУ НЕГІЗІНДЕ ЗЕРТТЕУ

А.К. Калиева¹, Н.Н. Шүйішбаева¹, Акмагамбетова Г.К.²

Ш. Уалиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университеті,

Сәкен Жүнісов атындағы № 18 мектеп-лицей

e-mail:aleka 8 7@mail.ru

e-mail:galiya 8 7@mail.ru

Жоғарғы сынып оқушыларына физика және астрономия пәнін негізгі және бейінді оқыту барысында, оқушының интеллектуалдық және зияткерлік мүмкіндіктеріне баса назар аудару керек.

Оның қоршаған орта мен байланысын арттырып және кез-келген оқыс оқиғаларға өздігінше дербес қимылдауына баса назар аудару керек.

Өздігінше жұмыс жасау оның алдағы уақытта танымдық мүмкіндіктерін және әдістемелік тұрғыда дамыуға көп септігін тигізеді. Білім беру тәжірибесіне сүйенер болсақ ғылым жолына назар аударған әрбір оқушы жеке дайындықтардан өтеді екен. Жеке тәлім алу ол оқушының оқуға деген ынтасын арттырып жеке бастамаларға жол аша түседі, ғылыми жұмыстар жасауда жолдар ашылады. Әсіресе экологиялық тұрғыдағы жұмыстар. Осылайша мұндай оқыту тәжірибесінің қорытындысы, ол тек қана физика мен экология пәндерін меңгеру емес, сонымен қатар оқушының дами түсуі және оның ғылыми бастаулардың мүмкіндіктерін түсініп соны әдістемелік тұрғыда жадына сақтау болып табылады.

Біздің пікірімізше, оқушылар экологиялық мазмұндағы физикалық білім жүйесінде ғана тәлім алмай, сонымен қатар оны қалай алу шартында ғана қол жеткізуге мүмкін. Жаңа ғылыми білімді алу тәсілдері ғылыми танудың әдістері болып табылады.

Физикадағы ғылыми мағлұмат процесі эмпириялық (бақылау, салыстыру, өлшеу, тәжірибе, тәжірибелік модельдеу және т.б.) және теориялық (дәріптеушілік, нысандау, аксиоматикалық әдіс, талдау және синтез, теориялық модельдеу және т.б.) танып білуді қолдану процесі болып табылады.

Ғылыми таным әдісі жайлы мағлұматты оқудағы материалмен байланыстырып іске асыру керек. Тек осы жағдайда ғана оқушылар осы әдістің жемісін бағалай алады. табиғат құпияларына бас сұғудың көрсеткіштері жоғары сыныптағыларға әлемді тануға көз жеткізеді, ал әлі шешілмеген мәселелер табылған ақиқатпен иландырады.

Біздің жоруымызша, экологиялық мазмұнды физика сабағында пәнді меңгеру физика ғылымының даму барысындағы тарихи қалыптасқан негізгі үлгі әдісі бойынша болуы

тиіс. Орта мектеп қабырғасында оқытылатын физикалық білімнің негізгі үлгілері пәндік және әдістемелік білімдер болып табылады.

Пәндік білімге ғылыми фактілер жатады. Ұғымдар (материяның құрылымды пішіндері, сипаттар, көріністер, үдерістер, аумақтар), гипноздар және қағидалар, теориялық білімнің тәжірибелік қосымшалары (аспаптар, техникалық құрылымдар, технологиялық үдерістер).

Метапәндік білімге жоғарғы аталған ғылыми танымдар (зерттеулер) әдістері жатады. Жаңа физикалық білім алу қызмет іпроблемалық жағдайларды туғызады (проблемалық тапсырмаларды экологиялық маңызы жағынан міндетте) сараптама қорытындысы осы анықталған мәселенің жоспарының өңделуіне рұқсат береді.

Біздің іс-жүзінде барлық тақырыптарға тұжырымдамалар жасалды. Оның шешімі бойынша жоғарғы сынып оқушылары нақты түсінік, ғылыми фактілер мен заңдылықтар және де экологиялық мазмұнымен экспериментті, теориялық әдісі сияқты шешімі түрлері мәселелер жағдайын туғызады. Нәтижесінде осы қызмет олардың шешу жалпы тәсілдерін анықтауына ықпал етеді.

Тәжірибе көрсеткендей оқушылардың қызығушылықтарын ояту нақты жағдайда ғана пайда болады. Содықтан тек мектепте қоршаған ортада кездесетін экологиялық мазмұны бар физикалық құбылысты сезіммен оқыту. Танымдық қажеттілік экологиялық құбылысты зерттеуде мәселе ретінде білдіреді. «Бұл қандай құбылыс?», Егер негізгі жағдайда әрекеттес объектілер анық белгіленсе немесе «Байқау құбылыстың себебі неде?» деген мақсат ретінде, ал егер анық емес белгіленсе, қандай объектілердің әрекеттестігі олардың жағдайын белгілі өзгертуіне келтіреді. Оның шешімі үшін құбылыс себебінің болжамы ұсынылады.

Болжамды ұсынуға оқушыларды қызықтыру оқу мәселесінің қойылымына байланысты олардың жаңа материалдарды оқу барысындағы бірінші деңгейдегі ойлары.

Проблемалық жағдай тудыруды, эксперименталдық зерттеуімен болжам көтермелеуді шебер тіркестіру оқытуда ғылыми тану жолын іске асыруға мүмкіндік береді: проблемадан болжамға, болжамнан экспериментке, эксперименттен нәтижелерді теориялық пайымдауға, одан әрі жаңа проблемаға, сонымен бірге осы жолдың кейбір кезеңдерін оқушылар белсенді, проблеманы зерттеуде жартылай іздеуді өз бетінше іске асырып, орындайды. Алынған эксперименталды деректер болжамның ақиқаттығы немесе жалғандығы туралы қорытынды тұжырымдауға мүмкіндік береді. Егер көтермеленген болжам расталмаса, эксперименталдық зерттеуде тексерілетін басқа божам айтылады, және т.б.

Кодтаудың нақты түрінде білдірілген осы байымдау проблемалық есепке жауап болып табылады.

Құбылыстың себебі анықталғаннан кейін, яғни біреуінің (0-1) қалыпында берілген өзгерісті қай объектілердің (О) өзара әрекеттесуі тудыратыны анықталғанда, зерттеліп жатқан құбылыс осы нақты объектімен ғана болуы мүмкін ба екенін анықтау қажеттілігі туады. Бұл келесі проблеманы тұжырымдауға мүмкіндік береді (П-1 проблемалақ есепті): «Тағы қандай объектілермен осы құбылыс болады?». Одан әрі зерттелетін алғашқы объектіні (О-1) басқа тең шарттарда ауыстырудан тұратын есепті шығару тәсілі әзірленеді, яғни (0-1) объектімен әрекеттесетін (0-2) объект және эксперимент өткізу шарттары нақты жағдайдағыдай болуы тиіс. Эксперименттер топтамасын жүргізгеннен кейін алғашқы объект туралы жалпыланған білім қалыптасады.

Одан әрі келесі есеп құрастырылады (П-2): «Тағы қандай объектілер өзара әрекеттесуі кезінде осы құбылыс болуы мүмкін?». Осы есепті шығау тәсілі (0-2) объектісін ауыстырудан, сонымен бірге (О-1) алғашқы объект (П-1) есебін шығаруда зерттелген объектілердің кез келгені болуы мүмкін, ал объектілердің өзара әрекеттесу шарттары бастапқыдай болуы керек. Эксперимент жүргізілгеннен кейін (0-2) объектісі туралы жалпыланған білім қалыптасады. Құбылысты толық зерттеу үшін, оны тудыратын шарттан басқа, объектілердің өзара әрекеттесуі қай жағдайларда (0-1) объектісі қалпында берілген өзгерістерге келтіретінін анықтау қажет. [4]

Бұл (П-3) есебін құрастыруға қажеттілік туғызады, келесі түрде: «Құбылыстың өтуіне қай шарттар міндетті болып табылады?» (П-3) түрлі есепті шығару тәсілі (О-1) және (0-2) өзара әрекеттесуін тең жағдайда, қоршаған жағдайлардың бірі шеттетілгенде немесе өзгертілгенде, іске асырудан тұрады. Бұл эксперименттер топтамасы құбылыстың өтуіне өзіндік шарттар айқындауға және олар туралы жалпыланған білім қалыптастыруға мүмкіндік береді. Осы проблемалық есептерді шығару нәтижелерін жалпылау объектілер және физикалық құбылыстың өтуі үшін өзіндік шарттар туралы жалпыланған білімді енгізетін физикалық байымдауды тұжырымдауға мүмкіндік береді. Құбылысты белгілеу үшін термин-сөз немесе сөз тізбегі таңдалады. Нәтижесінде физикалық құбылыс туралы ұғым пайда болады. [2]

Құбылысты зерртеуде, яғни түрлі жағдайларда әртүрлі объектілердің өзара әрекеттесуін бақылауда, оқушылар құбылыстардың қарқындығы бірдей емес екенін айқындайды. Осы бастапқы жағдайда келесі есеп туындайды: «Құбылыстың өту қарқындығын санды түрде қандай физикалық өлшемдермен бағалауға болады?». (П-1) шығарғанда физикалық өлшем туралы ұғым қалыптасады; (П-2) шығарғанда ғылыми факт туады.

Құбылыстың жиілігін суреттейтін физикалық шаманың объектілердің сипатын және әрекеттесу шарттарын суреттейтін басқа шамалардан тәуелділігі туралы ғылыми фактті білдіретін байымдау, «Осы тәуелділіктің мінезі (түрі) қандай?» сұрағына жауап беруге танымдық қажеттілік пайда болатын бастапқы ахуал болып табылады. Оны, ережедегідей, бір шаманың басқадан тәуелділігінің кестесін құру арқылы эксперименталдық деректерді өңдеу жолымен шешу эмпирикалық заңды ашуға әкеледі.[3]

Физикалық шамалар арасындағы тәуелділік түрін анықтағаннан кейін заңды математикалық жазу қажеттілігі пайда болады, яғни «Пропорционалдық коэффициенттің заңды математикалық жазуда қандай мағына бар?» есебін шығару. Егер мектеп курсы шеңберінде (математикалық жағынан) осы есепті шығару мүмкін болса, әрекеттесетін объектілердің бірінің қасиетін, немесе әрекеттесу шарттарын суреттейтін физикалық шама туралы түсінік тудыруға болады. [5]

Физикалық білімдердің жеке түрлерін алу әдісіне үйретуді оқушылармен проблемалық есептерді шығару түрінде ұйымдастыру қажет. Осы талап орындалуы оқушыны жаңа білімдер мен ептіліктерге әкелетін нақты іс-әрекеттер түрлерінің жүйесін игеру ретінде оқу процессін түсінуден шығады.

С.А. Суровикинамен әзірленге жалпыланған эксперименталды ептілікті қалыптастыру технологиясы негізінде оқушылар іс-әрекетін келесі кезеңдер арқылы өткізу керек [1].

Бағдарлы-уәждемелік кезең

I. Проблемалық жағдай туғызып, оған оқушыларды кірістіру.

II. Проблеманы ұғыну және оны оқу есебі түрінде ауызша тұжырымдау, мақсатты тұжырымдау.

III. Проблеманы шешу бойынша өздерінің мүмкіндіктерін бағалау және іс-әрекеттерін жоспарлау.

1. Эксперименттің негізіне қоюға болатын болжамды тұжырымдау және негіздеу.

2. Келесі сұрақтарға жауап беретін экспериментті жоспарлау:

а) қандай бақылаулар жүргізу;

б) қандай өлшемдерді өлшеу;

в) тәжірибе жүргізуге қажетті аспаптар және материалдар;

г) тәжірибелер жүрісі және оларды орындау реттілігі;

д) эксперимент нәтижесін жазу нысанын таңдау;

е) эксперимент мақсатына жету үшін қажет шарттарды анықтау.

Орындаушылық-операциялық кезең

IV. Оқу есебін қажетті білімдерді, дағдыларды және икемдерді, іс-әрекет тәсілдерін бөліп шығару арқылы шешу, шешімнің қорытындысы болып жаңа білім, іс-әрекет тәсілі табылады:

1. Қажетті аспаптар және материалдарды таңдау.
2. Қондырғыны жинау. Тәжірибе жүргізуге қажетті жағдайларды жасау.
 1. Бақылауды жүргізу.
 2. Өлшеулер жүргізу.
 3. Өлшеулер және бақылаулар нәтижелерін белгілеу (кодтау), олардың нәтижелерін жазу.
 4. Өлшеулер нәтижесін математикалық өңдеу.

Рефлексивті-бағалау кезеңі

V. Өзін-өзі бақылауға ауысатын бақылау.

1. Эксперимент нәтижелерін талдау.
2. Қорытындыны тұжырымдау (сөздік, белгілік немес графикалық түрде).

VI. Түзету (қажет болған жағдайда).

VII. Өзін-өзі бағалауға ауысатын бағалау.

VIII. Бастапқы оқу есебін шешуге жаңа білімді, іс-әрекет тәсілін, сонымен қатар таныс, өзертілген және жаңа шарттар деңгейлерінде жаңа оқу есептерін пайдалану.

Оқушыларды өз бетімен мақсат қоюға, болжамды көтермелеу және негіздеуге, эксперимент шартын және оны жүргізу жоспарын анықтау (танудың эмпиризмдік деңгейінде танымдық есепті шығару тәсілін өңдеу, эксперименталық зерттеулер топтамасын жүргізу), нәтижелерді жазу нысандарын өңдеу және қорытындылау және оларды талдау (танымдық есептерге жауаптарды индуктивтік ой қорыту түрінде тұжырымдау, физикалық ұғымдарды, заңдарды немесе ғылыми фактілерді анықтау) ООД ІІІ түрінің негізінде ғана, мұғалім оқушының ойын ойластырылған сұрақтар жүйесімен олардың өз іс-әрекеттерінің жоспарын құруға бағыттағанда, мүмкін. .

Сабақта проблемалық есептерді шешуді әр оқушы жалпыланған әдіс негізінде оларды шешу тәсілін өз бетімен өңдейтіндей ұйымдастыру қажет. Сөйтіп, оқытудың нәтижесі тек қана физика және экология пәндерін білу ғана емес, сонымен қатар ғылыми зерттеуге қабілеттіліктерін дамыту, ғылыми тану методологиясының негіздерін түсіну.

"Экологиялық проблемалар көзқарасы бойынша капиллярлық құбылыстар" тақырыбы бойынша түсініктерді, ғылыми фактілерді қалыптастыру және заңдылықтарды анықтау бойынша оқушылардың іс-әрекеті ұйымдастырылатын сабақ көрінісі сценарийінің мысалын келтіреміз. Сценарийде "Оқушы" - жалпытанған термин, келтірілетін жауаптар әр түрлі оқушыларға тиесілі. Шамамен диалогтың ұзақтығы ойластырылған дайындық жұмыстарын есепке алғанда 30 минут құрайды.

Осы сабақты өткізу үшін бірнеше сұйықтықтардың (су, спирт, глицерин, май, сабын суы және т.б.) үстірт керілісі коэффициенттерін және олардың тығыздығын өлшеуге қатысты алдын ала жұмыс жасау қажет. Оқушылардың екі шағын топтары бір бірінен тәуелсіз сабақтан тыс уақытта орта мектепте физикадан жаттығу сабағында келтірілген әдістерді пайдаланып үстірт керіліс коэффициенттерін өлшеуді жүргізді:

- судың үстірт керілісін ілмекті жұлып алуарқылы өлшеу;
- судың үстірт керілісін тамшыны жұлып алу және капиллярда сұйықтықты көтеру арқылы өлшеу.

Экологиялық көзқарас жағынан үстірт керілістің қосындылардан (үстірт-белсенді заттар) тәуелділігі мінезін анықтау бойынша қызуғышылық тудырды. Оқушылар судың үстірт тартылуын төмендететін үстірт-белсенді заттар болып мұнай өнімдері, спирттер табылатынына көз жеткізді. Сонымен қатар, температураға көтерілген сайын үстірт керіліс төмендейтіні және үстірт керіліс коэффициенттерінің сұйықтық тығыздығынан желілік тәуелділігі байқалмайтыны анықталды.

Алынған нәтижелерін экологиялық тұрғыдан талдау түрлі ластағыштар (химиялық және жылулық) судың үстірт керілісін қатты өзгертетіні туралы тұжырым шығаруға мүмкіндік берді, ол судың бетінде мекендейтін жәндіктердің тіршілік әрекетін қиындатады және олардың санының төмендеуіне әкеліп соқтырады, яғни үстірт керіліс коэффициенті экологиялық параметр болып табылады.

Зерттеулердің нәтижелері алдағы уақытта семинарлар, конференциялар шеңберінде талқылауға шығарылатынын атап өту қажет. Жоғары сынып оқушыларында сұйықтықтар тығыздығын өлшеу қиындық туғызған жоқ. Барлық алынған деректер кестеде жүйелендірілді.

Қорытынды шығара отырып, ұсынылған әдіс оқушыларға экологиялық мазмұнымен физика бойынша білімді игерумен бірге оларды алу әдісін сезінуге рұқсат ететіні туралы тұжырым жасауға болады, яғни оларды физикалық, табиғи құбылыстарды танудың ғылыми әдістеріне үйрету.

Әдебиеттер тізімі:

1. Суровикина С.А. Теория деятельностного развития естественнонаучного мышления учащихся в процессе обучения физике: теоретический и практический аспекты // Монография. - Омск: Изд-во ОмГПУ, 2006. - 238 б.
2. Усова А.В. Межпредметные связи в условиях стандартизации образования // Физика в школе. - 2000. - № 3. - 46 – 48б.
3. Гранатов Г.Г. Концепции современного естествознания (картина природы и феномен человека): Учебно-методическое пособие. - Магнитогорск: МаГУ, 2004.- 351б.
4. Грибова М.В. Физические модели реальных явлений как основа построения школьного курса физики: дис. ... канд. пед. наук. - СПб, 2004. – 191б.
5. Гурьев А.И. Межпредметные связи в процессе преподавания физики. Монография. - Барнаул: Изд-во Алт. ГТУ, 2002. – 165 б.

ЖЕТІМ БАЛАЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТЕНУІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Калымова А.К., Кусаинова Г.Т., Кайникенова Г.К.

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті,

Көкшетау қ.

e-mail: aselkalymova@mail.ru, gulshat_k79@mail.ru, kainikenova@mail.ru.

Жетімдік – біздің қоғамның алдында тұрған өте күрделі мәселелердің бірі. Жетімдіктің өсу мәселесі бүгінгі таңда көптеген елдерге тән. Дүние жүзінде мұндай балаларды әрқалай атайды: «қабылданған балалар», «өкімет нәрестелері», «тастанды үшін туылғандар», «мәңгілік нәрестелер» және тағы басқалары. Қазіргі кездегі ғылыми айналымда жетімдік екі ұғым төңірегінде кең түрде қолданады:

- ☐ «Әлеуметтік жетім (әлеуметтік жетімдік)»;
- ☐ «Жетім (жетімдік)».

Бірақ жетімдік ұғымының астары әр алуан, оны әртүрлі ғылыми амалдар тұрғысынан қарастыруға болады. Психологиялық тұрғыда, жетімдік – ата-ана қамқорлығынан

айырылған, кәмелеттік жасқа толмаған балалардың өмірін сипаттайтын жағымсыз әлеуметтік құбылыс. Л.Я.Олиференко, Т.И.Шульга пікірінше, әлеуметтік жетімдер – әлеуметтік-экономикалық, сонымен қатар рухани-адамгершілік себептермен ата-ана қамқорлығынан айырылған, 0 жастан 18 жасқа дейінгі балалардың ерекше әлеуметтік-демографиялық тобы. Е.М. Рыбинский көрсеткендей, әлеуметтік жетімдік – «көптеген адамдардың ата-аналық парызды орындауға қатыспауы немесе ата-аналық борыштан айырылуы»[2:13].

Балалар үйі, интернаттар жағдайындағы кез-келген жастағы адам баласына зиянды болып есептеледі. Әсіресе, жаңа дамып өсіп келе жатқан бала психикасы күшті әсер етеді. Жетімхана мекемелеріндегі эмоционалдық қатынастың жеткіліксіздігі баланың жасы өсе келе әр түрлі психикалық күйзелістер мен әлеуметтік бейімделудің бұзылысын тудырады: біреулерде – бұл үдеріс селқостыққа әкелетін белсенділіктің төмендеуі және адамнан гөрі затқа үлкен қызығушылықпен қарауға; екіншілерінде – бейәлеуметтік және қылмыстық әрекетке кетудегі гипербелсенділік байқалады. Эмоционалдық және сенсорлық депривация жағдайындағы балалардың психомоторлық дамуында да ауытқулар кездеседі. Жалпы танымдық белсенділігінде баяулық байқалады.

Мұндай балалармен жұмыстардың ауыртпалығы жабық мекемелерде, мектептерде, жалпы білім сфераларында қызмет атқаратын психологтар мен әлеуметтік қызметкерлерге жүктеледі. Отбасынан тыс тәрбиеленіп жатқан балаларда зорлану, девиантты мінез құлық, агрессивтілік байқалады. Мұндай балалар үнемі фрустрация күйін кешеді және невротикалық олқылықтарға бейім болады. Олармен дұрыс кәсіби жұмыс жасалу қажет. Отбасылық балалар үйін құру жолымен тәрбиеленушілердің күтіміне мол шығын шығарыла бастады. Жетім балаларға жәрдемдесетін қоғамдық бірлестіктер құрылып, интернат мекемелерінің реформалану үдерісі басталды. Балаларды психикалық және әлеуметтік қамсыздандыру мақсатында олардың балалар үйінде паналау кезеңі 1,5-тен 18 жасқа жастық өзгертілді. Олардың әлеуметтік бейімделуін жеңілдететін, туыстық байланыстарын сақтайтын, кішігірім топ (10-12 адамнан) құрап өмір сүруіне жағдай жасала бастады. Бұл жағдай жетекші психологиялық мақсат ретінде интернат мекемелеріндегі психологиялық ұжымда жетім балалардың әлеуметтену міндетін іске асыруға бағыттайтын жүйелі мемлекеттік саясат арқасында мүмкіндікке ие болады. Әлеуметтену құралдары ретінде тек қана білім беру және тәрбие бағдарламалары ғана емес, сондай-ақ тәрбие үдерісін ұйымдастырудағы және түрін таңдаудағы еркіндік пен ұтымдылық алға тартылды [1:41].

Қазіргі жетімдік әлеуметтік мәселе ретінде дәрігерлік-психологиялық деңгейде кешенді қарастырылуы керек. Яғни, белгілі бір деңгейде балалардың дамуы мен әлеуметтік бейімделуіндегі ауытқушылықтардың орнын толтыратын, түзеу міндетін алға тартатын, маман аралық зерттеу мен әрекет нысаны болу керек.

Ағылшын зерттеушісі Л. Ярроу балалар үйінде тәрбиеленушілердің даму жағдайының 4 түрін анықтайды:

1. Аналық депривация - баланың биологиялық жағынан анасымен байланыстың жоқтығы;
2. Сенсорлық депривация - балада әсерлердің әр түрлілігі және қабылдау айқындығының кенеттен төмендеуі;
3. Әлеуметтік депривация - баланың бойындағы басқа адамдармен қарым-қатынастың азаюы;
4. Эмоциялық депривация - қоршаған ортамен қарым-қатынаста эмоцияның әлсіз көрінуі.

Әсіресе осындай депривацияның жетіспеушілігінен отбасында тәрбиеленуші балаларға қарағанда балалар үйінде тәрбиеленген жетім балалар жалғыздықты қатты сезінеді. Жетім бала барлық уақытын жалғыздықта өткізеді, тіпті кейде балалардан бөлектеніп тамақ ішеді, аянышты әуенді тыңдау арқылы ойға шомып, қиялға беріледі. Ішкі жан дүниесінің мазасыздығына күйзеліп, олардың орнын бір нәрсемен толтырғысы келеді. Осыған байланысты олардың қарым-қатынасқа қажеттілігі көбейеді. Өздерінің көңіл-күйлерін, бос уақыттарын «еш нәрсесі жоқтық, оқшаулану, зерігу», - деп жазады. Олар назардан тыс қалған кезде, өз күштеріне сенімсіздігін сезінген уақытта өздерін жалғызбын

деп есептейді, ешкімге сенбей қоршаған ортадан жақсы нәрсе күтпейді және де олардың достық қатынастарын тәртіпке келтіру қиын, себебі жабырқаңқылық сезімдерді, үрейлерді байқауға бейім келеді. Осы факторлардың барлығы әлеуметтену үрдісіне кері әсерін тигізеді.

Әсіресе қажетті дәрігерлік-психологиялық көмек алмаған, психикалық дамуында артта қалған жетім балалар өте ауыр жағдайда қалады. Олар толықтай дәрігерлік-психологиялық сарапшылар мен арнайы мекеме әкімшілігінің билігінде болады. Осылайша жоғарыда көрсетілген ата-ана қамқорлығынсыз қалған балалардың психикалық дамуы мен психологиялық сипаты мәселелері қалыптасқан интернаттық мекемелердің қызметтік жүйесін қайта құру қажеттіліктерін, күннен күнге көбейіп отырған жетім балалардың әлеуметтенуі мен тәрбиелеу әдістерін, дамытып-жетілдіруді меңзейді[4:125].

Сондай-ақ соңғы жылдардағы психологтар мен педагогтар жүргізген зерттеулер институтционалды тәрбиенің кері әсерін айғақтайды. Аталған зерттеулерде балалар үйінде қамқорлыққа алу мен пана болудың дәстүрлі үлгілері жағдайында бала тәрбиелеу олардың толық өсіп-дамуын қамтамасыз ететін теңгерілген психологиялық жағдайларға негізделмейтіні және психикалық дамуды тежейтін фактор бар екендігіне аса қатты мән беріледі.

Көрсетілген факторлар жетімхана мекемелері жағдайында тәрбиеленіп жатқан балалардың тұлғалық даму құрылымының барлық деңгейінде белгілікті із қалдырады. Әлеуметтену үдерісі адамның дүниеге келіп, белгілі бір іс-әрекеттерді дағдыларды тағы басқаларды игеруі кезеңінен бастау алады.

Жетім балалардың жан-жақты ықыласы мен бейім-қабілетін дамыту, олардың бойына еңбек және қоғамда қызмет дағдыларын сіңіру, кәсіби бағдар беру, дербестігі мен жауапкершілігін, білім алуға ұмтылысын, ғылымға, техникаға, өнерге, әдебиетке, ұлттық дәстүрлерге құштарлығын тәрбиелеу, адамгершілік, эстетикалық тәрбие беру мен денесін шынықтырып, денсаулығын нығайтудың нәтижесінде өскелең ұрпақтың жеке тұлғасын қалыптастырып, әлеуметтену арқылы оларды қоғамдық өмірге даярлап, қосу білім берудің, оқыту мен тәрбиелеу үрдісінің басты міндеті болып табылады.

Осылайша, қорыта келгенде жетімдер үйінің тәрбиеленушілеріне әлеуметтену үдерісінің оптимизациялануына үлесін қосатын арнайы мамандарға арналған курстар және бағдарламалар ұйымдастырылуы қажет.

Әдебиеттер тізімі:

1. Ажнина О Психологическая поддержка профессионального самоопределения детей – сирот // Воспитания школьников, 2005, №7, С. 41-43.
2. Имангалиева Г.С. Концептуальные подходы к изучению проблем социализации личности.//Образование – 2006 №5 119-122 .
3. Рыбиновский Е.М Возрастные стандарты социализаций детей – сирот. – Москва, 1999, 106 б.
4. Шипицина Л.М. Развитие личности ребенка в условиях материнской депривации.СПб:Спектр,1997,219с.

ПРИЧИНЫ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И ПУТИ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ТИПИЧНЫХ ОШИБОК УЧАЩИХСЯ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ МАТЕМАТИКЕ

Карасёва Л.Н., Рахимжанов Б.Н. к.ф.- м.н.,
Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, г. Кокшетау

В математике приходится учиться, в основном, на собственных ошибках. Если ученик не ошибается, то он не учится. Ошибка – вещь необходимая и полезная.

Целью нашего исследования является рассмотрение процесса возникновения и способов предупреждения типичных ошибок учащихся в процессе обучения математике. Сущность математической ошибки составляют: незнание правил, нарушение требований, приёмов, которые нарушены или не соблюдены. К устойчивым (типичным) ошибкам относятся те, которые появляются у одного и того же обучающегося (или у нескольких) неоднократно, или те, которые появляются хотя и однократно, но у многих обучающихся. Случайными ошибками следует считать те, которые появляются однократно, не систематически у одного-двух обучающихся. Типичные ошибки имеют массовый характер, высокую частоту «встречаемости» в работах обучающихся [1:123].

Укажем причины типичных математических ошибок учащихся:

- причины, связанные с психологическими факторами (ослабление психических функций у обучающихся: внимания, памяти, мышления);
- причины, обусловленные недостатками учебных программ и учебников;
- причины, обусловленные несовершенством организации учебного процесса;
- причины, обусловленные не владением обучающимися, на требуемом уровне, синтаксисом и семантикой математического языка [2:6].

Практика показывает, что очень важно воспитывать и развивать у школьников навыки самоконтроля для того, чтобы каждый из них мог бы проводить диагностику своего решения задач. Стихийно, сам по себе самоконтроль у ученика не рождается. Самоконтролю следует обучать специально. Анализ причин типичных ошибок по математике показывает, что это как раз и есть ошибки, связанные с недостаточным или полным отсутствием самоконтроля. Для проведения учащимися самоконтроля правильности проведенного решения задачи им можно дать на вооружение весьма простые средства, которые позволят установить неправильность решения задачи.

Работа над ошибками – одна из основных форм преодоления пробелов в знаниях и умениях учащихся. Эта работа приносит пользу только тогда, когда она находится постоянно в центре внимания учителя.

На каждом уроке учитель сталкивается с различными видами ошибок, с необходимостью их исправления. Учитель поступает правильно, если не торопится сам исправить ошибку, а привлекает для этого учащихся. Нужно дать понять ученику, к чему может привести его ошибка.

Например: Учитель задаёт вопрос: “Почему два данных треугольника равны?”. Ученик отвечает: “Если сторона и два угла одного треугольника равны стороне и двум углам другого треугольника, то такие треугольники равны”.

Чтобы отвечающий ученик и ученики, которые не заметили ошибки, лучше осознали неправильность формулировки, нужно предложить им построить $\triangle ABC$ (где $\angle C$ - тупой), а затем $\triangle A_1B_1C_1$: $A_1B_1 = AB$, $\angle B_1A_1C_1 = \angle BAC$, $\angle A_1B_1C_1 = \angle ACB$. Треугольники ABC и $\triangle A_1B_1C_1$ удовлетворяют формулировке, которую дал ученик, но они не равны. После выяснения ошибки ученик, как правило, даёт правильный ответ. Конечно же, такое исправление ошибок способствует повышению качества знаний учащихся, активизирует их мышление и служит целям развивающего обучения.

Целенаправленная работа над ошибками требует их систематизации. При этом главную роль должны сыграть группы ошибок, которые объединены общими причинами их появления, общей методикой работы над ними. Такая систематизация ошибок позволяет наметить пути их исправления и предупреждения этих ошибок в дальнейшем.

Какие же наиболее характерные ошибки допускают учащиеся при работе:

1. Ошибки и недочёты, которые обусловлены невниманием к формированию теоретико-множественных представлений учащихся:

ошибки, связанные с недостаточно чётким владением понятиями множества, элемента множества, отношения принадлежности, равенства множеств;

ошибки, которые возникают в результате недостаточно чёткого владения операциями пересечения и объединения множеств.

2. Ошибки, которые связаны с недостаточной логической подготовкой учащихся:

ошибки, связанные с непониманием структуры теоремы;

ошибки, которые обусловлены непониманием зависимости между прямой и обратной теоремами;

ошибки, связанные с непониманием метода доказательства от противного.

3. Ошибки, которые допускают учащиеся из-за отсутствия и неустойчивости самоконтроля. [2:16].

Рассмотренные ошибки и недочёты типичны на всех ступенях обучения.

Для осуществления целенаправленных мер по исправлению и предупреждению ошибок учителю необходимо систематически изучать ошибки учащихся, выявлять наиболее устойчивые и типичные из них, вести учёт распространённых и индивидуальных ошибок учащихся. Знание учителем типичных ученических ошибок, а также причин их возникновения и форм проявления даёт ему возможность предвидеть и предупреждать их появление. Достичь этого можно путём подбора таких упражнений, которые препятствуют образованию односторонних ассоциаций и неправильных обобщений.

Ошибки учащихся, которые регистрирует и учитывает учитель, помогают ему установить, что не понимают учащиеся, что ими плохо усвоено; это даёт возможность учителю своевременно ликвидировать пробелы в знаниях учащихся и внести соответствующие коррективы в дальнейшее преподавание с целью предупреждения повторения аналогичных ошибок.

Чтобы определить сущность допускаемых учащимися ошибок, необходимо проследить ход рассуждений, который приводит к такому ошибочному решению, установить этап, на котором зарождаются такие ошибки. Как показывает опыт, часто учащемуся непонятен не весь материал, а лишь какая-то его часть. Выявив, что именно непонятно ученику, можно сосредоточить на этом материале всё внимание, не отвлекаясь на те моменты, которые уже усвоены.

Допускаемые учеником ошибки свидетельствуют не только о недостатках его знаний, но и о потенциальных возможностях. Ошибки служат также показателем проблем, которые могут быть поставлены перед учеником, а иногда они приводят к созданию проблемных ситуаций, которые необходимы в данный момент для развития действий.

Ни в коем случае нельзя снижать оценок ученикам за ошибки в процессе поиска. Очень важно приучить их не бояться допускаемых ошибок. Ошибки, допускаемые учениками, надо исправлять тактично, обоснованно, привлекая к этой работе самих учащихся.

Боязнь допустить ошибку сковывает инициативу ученика. Боясь ошибиться, он не будет сам решать поставленную проблему, а станет ждать помощи от учителя. Он будет решать только лёгкие проблемы. Но без такого самостоятельного решения задач с последовательно нарастающей сложностью не может происходить интеллектуальное развитие. Во многих случаях по этой причине учащиеся проявляют робость и интеллектуальную пассивность, что в дальнейшем приводит к неуспеваемости.

Очень оживлённо воспринимаются учащимися “Задачи на выявление ошибки”. Речь идёт не только о софизмах, но и об ошибках, которые допускают сами школьники. Не нужно специально исправлять каждое ошибочное утверждение школьника. Лучше поставить это утверждение на обсуждение всего класса и добиться осознанного исправления ошибки. Если

они и не допускают ошибок, то всё же нередко целесообразно проверить, насколько они “устойчивы” против типичных ошибок.

Например: Найти ошибки:

$$a) c^2 - 2cd + d^2 = (c - d)^2$$

$$b) x^2 - 10xy + 100y^2 = (x - 10y)^2$$

$$c) 16a^6 + 32ab^2 + 16b^4 = (4a^3 + 4b^2)^2$$

$$d) (x^2 - 5)^2 = x^4 - 25$$

$$e) \log_7 343 = 3$$

$$f) \log_{\sqrt{2}} 8 = 3$$

$$g) (a^{16} \div a^8)^2 = a^{64}$$

$$k) (a^3)^2 \cdot a^6 = a^{10}$$

$$m) \ln(x^2 + y^2) = \ln x^2 + \ln y^2$$

$$n) \ln(x \cos x) = \ln x \cdot \ln \cos x$$

$$o) \int (14 - x) dx = 14 - x^2$$

Процесс отыскания и исправления ошибок самими учащимися под руководством учителя можно сделать поучительным для учащихся, в результате чего изучение и анализ ошибок становится эффективным средством в развитии познавательного интереса к изучению математики.

Для исправления и предупреждения многих ошибок важно сформировать у школьников навыки самоконтроля. Эти навыки состоят из двух частей: а) умения обнаружить ошибку; в) умения её объяснить и исправить. [2:37].

В процессе обучения применяются несколько приёмов самоконтроля, которые помогают обнаружить допущенные ошибки и своевременно их исправить. К ним относятся:

- проверка вычисления и тождественного преобразования путём выполнения обратного действия или преобразования;
- проверка правильности решения задач путём составления и решения задач, обратных к данной;
- оценка результата решения задачи с точки зрения здравого смысла;
- проверка аналитического решения графическим способом.

В жизненной практике в чертежах, схемах, расчётах, с которыми ребята будут встречаться, могут быть и ошибки. Если не научить их критически относиться к данным, то могут быть и аварии, и брак, и серьёзные упущения в работе. Чтобы этого избежать, необходимо формировать у учащихся умение анализировать данные, способность обнаруживать встречающиеся ошибки и обосновывать ошибочность положения.

Таким образом, важную роль в предупреждении ошибок играет продуманная организация изучения нового материала. Изучение нового материала надо строить так, чтобы ученик был активным участником этого процесса. Не надо бояться, если при первом изложении материала им будут допускаться ошибки, высказываться необоснованные выводы. Важно, чтобы те или иные ошибки в понимании материала исправлялись в начале, чтобы ученики воспринимали материал осознанно.

Такому подходу к изучению нового материала способствует создание проблемной ситуации и решение её учащимися под руководством учителя. На таких уроках ученики проходят через следующие стадии: поиск нового, возможное появление ошибок в процессе поиска нового, обоснованное опровержение этих ошибок, снова поиски, в результате которых приходят к правильной догадке, и, наконец, доказательство составленного в поисках предложения. Всё это способствует развитию математического мышления.

Рассмотрим причины типичных математических ошибок учащихся, обусловленные недостатками учебных программ и учебников подробно.

В текстах учебников авторы предпринимают поспешный переход к абстрагированию и обобщению при формировании умения пользоваться правилами, алгоритмами и умения делать выводы; алгоритмы, правила вводятся в тексте учебников без рассмотрения необходимого числа примеров; увлечение авторами учебников логической строгостью изложения учебного материала в ущерб его доступности;

- учебные курсы страдают однообразием типологии задач;

- отсутствуют задачи, помогающие ученикам осознать способ решения (рефлексивные задачи);
- в системе задач не обеспечено постепенное возрастание сложности задач;
- в учебниках преобладает единообразие форм предъявления задач;
- имеет место большое число повторов задач одной и той же структуры, особенно на структуры малой сложности, что приводит к снижению интереса обучающихся к решению задач [3:74].

Свести ошибки к минимуму способствуют следующие профилактические меры. Тексты письменных заданий должны быть удобными для восприятия:

грамотно сформулированными, хорошо читаемыми. Активная устная отработка основных ЗУН, регулярный разбор типичных ошибок. Подбор заданий, вызывающих интерес, формирующих устойчивое внимание. Прочному усвоению (т. е. отсутствию ошибок) способствуют правила, удобные для запоминания, четкие алгоритмы, следуя которым заведомо придешь к намеченной цели. Акцентировать внимание на каждом элементе формулы, выполнение разнотипных заданий позволит свести ошибочность к минимуму. Применение учителем на уроке такого вида работы, как взаимопроверка, когда учащиеся обмениваются тетрадями и проверяют работу одноклассника.

Каждый учитель знает, что планомерное и систематическое повторение и есть основной помощник в ликвидации пробелов, а, следовательно, и ошибок. В математике, как ни в какой другой науке, особенно сильна взаимосвязь материала. Изучение и понимание последующего невозможно без знания предыдущего, отсюда неизбежность повторения на каждом уроке. При объяснении нового материала следует использовать ряд определений и теорем, которые были изучены ранее.

Не нужно специально исправлять каждое ошибочное утверждение ученика и предупреждать его об ошибках. Лучше поставить это утверждение на обсуждение всего класса и добиться осознанного исправления ошибки. Практика показывает, что систематические проверки чужих записей формируют у ученика привычку критически относиться к своему решению.

Процесс отыскания и исправления ошибок самими учащимися под руководством учителя можно сделать поучительным для учащихся, в результате чего изучение и анализ ошибок становится эффективным средством в развитии познавательного интереса к изучению математики [4:29].

Литература:

1. Далингер В.А. Причины типичных ошибок учащихся по математике // Современная наука: актуальные проблемы и пути их решения. 2014. №12
2. Кожобаев К.Г., Гингулис Э.Ж. Развитие логического мышления с помощью задач: Книга для учителя. Изд: КГУ им.Ш.Уалиханова – Кокшетау, 2012- 139с.
3. Далингер В.А. Причины типичных ошибок обучающихся в процессе изучения элементов математического анализа // VOL 2, No 2 (2) (2016) Sciences of Europe (Praha, Czech Republic)
4. Дука Н. И. Ошибки учащихся при изучении математики, их предупреждение и объяснение, учитель математики МОУ «СОШ №4 г. Ртищево Саратовской обл.»

УДК 372.881.111.1

ОБУЧЕНИЕ ГОВОРЕНИЮ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В СТАРШИХ КЛАССАХ

Кенжегалиев К.К., Громова М.В.

кандидат педагогических наук, профессор
магистрант 1 курса, специальность «Педагогика и психология»
КГУ «Кокшетауский университет» им. Ш. Уалиханова
kulushk@mail.ru , stoletm77@mail.ru

В данной статье отмечена важность изучения английского языка на современном этапе развития образования. Обозначены основные подходы к изучению иностранного языка. Описаны причины, обуславливающие необходимость развития речевых умений и навыков в преподавании английского языка. Главным фактором, определяющим такую необходимость, является противоречие между запросом на высокий уровень знания иностранного языка и недостаточным развитием речевых умений и навыков применительно к родному языку. Основой для рассмотрения данной проблемы стала теория деятельности, наиболее полно рассмотренная в работах Леонтьева А.Н. В статье проведен анализ между особенностями, обозначенными в теории деятельности, и реальной жизненной ситуацией, в которой находится современный старшеклассник.

Ключевые слова: деятельность, действие, цель, коммуникативный подход, обучение

Бұл мақалада білім беруді дамытудың қазіргі кезеңінде ағылшын тілін үйренудің маңыздылығы атап өтілген. Шетел тілін үйренудің негізгі тәсілдері көрсетілген. Ағылшын тілін оқытуда сөйлеу дағдыларын дамыту қажеттілігінің себептері сипатталған. Бұл қажеттілікті анықтайтын негізгі фактор - бұл шет тілін білудің жоғары деңгейіне деген сұраныс пен ана тіліне қатысты сөйлеу дағдыларының жеткіліксіз дамуы арасындағы қайшылық. Бұл мәселені қарастыруға А.Н.Леонтьевтің еңбектерінде толығымен қарастырылған қызмет теориясы негіз болды. Мақалада қазіргі заманғы орта мектеп оқушысы өзін-өзі сезінетін іс-әрекет теориясында анықталған ерекшеліктер мен нақты өмірлік жағдай арасындағы талдау қарастырылған.

This article notes the importance of learning English at the present stage of education development. The main approaches to the study of a foreign language are outlined. The reasons for the need for the development of speech skills in teaching English are described. The main factor determining this need is the contradiction between the demand for a high level of knowledge of a foreign language and the insufficient development of speech skills in relation to the native language. The basis for considering this problem was the theory of activity, which is most fully considered in the works of A.N. Leontyev. The article provides an analysis between the features identified in the theory of activity and the real life situation in which a modern high school student finds himself.

На современном этапе Республика Казахстан стремится войти в мировое образовательное пространство, в связи с чем происходит совершенствование системы образования. Цели и перспективы развития образования в государстве описаны в «Стратегии развития РК до 2050 года» [1], а также в послании Президента «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность» [2]. Особое место в процессе совершенствования системы образования занимает совершенствование преподавания английского языка.

В сложившейся ситуации от выпускников школы требуют высокий уровень знания английского языка, предполагающий умения свободно выражать свои мысли устно и письменно на иностранном языке. На практике же, можно столкнуться с тем, что современный старшеклассник не всегда способен грамотно выразить свои мысли на родном языке, его речевые навыки и умения могут быть развиты на недостаточном уровне. Более того, в предложенной для специалиста методике обучения не уделяется должного внимания

общему развитию речевых навыков. Это создает значительную сложность в достижении поставленной цели.

Преподавание английского языка изучено многими исследователями, учеными с разных сторон:

- социокультурный подход в обучении иностранному языку (Краевский В.В., Кунанбаева С.С., Сафонова В.В., Хуторской А.В. и др.),
- личностно-ориентированный подход (Бим И.Л., Караулов Ю.Н., Леонтьев А.А., Полат Е.С. и др.),
- контекстный подход (Вербцкий А.А., Хомякова Н.П. и Тенищева В.Ф.),
- коммуникативный подход (Богин Г.И., Бим И.Л., Китайгородская Г.А., Серова Т.С., Шамов А.Н. и др.).

Значимыми для нас стали исследования преподавания английского языка с применением коммуникативного и личностно-ориентированного подходов. Изучив их, мы пришли к выводу, что умение выстраивать коммуникацию, грамотно излагать свои мысли в первую очередь зависит от личности учащегося, а точнее от уровня развития его мыслительных процессов, которые определяют его способность действовать по заданному алгоритму, выполнять необходимые языковые задания на уроках английского языка [3]. На практике же мы наблюдаем, что многие старшеклассники не могут выполнить предлагаемые им задания, и выявление причин этого факта является значимой задачей на пути к обучению английскому языку. Очевидно, что причины заложены в особенностях мозговой деятельности учащегося.

Наиболее важные положения о взаимосвязи мышления и языка сформулированы в работах Артемова В.А., Аветисяна Э.С., Беляева Б.В., Выготского Л.С., Жинкина Н.И., Леонтьева А.Н., Франка Л.Д., Щерба Л.В. и др.).

Здесь стоит отметить теорию деятельности, которая была разработана в советской психологии и развивается уже на протяжении около 70 лет. Психологическое обоснование теории деятельности начало разрабатываться в 20-х - начале 30-х гг. К этому моменту уже завершился пик популярности психологии сознания. Наряду с новыми зарубежными теориями набирал популярность бихевиоризм. Это направление напрямую связано с теорией деятельности, которую наиболее полно осветил Леонтьев А.Н. в своих работах [4]. Он взял за основу данной теории философию диалектического материализма - теорию К. Маркса, и прежде всего, ее главный для психологии тезис о том, что не сознание определяет бытие, деятельность, а, наоборот, бытие, деятельность человека определяют его сознание.

Согласно теории, деятельность человека имеет сложное иерархическое строение. Она состоит из нескольких условных уровней:

- первый - уровень особых видов деятельности,
- второй - уровень действий,
- третий - уровень операций,
- четвертый - уровень психофизиологических функций.

Как обозначено выше, деятельность (изучение языка, в том числе, является деятельностью) состоит из ряда действий. Под термином «действие» принято понимать некий процесс, который направлен на достижение поставленной цели. Здесь же отметим, что под термином «цель», в свою очередь, понимают образ желаемого результата, т.е. такого результата, в который будет достигнут в процессе выполнения действия. Здесь стоит обозначить, что такой результат определяется сознательно и удерживается, в процессе его достижения, а значит нет смысла обозначать цель, как «сознательную цель», т.к. она всегда сознательна. В нашем случае, это говорит о том, что для осуществления действий, направленных на изучение английского языка у учащихся, должна быть цель его изучить [5].

Есть еще ряд особенностей, обозначенных в теории деятельности, которые также имеют влияние на изучение английского языка старшеклассниками, так как влияют на развитие речевых умений и навыков.

Так, действие включает в качестве необходимого компонента акт сознания в виде постановки и удержания цели. Но такой акт сознания не замкнут в самом себе (так утверждала психология сознания), а "раскрывается" в действии. Это означает, что цель изучить язык неразрывна с процессом изучения языка. Т.е. множество факторов, включенных в такой процесс изучения английского языка влияют на постановку, сохранение и достижение цели изучить язык. Среди таких факторов можно отметить:

- личность преподавателя английского языка,
- материально-техническое оснащение, используемое на занятии,
- соотношение между уровнем знания языка учащимся и уровнем преподавания,
- наличие внешней и внутренней мотивации на изучение языка,
- уровень развития речевых умений и навыков, а также мыслительных процессов, связанных с ними.

Еще одна особенность данной теории состоит в том, что действие является и актом поведения. Т.е. для успешного освоения языка необходимо и достаточно такое поведение, которое будет развивать мышление и речь учащегося, в том числе и его речевые умения и навыки. Для этого, в первую очередь, необходимо общение, опыт в выстраивании коммуникаций. Темп жизни современного человека предполагает такое наполнение, что либо у него нет времени на полноценное общение, либо из-за доступности развлекательной информации – нет на это мотивации [6].

Развить мотивацию поможет применение коммуникативной методики, которая будет способствовать избавлению от языкового барьера. Задача данного подхода состоит в том, чтобы сделать речь обучаемого и беглой, и грамотной одновременно. Почему возникает языковой барьер при говорении на иностранном языке? Учащийся, просто на просто, боится допустить ошибку в своей речи. На уроках с применением коммуникативной методики учащиеся разговаривают на иностранном языке большую часть времени, а чем больше и чаще обучаемый говорит на английском языке, тем быстрее он начнет формулировать свои мысли на иностранном языке и, тем быстрее он избавится от страха говорить на английском языке.

Целью обучения английскому языку с применением коммуникативного подхода является обучение общению на иностранном языке, непосредственно в реальной жизни. Коммуникативный метод, отличается от иных методов тем, что в нем не используются вымышленные тексты, далекие от реальной жизни. Учащиеся занимаются на основании жизненных диалогов, обыгрывании различных ситуаций из повседневной жизни, тем самым вызывая друг друга на диалог, то есть мотивируют на изучение иностранного языка. В коммуникативном методе все стандартные фразы, которые принято заучивать в рамках иных методов обучения, заменяют на фразы из реальных жизненных ситуаций. Это учит пользоваться языком спонтанно. Еще одной особенностью коммуникативного метода является то, что учащиеся не могут точно знать, чем закончится занятие, так как невозможно предположить, что ответит каждый из участников диалога, все зависит от ситуации. На каждом занятии педагогом предлагаются новые упражнения и новые темы для обсуждения.

С помощью специальных упражнений нужно научить школьников запрашивать информацию, уточнять полученные данные, вступать в разговор, вовлекать в него других, адекватно эмоционально реагировать на реплики партнеров по общению, соглашаться или не соглашаться с мнениями других.

Данные коммуникативные действия реализуются с помощью:

1. реплик согласия/несогласия: Right, I think the same; I'm afraid you are wrong; I think...; Exactly; As for me...; On the contrary; I don't think so;
2. фраз и вопросов уточняющего характера: What makes you think so?; Where have you got this information?; Do you mean...?; What do you mean?; What's your idea about this?; I believe...; Well, I suppose...;

3. эмоциональных реакций: Unbelievable!; That sounds strange; Incredible! How nice! Great! I can't believe it;
4. обобщающих суждений: On the whole; In general; Summing up all you've just said; Let's come to a conclusion; The result is....

В отличие от других систем, коммуникативное обучение любому виду деятельности предписывает опору на схему «формирование навыков → развитие умения», в соответствии с которой формирование навыков проходит в условиях, адекватных речевым [7].

Еще одна особенность теории деятельности указывает на очередную сложность современного мира для естественного развития речевых умений и навыков, общей речевой грамотности учащегося. Суть этой особенности заключается в том, что психологическая теория деятельности утверждает принцип активности, при котором понятие действия, предполагает активное начало в субъекте (в форме цели). Можно ли считать, что на современном этапе старшеклассник является активным инициатором своего поведения, остается большим вопросом. Скорее, мы можем говорить о том, что он вынужден постоянно реагировать на предложенные ему обстоятельства из внешней среды.

Таким образом, можем обозначить ряд проблем, которые в современное время значительно замедляют развитие общих речевых умений и навыков, влияющих на изучение английского языка:

- наличие личной цели учащегося изучить английский язык;
- многофакторность процесса изучения языка, в котором каждый фактор способен повлиять на эту цель (изучение языка);
- поведение современного старшеклассника, не предусматривающее достаточное количество коммуникаций, развивающие речевые умения и навыки, необходимые для освоения языка;
- старшеклассник не активно иницирует свое поведение, а является реагирующим на внешние стимулы, что естественно не улучшает его способности к изучению языка.

Эти особенности, на практике, не позволяют старшекласснику действовать на занятии автоматизировано, проявлять достаточный уровень сформированности речевых умений и навыков применительно к родному языку. Соответственно помимо изучения языка, перед ним стоит задача сознательно, прилагая конкретные усилия реализовывать задачи, поставленные перед ним педагогом. Все вышеописанное объясняет важность развития речевых умений и навыков в преподавании английского языка в старших классах.

Литература:

1. Стратегия «Казахстан-2050», Послание Главы государства народу страны, декабрь 2012г.
2. «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность» Послание Президента Республики Казахстан от 31 января 2017 года. 1975.
3. Выготский Л.С. Мышление и речь. Психология развития человека. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 1136 с., ил. – (Библиотека всемирной психологии).
4. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. М.: Полит.издат.
5. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. 2-е изд. — М.: Просвещение, 1991. — 223 с. — (Библиотека учителя иностранного языка). — ISBN 5-09-000707-1.
6. Гиндис Б. Видение Выготского: Перестройка практики специального образования в 21 веке, 2007.
7. "...Зимняя И. А. 3-62 Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке: Кн. для учителя. — 2-е изд.— М.: Просвещение, 1985. — 160 с., ил...."

СОПОСТАВЛЕНИЕ БИОГРАФИЙ КАК МЕТОД ИССЛЕДОВАНИЯ В ДОШКОЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКЕ

Крамаренко Б. В., к.п.н., доцент
Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, г.Кокшетау
krambv55@mail.ru

Одной из разновидностей биографического метода является сопоставление героев нескольких биографий. Это сопоставление может носить разнообразный характер. Сравнивая, например, детство Вольфганга Моцарта [1] с детством еще двух великих деятелей культуры, какими, безусловно, были россиянин Карл Брюллов [2] и итальянец Никколо Паганини [2], мы пришли к выводу, что для раннего развития художественных талантов дошкольников необходима особая ментальная среда, окружающая ребенка с детства, без которой невозможно привить любовь к тому или иному искусству, виду деятельности. Решающее значение на развитие всех трех будущих выдающихся деятелей культуры оказало фанатичная любовь их родителей к искусству, а у Моцарта и Брюллова отцы, кроме того, были педагогами и мастерами своего дела. Один был заместителем капельмейстера в Зальцбурге, а другой академиком художественной орнаменталистики в России.

В данном случае мы сравнили героев, периоды жизни которых и обстоятельства их развития во многом сопоставимы по историческим меркам. Если же сопоставлять биографию Моцарта с биографиями современных дошкольников, то необходимо учитывать те социальные изменения, которые произошли в мире за последние 200 лет. Сравнение детей живших в разные исторические эпохи необходимо для понимания обусловленности тех или иных технологий их развития. Для этого, например, можно сравнить детство Моцарта и детство детей, выросших в советский период.

Так, например, педагоги Лена и Борис Никитины, по отношению к своим детям применяли технологии раннего развития. Их семеро детей выросли гармоничными людьми. Они закалены, физически развиты, у них высокий IQ все они заканчивали школу, опережая сверстников на 1-2 года [4].

В документальном фильме о Никитиных есть эпизод как вечером дети, собравшиеся за большим столом вместе с мамой, занимаются поделками, играют в интеллектуальные игры, поют. Эта «картина» ярко характеризует методику педагогов-родителей. Нет навязывания, детям каких-то занятий можно выбрать любое, из имеющихся. Дети учатся друг у друга, усваивая правила настольных игр и навыки обращения с простейшими инструментами, приобщаются к искусству.

Но никто из них не стал известным ученым или общественным деятелем. Они выросли в общем-то ординарными личностями. Старший сын уехал в Америку, второй стал заведующим химлабораторией, третья – зав Московской регистрационной палаты, четвертая – медсестра, пятая – менеджер по туризму, шестой – бизнесмен, седьмая – мать пятерых детей. Все они, остались простыми, хоть и достойными гражданами. То есть результат, к которому стремились педагоги: воспитание гармоничных граждан своей страны, достиг своей цели. Дети были интеллектуально развиты, физически здоровы, порядочны, добры, трудолюбивы. К сожалению, детей не стали продолжателями дела родителей.

И все же возникает вопрос: во имя чего предпринимались такие титанические усилия, почему педагогическая и родительская общественность, зачитываясь книгами Никитиных, ожидала от них большего? Причин именно такого результата многолетнего эксперимента несколько. Сказался развал СССР и Никитины, бывшие неформалами в педагогике, во всем остальном оставались образцовыми советскими людьми, поэтому они не сформировали у детей новые стандарты поведения в новых условиях. Мало того педагогическое творчество

каким занимались Лена и Борис Никитины отличается от музыкального, поэтического и любого другого, не каждому оно под силу.

Исходя из сопоставления биографий можно сделать вывод:

1. Раннее развитие более эффективно, когда оно сопряжено с творчеством, с продуктивной деятельностью и носит однонаправленный характер.
2. Для раннего развития наиболее благоприятна атмосфера, когда в семье есть культ какого-то дела, когда родители (хотя бы один из них) имеют авторитет не только в семье, когда об этом деле все вокруг постоянно говорят.

Но невольно возникает несколько вопросов.

Во-первых, стоило ли развивать детей опережающими темпами, как в семье Никитиных, чтобы в итоге, во взрослой жизни они стали такими же как и подавляющее большинство?

Во-вторых, почему так случилось, что Вольфганг Моцарт, выросший в определенной степени инфантильным человеком (во всем, что не касалось музыки), будучи негармоничным, имеющим изъяны в физическом и социальном развитии, внес неоценимый вклад в мировую культуру, обессмертил свое имя на столетия, достиг совершенства во многих музыкальных жанрах, а дети Никитиных достаточно гармоничные и физически развитые, обладающие повышенными интеллектуальными способностями стали простыми людьми, которые, по большому счету, не внесут заметного вклада в развитие культуры, прогресс общества?

На первый вопрос ответила в одном из своих выступлений Лена Никитина: «Мы не собирались растить детей гениями. Мы хотели, чтобы они были более развитыми».

Ответ на второй вопрос менее очевиден. Но одно несомненно, что Моцарт с самого раннего детства занимался продуктивной деятельностью: исполнял концертные номера, либо их репетировал, либо сочинял музыку, а дети Никитиных в подобный же период их детства развивали память, решали логические задачи и разбирали головоломки. Восходя вверх «по ступенькам творчества», о которых писал их отец они выполняли действия преимущественно игрового, досугового характера, правда, при этом они закалялись, выполняли физические упражнения, бегали по снегу босиком.

Не их вина, что родители не ставили перед ними других задач, не желая организации каждодневного, постоянно усложняющегося созидательного труда в процессе продуктивной деятельности детей. Если представить результаты воспитания детей Никитиных в виде метафоры, то процесс их воспитания можно сравнить с обучением танцам. Для этого сначала готовят танцора физически: укрепляя мышцы, повышая гибкость и координацию. Затем разучивают отдельные па (движения), а потом связь между ними - танец.

Считаем, что развитие детей Никитиных остановилось на уровне разученных па. Потому что «танцам», то есть использованию своего потенциала их так и не стали учить. В семье их не обучали какому-то делу, которое могло бы стать для них профессией.

Сопоставление результатов воспитания дошкольников разных исторических эпох обнаруживает некоторую разноречивость их воспитания и развития. Моцарта с трех лет учили ремеслу, которому он посвятил всю свою жизнь и учил его мастер высокого уровня – отец, являющийся музыкантом, педагогом, одним из руководителей капеллы при княжеском дворе.

Детей Никитиных углубленно какому-то конкретному делу в семье не учили. Родители полагали, что общее развитие, детей, которым они занимались, включая физическое, интеллектуальное, социально-психологическое и нравственное, станет основой для прогресса детей в любом направлении, поможет им в дальнейшем выбрать профессию в соответствии с их интересами и таким образом самореализоваться в жизни.

Изучение биографий дошкольников, выросших в разное время показывает, что опыт воспитания и в одной и в другой семье имел существенные издержки. В первом случае без поддержки близких: отца, матери, а потом и жены Моцарт не мог бы просто существовать,

не то, что быть творцом. А во втором случае отдельные компетенции и умения детей Никитиных не сложились в что-то чрезвычайно продуктивное, социально значимое, оставляющее след в истории равный хотя бы родительскому.

Если Моцарт и Никитины различаются не только эпохами, но и разным содержанием воспитания, то имеет смысл сравнить биографию Моцарта с еще одним музыкальным вундеркиндом – Евгением Кисиным, который проявил свой талант в 70-е годы прошлого века в Советском Союзе. Достоинством такого сравнения является то, что биография этого выдающегося музыканта более задокументирована, так как пришлась на эпоху широкого развития средств массовой коммуникации. Мало того, Евгений Кисин написал свою автобиографию и у исследователей есть возможность сопоставить мнение окружающих музыканта людей с его собственным мнением.

Евгений Кисин – выдающийся исполнитель современности. Родился в 1971 году в Москве. Музыкальные способности проявил в 11 месяцев. Стал напевать мелодии, которые слышал во время игры на фортепиано старшей сестры, ученицы музыкальной школы. Причем пение было воспроизведением услышанного. Первыми словами, как гласит семейная легенда, у маленького Жени стали: «Открой крышку». Речь шла о крышке фортепиано. После двух лет у него появилась возможность перебирать клавиши фортепиано и он стал на слух подбирать разные мелодии или импровизировать. Его мать была учителем музыкальной школы по классу фортепиано. Она сразу же обратила внимание на музыкальные задатки ребенка. И несмотря на то, что в маленькой однокомнатной квартире на 36 кв.м. вместе с Женей проживало еще 5 человек, окружающие создали условия для музыкального развития ребенка.

В биографии Моцарта подробно не описано его жилье, но то, что в доме, в котором он проживал было несколько комнат не вызывает сомнений.

В 6 лет Женю отдали в специализированную музыкальную школы имени Гнесиных при консерватории. Его первым и единственным учителем стала преподаватель А.П. Кантор. С ней он поддерживал связь на протяжении всей своей жизни, советовался с ней.

Сравнивая первые годы жизни Моцарта и Кисина, можно отметить, что музыкальные задатки у Жени проявились раньше. Но есть и сходство в судьбах этих людей: большую роль сыграло то, что они родились в музыкальных семьях, в обоих случаях на детей оказало сильнейшее влияние особая ментальная среда в семье, своеобразное поклонение музыке. У Моцарта отец руководил капеллой, а у Жени мама была учителем музыкальной школы, то есть родители были музыкальными педагогами. Определенную роль в проявлении способностей у обоих, правда, немного по разному сыграли их старшие сестры. В частности обучение сестер музыке, осуществляемое в присутствии наших героев, что стало триггером (стимулом) для проявления у младших братьев музыкальных способностей.

В педагогике среди факторов развития выделяют: генетика, социальная среда и самосовершенствование личности. Эффект раннего проявления музыкальных способностей и Моцарта, и Кисина относятся к проявлению генетики. Оба стали музыкантами, как минимум во втором поколении. Однако обращает внимание, что в обоих случаях генетический фактор совместился с фактором среды. В домах обоих будущих музыкантов постоянно звучала музыка.

Но в музыкальном развитии Моцарта и Кисина есть и существенные отличия. У родителей двух музыкантов были разные амбиции, возможности их собственные способности. И разный взгляд на будущее детей.

Моцарт-старший довольно рано понял, что с таким ребенком можно прекрасно гастролировать и зарабатывать на жизнь. Кроме того будучи заместителем капельмейстера он учил сына не только игре на клавесине, но и на скрипке, на других инструментах. В будущем это пригодилось Вольфгангу в композиторской деятельности. Родители Жени сначала не хотела, чтобы сын был музыкантом. Лишь к 6 годам они поняли, что музыка – это и есть будущее для их ребенка.

Отметим, как по разному реагировали родители на музыкальное развитие детей. Моцарт-отец рано научил сына музыкальной грамоте и тот с 4-х лет разучивал несложные пьесы с листа. В 5 лет он уже сочинял небольшие композиции, а отец в качестве поощрения стал записывать их за ним.

Кисин же освоение музыкального инструмента продолжил наигрывая различные импровизации, которые, к сожалению, никто не записал. Остается только сожалеть, что его первыми музыкальными творениям в раннем детстве никто не восхищался и не фиксировал их, считая, видимо, это баловством. Позднее в автобиографии Женя напишет, что он «описывал музыкой окружающий мир». А. Кантор, педагог Кисина вспоминает, «как попросила его симпровизировать темный лес, восход солнца, пение птиц. Затем попросила повторить, а ребенок ответил, что не помнит. И тут же сыграл еще одну импровизацию на эту тему – совершенно по-новому...» [5]. Задатки композитора, которые явно были у мальчика никто, даже его любимый педагог, развивать не стали. Это удивительно, что Женя при его музыкальной памяти не мог вспомнить свою импровизацию. У него не было сформировано подобной установки. Не был к тому же им освоен способ фиксации того, что сделано. Если Моцарт в шесть лет уже сочинял концерты и записывал их, то для Кисина музыкальное сочинительство до 6 лет было формой тренинга для рук, свободной разминкой ума, а после 8-9 лет своеобразным настроением перед исполнением шедевров, созданных другими композиторами.

Еще в одном совпадают герои сравниваемых биографий: у обоих были строгие учителя, но понимающие и любящие своих учеников. У Моцарта – отец. У Жени – преподаватель Гнессинки, благодаря которому в 10 лет он выступил с оркестром, а в 11 лет он исполнил свой сольный концерт в Большом Зале Консерватории.

Сопоставление биографий двух музыкантов показывает, что своевременное раскрытие выдающихся способностей, которые принято называть талантом, во многом зависит от окружающей социальной среды. А музыка, по видимому влияет в том числе и на формирование генетических задатков в период внутриутробного развития. Насыщенная профессиональная или ментально-ценностная и социальная среда формирует соответствующие интересы ребенка, а сильная личность педагога, которая находится рядом с одарённым ребенком способствует раскрытию его дарования.

Литература:

1. Никколо Паганини: биография, личная жизнь. Электронный ресурс: URL: <https://stories-of-success.ru/nikkolo-paganini>. Точка доступа 3.03.2021
2. Карл Брюллов: биография, личная жизнь, фото, видео. Электронный ресурс: URL: <https://stories-of-success.ru/karla-bryullova> Т. доступа 3.03.2021
3. Стендаль А. Глава 1. О детстве Моцарта. Собрание сочинений в 15 томах. Т.8. 1959 <http://henriyle.ru/books/item/f00/s00/z00000007/st026.shtml>.
4. Выдающийся пианист Евгений Кисин: творческая биография и политические взгляды. Электронный ресурс URL: <https://propianino.ru/evgenij-kisin-tvorcheskaya-biografiya>. Точ. доступа 3.03.2021
5. Кем стали дети Никитиных, чью систему воспитания кто-то считал гениальной, а кто-то садистской <https://www.adme.ru/svoboda-psihologiya/kem-stali-deti-nikitinyh-chyu-sistemu-vospitaniya-kto-to-schital-genialnoj-a-kto-to-sadistskoj-2278065/> Точка доступа 3.03.2021

ЮНГ БОЙЫНША ӘРТҮРЛІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТИПТЕГІ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ОҚУ ҮЛГЕРІМІНЕ БИОЛОГИЯНЫ ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІНІҢ ӘСЕРІН ЗЕРТТЕУ

Қуаныш А.Н., Бакирова А.Д., Малибаева А.Е.
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ.
aizhkuanysh@gmail.com

Мақалада Юнг бойынша әртүрлі психологиялық типтегі мектеп жасындағы балалардың оқу үлгеріміне биологияны қашықтықтан оқыту әдістерінің әсері туралы айтылады. Биологияны қашықтықтан оқыту Юнг бойынша әртүрлі психотипке жататын оқушылардың оқу үлгеріміне әр қилы әсер етуі мүмкін.

Қашықтықтан оқыту - бұл оқытуды ұйымдастырудың арнайы жүйесімен, оқытудың стратегиясы мен әдістемелік құралдарды дайындаудың ерекше әдістемесімен, сонымен қатар, электронды және басқа да коммуникациялық технологияларының жүзеге асырылуымен қамтамасыз етілген, субъектілері кеңістікте, кейбір жағдайда уақытта, өзара бөліне отырып, ақпаратты беру мен оны қабылдау виртуалды ортада іске асырылатын оқыту [1]. Қашықтықтан оқытудың қалыптасу тарихы алғашында негізінен баспа материалдарды қолдану негізінде басталған болса, уақыт өте келе мультимедиялық ақпараттарды қолданысқа ене бастаған. Қазіргі таңда қашықтықтан оқыту компьютерлік техника және Интернет желісі қолданысымен байланысты [2; 3].

Қашықтықтан оқыту дәстүрлі оқытудың жерге және уақытқа тәуелділігі секілді кемшіліктерін жеңе отырып, білім алушылардың аудиториясын кеңейтіп, білім алудағы жеке қажеттіліктерді қанағаттандыруға мүмкіндік беретіні белгілі. Әсіресе, интроверттерді биологияны қашықтықтан оқыту кейбір олар үшін стресстік немесе ыңғайсыз жағдайлардан құтқарады. Биологияны қашықтықтан оқытудың психопедагогикалық ерекшеліктері виртуалды ортаның арнайылығы, осы ортадағы өзара байланыс ерекшеліктері және виртуалды қарым-қатынастағы ақпараттың ұйымдастырылуынан құралады. [4] Осы ерекшеліктер осы оқыту формасының ұйымдастырылуын, қолданылатын әдістер мен құралдар, сонымен қатар бақылау және бағалау үрдісінің қалпын анықтайды. Қазіргі таңда ақпараттық технологиялар мен виртуалды орта әлі жалпы мәдени практика болып табылмағанымен, білім берудің дамуында үлкен потенциалға ие болып табылады.

Қашықтықтан оқыту курсы қүру біліктіліктің жоғары дәрежесін және де көптеген еңбек әрекетін қажет етуімен қатар, тек бұл оқыту формасының психо-педагогикалық ерекшеліктерін ескерген жағдайда ғана сәтті жүзеге аса алады [5]. Ал қашықтықтан оқытудың Юнг бойынша әртүрлі психологиялық типтегі оқушылардың оқу үлгеріміне оқыту формасының негізгі компоненттерінің ерекшеліктері мен оқушыларға тән психотиптердің ерекшеліктерінің өзара әрекеттесуі әсерін тигізеді [6, 7].

Адам психикасының көзқарасы мен қызметтеріне негізделген психологиялық типтердің іргелі теорияларының бірін К.Г. Юнг ұсынған болатын. Ол өзінің «Психологиялық типтер» атты еңбегінде сыртқы әлемге бағытталған типті - экстраверттерді және өзінің ішкі әлеміне бағытталған типті - интроверттерді бөліп көрсеткен болатын.

Экстраверт және интроверт деп аталған 2 типке тоқталып өтейік. Типтердің іштей бейсаналы қалыптасқан сенімдері бір-бірінен объектке қатынастарымен ерекшеленеді. Интроверт объектке абстракттілі қарайды [8]. Жалпы интроверт үнемі өз либидосын объекттен қорғауды ойланады. Экстраверт, керісінше, объектке оң көзбен қарайды. Ол өзінің жеке субъективті ұстанымдарын, сенімдерін объектке қарай бағыттай және ендіре

алатындықтан, объекттің мәнін шындыққа сәйкес мойындайды. Шындығында, экстраверт үшін объекттің ешқандай құндылығы жоқ, сондықтан оны үнемі жоғарылатып отыру қажет болады. Екі типтің айырмашылықтарының көпшілігі соншалық, оларды кез-келген адам байқайды.

Биологиялық тұрғыдан қарағанда, объект пен субъект арасында әрдайым бейімделу жүріп отырады, себебі субъект және объект арасындағы әрбір қарым-қатынас бірінің екіншісіне түр өзгертетін әсерін тигізеді. Бұл түр өзгерістер бейімделу, яғни, адаптация болып табылады. Сол себепті объектке қатысты әдеттегі ұстанымдар бейімделу процесінің мәні болып табылады. Табиғатта адаптацияның екі түрлі жолы бар және соларға байланысты тірі ағзалардың екі өзін-өзі қалыпты ұстау мүмкіндіктері бар: бірінші жол – қорғаныш қабілеті мен жеке индивидтің өмір ұзақтығымен қатар, көбеюге деген жоғары қабілеттілік; екінші жол – индивидтің ұрпақ қалдыруы төмен болуымен қатар, өзін-өзі сақтаудың алуантүрлі құралдарымен қарулануы. Менің ойымша, осы биологиялық қарама-қайшылық бейімделудің психологиялық аналогы болып табылады. Мысал ретінде экстраверттің энергияны жарату, тарату және бүкіл нәрсеге ене алу ерекшеліктері мен интроверттің сыртқы талаптардан қашқалақтауы және барынша энергияны жұмсамауымен қоса, өзі үшін мүмкін қолайлы және барлығымен қамтамасыз етілген жағдай жасауға тырысады [9].

Жалпы биология көрсеткендей, екі жолда ыңғайлы бола алады және өзінше жетістікке жеткізе алады [3].

Осылайша, Юнг төрт жұп дихотомиялық белгілерді анықтаған. Олардың жиынтығы 16 тұлғаның типтерін береді. Басқаша айтқанда, Юнг моделі дихотомиялық ерекшеліктерге сәйкес қатаң түрде ұйымдастырылған. Юнгтің типтер теориясына негізделген «The MyersBriggs Type Indicator (MBTI)» атты типтерді анықтайтын тестті американдық ғалымдар Изабел Майерс пен Кэтрин Бриггс жасаған.

Зерттеу әдіснамалық негіздері. Зерттеу проблемасына байланысты, ең алдымен, мектеп жасындағы балалардың Юнг бойынша қай психологиялық типке жататындығы MBTI тесті арқылы анықталды. Тест 15 сұрақтан тұрады және жауаптың әрдайым 3 нұсқасы бар: жиі, кейде, ешқашан. Тест сұрақтары төмендегідей:

1. Сен өзінді жалғыздықта жайлы сезінесің:

- ☐ Жиі
- ☐ Кейде
- ☐ Ешқашан

2. Көпшілік арасында сен күш-қуат аласың:

- ☐ Жиі
- ☐ Кейде
- ☐ Ешқашан

3. Тыныштық кезінде өзінді жайсыз сезінесің және көңіліңді кез-келген затқа бөлуге тырысасың:

- ☐ Жиі
- ☐ Кейде
- ☐ Ешқашан

4. Бейтаныс адамдармен тез тіл табысасың:

- ☐ Жиі
- ☐ Кейде
- ☐ Ешқашан

5. Сенің жақсы таныстарың мен жақын достарың көп:
- ☐ Жиі
 - ☐ Кейде
 - ☐ Ешқашан
6. Саған бір орында сабыр сақтап отыру қиын:
- ☐ Жиі
 - ☐ Кейде
 - ☐ Ешқашан
7. Қиындыққа толы күндерді жалғыздықта өткізу саған қиын:
- ☐ Жиі
 - ☐ Кейде
 - ☐ Ешқашан
8. Сен достарыңа жиі қоңырау шаласың және хат жазасың:
- ☐ Жиі
 - ☐ Кейде
 - ☐ Ешқашан
9. Сен жаңа адамдармен танысқанды ұнатасың:
- ☐ Жиі
 - ☐ Кейде
 - ☐ Ешқашан
10. Көпшіліктің алдында сөз сөйлегенде, сен қатты қобалжисың:
- ☐ Жиі
 - ☐ Кейде
 - ☐ Ешқашан
11. Сен жақсы доссың:
- ☐ Жиі
 - ☐ Кейде
 - ☐ Ешқашан
12. Саған қоңырау шалғанға қарағанда хат жазысқан ұнайды:
- ☐ Жиі
 - ☐ Кейде
 - ☐ Ешқашан
13. Саған кенеттен шешім қабылдап, әрекет ету тән:
- ☐ Жиі
 - ☐ Кейде
 - ☐ Ешқашан
14. Сен барлығын алдын ала жоспарлағанды жөн көресің:
- ☐ Жиі
 - ☐ Кейде
 - ☐ Ешқашан
15. Сен бірінші ойланып, кейін әрекетке көшесің:

- Жиі
- Кейде
- Ешқашан

Зерттеу жұмыстары Юнг бойынша әртүрлі психологиялық типке жататын 9 а сыныбының оқушыларының дәстүрлі және қашықтықтан оқыту кездеріндегі оқу үлгерімін салыстыру есебінде жүргізілді. 9 а сыныбындағы 25 оқушының 14-і – амбиверт, 7-сі – экстраверт, қалған 4-і – интроверт болып шықты. Амбиверттер - жоғарыда сипатталған темперамент типтерінің ерекшеліктері көрінетін тұлғалар.

Юнг бойынша 3 түрлі психологиялық типке жататын оқушылар тобының дәстүрлі оқыту мен қашықтықтан оқыту кезіндегі оқу үлгерімдері салыстырылды және оқушылар арасында сауалнама жүргізілді.

Зерттеу нәтижелері және талқылау. Зерттеулерімнің нәтижесі бойынша интровертті типке жататын 4 оқушының 3-еуінде қашықтықтан оқыту барысында оқу үлгерімінің айқын, ал қалған 1 оқушыда аз да болсын жоғарылауы байқалды. Амбивертті типке жататын 14 оқушының оқу үлгерімінің оқыту формасына тәуелділігі байқалмаса, экстравертті типке жататын 14 оқушының қашықтықтан оқыту форматының орта кезеңінен бастап оқу үлгерімінің әлсін төмендеуі байқалды. Қашықтықтан оқыту тоқтап, дәстүрлі оқытуға көшкен сәтте амбиверт оқушылардың оқу үлгерімінде жалпыға тән өзгерістер байқалмай, интроверт оқушыларда қайта көпшілікке бейімделумен қиындықтар туындап, оқу үлгерімінің қайта төмендеуі байқалды. Жалпы оқу барысында белсенділіктері салыстырмалы түрде төмен болғанымен, жұптық немесе өзіндік тапсырмаларды жақсы орындайды. Экстраверт оқушылар дәстүрлі оқытуға қайта бейімделуі жеңіл өтіп, оқыту үдерісінде белсенділігі жоғарылай түсті.

Қорытынды. Экстраверт-оқушылар ақпаратты белсенді игеруді - талқылауды, түсіндіруді, тәжірибе жасауды жөн көреді. Олар пікірталастарға қатысуға, диалогтарды сахналауға және командалық жаттығуларды орындауға белсене кіріседі. Интроверт-оқушылар жаңа материалды оны ойланып, саралауға мүмкіндігі болған кезде жақсы меңгереді. Сұрақтарды тұжырымдайтын қысқа жазбаша жаттығулар бұл типтегі оқушыларға сабақ барысында ақпаратты интроспективті түрде игеруге септігін тигізеді. Олар жеке немесе жұппен жұмыс жасауды жөн көреді екен.

Шағын топпен жұмыс (3-4 адам) экстраверттер үшін де, интроверттер үшін де өте пайдалы болуы мүмкін [10]. Осылайша сыныпта үнемі белсенділік танытатын оқушыларды ғана емес, барлық оқушыларды қызықтыруға мүмкіндік туады. Менің зерттеу тәжірибем көрсеткендей, мұндай қызмет түрі сабақтың біртектілігін бұзады және зейінді бүкіл сабақ бойы сақтауға мүмкіндік береді. MBTI-ден экстраверсия-интроверсиялық дихотомия Дэвид Колбтың «Эмпирикалық оқыту моделіндегі» және Ричард Фелдер мен Линда Сильверманның моделіндегі белсенді-рефлексиялы оқушыларды сипаттайды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Андреев А. А. Дидактические основы дистанционного обучения. М., 1999.
2. Бухаркина М. Ю. Анализ отечественного и зарубежного опыта дистанционного обучения в среднем образовании и системе повышения квалификации педагогических кадров. URL: <http://distant.ioso.ru>
3. Карл Густав Юнг. Психологические типы. Перевод: София Лорие (под ред. В. Зеленского), Спб.:Азбука, 2001
4. Троян Г. М. Концепция дистанционного образования, его эволюция и роль информационных и коммуникационных технологий // ИИТО ЮНЕСКО. М. : МЭСИ, 2001.

5. Xu, D., and Jaggars, S. S. (2014). Performance gaps between online and face-to-face courses: Differences across types of students and academic subject areas. *The Journal of Higher Education*, 85(5), 633-659.
6. Хуторской А. В. Современная дидактика : учебник для вузов. СПб. : Питер.
7. Rush, M.J. (2019) An Evaluation of Jung's Psychological Types and Their Relationship to Psychopathology, *Psychotherapy Section Review*, 63, Spring 2019, 32-39.
8. Задоя Э. С. Проблема энергоинформационных взаимоотношений со средой // Научные основы энергоинформационных взаимодействий в природе и в обществе : мат-лы междунар. конгресса «ИнтерСНИО-97». Крым, Украина, 1997.
9. Cain, S. (2012/2013). *Quiet: The Power of Introverts in a World That Can't Stop Talking*. London & New York: Penguin Books.
10. Юнг К.Г. Психологические типы. – М.: Прогресс-Универс, 1955.

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ ЖӘНЕ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ

Кусаинова Арнагүл Жақсылыққызы, Зулкарнаева Жамиля Амангельдиновна,
Бекманова Оразгүл Абдуғаппарқызы
Ш.Уалиханов атындағы Көкшетау университеті

Бүгінгі таңда білім беру мазмұнын жаңарту өте маңызды өзгерістердің сатысында тұр. Білім беру мазмұнын жаңарту-сапалы білім, жарқын болашаққа негіздеп, бірқатар жетістіктер формуласын ұсынған үлгі және оқу-тәрбиелік үрдісті жан-жақты жаңа әдіс-тәсілдермен ұштастыру болып табылады.

Бүгінгі таңда жас ұрпақтың сапалы білім алуы басты мәселе болып отыр. Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев «Білімді, сауатты адамдар — бұл ХХІ ғасырда адамзат дамуының негізгі қозғаушы күші» дегенінің өзі — үлкен көрегендіктің белгісі.

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 – 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында «Сапалы орта білім беруге тең қол жеткізуді қамтамасыз ету, тез өзгеріп жатқан әлемнің жағдайында зияткер, дене бітімі және рухани жағынан дамыған, табысты азаматты қалыптастыру» деп атап көрсеткендей бүгінгі таңда білім беру парадигмасы «білікті адамға» бағытталған білімнен «мәдениет адамына» бағытталған білімге көшуді талап етеді [1]. Білім беруді жаңаша ұйымдастыру – оның философиялық, психологиялық, педагогикалық негіздерін, теориясы мен тәжірибесін тереңірек қайта қарауды қажет етеді.

Білім мазмұнын жаңарту не үшін қажет?

Елімізде білім беру саясаты мен тәжірибеге ықпал ететін келесі маңызды салаларда айтарлықтай өзгерістер орын алды:

- -экономика;
- адамдардың өзін өзі басқаруы;
- қарым-қатынас көлемі және жылдамдығы;
- еңбек нарығының құрылымы;
- шекарамыздың ашықтығы;
- еліміздің азаматтарына ашылған мүмкіндіктер кеңістігі;
- оқыту мен үйретудің анағұрлым нәтижелі тәсілдерінің анықталуы.

Білім беру жүйесіне өзгеріс енгізуге қажетті факторларды айтатын болсам, ол:

- әлем стандартына сай білім беру;
- бәсекеге қабілетті тұлға тәрбиелеу;
- табысты өмір сүру дағдаларын қалыптастыру;
- әлем азаматын тәрбиелеу;
- тәжірибелік дағдыларды дамыту;
- функционалдық сауаттылықты арттыру;
- мұғалімнің кәсіби шеберлігін жетілдіру.

Жаңартылған білім беру бағдарламасы мақсаты мен міндеттерін айқындады. Айта кететін болсам, бағдарламаның мақсаты:

- бастауыш сынып пәндері бойынша білім беру бағдарламасын жаңарту және критериалды бағалау жүйесін енгізу тұрғысынан мұғалімдердің педагогикалық шеберлігін жетілдіру.

Білім саласының даму көшінен қалмай ілгерілеу басты мақсатымыз. Сол көшке ілесе алмасак — бізге сын. Еліміздің ертеңі жас ұрпақтың қолында.

Қазіргі заман талабына сай болашақ ұрпақтың оқып білім алуын еліміз бірініші орынға қойып отыр. Білім беру мен білім алудағы атқарылатын қарқынды жұмыс ұстаздардың еңшісінде екені айтпаса да белгілі. Осы орайда ұлы педагог Ушинскийдің «Бала-балқытылған алтын» деген қанатты сөзі бірден ойға түседі. Балаға қалай бағыт берсең, солай өседі. Сондықтан баланың бойындағы жақсы қасиеттердің болуына, оның жан-жақты дамуына және баладан рухани бай тұлға қалыптастыра білу басты міндетіміз. Оқытудағы жаңа тәсілдерді пайдалана отырып, оқушы бойында өзіне деген сенімділік пен жауапкершіліктерді дамыту керек. Қазіргі кезде заман талабына сай қоғам өмірінің жаңа сапасының негізін құрайтын жан-жақты білімді, жоғары мәдениетті, бәсекеге қабілеті мол тұлға қажет. Ондай тұлға жалпы орта білім беру арқылы, немесе мектеп арқылы даярланады.

XXI ғасыр талаптарына сәйкес мектеп оқушылары бүгінгі заманда және келешекте қол жетімді табысқа жетуі үшін, бұрынғыдан да анағұрлым дағдыларды меңгеруін қажет етеді. Сондықтан қазіргі таңда білім беру жүйесіндегі өзгерістердің бірі-жаңартылған білім беру мазмұнына көшу болып табылады және оқытудың жаңа әдіс-тәсілдері қарастырылып, енгізілуде.

Сабақ — мұғалімнің шығармашылық еңбегінің нәтижесі. Оның өз мәнінде өтуі ұстаздың біліміне, ұйымдастыру қабілетілігіне, шеберлігіне байланысты. Мемлекетімізде болып жатқан өзгерістерден білім беру саласыда шет қала алмайды.

Осыған байланысты бағдарламаның мақсаты: Бастауыш сынып пәндері бойынша білім беруді жаңарту және критериалды бағалау жүйесін енгізу тұрғысынан педагогтардың жауапкершілікті түсіну мен олардың кәсіби деңгейіне, педагогикалық шеберлігін жетілдіруде және білім беру үдерісіндегі көптеген мәселелерді шешуге қосқан үлес қосқан.

Бағдарламаның міндеттері:

- Бастауыш сынып пәндері бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасының құрылымымен, ондағы материалдардың күрделілігінің өсу ретімен, мазмұнымен және мақсаттарымен таныстыру;
- Бастауыш сынып пәндері бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасына сәйкес келетін педагогикалық тәсілдерді түсінуін және қолдана білуін қамтамасыз ету;
- Бастауыш сынып пәндері бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасындағы оқу мақсаттарына қол жеткізу мақсатына критериалды бағалау жүйесін түсініп, қолдана білуін қамтамасыз ету;
- Мұғалімдердің бойында орта білім мазмұнын жаңарту жағдайында бастауыш сынып пәндері бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасын іске асыру үшін қажетті дағдыларды қалыптастыру.

Оқудан күтілетін нәтежелер:

- мұғалімдер жаңартылған білім беру бағдарламасының құрылымын, ондағы материалдардың күрделілігінің өсу ретін, мазмұнын және мақсаттарын біледі және түсінеді;

- бастауыш сынып пәндері бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасына сәйкес педагогикалық тәсілдерді, оқу материалдарын қолдана біледі;
- бастауыш сынып пәндері бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасындағы оқу мақсаттарына қол жеткізу мақсаттарында критериялды бағалау жүйесін түсінеді және қолдана біледі;
- мұғалімдердің орта білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында бастауыш сынып пәндері бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасын іске асыру үшін қажетті біліктері мен дағдылары қалыптасқан [2].

Сонымен қатар, мұғалім мен оқушының тұлғалық — бағдарлы өзара қарым- қатынасы маңызды орын алып отыр. Мұнда тұлғаны рухани тәрбиелеуге, адамның адамгершілік жағынан келбетінің қалыптасуына ерекше мән беріледі. Сондай-ақ, білім беру факторларының: мектеп, отбасы, әлеуметтік орнының кіргізілуі көзделеді.

Бағалау жүйесі де түбегейлі өзгеріске ұшырап, критериялық бағалау жүйесіне өтеді. Критериялды бағалау кезінде оқушылардың үлгерімі алдын ала белгіленген критерийлердің нақты жиынтығымен өлшенеді. Оқушылардың пән бойынша үлгерімі екі тәсілмен бағаланады: қалыптастырушы бағалау және жиынтық бағалау. Ең жоғары балл 60 ұпай, орташа балл 48 ұпай деп белгіленеді. Баланың жанжақты ізденуіне ынталандырады. Критериялық бағалау жүйесі Филиппин, Сингапур, Жапония, Франция, Финляндия сынды дамыған елдерде пайдаланылады. Бұл бағалау жүйесінің артықшылығы, баланың ойлау қабілетін дамытып, ғылыммен айналысуына ықыласын туғызады. Кеңестік заманнан қалған бес балдық бағалау жүйесі жойылады. Қалыптастырушы бағалау күнделікті оқыту мен оқу үрдісінің ажырамас бөлігі болып табылады және тоқсан бойы жүйелі түрде өткізіледі. Қалыптастырушы бағалау үздіксіз жүргізіле отырып, оқушылар мен мұғалім арасындағы кері байланысты қамтамасыз етеді және балл не баға қоймастан оқу үдерісін түзетіп отыруға мүмкіндік береді. Жиынтық бағалау оқу бағдарламасының бөлімдерін (ортақ тақырыптарын және белгілі бір оқу кезеңін (тоқсан, оқу жылы, орта білім деңгейі) аяқтаған оқушының үлгерімі туралы ақпарат алу мақсатыда балл және жиынтық бағалау барлық пәндер бойынша қолданылады.)

Сабақтағы қалыптастырушы бағалау — мұғалімдерді, оқушыларды және педагогикалық үдерістің басқа да қатысушыларын оқуды жетілдіру үшін қажет ақпаратпен қамтамасыз ететін оқудың ағымдағы бағалауы (нәтижесі баға ретінде тіркелмейді). [3]

Бағалау критерийі — білім алушылардың оқу жетістік деңгейлері өлшенетін белгі, өлшем, негіздеме.

Дискриптор — оқушының жұмысты қаншалықты жақсы орындағанын бағалайтын тұжырым.

Тапсырма — оқушының құзіреттілік деңгейін (пәндік, тілдік және тағы басқа) бағалауға мүмкіндік беретін нақты жағдай.

Кері байланыс — қандай да бір жағдайда немесе әрекетке арналған жауап, пікір.

Сабақтың сонында мұғалімдерге қалыптастырушы бағалауға байланысты алынған тәжірибені қалай таратуға болатыны жөнінде талқылауға тапсырма беріледі.

Сонымен қатар, бастауыш сыныптарға арналған оқу бағдарламаларының маңызды қағидаты білім беру бағдарламасының спиральді білім беру бағдарламасының спиральдік қағидаты болып табылады. Ол оқу бағдарламалары спиральді білім беру бағдарламасы (Джером Брунер) моделіне негізделген. Оның негізінде оқушылар келесі сыныпқа ауысқанда зерделенген материалдар мен білім қайталанып отырады деген тұжырым жатыр. Спиральді білім берудің негізгі ерекшелігі: әрбір қайталанып оқыған сайын тақырыптың немесе пәннің күрделілігі арта түседі; жаңа білім алдыңғы біліммен тығыз байланысты және бұған дейін алынған ақпарат тұрғысынан қарастырылады; оқушы пәнді қайталап оқыған сайын ақпаратты толықтырып бекітіп отырады; спиральді білім беру бағдарламасы жеңіл идеялардан күрделі идеяларға қисынды жолмен ауысуға мүмкіндік береді; оқушыларды

соңғы оқу мақсатына қол жеткізу үшін бұрын алынған білімдерін қолдануға жетелеу ұсынылады. Бастауыш мектептің оқу бағдарламаларындағы өзгерістер: кең ауқымды дағдылардың негіздерін меңгерген оқушы тұлғасының үйлесімді қалыптасып дамуына қолайлы білім беру ортасын құру болып табылады.

Коммуникативті оқыту ұстанымы: тілдік дағдыларды дамыту. Төрт дағдыны ескере отырып Ж.Аймауытовтың «...бала әуелі тәжірбиеге талпынып, нәрсемен танысып, содан кейін сол нәрсе туралы сөйлесін, тыңдасын, жазсын, оқысын, тілге үйренсін» деген сөзін еріксіз еске түсіреді.[4]

Кіріктірілген білім беру бағдарласында қазақ тілі пәнінің берілу жайы да өте өзгеше. Бағдарлама оқушының төрт тілдік дағдысын: тыңдалым, айтылым, оқылым, жазлым жетілдіруге бағытталған. Бұл төрт дағды оқу жоспарында «Шиыршық әдісімен» орналастырылған және бір-бірімен тығыз байланысты. Яғни, жыл бойына бірнеше рет қайталанып отырады және сынып өскен сайын тілдік мақсат та күрделене түседі. Бүгінгі күні, барлық елдер жоғары сапалы білім жүйесімен жұмыс істеуде. Өйткені, қазіргі заманда елдің бәсекеге қабілеттілігі оның азаматтарының парасаттылығымен анықталады, сондықтан білім беру жүйесі болашақтың талабына сәйкес дамуы тиіс. Оқушыларды заманауи әдіс-тәсілдерімен оқытып, ой-өрісі кең, саналы, еркін азамат етіп тәрбиелеу қажеттілігі де осы себептен туындап отыр. Оның үстіне білім берудің жүйесін қарқынды дамытқан бұл үдерістің жалпы білім беретін мектептер де енгізіле бастауы көңілді қуантады. Курстың маңыздылығы да міне, осында. Жаңартылған оқу бағдарламасының құрылымын, мақсат-міндеттерін меңгерту. Курста жаңартылған оқу бағдарламасы, оқу жоспарлары, тілдік дағдылар, педагогикалық әдіс-тәсілдер және белсенді оқыту технологиялары да қарастырылды.

Қорыта айтқанда, аталмыш бағдарламаның мәні, баланың функционалды сауаттылығын қалыптастыру. Оқушы өзінің мектеп қабырғасында алған білімін өмірде қажетке асыра білуі керек. Сол үшін де бұл бағдарламаның негізі «Өмірмен байланыс» ұғымына құрылған. Ұстаздарға үлкен жауапкершілік міндеттелді. Оқушылардың бойына ХХІ ғасырда өмірдің барлық салаларында табысты болуы үшін, қажетті дағдыларды дарыту үшін, мұғалімдер тынымсыз еңбектенуі керек.

Жаңартылған оқу бағдарламасы аясында тек өз пәнін, өз мамандығын шексіз сүйетін, бала үшін ұстаз ғұмырын құдіретті деп санайтын білімді мұғалімдер ғана жұмыс істей алады. Үйренгеніміз де, үйренерміз де көп Үнді халқының тарихи тұлғасы Махатма Гандидің «Егер сен болашақтағы өзгерісті байқағың келсе, сол өзгерісті уақытында жаса» деген ілімін негізге ала отырып, оқушы бойындағы қабілетті жетілдіріп, оқушыларды болашаққа жетелеп, жақсы істі бастағалы отырмыз. Жаңартылған білім — болашақтың кепілі.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 – 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. 2010 ж. 7 желтоқсан
2. «Жаңартылған білім беру мазмұны аясында критериалды бағалауды жоспарлау және ұйымдастыру» 2017ж
3. Жалпы білім беретін мектеп мұғалімдеріне арналған критериалды бағалау басшылығы Астана 2016
4. Мұғалімдердің біліктілігін арттыру бағдарламасы (екінші басылым) «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2015

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ӨЗІНДІК САНА – СЕЗІМІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Кусаинова Г.Т., аға оқытушы. п.ғ.м., Шоңова Б.А., аға оқытушы. п.ғ.м.

Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау. қ.

shonovab@mail.ru gulshat_79@mail.ru

Білім беру процесінде тұлғаның сана-сезімдерін қалыптастыра отырып, болашағына жол сілтеу - қазіргі таңда ауқымды мәселе. Өйткені, тұлғаның сана-сезімдерін қалыптастыру тек білім берумен ғана шектелмейді, яғни ол үшін мектепте өткізілетін тәрбие жүйесінің іс-шаралары оқушылардың болашақта парасатты, білікті, мәдениетті, білімді және дүниетанымы жоғары болып, еліміздің мәртебелі азаматы болуына ықпалын тигізуіне түйінделуі қажет.

Өзіндік сана-сезімі мен өзін-өзі бағалауы белсенді түрде қалыптасып, өз тұлғалық қасиеттеріне қоршаған адамдардың бағалауына қызығушылық пайда болады. Қызығуында маңызды өзгерістер байқалады және рухани қажеттіліктері дамып, құнды бағыт иерархиясы, өзіндік дүниетанымы, қоғамға, өзге адамдарға, өзіне көзқарасы қалыптаса бастайды.

Қазақстан Республикасының қазіргі даму кезеңі қоғамның барлық саласындағы қозғайтын істерін қайта құрумен, әлеуметтік-саяси және экономикалық қарым-қатынастардың өзгеруімен сипатталады.

Қазіргі кезде, әсіресе жасөспірімдердің сана-сезімі, жөніндегі мәселе зерттеушілердің назарын аударуда. Өйткені, балалардың өзін-өзі бағалауының маңызы зор, ол есейген сайын қоршаған ортаның пікіріне емес, өзінің пікіріне құлақ салады.

Өзін-өзі бағалау мен талаптану деңгейі оқушы мен мұғалімдердің, ата-аналарының, жолдастарының арасындағы қарым-қатынастарды қалыпқа келтіру үшін өте маңызды. Сонымен бірге, балалардың өзін-өзі бағалауы мен талаптану деңгейінің қалыпты тұрғыда қалыптасуы, болашақта олардың парасатты, білікті, мәдениетті, білімді және дүниетанымы жоғары болып, еліміздің мәртебелі азаматы болуына үлкен әсерін тигізеді сөзсіз.

Жасөспірім шақта және жасөспірім кезеңінде де ересек жастағы сияқты адам өзінің ішкі әлемін дамыған рефлексивті қабілеттері арқылы ашады. Бұл сезім мен ой – тылсымдарын тануға бағытталған.

Бұл кезең адамның сенімсіздік пен жүйесіздік кезеңінен шынайы ер жету шағы. Жасөспірім кезеңінде адамдарда өмір құндылықтарын таңдау мәселесі пайда болады.[1]

Жасөспірім өзіне деген ішкі қарым – қатынасын қалыптастыруға (мен қандай болғым келеді?) басқа адамдарға деген қарым – қатынысқа, және де моральдық құндылықтарға талпынады. Нақ осы жасөспірім кезеңінде адам өзінің жақсылық пен жамандық категориялары арасында саналы түрде өз орнын табады. «Намыс», «адамгершілік», «құқық», «міндет» сияқты тұлғаның сипатын басқа да ұғымдар толғандырады. Жасөспірім кезеңінде адам жақсылық пен зұлымдылықтың диапазонының шектелген шекарасына дейін таниды. Сондай – ақ, ол өзінің ақылы мен жанының кереметтей шарықтаудың мейір-бандылықтан зұлымдыққа, адамгершіліктен жауыздыққа дейінгі диапазон аралығын басынан өткереді. Арбаулар мен шарықтауда, күресте және бастан өткеруде, жығылуда және қайта тұруда жасөспірім сезіп білуге ұмтылады. Ішкі позицияны таңдау өте күрделі рухани жұмыс.

Жалпы адам құндылықтарының икемділігімен, құнды бағыт - бағдарының құрылымымен талдамасын тануға ұмтылған адамға, өзінің іс - әрекетін балалық және ересек жаста анықтай-тын, тарихи бекітілген нормативтермен құндылықтарды саналы түрде бұзуға, қабылдауға тура келеді. Ол өзінің бейімделген және бейімделмеген өмір позициясының жағдайы, сонымен қатар оның ойынша, бұл таңдаған позиция, ол үшін ең неізгі, ең қажетті, ең таңдаулы болуы тиіс.

Жасөспірім қоршаған әлемдегі өз орнын табуға қандай күш салып бағытталса да, барлық өмір мәнділігін тануға интеллектуалды дайын болса да, ол көп нәрсені білмейді, өйткені ол өзін қоршаған адамдарды және рухани өмір тәжірибесін білмейді.

Әсіресе жасөспірім шақта табиғи берілген басқа жынысқа деген талпыныс қозады. Жасөспірімдік кезең адам өзінің рефлексивті жаттығуларын бағалайтын кезең. Ал бұл рефлексивті жаттығулар ішінен ол өзі, досы, барлық адамзат кіреді. Жасөспірім өзінің тұрақты рефлексиясы арқылы өзінің негізін, мәнін ашады. Ол нәзік жанды, тез уайымдауға, сәтсіздікке берілгіш болады. Қандай болмасын ерекше бөгде көзқарас, әсерлі сөз, ерекше әсерлі болып оны жолынан тайдыруы мүмкін [2]

Л.Ф. Обухова психологиялық зерттеулерінде жасөспірім тұлғасының ерекшелігі психологиялық жаңа құрылымдардың түп тамыры, жеткіншек жаста қалыптасып қойған туындысы болып табылады. Өзіндік жеке тұлғасына деген қызығушылықтың күшейуі, сыншыл-дықтың көрінуі – бұлардың барлығы ерте жеткіншек жаста сақталады, бірақ, олар мәнді өзгерістерге ұшырап, саналы түрде бейнеленеді. Ең негізгі мәнді өзгеріс тұлғаның өзіндік дамуында болады. Оның айрықша ерекшелігі болып, өзіндік рефлексиясының күштілігі табылады. Яғни, өзін - өзі тануға, бағалауға, өз мүмкіншіліктері мен қабілеттіліктерін білуге талпынысы жатады.

«Мен кімін?», «Мен қандаймын?», «Менің қабілеттерім қандай?», «Менің өмірлік идеалым қандай?», «Мен кім болғым келеді?» - міне осы сияқты сұрақтар жасөспірім жастағыларға өте қатты әсер етеді .

Филип Роистың «Психология подросткового и юношеского возраста» -оқулығында: жасөспірімдердің өзінің уайым қайғылары ойлары, сезімдері мен қызығушылықтары, арман тілектері мен талпыныстары нақты зерттеу мен зейін салу мәніне айналады дейді. Бұл кезеңде оқушы өзінің ішкі әлемін енді ашады, субъективті уайымдарына «Өзіндік меніне» қызығушылық таныта бастайды. Өз тұлғасына қызығушылығына төмен жеткіншектерге қарағанда, жасөспірім-дердің өзін - өзі тануы, өзіндік сана – сезімі белсенді және өз тұлғасын өз өзіне бағындыруы туа бастайды .

Психолог В.А. Крутецкийдің[6] бекітуі бойынша жасөспірімдердің жетілуі жеткіншектерге қарағанда жоғары деңгейде. Жеткіншектердің айқын сезімін сырттан қарағанда ересек адамдарға келеді. Оларға қарағанда жасөспірімдердің ортаны бөлек олардың басқаға ұқсамауы және құр-былыстарымен ересек адамдардың ара-сында ерекше болуы, әр түрлі бағытта өз - өзін көрсетуі және өзінің өзіндігін бекітуі тән.

Жасөспірім кезеңі жалпы тұлға болып дамуындағы маңызды фаза. Жасөспірімнің жеке басы дамуының аса маңызды факторы – оның өзінің ауқымды әлеуметтік белсенділігі. Ол белгілі бір үлгілер мен игіліктерді игеруге, үлкендермен және жолдастарымен, ақы-рында өзінің жеке басы мен өзінің болашағын және ниетін, мақсаты мен міндетін жүзеге асыру әрекеттерін жобалау бағытталады .

«Жасөспірім» - сөзінің мағынасы ішкі дүниенің негізгі тенденциясының дамуын көрсетеді. Жасөспірім шаққа аяқ басқан баланың қалыптасуындағы түбегейлі өзгерістер сана – сезімнің дамуындағы сапалық өзгеріспен анық-талады, осының арқасында бала мен ортаның арасындағы қатынас бұзылады. Жасөспірімнің жеке басындағы басты және діни тән жаңа құрылымын оның өзі туралы енді бала емеспін дейтін түсініктің пайда болуы орын алады. Ол өзін ересекпін деп сезіне бастайды, ересек болуға және өзіне жұрттың осылай деп қарауына ұмтылады .

Осы жастағы өзгешелік психолог А.Г. Ковалев биологиялық әсері туралы сұрақты ашып тастамай, соның ішінде психикалық сферадағы жыныстық жетілу жасөспірімнің эмоциялық қалпына беттесуін біз тұтас деп айтсақ, онда оның психикалық кескінін биологиялық фактормен анықтаймыз [3].

Мектеп оқушыларының өміріндегі ересектену (14 –15 жастан бастап 17–18 жас аралығында) өте құнды кезең. Осы жаста жасөспірімдердің мектептен оқу процесі аяқталады. Физиологиялық жетілуі баяулап, жыныстық оқдасы ерте жетіледі. Осының

арқасында физиологиялық қызметі реттеледі және қан айналымы жақсарады т.с.с. Жасөспірімдердің даму кезеңінде қан тамырларының қан айналу жүйесі күшейіп, сол кезде жүрек ауруы, бас айналуы, қан қысымының көтерілуі жойылады.

Жасөспірімдердің ерте жетілу кезеңдерінде орталық жүйке жүйесі ересек адамдікімен теңеледі. Мидың салмағы мен көлемі және функционалды белсенділігі ересек адамдардың ойлауынан қарағанда айырмашылығы болмайды.

Сонымен қатар функционалды жетілу жалғасып, осы кезеңде мидың жетілуі ерекше морфологиялық және функционалдық дамуымен анықталады.

Жасөспірімдердің әлеуметтік есейуін дамыту болашақ өмірге даярлау үшін қоғамдық тұрғыдан қажет. Мұның өзі күрделі процесс, уақытты талап етеді және жасөспірім ересектерге арналған нормалар мен талаптар жүйесінде өмір сүре бастаса мүмкін болады. Ал бұл дербестік қажетті әр міндетті түрде міндеттер мен құқықтарды ұлғайтумен байланысты. Тек осындай жағдайда ғана жасөспірімдер ересектерге іс - әрекет етуге, ойлауға алуан түрлі міндетті орындауға, адаммен қарым-қатынас жасауға үйрене алады.

Психологияның ең негізгі міндеті «тұлғаның ішкі әлемін тану» деген қағиданы ескерсек, оның мәдениетпен және тарихпен тығыз байланысты екенін айтып кеткен жөн болар.

Әлеуметтік дамыған тұлғаны тек қоғамда қабылданған нормаларды ұстанумен ғана емес, сонымен қоса белгілі бір топтарға, ұжымдық және қоғамдық құндылықтарға бағытталғанымен ерекшеленеді. Құндылықтар объект жайлы біліммен және оған деген қатынастан тұрады. Психологиялық тұрғыда өзіндік анықтаған тұлға - бұл өзінің нені қажет ететіндігін (мақсаты, өмірлік жоспары, идеясы) саналы бағалаушылық жеке бас және денелік қасиеттері, қолынан не келетінін субъект. Аталған элементтердің тұлғаның өзімен байланыстыруы оның нақты қылықтары мен мінез – құлқының реттеушісі болып, оның іс - әрекетінің дәрежесін, бағыттылығын, интенсивтілігін, мазмұнын анықтайды. Өз мүмкіндіктерін ашу процесі, қоғам, топ талаптарын саналы бағалау ұжым шеңберінде белсенді іс - әрекет етеді. Осы себептен өзіндік анықталған тұлғаның көрсеткіші ретінде тек субъектіні қабылдау әлеуметтік маңызды іс - әрекет жасауға даярлықтың, қатынасты жаңғыртуға ғана емес, сонымен қоса шынайы іс - әрекеттің көрсеткіші болып табылады. Э. Шпрангер, өзіндік – сана сезімді, құнды бағыт бағдарлықты жасөспірімдердің дүниетанымын зерттеуге бастауы деп санады .

Қазіргі заманда жасөспірім психодинамикалық теорияның басталуы өкілі танымал американ психологы Э. Эриксон философия-методологиялық ұстамын Фрейдтік психоанализ дамуының жалғасын жасаған. З. Фрейд[4] ойынша дамудың ең негізгі қозғалыс күші тұлғаның биологиялық жыныстың қызығушылығы (либидо) дәлірек айтқанда психосексуалды қақтығыстың тууы. Бірікте Эриксон белгілі мөлшерде биология мен поксексуалдықтан ауытқыды. Эриксон барлық өмір циклін сегіз фазаға бөліп көрсетті. Оның әрқайсысы болашақта дамудың қолайлы, қолайсыз жағын шешетін ерекшелік.

Сонымен жасөспірім шақта адам өзінің өмір сүруіндегі мәнділікті іздейді, өзінің біртұтастылығын игеруге талпынады, басқалар арасында өз орнын табуға тырысады.

Сана психика дамуының жоғарғы сатысы ретінде, ең алдымен, жалпыны және болмыстағы елеуліні тану қабілеті сияқты қасиетімен ерекшеленеді. Жалпыны білу адамның болмыста мейлінше дұрыс бағдар ұстауын қамтамасыз етеді, істі біліп әрекет жасауына, өзін дұрыс алып жүруге мүмкіндік береді. Жалпыны біле отырып адам әрбір жеке міндетті практикалық тұрғыдан шеше алады. Заңдылықтарды біле отырып, белгілі бір оқиғаның болатынын алдын ала болжай да аласыз. Жалпы мен елеулі жайындағы білімдерді жинақтау ғылымды И. П. Павловтың сөзімен айтқанда, «болмысты және өз басымызды дұрыс алып жүруде жоғары бағдарлықты» қалыптастырады. Ғылым, өнер, мәдениет (сөздің кең мағынасында) қоғамдық сананы құрайды.

Жеке адам санасы мен қоғамдық сана диалектикалық, бірлікте болады. Жеке адам санасы оның болмысын ғана бейнелеп қоймайды, сонымен қатар адамзат жинақтаған білімді

менгеру нәтижесі де болып табылады. Екінші жағынан, қоғамдық сана жеке адамдар мен бұқара көпшіліктің творчестволық іс-әрекетінің нәтижесінде қалыптасады.

Сана адамның творчестволық қабілеттілігінен көрінеді. «Адамның санасы объективті дүниені бейнелеп қана қоймайды, сонымен қатар оны жасайды» Хайуан еш нәрсені де орната алмайды. Егер ол езі мекендеген жердің жағдайын өзгертсе оны саналы түрде түсініп істемейді, оның тіршілік етуі соған жеткізеді. Мәселен, ешкілер грек тауларындағы бұталарды жеп қойып, соның нәтижесінде елдің климатын өзгертті дейді Ф. Энгельс.

Адам дүниені саналы түрде өзгертуге талаптанады, оны өз қажетіне бейімдегісі келеді, тіпті ол табиғаттың жеке элементтерінен табиғатта кездеспейтін жаңа заттар жасайды. Творчество адамның бүкіл Жерді мекендеуіне және космосқа да жол табуына мүмкіндік береді.

Сананың аса маңызды қасиеті оның есеп беруі болып табылады. Адам өзінің ниеті мен күйзелісі, ойы мен түйсігі туралы өзіне-өзі есеп береді, демек, сана тек қана сыртқы білімді емес, өзің білуді де қамтамасыз етеді, яғни сана өзіндік сана-сезім түрінде де көрініс табады. Адам есеп беруінің арқасында өз күшін реттей алады, өзін түзетіп және дамытып отырады.

Білім негізінде жеке адамның іс-әрекетіндегі және мінез-құлқындағы саналылық мөлшерін анықтауға болады. Жеке адам мінезі мен іс-әрекетінде білімге сүйенеді, ол өткендегіні ескеру және болашақты болжай отырып, неғұрлым тиімді тәсілді таңдап алады. Бұл ретте адам өзін-өзі бақылайды және өз күшін жоспарына қарай реттеп отырады.

Қарым-қатынас процесінде адамдар бірін-бірі біліп, біріне-, бірі баға береді. Өзгенің осындай бағалауы әр адамның өзін-өзі бағалауынан көрініс танытатын болады.

Адамның өзін-өзі тануында, оны басқаның бағалауы мен коллективтік бағаның маңызы ерекше. Егер бір адамның іс-әрекеті мен мінез-құлқын сыңар жақты бағалау тұрақты сипат алса, онда сол адам өзінің қабілеті немесе мінезі жайындағы осы сыңар жақ бағаны малданып алады да соған мойын ұсынады.

Өзін-өзі тану өзіндік сана-сезімнің қалыптасуында маңызды роль атқарады. Өзін-өзі тану — адамның өз психологиялық және физикалық ерекшеліктерін зерттеп-білуі. Адам өзін тікелей де, жанама түрде де танып біледі. Жанама таным неғұрлым күрделірек тікелей танымның алғашқы сатысы іспетті.

Өз басыңның қасиеттеріне берген өз бағаң мен басқа жұрттың бағасын салыстыру да маңызды. Ол өз танымының өзгелердің ойымен бірдей шығу-шықпауын, өзін-өзі не артық, не кем бағалап жүргенін айқындауға мүмкіндік береді.

Бұдан шығатын қорытынды, басқа адамдармен неғұрлым кең қарым-қатынаста болу өз басыңның жағымды және жағымсыз жақтарын жан-жақты салыстыруға, танып білуге зор мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Зимняя И.А. Педагогикалық психология: / Орыстілінен аударған М.А. Құсаинова. – М.: Логос; Алматы: TST-company, 2005.
2. Майерс, Дэвид Г. Әлеуметтік психология [Мәтін] / Дэвид Г. Майерс, Жан М. Туенж. - 12 басылым. - Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018.
3. Абрамова Г.С. Практическая психология. - М., 2001.
4. Асмолов А.Г. Психология личности. - М., 2002.

ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ ПРЕДМЕТА «САМОПОЗНАНИЕ» В ШКОЛЕ

Мажитова С.С., Аргимбаева А.К., Шубаева Н.М.
Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, г. Кокшетау
saule.mazhitova.1984@mail.ru

Вопросы духовно-нравственного образования человека волновали общество всегда и во все времена. Особенно сейчас, когда все чаще можно встретить жестокость и насилие, проблема духовного развития становится все более важной. Часть школьников поражена социальным инфантилизмом, скептицизмом, нежеланием активно участвовать в общественных делах, откровенными иждивенческими настроениями.

В одном из высказываний Сары Алпысовны Назарбаевой прозвучали такие слова: «Именно через образование мы хотим возродить в нашем обществе духовно-нравственные ценности, чтобы каждый человек мог в полной мере реализовать заложенные в нем от рождения способности и тем самым принести пользу не только нашему государству, но и всем людям на Земле». [1]

В нашей стране благодаря введению предмета «Самопознание» идёт целенаправленная работа по возрождению нравственных основ человеческого бытия на благо будущего. Об этом мечтали все философы во все времена и века. Великий Шакарим говорил, что в процессе воспитания человека необходимо ввести науку Совести. Об этом должны позаботиться учёные головы. Они должны разработать данное учение как предмет, обязательный для всех... И вот науку Совести ввели в педагогический процесс школы.

«Самопознание» является образованием для сердца, оно призвано дополнить внутренним, нравственно - духовным смыслом образовательный процесс. Через предмет «Самопознание» важно раскрыть внутреннюю природу ребенка, раскрыть всем и каждому потенциал добра, гуманизма, любви. Это и есть те благодатные зерна, которые нужно возвращать всем миром, т.е. универсальные способности, благодаря которым человек становится человеком любящим и любимым, милосердным и сострадательным, ласковым и терпеливым, общительным и дружелюбным, готовым к взаимопониманию и толерантности, к уважению не совпадающих взглядов и культурных традиций, а значит - счастливым, испытывающим радость от каждого мгновения благого дела.

Велика роль Учителя предмета «Самопознания» в воспитании подрастающего поколения, «живущего в единстве мысли, слова и дела». В своём выступлении Ш. А. Амонашвили на 11 международных педагогических чтениях в г. Москве в 2012 году подчеркнул, что «надо реформировать не школу, а духовность учителя» [2].

Эффективность предмета «Самопознание» напрямую зависит от соблюдения одного из важнейших условий – создание комфортного морально-психологического климата в классе. Так, если в душе учителя царят мир и покой, то и ученики на уроке будут дисциплинированы и сконцентрированы.

Если учитель встречает ребят доброжелательной улыбкой, то и ученики будут позитивно настроены. Ш.А. Амонашвили в труде «Улыбка моя, где ты?» пишет о роли улыбки учителя в педагогическом процессе: «Педагог, лишенный улыбки, может только навредить своим воспитанникам. Улыбка, которая от сердца, преобразует жизнь, делает ее красивой. Не жизнь питает улыбку, а улыбка питает жизнь...» [3].

Когда учитель вдохновлен, то вдохновляются и ученики. Поэтому важнейшим условием духовно-нравственного образования в школе является использование таких методов и приемов преподавания «Самопознания» как позитивный настрой, позитивное высказывание (цитата урока), рассказывание историй, творческая групповая деятельность, музыка и пение хором. Эти методы и приемы, помноженные на любовь учителя, его педагогическое мастерство и глубокое духовно-нравственное чутье, позволяют испытать чудо урока и ученикам, и самому педагогу.

Методический прием позитивного настроя направлен на преодоление состояния эмоционального возбуждения, гиперактивности ученика, очищение и успокоение ума для достижения гармонии и душевного покоя. Цель внутреннего позитивного настроя в том, чтобы понять, что покой находится глубоко внутри нас. А наше сердце – это обитель совести, и именно там мы должны ее искать, куда должны достучаться. Во время применения данного приема сосредоточение остается только на самом себе. Учащийся сохраняет адекватное восприятие реальности на протяжении всего упражнения. Время, отведенное на позитивный настрой – от 2-х до 5-ти минут. Данные упражнения способствуют развитию уравновешенности, самоконтроля, умению концентрироваться, улучшению памяти. После них на уроке налаживается дисциплина, что способствует лучшему усвоению информации на уроках.

Для практики позитивного мышления на уроках важно применение цитаты как позитивного высказывания, заключающего в себе квинтэссенцию ценности, изучаемой на уроке. Использование цитат на уроке помогает ученикам снять излишнее беспокойство и пробудить веру в духовное начало.

Цитата должна быть неотъемлемой частью каждого урока самопознания, не только как метод, но и как привычка, которая становится частью повседневной жизни учащегося. Следующим приемом формирования позитивного мышления является рассказ учителем истории, который занимает центральное место в уроке. Рассказ на уроке играет огромную роль и имеет большую значимость для выявления внутренне присущих каждому человеку ценностей. Использование рассказов на уроке позволяет эффективно проиллюстрировать ту или иную человеческую ценность, дать представление о ее практической стороне. Кроме того, каждый рассказ способен наполнить своей нравственной глубиной любой урок [4].

Выбирая историю для рассказа, учителю необходимо учитывать следующие факторы: предпочтения и интеллектуальное развитие учащихся, возрастные особенности, семейные обстоятельства детей. И прежде всего рассказ должен иллюстрировать изучаемую ценность и соответствовать цели урока.

Ш.А. Амонашвили, подчеркивая воспитательное влияние художественного слова, пишет: «...влияние ... может быть усилено, если слушать его на уроке всем классом... и если еще учитель в это время сам не постесняется проявить перед учениками свою чувствительность» (Педагогическая симфония). В связи с этим, следует обратить особое внимание на определенную технику рассказа, а именно: использование широких возможностей голоса, мимики, жестов. Но самое главное – учитель должен применять на практике все то, чему он учит детей [5].

Творческая работа – один из методов преподавания курса «Самопознание». Значение данного метода неоспоримо, так как он имеет ряд преимуществ: активизирует творчество, стимулирует воображение, является средством выражения, способствует расслаблению и поднимает настроение, укрепляет уверенность в себе, сотрудничество и согласованность в действиях, движениях, усиливает чувство ответственности, повышает дисциплинированность, терпение, настойчивость, развивает навыки, раскрывает потенциальные таланты.

Выделяют следующие виды художественного творчества, рекомендуемые для использования на уроке: разыгрывание сценок (имитация ситуаций, которые ученики представляют по очереди), игры, работа в группах.

Пение хором – один из важнейших методических приемов преподавания самопознания, так как один из самых совершенных инструментов, оказывающий на нас наиболее сильное эмоциональное воздействие – это человеческий голос. Но кроме непосредственного голосового воздействия, процесс пения имеет еще целый ряд свойств, оказывающих положительное воздействие на физическое, психическое, эмоциональное и духовное развитие учащегося.

Пение делает глубоким и ритмичным дыхание, что полезно для здоровья. Оно также повышает самодисциплину. Пение хором учит взаимодействию друг с другом, учит работать, как одна команда. Оно помогает развитию сосредоточенности и памяти. Пение также развивает чувство уверенности в себе, так как преодолевается застенчивость. Важным фактором является и то, что пение помогает развивать интуицию, ведь чтобы правильно петь, нужно согласовывать мелодию, слова и ритм, что создает чувство равновесия и гармонию внутри нас [4].

И заключительный момент урока – это заключительная минута урока. Это своеобразный итог урока, учитель резюмирует урок. Важно подвести к этому этапу урока учеников, и самому учителю. Важно вспомнить, о чем сегодня говорили на уроке. Вспомнить и запомнить, то есть отложить в сознании учеников свет, тепло и добро урока. Мэтр педагогики Ш.А. Амонашвили объясняет: «Всё школьное учение и вся школьная жизнь должны быть проникнуты разумным и нравственным элементом. В школе должна царствовать серьёзность, допускающая шутку, но не превращающая всего дела в шутку, ласковость без приторности, справедливость без придиристости, доброта без слабости, порядок без педантизма и, главное, постоянная разумная деятельность. Тогда добрые чувства и стремления сами собой разовьются в детях, а зачатки дурных наклонностей, приобретённые, быть может, прежде, понемногу сгладятся. Это, так сказать, гигиеническое влияние школы действует незаметно, но чрезвычайно сильно и прочно. Оно гораздо важнее того патологического влияния, которое оказывает школа поощрениями, наказаниями и моральными наставлениями».

Таким образом, предложенные методы и приемы, применяемые на уроках самопознания, направлены на выявление духовно-нравственного потенциала учащихся и способствуют развитию разносторонней гармоничной личности ребенка.

Литература:

1. Назарбаева С.А. Этика жизни – Алматы: издательство «Атамұра», 2001.
2. Амонашвили Ш.А. Вдохновение и творчество-путь обновления образования //11Международные педагогические чтения.- М., 2012.
3. Амонашвили Ш.А. «Школа жизни», «Издательский Дом Шалвы Амонашвили» Москва, 1998
4. Мукажанова Р.А., Омарова Г.А., Методика преподавания дисциплины «Самопознание» в школе: учебно-методическое пособие для учителей.- Алматы: ННПООЦ «Бобек», 2013
5. Ш.А. Амонашвили «Без сердца что поймем?», «Издательский Дом Шалвы Амонашвили» Москва, 2004

ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫСТАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КЕҢЕС

Молдахметова Н.А.

Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау. қ.

Молдахметова А.

Бурабай ауданы

nurbakhyt.1987.nayka@mail.ru

Қазіргі таңда психолог іс-әрекетінің ғылыми зерттеулерінде оқыту және адамдарға психологиялық көмек көрсету сияқты іс-әрекетінің негізгі үш түрі бар.

Ғылыми зерттеулер теориялық және қолданбалы сондай-ақ диагностикалық деп жіктеледі. Психология бөліміндегі мұғалімдік іс-әрекет орта мектептен бастап жоғары білім мен магистрлік даярлыққа дейін білім беру жүйесінің барлық деңгейлерінде тәжірибеленеді. Психологиялық көмек көрсету психологиялық білім білімнің кейінгі дамуы мен оның әлеуметтік тұрғыда таралуымен шектелмейтін тәжірибелі психологиялық міндеттерді шешу үшін психологиялық теориялар мен әдістердің қолданылуын анықтайды. Дәл осы іс-әрекет кең мағынадағы практикалық психология деп аталады. Практикалық психология бұл психологияның пәні – психологиялық көмек көрсету, яғни психологтардың нақты адамға, оның проблемаларына, сұраныстарына, қажеттіліктеріне және т.б. бағытталған практикалық іс-әрекеті болып табылатын бір саласы.

Әлеуметтік жұмыста психологиялық кеңес өте маңызды. Адамдарды толғандырып жүрген мәселелерін шешуде, алдыңғы зерттеу нәтижелеріне негізделі отырып, ақыл-кеңес беру арқылы әлеуметтік психологиялық көмек көрсету. Психологиялық кеңес жайлары психологиялық кеңесті ұйымдастырып жүргізетін уақытты, тәсілдерді, құралдарды және соны атқаратын орнын, психолог-кеңесшінің клиентпен қарым-қатынас стилін т.б. ескере қамтиды. Психологиялық кеңес — қарастырылатын мәселелер сипатына қарай бөлінетін психологиялық кеңес берулердің әртүрлілігі. Әлеуметтік жұмыстағы психологиялық кеңес — психологиялық кеңес қызметкерлері үшін жасалынған жұмыс кестесі, психологиялық кеңес қызметкерлерінің атқаратын жұмыс түрлеріне қарай уақытқа бөлінуін жасау қажет.

Практикалық психологияны психологияның бір саласы деп есептелінеді. Алайда ол психологияның басқа салаларымен қатар тұрған әдеттегі тармағы емес. Өйткені, психологиялық ғылым салаларының көбісі дамуының нақты деңгейінде дербес тәжірибесіне ие болады. Қайсібір психологиялық пән өмірге жүйелі ықпал етуге қабілетті бола қалса, ол қосымша ретінде практикалық сегментке ие болады. Әлеуметтік және инженерлік психологияның, басқару психологиясының, жас ерекшелік психологиясының да өзіндік тәжірибесі бар. Психологияның әртүрлі салаларының сол барлық практикалық «сегменттерінің» жиынтығы практикалық психологияны құрайды. Практикалық психологияның пайда болуы бұл адамның проблемаларына қоғамдық қызығушылықтың өсуіне жауап және қазіргі заманғы психологияның оларды сәтті шеше алатынының дәлелі.

Сондай-ақ өмірмен шынайы қатынасу академиялық психологияда шешілмегендіктен практикалық психология көшіп, оның теориялық бөліміне құрайтын ерекше теориялық және әдістемелік проблемаларды тудырады. Осылайша адамдардың қызметтегі және өмірлік қиыншылықтарына қатысты білікті психологиялық көмек көрсетумен байланысты теориялық, әдістемелік және ұйымдастырушы проблемалардың кешені практикалық психологияның пәнін құрайды.

Кейде әлеуметтік психологтың кәсіби іс-әрекеті де солай аталады. Ол диагностиканы, психологиялық түзетуді, психотерапияны, психологиялық кеңес беруді қамтиды. Соңғы үш ұғым жиі бірін-бірі алмастырып отырады. Дегенмен олардың барлығы адамдарға ықпал етудің нақты формалары ретінде диагностикаға арқау етеді.

Қазіргі заманғы практикалық психологияда келесі бағыттар ерекшеленеді:

- Клиникалық психология (ең көне бағыт);
- Ұйымдастырушы психологиялық (басқарушы) кеңес беру;
- Жарнама, имидж және қоғаммен байналыс психологиясы,;
- Сот психологиялық экспертиза;
- Психологиялық операциялар сияқты арнайы бағыттар.

Клиникалық психология өз кезегінде дәрігерлік және дәрігерлік емес деп бөлінеді. Дәрігерлік психология (психотерапия) «кіші» психиатрияның бөлімі болып табылады. Олар дәрігерлік біліктілікке сәйкес психолог дәрігерлердің кіріспесіне еніп, невроздардың шеткі күйлер мен басқа да ауруларды емдеумен айналысады.

Дәрігерлік емес клиникалық психология ауру деп есептелмейтіндіктен дәрігерлік емдеу мекемелерінде көмек ала алмайтын адамдарға көмек көрсетеді.

«Психологиялық операциялардан» қалған бағыттарды атауынан ақ тануға болады. Бұл терминнің шығу тегі американдық әрі кәсіби психологтардың «психологиялық соғыс» іс-шарасын жоспарлауға қатысуын білдіреді.

Сонымен, практикалық психология бұл психологиялық пәндердің адамдардың өмірін жақсартудың мақсатында оның барлық қырларындағы міндеттерді шешу үшін теориялық психологияның қолданылуымен айналысатын топ; сондай-ақ ол негізгі теориялық пәндерге қарағанда қоғамның аса жоғары емес деңгейінде танымдық міндеттерді де шешеді.

Практикалық психология жеке даралық топтың (отбасылық, ұйымдастырушы) және жаппай (стратегиялық) деңгейлердегі проблемаларымен айналысады. Клиникалық психология көбінде адам мен отбасының проблемаларына бағдарланады. Адамның даралығы және оның мүмкіндіктерінің көрінуі мен кеңеюіне ықпал ететін әдістер оның пәні болып табылады.

Ұйымдастырушы психологияның (басқарушы) кеңес беру ең алдымен ұйымдарда туындайтын проблемаларды шешуге бағытталған. Мұнда клиникалық бағытқа қарағанда қызметке бағдар орын алады, алайда жеке тұлға да аса маңызды сфера ретінде назардан тыс қалмайды. Әлеуметтік психолог кеңесшілер адамдардың едәуір өнімдірек жұмыс істеп, оқуына көмектесетін амалдарды іздестіреді. Олар өндірістегі, көліктегі, медицинадағы, білім беру мекемелеріндегі, қоғамдық тәртіпті қорғау жүйесіндегі, әскери бөлімшелердегі, сайып келгенде адамдар тіршілік етіп, еңбектенетін қоғамдық өмірдің әртүрлі сфераларында пайда болып отыратын практикалық психологиялық проблемаларды шешеді. Олардың міндеті іс-әрекеттің тиімділігін арттырумен, әртүрлі сипаттағы ұйымдардың қызмет етуімен адамның дара қорларын жетілдіру мен қолданумен байланысты.

Тәжірибелеуші психологтар кәсіби тұрғыда қоғамға арнайы қызметтерін ұсынады: балалардың мектепке даярлығын анықтау, бизнесті, соның ішінде маркетинг пен жарнаманы психологиялық қамтамасыз ету, адамдардың топтық іс-әрекеттің әрқилы түрлерінде үйлесуін болжау. Олар саясаткерлер мен шаруа бастықтарына, дәрігерлер мен мұғалімдерге, милиция қызметкерлері мен архитекторларға, жол қозғалысын ұйымдастырушыларға және де шешім психологиялық факторлардың ескерілуін болжайтын әскери мәселелер бойынша ұсыныстар береді.

Практикалық психология теориялық психологиядан да ерекшелінеді. Теориялық (академиялық) психология психика бөліміндегі заңдылықтармен ғылыми деректерді анықтаумен, адамның ішкі әлемі мен адамдардың өзара қатынастардағы «картаның» ақтаңдақтарды анықтап, оның орнын толтырумен айналысады.

Оның мақсаты – адам жайында заңды сенімді білім алу. Психология саласындағы теориялық білімдер ұзақ уақыт бойы ешкімге керексіз болып, мамандардың тек шектеулі шеңберін ғана қызықтыруы мүмкін. Олардың қатарына практикалық психолог жатады: ол теориялық психологиялық білімдерге ие болып, оларды нақты өмірлік ситуацияны зерттеуде сәйкес ықпалдардың жоспары мен процедурасын құрастыруда қолдануы тиіс. Жалпыланған ғылыми теория бұл психологияға қарағанда сенімділігі тексерілетін практикалық психологтың ойлау тәсілі. Теорияда психологиялық көмек көрсетудің идеялары, ұйымдастырушы, өзекті ұстанымдары қамтылған. Сіз теорияны, әдістемелерді алып оларды тікелей клиентпен жұмыс барысында қолдансаңыз тәжірибені сөз етуге болады. Егер де сіздің әдістемелердің ауқымды қорыңыз әрі теория жайлы түсінігіңіз бар болса, сізді терапия мен кеңес берудің тәжірибесіне дайындығыңыз бар деп айтуға болады.

Сондай-ақ практикалық психология тек тәжірибелі емес, оны теориялық-тәжірибелі деп атауға болар еді, себебі оның өзіне тән әдістемелік негізі бар, әрі ол дербес теориялық зерттеулерді жүргізуді қамтиды.

Практикалық психологтың қызмет ететін аумағы бүкіл әлемді құрайды. Өйткені адамдар тіршілік ететін барлық жерлерде психологиялық қиындықтар туындайды. Бұл сферааның шекарасы тұтастай адамдар қоғамын қамтығанда жеке дара алынған тұлғадан түрлі типтегі және көлемдегі топтарға дейін ұласады.

Отбасынан бастап мектепке дейін және мемлекетаралық, ұлтаралық қатынастарда қоғамның әлеуметтік ұйымдасуының барлық деңгейлерінде психологтың қызметіне деген объективті қажеттіліктер туындайды. Психологиялық қиындықтардың тереңдігіне қарай, психологиялық қайсыбір елде даму деңгейіне байланысты, ұлттық дәстүрлерге және басқа да факторларға қатысты практикалық психологияның нақты салалары психологтың қызметін алуда. Көптеген әлеуметтік жұмыста психолог мамандар мен жұмыстар өте тығыз байланысты ол үшін оны ұстану және іске асыру міндетті болып табылатын өзіндік қағидалары мен талаптары анықталған. Әлеуметтік қызмет көрсететіндердің міндеттерін анықтайтын этикалық кодекстері бар. Әлеуметтік ықпал саласында адамдармен тілелей жұмыс жасайтындар үшін бұл нормалар елеулі шектеулер қояды. Әлеуметтік-психологиялық көмек беру, коррекция жүргізу және психотерапия элементтерін пайдалану психологтың этикалық қағидаларына сай жүруі керек. Кейде әлеуметтік жұмыста күрделі оқиғалар орын алса, оның ішінде, қабылдау барысында кеңес беруші клиентке ассоциалды әрекет жасауды ойлап отырғаны туралы мәліметтер түссе, әлеуметтік қызметкер баланың денесіне соққы мен жәбірлеудің іздерін түсірсе, немесе ата-ана өзінің тұйықтық көрсеткен жеткіншек баласына кеңес беру барысында рухани жарақаттағаны туралы мәлімет алса және т.б. өрескел мінез көрсетілсе, әлеуметтік қызметкер кәсіби жармсыз деп танылады. Кәсіби қағидалар мен талаптарды орындамау «әлеуметтік қызметкердің дипломынан, тәжірибеленуші құқығы мен өзінің кәсіби қызметінен босатылуына алып келуі мүмкін. Біздің елімізде «әлеуметтік қызмет көрсету енді ғана орын алып келе жатқандықтан бұл шарттар әлі толық заңдастырылған жоқ. Дегенмен кәсіби серіктестің заңдастырылған лицензиясын алып, әлеуметтік қызметкер ретінде қызмет көрсету тәжірибесі ұйымдастырылып келе жатқанымен байланысты рұқсат алу жолдары, әлеуметтік дайындықтың қалыптасқан жүйесі және т.б. сол секілді қажетті шарттары біртіндеп жүйелі салаға түсіп келе жатыр. Сондықтан Әлеуметтік жұмыста психологиялық кеңес беру, коррекциялық тренингтер ұйымдастыру шаралары біздің ортамызда маңызды орын алуда. Олардың қызметінде А.А. Бодалев, В.В. Столин, т.б. ұсынған этикалық талаптар мен қағидаларға сүйене отырып келесі басты қағидалар ұсынылған:

- ✚ қарым қатынас барысында клиентке тілектес болу.
- ✚ Клиенттің құндылықтары мен нормаларына бағыттану.
- ✚ Кеңес беруге тиім салу.
- ✚ Кеңес берудің анонимділігі.
- ✚ Жеке және кәсіби қатынастарды шектеу.
- ✚ Клиентті кеңес беру процесіне кірістіру.
- ✚ Әлеуметтік психологиялық кеңестен өтіп жатқандарға жауапкершілікті өз мойнына алдыру.
- ✚ Кеңес беруші мен клиент арасындағы қатынасты құру.
- ✚ Қарым қатынас барысында клиентке тілектес болу.

Бұл тұжырымдаманың негізінде клиентті қабылдау кезінде оның өзін қалыпты және ыңғайлы сезінуге бағытталған кәсіби әрекеттің тұтас кешені жатыр. Тілектестік қарым-қатынас әрекеттің жалпы қабылданған нормаларын сақтау арқылы шағымданушының мұқтажығын мұқият тыңдай білуді, қажетті психологиялық көмек көрсету мақсатымен әрбір адамды түсіну мен көмек беруге тырысуды қарастырады. Әр клиентті психологтың қуанышпен күтіп алуы, жағдайын сұрастыруы, клиенттің айтқан барлық шағымдары мен күдік тудырған мәселелерін мұқият тыңдауы және оның төркінін түсінуге тырысуы маманға деген сенім тудырады. Сондықтан кеңес алушыға, коррекциядан өтушіге тілектестік білдіру-негізгі талаптардың бірі болып табылады.

Әлеуметтік жұмыста клиенттің құндылығы мен нормаларына бағыттану. Бұл қағида бойынша әлеуметтік қызметкер өзінің жұмыс уақытында әлеуметтік ортада қабылданған нормалар мен ережелер ғана емес, клиентке құнды болып табылатын өмірлік қағидалары мен идеяларына бағытталуын ойластырады. Клиенттің өзінің құндылықтар жүйесіне сүйенгенде

ғана психологиялық кеңес беру арқылы оған тиімді ықпал етуге болады. Сондықтан кеңес беруші қиын болып отырған қарым-қатынасы және басқа жағдайы туралы шағымданып келген адамның мұқтажына терең түсініп, оның толық ашылуына мүмкіндік бермесе ол сырын аша алмай тұйықталып қалады, нәтижесінде кеңес беру ықпалының мүмкіндіктері де мүлдем іске аспайды. Клиент құндылықтарын қабылдап алып, оларды құрметтей отырып, қажетті сөздермен қуат берсе, кеңес беруші олардың өмір жолындағы кедергі болып тұрған жағдайлардан адамгершілік сақтап өтуіне ықпал ете алады.

Кеңес беруге тыйым. Кеңес беруге тыйым салуға негіз болатын себептер өте көп және алуан түрлі. Бәрінен бұрын, психологтың өмірлік және кәсіби тәжірибесінің таяздығы қандайболмасын басқаға кепілдендірілген кеңес беруге мүмкіндік бермейді. Әлеуметтік қызметкер кеңес беру барысында психологиялық тұрғыдан әрбір адамның өмірін толық түсінбесе ол белгісіз және алдын-ала болжанбайтын күйінде қалады. Оның үстіне, оң бере отырып әлеуметтік қызметкер клиенттің басынан өтіп жатқан оқиғаға жауапкершілікті толығымен өзінің мойнына алады. Бұл жағдай кеңес алушы тұлғаның шындыққа барабар қатынасын дамытуға ықпал жасауы да, жасамауы да мүмкін. Егер тәжірибесі таяз, әлі шеберлігі қалыптаспаған маман психологиялық кеңес барысында клиенттің проблемаларын шешуге ықпал ете алмаса, онда психолог өзін “туру” ұстанымына қояды. Бұл ұстаным клиенттің психологиялық жағдайын басқаруға, сол жағдайдан адамгершілікпен шығу жолын үйретуге мүмкіндік болмайды, сондықтан мұндай кеңес берудің зиян жағы басым болуы мүмкін. Клиент өз өмірін сараптап талдаудан, оны өзгертуге бастартып, өзінің басынан өтіп жатқан оқиғағанемқұрайлы қатынасының қалыптасуына лып келеді. Бұл жерде кеңесті іске асырудағы кез-келген сәтсіздік кеңес берушінің беделіне тері әсерін тигізіп, кеңес беруші сәтсіздіктің негізгі себебі ретінде бағаланады. Мұндай жағдай, әрине, клиенттің басынан өтіп жатқан оқиғалардағы өз рөлін түсінуге кедергі келтіреді. Сондықтан, психолог кеңес беруге шамасы келмейтінін басқа бұл туралы клиентке ашып айтып, кеңес бере алмайтынын мойындауы керек. Осындай жағдайларда кеңес беру жұмысын жалғастыруға толық тиім салынады.

Кеңес берудің анонимділігі. Әлеуметтік жұмыстарда психологиялық кеңес берудің негізгі шарты- оның анонимділігі, яғни құпиялығы. Бұл қағида бойынша клиенттің психологқа айтқан кез-келген ақпараты және психодиагностикалық зерттеу нәтижелері оның келісімінсіз ешқандай жеке тұлғаларға, қоғамдық немесе мемлекеттік ұйымдарға, оның ішінде туысқандарына немесе достарына айтылмайтындығына әлеуметтік қызметкер кепіл береді. Көптеген елдерде бұл ережеден туындайтын мемлекет заңында арнайы қарастырылған баптар бар. Барлық мәліметтер құпия сақталатыны туралы клиентке алдын – ала ескертіледі. Дегенмен, кей кездерде психологиялық зерттеу барысында клиенттің берген ақпараттарында оның біреудің өміріне қастандық жасап, қауіп туғызып тұрғаны туралы тиянақты мәлімет алған жағдайда бұл құпияны психолог пен бірге әлеуметтік қызметкер қажетті мекеме өкілдеріне жеткізуі қажет. Бірақ, әрине, бұл жағдайда психологтың өте абай болғаны және клиент мүддесін есепке алғаны дұрыс.

Жеке және кәсіби қатынастарды шектеу. Әлеуметтік қызметкер өз клиенттерімен достық қарым-қатынасқа өте отырып немесе өзінің достары мен жақын туыстарына кәсіби көмек көрсетуге тырысып, оларға жығылғаны, айтқанымен жүргені тәжірибесі мол және кәсіби шеберлігі қалыптасқан кеңесшілерде де кездеседі. “Өз Отанында пайғамбары жоқ” дегендей, әлеуметтік қызметкер өз туысқандарына психологиялық кеңес беру мақсатында кез-келген ұсыныстар мен әңгімелер жүргізуі оның кәсіби қызметі оңай бағасызданылатындыққа алып келеді., сонымен қатар басқа да көптеген себептер бойынша да бұл жолдың қиын жерлері бар.

Психотерапияда клиенттермен жұмыс жүргізу үшін маңызы өте зор екі негізгі ұғым бар: а) “тасымал”, яғни клиенттің психотерапевтке және оның өзінің қатынастарын, негізгі проблемалары мен шиеленістерін тасымалдай білуге бейімділігі. б) “контртасымал”, яғни психотерапевтің клиентке қатысты ішкі проблемалары мен шиеленістерін және өзінің белгілі

адамдармен қатынастарын жобалауға бейімділігі. Психоанализге З.Фрейд енгізген бұл ұғымдар бүгінгі күні психотерапияның түрлі бағыттарында кеңінен қолданылады. Олар кез-келген адам қатынастарында және психотерапия шеңберінде қалыптасқан арнаулы қатынастар адамның ішкі мұқтаждығы мен тілегінің ықпалында болғандығын білдіреді. Оның үстіне, тіпті кәсіби- психотерапевт те контртрансформалға “қарусыз” болды. әр жас маман өзінің контртрансформалын клиент проблемаларын сараптау мақсатында пайдалана білуін, түсінуін, өзгелерді басқару үшін және бірқатар басқа да жеке және тұлғааралық феномендерді анықтау үшін ол тәжірибелі мамандармен бірлесіп ұзақ жұмыс жүргізіп, жеке тұрға ерекшеліктерін талдауға үйренуі- міндетті талаптардың бірі. Бұл феномендер кеңес беру процесінде де түрлі деңгейде пайдаланылады. Бірақ арнайы дайындықтан өтпеген адам бұл күрделі құбылыстарды жүргізу ерекшеліктерін істеуі қиын.

Кеңес беруші клиенттің беделін сақтау үшін ол туралы жеткілікті мәлімет алуының қажеттілігін, мәліметтілігі аз болуымен байланысты толық көмек көрсетуі қиын екенін түсіндіруі керек. Бірақ мәліметтілік кейде кеңес беруші мен клиент арасында тығыз жеке қатынас орнатуға, олардың жақын адам ретінде бір-бірінің талаптары мен тілектерін қанағаттандыруына және кеңес беруші клиент проблемасын тиімді шешуге қажетті объективті ұстанымдарды сақтай алмайтынына алып келуі мүмкін. Басқа елдер тәжірибесінде клиент пен кеңес берушінің (психотерапевт пен клиенттің) тұлғааралық қатынасы орын алғанын оның ішінде төсек қатынасына түсуі анықталып, оның психотерапевт қызметінен босатылғаны жарияланған. Сондай-ақ бұл оқиғаға алуан түрлі көзқарастар болды. Бірақ, осы пікірталастардан жасалған қорытынды біреу: мүмкіндігінше жек қатынастарды болдырмаған жөн, ал егер осы жағдай орын алса психологтың өте абай болып, психолог кеңес беру немесе психотерапия процесін жүргізуді тоқтатуы керек.

Клиенттің кеңес беру процесіне кірістірілуі. Кеңес беру процесі тиімді болуы үшін, клиентті қабылдау кезінде ол өзінің проблемасы бойынша көтерілген әңгімеге кірістірілгенін сезініп, кеңес берушімен талқылаған мәселелердің барлығын эмоцияға шалыққан түрде қайтадан басынан өткеруі тиіс. Мұндай кірістірушілікті қамтамасыз ету үшін психолог өзінің диагностикалық әңгімесінің дамуын біртіндеп клиенттің басынан өткізген жағдайдың барлығын бір-бірімен ұштастырып, сол оқиға болған жағдаймен логикалық жағынан байланыстырып, талдаудың мғынасы шағынушыға түсінікті болатындай етіп жүргізуі керек. Себебі, талқылаған мәселелердің барлығы клиентке түсінікті және тыңдаушылардың қызығушылығын тудыратындай болмаса ол өз оқиғасын шешу үшін үлкен шыдамдылықпен оны сараптап, нәтижесінде осы жағдайдан шығу жолдарын белсене іздеуге кіріспейді.

Клиент қабылдау кезінде ол кенеттен толқып, тақырыпқа деген қызығушылығын жоғалтып, жалығып, іштей психолог пікірімен келіспей, болған жағдай туралы ешнәрсе айтқысы келмей қалатын кездері болады. Бұл жағдайда клиент оқиғаны соңына дейін түсіндіріп айтуда, себептерін талдап, түсіндіруге тырысып, әңгімелесуге оны мәжбүр етудің пайдасы жоқ. Мұндай кезде әлеуметтік қызметкер тақырып ауыстыра отырып, күнделікті болып жатқан, баршаға ортақ тақырыптарға ауыстырып, сол әңгіме барысында әлеуметтік қызметкер мен сөйлесуге қызығушылығын қайта шақырып, кейде әзілдесіп және басқа тәсілдердің көмегімен клиентті кеңес беру процесіне қайта кірістірген жөн. Зерттелінушінің қызығушылығын сақтағанда ғана оның психологиялық кеңеске деген оң көзқарасын жандандыруды қамтамасыз етуге, жағдайды дұрыстап алуға мүмкіндік туады.

Клиенттерге жауап кершілікті өз мойнына алдыру. Кеңес беру барсында клиенттің жауапкершілік локусы өзгелерден өзіне ауыстырылуы тиіс. Бұл міндетті шешпей қандай да бір нақты нәтижеге жету мүмкін емес. Тек қана адам өз басынан өтіп жатқан оқиғаларға өзінің жауапкершілігін сезінген кезде ғана ол өз басына қиындықтуғызған жағдайға өзі де кінәлі екенін мойындап, оны өзгертуге шынымен тырыса бастайды. Керісінше, кінәсін мойындамаған жағдайда ол айналасындағы адамдар тарапынан көмек пен жағдайды өзгертуді күтеді және талап етеді. Жауапкершілік локусын клиенттің өзіне аудару оңай

шаруа емес. Қабылдау барысында психолог жасай алатын нәрсе- бұл клиентке оның адамдармен қатынастары күрделі сипатта екендігін түсіндіріп, оны оң белгіге аударуға ықпал ететін жолдарын көрсету. Бұл жағдайда кеңес беруші өте маңызды нәтижеге қол жеткізеді, себебі адам өзінің оқиғаға жауаптылығын сезіне отырып, өз өміріде өзгерістер болуы үшін не істеу керектігі туралы өзі шешім қабылдайды. Әрине, бұл шешімді қабылдаудағы психологтың көмегі өте пайдалы.

Кеңес беруші мен клиент арасындағы қатынасты құру. И.В.Цзен, Ю.В.Пахалов, т.б. ғаламдар клиент пен психолог қатынасы ерекшеліктерін анықтауға төрт ұстанымды атап көрсеткен: теңдік, серіктестік, жоғарыдан төменге және төменнен жоғарыға. Әртүрлі жағдайларда кеңес беруші түрлі ұстанымдарды жетекші ретінде іріктеп алады. Бірақ кеңес беруде өте дәстүрлі болып ұстанымы мен клиентке қатысты серіктестік ұстанымдары табылады. Дегенмен бұл жағдайларда да бағыттаушы және анықтаушы рөл психологқа жүктеледі. Сондықтан осы позицияны толығырақ қарстыру керек.

Кеңес беру процесінде әлеуметтік қызметкер мен теңдік ұстанымы бойынша клиент өзін кеңес берушімен тең құқығы бар әріптес ретінде сезінсе, психологпен тең белсенділік көрсетіп, өнімді жұмыс істейді. Кеңес беруші клиент әріптесі ретінде бағалап, оның өмірінде орын алған оқиғалар мен жағдайлар бойынша оны жазғырмайтындықтан клиенттің өзі туралы қандай да бір ақпаратты жасыруға негізі жоқ болады. Теңдік ұстанымы бойынша кеңес берушінің өзі де клиентпен қарым-қатынас жасау барысында ешқандай басымдық, білгірлік көрсетпейді. Бұл жағдай маманның қаншалықты беделді екенін, қаншалықты берік ұстанымда болғанын, олардың білімнің, іскерлігінің және клиент сөздерін талдауына соншалықты көп ынта қоятынын көрсетеді де, оған сенім арта түседі. Әрине, теңдік ұстанымда болу арқылы кеңес беруші ұтып қана қоймай оның жоғалтатыны да бар: себебі “жоғарыға” ұстанымында болған беделдімен клиент көбірек есептеседі, оны ешқандай сынамастан ұйып тыңдайды. Көптеген сеанс беретін гипнотизерлер табысының құпиясы осы қарсылықсыз беделде. Гипнотизердің ұстанымымен даңқы оларда тиімді ықпалын қамтамасыз етеді. Ал психологиялық кеңес беру үшін қабылдау кезінде психологтың ұстанымы мен мінез-құлқын өзгеріссіз нәрсе ретінде көрсетуге болмайды. Жоғары кәсіби маман қажет жағдайда өзінің білімі мен беделіне сүйене отырып бір жағдайда “жоғарыға” ұстанымын ұстанады, ал келесі жағдайда клиенттің өзіндік бағасын көтеруге, оның білімі мен беделін атап көрсетуге ұмтыла отырып “төменге” ұстанамын ұстанатын актер болып келеді.

Әдебиеттер тізімі:

- 1.Абрамова Г.С. Практическая психология. –М.,1997
2. Весник образования.-М.,1995.№7.
3. Немов Р.С. Психология.-М., 1995.
- 4 Овчарова Р.В. Технологии практического психолога образования.-М.,2000
5. Леви Т.С.Психолог и педагогический коллектив. –М.,1995.
- 4.Кошчо Й. Служба психологической консультации. Вопросы психологии.1984
- 5.Меновщиков В.Ю. Введение в психологическое консультирование. М.,2012
- 6.Обозов Н.Н. Психологическое консультирование.СПб.,2016.

МУҒАЛІМНІҢ КӘСІБІ ӨЗІН-ӨЗІ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ ФАКТОРЛАРЫ МЕН ШАРТТАРЫ

Өзін-өзі тану процесі көп уақытты қажет етеді және ұзақ уақыт бойы адам өмірінде орын алуы мүмкін. Сонымен қатар, өзін-өзі жүзеге асыратын адамның қандай ортада екендігі және оның қызметі мен мінезінің ерекшеліктері үлкен мәнге ие. Осыған байланысты өзін-өзі жүзеге асырудың факторлары мен шарттары мәселесі ерекше қызығушылық тудырады, ол бүгінде мұғалім кәсіби өзін-өзі жүзеге асыра алатын ортаны қалай құру туралы және осы үдерісінде оның рөлі қандай деген сұраққа нақты жауап таба алмайды.

Кейбір зерттеушілер компаниясының жаңа биотехнологиялық өнімдері жалғастыруға мүмкіндік бермейді. Мысалы, Д. А. Леонтьев әр адам «адамзаттың тарихи жинақталған рулық қабілеттерінен асып түсетін және осы рулық қабілеттерді байыта алатын» маңызды күштерді дамыта алмайды деп сенді [1]. А. Маслоу мен К. Роджерс өзін-өзі тану қабілеті бастапқыда адамға тән және бәрі бірдей емес деп санайды.

Соңғы зерттеулер өзін-өзі танудың бірқатар ерекшеліктері бар, оның ішінде оның әртүрлі деңгейлері мен дәрежелері бар екенін және өзін-өзі танудың белгілі бір деңгейіне жету оның пайда болуының негіздері мен алғышарттары болып табылатын белгілі бір факторлар мен жағдайлар болған кезде мүмкін болатындығын көрсетеді.

Қолда бар әдебиеттерді талдау көрсеткендей, әртүрлі авторлар мәселенің әртүрлі аспектілерін қарастыра отырып, өзін-өзі танудың әртүрлі жағдайларын ажыратады.

С. А. Милькова жеке тұлғаның өзін-өзі тануының келесі шарттары анықталды: белсенділік (трансформация); өзін-өзі тану мақсаттарын, өмірлік мақсаттарды өмірдің жоғары мәні, өмірлік бағдарлар, мінез-құлық мотивтері ретінде түсіну; мағыналылық (рефлексия); іс-әрекетке оң көзқарас; шығармашылық; өзін-өзі дамыту, өзін-өзі анықтау, өзін-өзі тәрбиелеу қабілеті; позитивті «мен-тұжырымдама»; барабар өзін-өзі бағалау және талаптар деңгейі [2]. Бұл көзқарас біз қарастыратын мәселенің жеке және психологиялық аспектісін қарастырады. Бұл аспект, сөзсіз, ерекше маңыздылықты білдіреді, өйткені өзін-өзі тану мүмкіндігі мұғалімнің жеке сипаттамаларына, сондай-ақ оның қызметіне байланысты.

М. И. Ситниковада [3] біз мұғалімнің өзін-өзі тануының психологиялық-педагогикалық жағдайларын табамыз, олар кәсіби және педагогикалық өзін-өзі тану мәдениетін қалыптастыруға ықпал ететін жеке қасиеттер мен педагогикалық құбылыстарды білдіреді. Мұндай шарттарға: саналы өнімді кәсіби өзін - өзі танудың қалыптасуы; оқытушының мен-ЖОО-ның кәсіби және мәдени-білім беру ортасымен диалогтық өзара іс-қимылы; өзін-өзі жүзеге асырудың балама жолдары мен тәсілдерін еркін таңдау; педагогикалық қызметтегі креативтілік жатады; өзін-өзі танудың жеке стилі; өзін-өзі реттеу және рефлексия қабілеті.

М. И. Ситникова сонымен қатар университет оқытушысының кәсіби-педагогикалық өзін-өзі жүзеге асыру мәдениетін қалыптастырудың ұйымдастырушылық-педагогикалық жағдайларын атап өтеді: оқытушының кәсіби-педагогикалық өзін-өзі жүзеге асыру мәдениетін қалыптастыру стратегиясын жобалау және Университеттің жұмыс тәжірибесіне енгізу; оқытушыны кәсіби-педагогикалық өзін-өзі жүзеге асыру мәдениетіне оқытудың университет ішлік жүйесін құру; оқытушының кәсіби өсуі үшін қажетті ақпараттық ресурстарға қол жетімділігін оңтайлы қамтамасыз ету; оқытушыны университеттің мәдени және білім; оқытушыға кәсіби-педагогикалық өзін-өзі жүзеге асыру мәдениетіне қатысты эмоционалды позитивті сақтауда басқарушылық көмек көрсету; оқытушыны университеттің инновациялық қызметіне қосу.

Педагогті кәсіби-педагогикалық өзін-өзі жүзеге асыру мәдениетіне оқыту жүйесін құру біз үшін ерекше қызығушылық тудырады. Бұл процесс өте күрделі және нақты ойластырылған теориялық базаны қажет ететіні анық, сонымен қатар, біздің ойымызша, бірқатар диагностикалық зерттеулерді қамтуы керек. Мұғалімді өзін-өзі тануға дайындамас

бұрын, оның жеке басы мен іс-әрекетінің ерекшеліктерін анықтау қажет. Сонымен қатар, мұғалімнің өзін-өзі жүзеге асыруына үйрету көбінесе жеке сипатта болуы керек. Бұл жағдайда белгілі бір қызмет жағдайлары мен белгілі бір адамның өмір жолының ерекшеліктерімен байланысты өзін-өзі тану процесінің сызықтық емес және болжанбайтындығын ескеру қажет.

Жоғарыда келтірілген жағдайларға сүйене отырып, психологиялық және жеке көзқарастардан, мотивтер мен қабілеттерден басқа, білім беру ортасы мұғалімнің өзін-өзі тану процесіне үлкен әсер етеді деп қорытынды жасауға болады. Демек, білім беру мекемелерінің алдында мұғалімнің тиімді кәсіби өзін-өзі жүзеге асыруына ықпал ететін жағдайлар жасау міндеті туындайды.

С.И. Кудиновтың тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруының полисистемалық моделіне сәйкес, тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруының негізгі шарттарына Әлеуметтік және психологиялық ғана емес, педагогикалық, психоэкологиялық және психофизиологиялық жағдайлар да жатады [4]. Психоэкологиялық жағдайлар радиацияның жоғарылауы, ауаның ластануы, сапасыз ауыз су, қолайсыз температура және басқалар сияқты адам психикасына экологиялық факторлардың әсерімен байланысты. Осындай факторларға байланысты адам агрессивті мінез-құлықты, өмірлік тонустың төмендеуін, психологиялық белсенділікті, депрессияны және жеке тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруына теріс әсер ететін басқа да жағымсыз процестерді көрсете алады. Ғалымның пікірінше, тұлғаның өзін-өзі тануының сәттілігіне ықпал ететін психологиялық жағдайларға психикалық танымдық процестер, жеке қасиеттер және психоэмоционалды күйлер жатады. С. и. үшін үлкен маңызы бар. Кудинова адамның кез-келген салада сәтті өзін-өзі тануының алғышарты болып табылатын анатомиялық және физиологиялық ерекшеліктерді, сондай-ақ жүйке жүйесінің қасиеттері мен темперамент қасиеттерін ұсынады. Педагогикалық жағдайлар білім беру және оқыту жүйесінде қалыптасады және жеке тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруының жүйелік негіздері болып табылады. Әлеуметтік жағдайлар жүйесіне қатысушылардың жеке тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруына ықпал ететін немесе кедергі келтіретін әлеуметтік-рөлдік ұстанымдарын қамтамасыз ететін әлеуметтенудің әртүрлі институттары кіреді.

Осылайша, мұғалімнің жеке басының өзін-өзі жүзеге асыруы туралы айтатын болсақ, адамның психологиялық жағдайына ғана емес, сонымен бірге оның жалпы әл-ауқатына, оның ішінде физикалық денсаулығына әсер ететін барлық факторлар мен жағдайларды ескеру қажет.

Интеллект адамның өзін-өзі тануының шарты ретінде ерекше қызығушылық тудырады. В. А. Якуниннің пікірінше, интеллект педагогикалық іс-әрекеттің сәттілігін анықтайтын маңызды фактор болып табылады [5]. Интеллект мұғалімнің іс-әрекетінің барлық дерлік түрлерін жүзеге асыруда шешуші рөл атқарады (болжау, жобалау, конструктивті, рефлексивті және танымдық). Оның гностикалық (танымдық) қабілеттері – ақпаратты алу, өңдеу және пайдалану қабілеттері мұғалімнің зияткерлік қабілеттерінің даму деңгейіне байланысты.

Н. Н. Никитина ақыл-ойды дамыған ойлауға дейін азайтуға болмайды деп санайды. Бұл күрделі және көп деңгейлі білім, қоршаған әлем туралы білімді ғана емес, сонымен қатар әртүрлі жағдайларда шешім қабылдауды, олардың мінез-құлқын басқаруды қамтамасыз ететін психикалық процестер жүйесі. Осыған сүйене отырып, ойлау қабілетінің болуы педагогикалық шеберліктің жоғары деңгейін қамтамасыз етпейді. Көбінесе теориялық ойлау қабілетімен ерекшеленетін мұғалімдер практикалық педагогикалық мәселелерді шеше алмайды және педагогикалық өзара әрекеттесудің тиімді жолдарын таба алмайды. «Мұғалімнің педагогикалық ойлауында зияткерлік, эмоционалды және ерікті қасиеттердің ішкі бірлігі ашылады» [6].

Біз жеке тұлғаның өзін-өзі тану процесіне әсер ететін факторларға жүгінеміз. Р. А. Зобов пен В. Н. Келасьев осындай факторлардың екі тобын анықтады. Бірінші топ-адамға тәуелді факторлар. Оларға құндылық бағдарлары, өзін – өзі құруға дайын болу, ойлаудың

икемділігі, ерік-жігер және т.б. факторлардың екінші тобы-адамға тәуелді емес. Бұл әлеуметтік жағдай, өмір сүру деңгейі, материалдық қауіпсіздік, бұқаралық ақпарат құралдарының адамға әсері, экологиялық жағдай [7].

Рефлексия мұғалімнің кәсіби-педагогикалық белсенділігін ынталандыратын фактор ретінде үлкен қызығушылық тудырады. Көптеген ғалымдардың пікірінше, рефлексия адамның экзистенциалды саласына енеді және кәсіби және жеке даму жолындағы қозғаушы күш болып табылады. Педагогикалық рефлексия мұғалімнің өзін және педагогикалық қызметін түсінуге бағытталған.

Н. В. Ключева педагог қызметінің әлеуметтік-психологиялық қамтамасыз етілуін зерттей отырып, мұндай қамтамасыз етудің перспективалық тәсілдерінің бірі құндылық-рефлексиялық тәсіл болып табылады деп санайды. Бұл тәсілдің мәні «мұғалімнің кәсіби-педагогикалық іс-әрекеттің құндылық-семантикалық негіздерін түсінуі, түсінуі және қалыптастыруы үшін жағдай жасау, кәсіби іс-әрекеттің мақсаттары мен міндеттерін және оларға қол жеткізу әдістерін құру, сондай-ақ оның іс-әрекетінің негізінде жатқан құндылықтарды мінез-құлық деңгейінде жүзеге асыру болып табылады. оқу орнында әлеуметтік ұйым ретінде» [8].

Осылайша, рефлексия мұғалімнің жеке басының кәсіби өзін-өзі тануында ерекше мәнге ие, өйткені ол мұғалімге өзінің кәсіби-педагогикалық қызметінің құндылық компонентін қалыптастыруға, түсінуге және түсінуге мүмкіндік береді.

Қазіргі заманғы білім берудің инновациялық және интеграциялық процестері жағдайында мұғалімнің тұлғасы мен қызметіне жаңа талаптар қойылады. Кәсіби-педагогикалық қызметке әр түрлі жұмыс түрлері (білім беру, тәрбие, әдістемелік, ғылыми) кіретіндігімен қатар, мұғалім үнемі осы іс-әрекеттегі өзгерістерге бейімделуі керек, бұл өзін және қоршаған ортаны түсіну қабілетін, практикалық іс-әрекетте өзін-өзі жетілдіруге дайын болуды талап етеді. Осы себепті рефлексия мұғалімнің кәсіби өзін-өзі жүзеге асыру процесінің құрылымындағы маңызды және қажетті компонент деп болжауға болады.

Мұғалімнің өз қызметіне шығармашылық көзқарасы маңызды орын алады. Шынында да, шығармашылық күш-жігердің нәтижесінде түсінудің мүлдем жаңа деңгейіне-рефлексия деңгейіне қол жеткізуге болады, бұл өз кезегінде мұғалімнің шығармашылық ойлауын қалыптастырудың кілті болып табылады. Мысалы, И.Н. Семенов, О. В. Усачеваның айтуынша, рефлексияны шығармашылық ойлаудың жүйе құраушы факторы ретінде қарастырады, ол тұлғаның мағыналық ұйымдастырылуын, өзін-өзі реттеуін, сонымен қатар өзін-өзі жүзеге асыруы мен өзін-өзі дамытуын қамтамасыз етеді [9].

Шығармашылық ойлау мұғалімге өзін-өзі тану процесінде әдеттегіден тыс шығуға мүмкіндік береді, жаңа бастамаларға мүмкіндік береді, шектеулі көзқарастар мен туындайтын қайшылықтарды жеңуге мүмкіндік береді. Бұл шынайы жеке өсуге және өзін-өзі жүзеге асырудың жоғары деңгейіне ықпал ететін шығармашылық ойлау.

Әдебиеттер тізімі:

1. Леонтьев, Д.А. Самореализация и сущностные силы человека // Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии / Под ред. Д.А. Леонтьева, В.Г. Щур. – М., 1997. – С. 156-176.
2. Мулькова, С.А. Типы самореализации личности преподавателя в педагогическом общении: дис. ... канд. псих. наук: 19.00.07 / С.А. Мулькова. – Москва, 2003. – 205 с.
3. Ситникова, М.И. Формирование культуры профессионально-педагогической самореализации преподавателя высшей школы: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / М.И. Ситникова. – Белгород, 2008. – 406 с.

4. Кудинов, С. Самореализация как системное психологическое образование [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tgu-www.woa/wa/Main?textid=2092&level1=main&level2=articles>
5. Якунин, В.Я. Педагогическая психология. – М.: Полиус, 1998. – 639 с.
6. Никитина, Н.Н., Железнякова О.М., Петухов М.А. Основы профессионально-педагогической деятельности. – М.: Мастерство, 2002. – 288 с.
7. Зобов, Р.А., Келасьев, В.Н. Самореализация человека: введение в человекознание. – СПб.: СПбГУ, 2001.
8. Ключева, Н.В. Социально-психологическое обеспечение деятельности педагога (ценностно-рефлексивный подход): дис. д-ра псих. наук: 19.00.05 / Н.В. Ключева. – Ярославль, 2000. – 322 с.
9. Усачева, О.В. Рефлексия как средство формирования профессиональной компетентности будущего учителя иностранных языков // Вестник ТГУ. Вып. 6 (62). – 2008. – С. 235-242.

АКАДЕМИЯЛЫҚ ҰТҚЫРЛЫҚ ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУДІ ИНТЕРНАЦИОНАЛДАНДЫРУ

Навий Л.Н. п.ғ.к., профессор, Негметова А.Б.
Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.
aika-98_17@mail.ru

Жоғары білім беруді интернационалдандыру кәсіптік білім беру бағдарламаларын әзірлеу және іске асыру, әлемдік коммуникациялық желілерге қол жеткізуді қамтамасыз ететін ғылыми және оқу-әдістемелік ақпараттың ұлттық банктерін құру бойынша халықаралық күш-жігерді біріктіруді көздейді[1].

Жаһандану үрдістері, ақпараттық-коммуникациялық технологиялардағы революция, білімге негізделген экономика жағдайында әлемдік еңбек нарығының қалыптасуы ХХІ ғасырдың мамандарына жаңа талаптар қалыптастырады. Біріншіден, бұл талаптар әлемдік экономикаға интеграцияланған өндіріс үшін мамандар даярлау сапасын жақсартуға байланысты[2].

Нәтижесінде қазіргі қоғам жағдайында нақты білім беру жүйесін құру қажеттілігі туындайды, оның аясында болашақ маман еңбек нарығында мобильді мінез-құлықты қамтамасыз ететін білімді игеріп қана қоймайды, сонымен қатар өзінің кәсіби қызметінің жеке стратегиясын жасауға, сәтті бейімделуге және өз әлеуетін жүзеге асыруға мүмкіндік беретін құзыреттерге ие болады[3].

Бұл жағдайда студенттер мен оқытушылардың академиялық алмасу бағдарламаларына, халықаралық жобаларға қатысуға, сондай-ақ шетелде білім алуды жалғастыруға қызығушылығының артуы байқалады. Сонымен қатар, бүгінде республикада кеңінен таралған шетелдік технологияларды, материалдарды пайдалану маманнан қазақстандық ЖОО бағдарламасынан тыс белгілі бір білімді талап етеді. Егер түлек академиялық алмасу бағдарламаларына қатысып, шетелде оқу кезінде бейінді өндірісте болса, онда ол мамандығы бойынша жұмыс істеу кезінде аз қателіктер жібереді.

Академиялық ұтқырлық маманның жалпы ой-өрісін де, мәдениетаралық құзыретін де кеңейтуге мүмкіндік береді. Шетелде оқу, басқа елдің дәстүрлерін, университеттің құндылықтары мен корпоративтік мәдениетін зерттеу сіздің университетіңіздегі өз мәдениетін, әдет-ғұрпы мен дәстүрін, білім сапасын басқаша қарауға мүмкіндік береді. Сыртқы көзқарас стереотиптерді бұзады, қайшылықтарды күшейтеді. Шетелде қазақстандық білім беруді ұсына отырып және әртүрлі оқу мәдениеттерін салыстыра отырып, өз елінде

көптеген жағымды және лайықты бейімделуді таба отырып, шетелдік тәжірибені сыни тұрғыдан бағалаудың бірегей мүмкіндігі пайда болады. Академиялық алмасуға қатысушылар жинақталған білімдері мен алған әсерлерімен өз университетіне орала отырып, оның корпоративтік мәдениетінің оң өзгерістеріне әсер етеді, халықаралық ынтымақтастықтың рөлін арттырады[4].

Академиялық ұтқырлық - қазақстандық жоғары оқу орындары мен ғылымның халықаралық білім беру кеңістігіне кірігу үдерісінің маңызды жақтарының бірі. Болон процесі аясында академиялық ұтқырлық мәселесіне үлкен мән беріледі. Көптеген елдердің үкіметтері мен Еуропалық ұйымдар жоғары оқу орындарының, елдің, бүкіл еуропалық білім берудің бәсекеге қабілеттілігінің өсуі, бірыңғай еңбек нарығын және тұтастай еуропалық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін дамыту үшін оның негізгі рөлін түсіне отырып, академиялық ұтқырлықты дамытуды қарқынды қолдайды. Жоғары мектептің халықаралық ынтымақтастығы саласындағы академиялық ұтқырлықты тек әртүрлі елдердің оқу орындарының студенттері мен оқытушыларымен алмасу жүйесімен байланысты нақты іс-әрекеттерге, технологиялар мен механизмдерге төмендетуге болмайды. Сарапшылар іс жүзінде интеллектуалды ілгерілеудің, ғылыми және мәдени әлеуетпен, ресурстармен, оқыту технологияларымен алмасудың күрделі және көп жоспарлы процесі орын алғанын атап өтті. Студенттер мен оқытушылардың академиялық ұтқырлығын ынталандыру олардың халықаралық білім алмасу процесіне қатысуы есебінен білім беру мен зерттеу сапасын арттыруға алып келеді. Академиялық ұтқырлықты және халықаралық жоғары оқу орындары арасындағы ынтымақтастықты дамыту бірлескен зерттеу жобаларын, студенттер мен оқытушыларға арналған алмасу бағдарламаларын, шетелдік студенттерге арналған арнайы бағдарламаларды ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Халықаралық ынтымақтастық жоғары білім берудің әлемдік жүйесін дамытудың қуатты тетігі болып табылады. Әр түрлі елдерде мамандарды даярлау деңгейлерін теңестіру, халықаралық ынтымақтастықты нығайту және жоғары білім беру саласындағы тең құқықты әріптестікті дамыту, оң халықаралық тәжірибені алу арқылы өзара байыту, сондай - ақ академиялық ұтқырлықты ынталандыру, оның ішінде халықаралық қорлардан қаржыландыру арқылы ынталандыру-осының бәрі үйлестіру ЖОО-ның халықаралық бөлімдеріне жүктелген міндеттер болып табылады.

Өкінішке орай, ТМД елдерінің көптеген университеттерінде халықаралық бөлімдердің рөлі әлі күнге дейін бағаланбайды, ал осы бөлімдерде жұмыс істейтін қызметкерлер саны екі-үш адамнан аспайды. Ал дәл осы халықаралық бөлімге білім беру бағдарламаларын үйлестіру; ЖОО бөлімшелеріне халықаралық жобаларды іске асыруда, оның ішінде шетелдік әріптестермен тікелей байланыс жасау арқылы жәрдемдесу; халықаралық іс-шараларды (конференциялар, семинарлар, кеңестер, дөңгелек үстелдер, көрмелер, презентациялар) ұйымдастыру сияқты маңызды функциялар жүктелген; жоғары оқу орындары арасындағы ынтымақтастық, мәдени алмасулар шеңберінде делегацияларды қабылдау және іс сапарға жіберу; жоғары оқу орны сайтының ағылшын тіліндегі нұсқасын дайындау және т.б.

Қазіргі заманғы университеттердің көпшілігі халықаралық қызметке қатысады, бірақ бұл, әдетте, интернационализацияның қарапайым деңгейі. Жоғары білім беруді интернационалдандырудың неғұрлым жоғары деңгейінде халықаралық құрамдас бөлікті жоғары оқу орындарының білім алуына, зерттеуіне және қоғамдық қызметіне жүйелі түрде интеграциялау процесі ретінде қарастыруға болады. Бұл тұрғыда ТМД-ның көптеген университеттерін шын мәнінде халықаралық деп санауға болмайды. Өйткені, интернационализация - бұл университет өмірінің әртүрлі аспектілерін қамтитын терең жан-жақты процесс.

О. Грауман, м.н. Певзнер және А. Г. Ширин интернационализацияның бірнеше деңгейлерін ажыратады. Бірінші деңгей халықаралық мәдени және білім беру байланыстарын қамтиды. Бұл деңгейде серіктестердің өзара әрекеті тек нүктелі түрде жүзеге

асырылады, жүйенің тұтастығы жоқ. Интернационалдандырудың бірінші деңгейі оқытушылардың академиялық ұтқырлығын, шетелдік мамандарды шақыра отырып, халықаралық форматтағы іс - шаралар-форумдар, конференциялар, семинарлар, мастер-класстар өткізуді көздейді. Екінші деңгейдегі интернационалдандыру бірлескен ғылыми зерттеулер жүргізуді, шетелдік студенттерді оқытуды, жаңа педагогикалық технологияларды, ағылшын тіліндегі бағдарламаларды әзірлеуді көздейді. Үшінші деңгейге ұзақ мерзімді шарттық қатынастарды, желілік өзара іс-қимылды, дипломдарды өзара тануды және жобалау-гранттық қызметке бірлесіп қатысуды қамтитын стратегиялық әріптестік жатады[5].

Академиялық ұтқырлықтың экономикалық компонентінің де маңызы аз емес. Қазіргі уақытта батыста білім беру жоғары табысты бизнес ретінде қарастырылады және білім беру провайдерлері үшін қызмет көрсету, жеке және мемлекеттік мекемелер, шетелдік студенттер қосымша табыс көзі болып табылады[6].

Әлемнің жетекші жоғары оқу орындары назар аударатын академиялық ұтқырлықтың тағы бір маңызды аспектісі – бұл ел экономикасына ықпал ететін ұзақ мерзімді әсер. Кейін елде қалған студенттер еңбек нарығына айтарлықтай әсер етеді: халықаралық студенттердің ұтқырлығы жоғары білікті иммигранттармен толықтырудың маңызды арнасы болып табылады. Мұны Австралияда, Ұлыбританияда, Канадада, Чехияда, Францияда жүргізілген зерттеу нәтижелері дәлелдейді[7].

Халықаралық академиялық ұтқырлықтың айтарлықтай өсуі 1990-шы жылдардың аяғы мен 2000-шы жылдардың басында, Қытай мен Үндістан сияқты ірі елдерде орын алды, әсіресе ағылшын тілінде білім алу өте беделді болды. ЮНЕСКО зерттеулеріне сәйкес, жеке тұлғаларды, экономика мен қоғамды білім деңгейінің жоғарылауына ынталандыру барлық жастағы адамдардың оқу іс-әрекетінің әртүрлі салаларына көбірек қатысуға әкеледі [8].

Болон процесі Еуропадағы халықаралық студенттік ұтқырлықтың өсуіне айтарлықтай әсер етті. Болон процесінің басты мақсаттары еуропалық жоғары білімнің бәсекеге қабілеттілігін арттыру, студенттердің академиялық ұтқырлығын көтермелеу кіреді. Сарапшылар Болон процесі Еуропаны неғұрлым тартымды етеді деп санайды. Жоғары білімнің өзегі ретінде "еуропалық" білім жарияланды. Халықаралық академиялық ұтқырлық студенттерге белгілі оқу орындарына қол жеткізуге мүмкіндік бере отырып, таңдалған зерттеу саласында "еуропалық" білім беруге арналған. 2009 жылғы 28-29 сәуірде Левенде қол қойылған коммюникеге сәйкес «студенттердің ұтқырлығы ғылыми бағдарламалардың сапасын жақсартады, академиялық және мәдени интернационализацияға ықпал етеді. 2020 жылы Еуропалық түлектердің кем дегенде 20% және Болон процесіне қатысушы елдер шетелде оқитын болады».

Академиялық ұтқырлық бағдарламасы туралы университеттік және академиялық әлемдік қауымдастық белсенді талқылауда. 2014 жылы маусымда Германияда (Mainz University) "Академиялық ұтқырлық – интернационалдандырудың сын-қатерлері" атты конференциясы өтті, оның шеңберінде университеттің ХХІ ғ. бәсекелестік көкжиегі, мәдениетаралық коммуникация, жоғары білімнің көші-қоны және интернационалдандыру және басқа да мәселелер талқыланды. Ұлыбритания, Германия, Жаңа Зеландия, Финляндия, Франция академиялық интернационалдандыру және ғылыми мансап, әлеуметтік және гуманитарлық ғылымдар шеңберіндегі ұтқырлықты зерттеу нәтижелері, студенттік өмірдің мәдени аралық мәселелері және оларды шешу стратегиялары туралы көптеген пікірлер айтылды.

Ғалымдар тағы бір маңызды ерекшелікке назар аударды академиялық ұтқырлық бұл - мәдени және коммуникациялық стратегия. Егер посткеңестік білім беру жүйесінде академиялық ұтқырлықтың негізгі проблемасы білім беру бағдарламаларын сәйкестікке келтіру болып жарияланса, яғни технологиялардың бейімделуі туралы қамқорлық көрінеді, онда әлемнің жетекші жоғары оқу орындары жеке тұлғаның білім беру орталығына дұрыс

бейімделу мәселелерін шешуге көшеді, өйткені қазіргі әлемде бұл маңызды мақсаттардың бірі[9].

Осылайша, студенттердің академиялық ұтқырлығы жеке тұлғаның әлеуметтік ортаға бейімделу және оны өзгерту, жеке және іскерлік қабілеттерін дамытуға ықпал етеді, халықаралық байланыстар, сонымен қатар кәсіби құзыреттілік көрсете отырып, белгілі бір қызмет түріне деген қажеттілікті жүзеге асырады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Рябов, Л.П. Инновационные процессы в системах высшего образования / Л.П. Рябов // Образовательная политика. - 2006. -№7. – С.41-47.
2. Симкин, В.Н. Современные языки: изучение, обучение, оценка. Общеввропейская компетенция / В.Н. Симкин // Иностранные языки в школе. – 1998. -№3. – С.82-84.
3. Нужнова, С.В. Формирование готовности к профессиональной мобильности // Высшее образование в России. – 2009. - №6. – С.152-156.
4. Зиятдинова, Ю.Н. Сравнительный анализ изучения межкультурной коммуникативной компетенции в России и за рубежом / Ю.Н. Зиятдинова, Е.В. Волкова // Вестник Казан. технол. ун-та. – 2010. -№12. –С.159-163.
5. Грауманн, О. Новая идентичность вуза в условиях интернационализации образования / О. Грауманн, М.Н. Певзнер, А.Г. Ширин // Высшее образование в России. -2009. -№6. –С.123-131.
6. How Are University Students Changing? [Electronic resource] // Education indicators in focus. 2013. № 15. Access mode: <http://www.oecd-ilibrary.org/education/education-indicators-in-focus>.
7. Suter B. Study on Admission and Retention Policies towards Foreign Students in Industrialized Countries [Electronic resource]: report / B. Suter,
8. M. Jandl // Comparative Study on Policies towards Foreign Graduates / International Center for Migration Policy Development. Vienna, 2006. Access mode:http://www.acvz.org/publicaties/S_VS15_ENG.pdf.
9. Teaches for tomorrow's schools [Electronic resource]: Analysis of the world education indicators: report. Access mode: <http://www.uis.unesco.org/Library/Documents/wei01-en-execsum.pdf>
10. Students on the Move [Electronic resource]: The Future of International Students in the United States: report // ACE IssueBrief. 2006. Oct. Access mode: <http://www.acenet.edu/news-room/Documents/IssueBrief-2006>

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННИҢ ӨМІРІ МЕН ЕҢБЕКТЕРІНІҢ ТӘРБИЕЛІК МӘНІ.

Навий Л.Н., п.ғ.к., профессор м.а., Сейткасымова Н.С., магистрант.

liza281073@mail.ru, nazgul.seitkassymova@gmail.com.

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев сөзінде: «Білімдіден шыққан сөз талаптыға болсын кез» деп ұлы Абай айтқандай, ұстаз әрқашан ілім мен ізгілікті алға қоятын тұлға. Ұстазсыз адам болмайды. Бәріміз де кезінде мұғалімнің тәлімін алып, білімін үйрендік. Сондықтан болашаққа жол сілтейтін мұғалімнің еңбегін лайықты бағалау – өте маңызды міндет. Тарихы терең дәстүр сабақтастығы ұлттық тәрбие арқылы беріледі» [1]

деп айтқан болатын. Сондықтан, педагогтың басты бағыты оқыту, білім беру, тәрбиелеу болып табылады. Осыған орай, қазақ педагогикасының негізін қалаушыларының бірі демократ-ағартушы, қоғам қайраткері, ғалым Ыбырай Алтынсариннің шығармашылық мұрасы, ілімдері бүгінгі күні маңызын жойған жоқ, ұрпақ тәрбиесіне берері зор.

Ыбырайдың өмір сүріп, қызмет істеген уақыты XIX ғасырдың екінші жартысы. Бұл кезең қазақ қоғамы үшін өте күрделі де қарама-қайшылыққа толы болды. 1822-1824 жж. Сібір және Орынбор қазақтарына байланысты Ережелердің шығуы, орыс әкімшілік отаршылдық басқару жүйесінің орнауы, халқымыздың дербестігінен айырылып, Ресей патшалығының қол астына кірген кезі еді. Осындай, саяси-әлеуметтік, қоғамдық қатынастар қазақ даласына елім деп еңіреген, халқына жаны ашыған прогрессивті Шоқан, Ыбырай, Абай сияқты тұлғаларды дүниеге әкелді. Демократияшыл, озық ойлы осынау қазақ жанашырлары қарама-қайшылыққа толы ортада өсті, оқыды, күресті, қызмет істеді.

Ыбырай Алтынсариннің тұлға болып қалыптасуына өзінің өскен ортасы ерекше ықпал етсе керек. Ыбырай Алтынсарин 1841 жылы Орынбор генерал-губернаторлығына қараған Торғай өңірінде дүниеге келген. Сүйегі жағынан қыпшақ, нағашылары арғын руынан. Әкесінен ерте айырылғаннан кейін атасы Балғожа бидің қолында тәрбиеленеді. Ағартушының атасы Балғожа Жаңбыршыұлы өз заманында Орынбор әкімшілігінде, орыс шенеуніктері арасында билік басынан көрініп, ел ішінде беделді, белгілі, сыйлы би болған. Атасы Ыбырайды білімге, шыншылдыққа, турашылдыққа, шешендік өнерге қарай үйреткен, бағыттаған. Жастайынан зерек болған Ыбырай атасына еліктеп, үмітін ақтаймын деп Ресей үкіметі ашқан мектептің оқушысы атанады. Ол кездегі бұл мектептердің мақсаты қазақтардың ішінен жергілікті әкімшіліктің басқарма қызметкерлерін даярлап, негізгі идеология халықты отаршылдық саясатқа тәрбиелеу, соған икемдеу болатын. Аталмыш мектептің қабырғасында оқып жүргенде Ыбырай сол білім беру мен оқыту жүйесімен шектелмей, әлем және орыс әдебиеті классиктерінің еңбектерімен, шығармаларымен танысып, өз бетінше білім нәрін ала бастайды. Мектепті бітіргеннен соң атасы Балғожа бидің хатшысы болып қызмет жолын бастайды. Кейін Орынбор облыстық басқармасына тілмаш болып, содан соң Торғайға мұғалімдік қызметке ауысады. 1864 жылы біраз күш салып Торғайда қазақ балаларына арналған мектеп ашады. Осы кезден бастап Ыбырай Алтынсариннің қазақтың ұлттық жазба әдеби тіліндегі екі бағыты: жазушылық және ағартушылық жолы басталды. Ол ұлттың сауатын ашу, дүйім жұртты оқу-білімге тарту – қоғам алдында өзінің азаматтық позициясы, борышы және қызметіндей сезінді. Алтынсаринның бар мақсаты, алдына қойған бағыты туған халқына қызмет ету және өзінің алған бар білімін қазақ халқының пайдасына асыруға ұмтылу еді.

Ыбырай Алтынсарин 1860-1879 жылдар арасында педагогикалық, ағартушылық қызметімен қоса, әкімшілік-басқарма бағытында да бой көрсетті. Атап айтсақ, бірнеше жылдар бойы Орынбор генерал-губернаторының арнайы тапсырысымен Торғай елінің уездік судьясы, ояз басшысының аға жәрдемшісі атты қызметтерін қатар алып жүрді. Торғай облысы мектептерінің инспекторы қызметін атқарған кезде оның ағартушылық бағыты қанатын кеңінен жайғандай болды. Себебі, осы уақытта ол жаңа үлгідегі мектептер ашумен белсене айналысты. 1879-1883 жылдары Торғай облысының төрт уезінде Торғай, Ырғыз, Троицк, Ақтөбеде уездік мектептер, 1883 жылы Торғай қаласында қолөнер мектептері ашылды. Бұл мектептер қазақ әлеуеті үшін алғашқы техникалық бағыттағы оқу мекемелері болды. Ыбырай тұңғыш болып қыз балаларды да оқу-білімге тартты, оларға арнап 1887 жылы Ырғызда мектеп-интернатын ашты. Осы мектептер санының өсуіне орай Ыбырай Алтынсарин 1881 жылы Орск қаласында тәлімгер-ұстаздарды даярлайтын алғашқы Мұғалімдер мектебінің тұсауын кесті. Алтынсарин қазақ жастарының мамандық алуына жол ашты. Ол осы инспекторлық және ағартушылық қызметінде мектептерді ашумен ғана айналыспай, сонымен қатар, сол мектептердің білім беру жүйесіне аса қатты мән беріп, материалдық базасына оқулықтар, оқу құралдары, әдістемелік кітаптар жазып, өзі сабақ беріп, оқумен қатар жүретін тәрбие бағытына да зор күш салды.

Ы.Алтынсарин оқу-ағарту жұмыстарына өз заманының ең озық педагогикалық әдістемелерін пайдалана отырып, білімнің балаларға туған, яғни, ана тілінде берілуіне айрықша мән берген. Сол себепті ол «Қазақ хрестоматиясы» атты оқулық және «Қазақтарға орыс тілін үйретудің бастауыш құралы» атты дидактикалық оқу құралын жазған. 1879 жылы жарық көрген бұл хрестоматия төрт бөлімнен тұрды: бірінші — балалар өмірі туралы орыс тіліндегі әр түрлі хрестоматиядан, көбіне Паульсонның хрестоматиясынан алынған әңгімелер; екінші □ әр түрлі жастағы адамдардың өмірін суреттейтін әңгімелер; үшінші □ қазақ жыршыларының өлең жырларынан үзінді; төртінші □ қазақтың мақал-мәтелдерінен құралған туынды болды. Зерттеушілер кітапқа енген әңгімелердің көпшілігі И.И.Паульсонның «Оқуға және орыс тілінде практикалық жаттығулар жасауға арналған кітап» хрестоматиясынан алынғанын, сондай-ақ кейбіреулері К.Д.Ушинскийдің «Балалар дүниесі», «Ана тілі», Л.Н.Толстойдың «Әліппе және оқу кітабы», Б.Ф.Бунаковтың «Әліппе мен құрал» сияқты кітаптарынан алынғандығын анықтап отыр. Олардың көпшілігі дәл аудармалар да, бірқатары — ерікті аудармалар [2]. Ағартушы бұл еңбегінде білім алушыларға Отанын, елін-жерін сүйуге, оқу-білім алуға, ізденіске, жаңашылдыққа ұмтылуға, адамгершілік, қайырымдылық, ізеттілік сияқты тағы басқа да жақсы мінез-құлыққа, қабілеттерге ие болу тәрбиелік мақсатын көздеген болатын. Оқулықтағы мақал-мәтелдер, өлең-жырлар қазіргі уақытта да маңыздылығын, өзектілігін жойған жоқ.

Ағартушының «Шариат-ул-Ислам» («Мұсылманшылық тұтқасы») атты еңбегі 1884 жылы Қазан қаласында араб қарпінде жарық көрген болатын. Бұл кітапта «Құран негіздерін», яғни мектептерде діни сабақтардың қазақтарға түсінікті, ұғынықты болуы үшін жазылған. Ыбырай Алтынсарин осы оқулықты жазудың мақсатын жете түсіндіріп кетті: «...Қазіргі кезде қазақ арасында Мұхамбеттің діни оқуы жайылып, етек алып барады... мүмкін болғанша, біріншіден, қазақ жастарының дін жөніндегі түсініктері теріс бағытқа түсіп кетпеуі үшін, ал екіншіден, қазақтың жазба тілінде татар тілі орынсыз етек алуына жол бермеу үшін (бұл — қазақтарды татарландырудың ең сенімді тәсілдерінің бірі ғой) мен соңғы кезде Мұхамбет шарифатын үйрене бастап... Осы оқу құралын құрастыруға кірістім» [3]. «Мұсылманшылық тұтқасы» кітабы төрт баптан тұрады. Бірінші бапта □ иман туралы сөз болады. Екінші бапта □ руза турасында, зекет жайлы, қажыға бару, харам, макруб мәнін әңгімелейді. Үшінші бапта □ ыхлақ, яғни адамдардың мінездері, турасында, төртінші бапта намаз ішінде оқылатын дұғалардың қазақша мағынасы берілген [4]. Оның басқа ағартушылардан басты ерекшелігі, ислам дінінің ерекшеліктерін жұртқа таныстыру арқылы да оны ағартушылық, гуманистік бағытқа икемдеу иірімдерін іздейді [5].

Ыбырай Алтынсарин әңгімелерінде адам өмірінде болатын әр түрлі жағдаяттардың сан қыры жағынан талдап көрсетеді. Оның «Жәнібек батыр», «Бай баласы мен жарлы баласы», «Мақта қыз бен мысық», «Лұқман хәкім», «Қыпшақ Сейітқұл», т.б. туындыларында адам тәрбиесіне қажет, ғибраты мол, рақымдылық, мейірімділік, төзімділік, қанағаттылық, әділеттік қасиеттерін көзбен көріп, қолмен ұстағандай әсер қалдырып қысқа да нұсқа сипаттарын берген. Оның әңгімелеріндегі негізгі идеясы – адамдарға қоршаған ортамен үйлесімді өнегеде, өкініш-ренішсіз өмір сүруге дағдыландыру, баулу болып келеді.

Ыбырайдың 1870 жылы «Орынбор өлкесіндегі қазақтардың құдалық әдеттері», «Қазақтағы ас беру салты» деген ғылыми мақалалары географиялық журналда басылды. 1879 жылы «Қазақтарға орыс тілін оқытудың алғашқы түрі», «Орыстарға қазақ тілін оқытудың тәртібі» деген кітаптары басылып шықты. Кейін бұл еңбектерге Ыбырайдың оқымысты орыс достары Ильминский, Васильев өте жоғары баға беріп, басқа қырынан таныды. Ыбырай аталмыш еңбектерде қазақ халқының этнографиясына, әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүріне ден қойып, зерттеп, қалың оқырманға таныстырған. Өзге тіл үйренудің де маңыздылығын алғаш көтерген Ыбырай болатын.

Ыбырай Алтынсариннің шығармашылық мұраттары, оның тарихи мәні белгілі қазақ қаламгері Мұхтар Мағауиннің XIX ғасырдағы әдеби дамуды бағалай сөйлеген

пайымдамасында айқындала түседі. «Ыбырай Алтынсарин қазақ прозасының негізін салушылардың бірі болды. Ол жазған әңгімелер өз заманының әлеуметтік мәселелерін көтерген шыншылдығымен, жас ұрпаққа үлгі берер тәрбиелік қасиеттерімен ғана емес, мазмұн мен түрдің бірлігі, тіл көркемдігімен де ерекшеленеді... замана талабын, уақыт тынысын жіті аңдаған қазақ білімдарлары енді өнерде, ғылымда ғана емес, әдебиетте де батыс бағытына біржола ден қояды. Ұлттық дәстүрлерді сақтай отырып, орыстың және басқа да батыс жұрттарының биік өрге жеткен озық әдебиетінің абзал қасиеттерінің барлығын да бойға сіңіруге тырысады. Осының нәтижесінде қазақ әдебиеті айналасы елу жыл ішінде әлденеше ғасырлық даму жолын бастан кешіріп, жаңа сапаға ие болды. Қазақ поэзиясы түр, мазмұн жағынан ғана емес, тақырып тұрғысынан да өлшеусіз дамыды. Проза, драматургия, әдебиет сыны сияқты жаңа жанрлар қалыптасты. тарихи қысқа мерзімде қазақ әдебиеті өзінің озық үлгілері арқылы европа классикалық әдебиетінің өресіне жетті» [6].

Қазақстандағы білім беру, оқыту және тәрбиелеу мәселелерінің ғылыми негізін салушы, халықтық білім беру жүйесін ұйымдастырушы, аудармашы, публицист, жазушы-ақын, этнограф, аудармашы, ағартушы Ыбырай Алтынсарин екі түрлі мәселені өзінің өмірлік мақсаты етіп қойды: біріншісі – мектеп ашу, бала оқыту, тәрбиелеу, жалпы айтқанда халықты ағарту жұмысы; екіншісі – халықтың ой-санасын, бағытын, көзқарасын жаңалыққа қарай бейімдеу тәрбиелік істері болатын. Осы екі мақсатты орындау барысында сол заманның талай қиыншылықтарына, бөгеттеріне мойымай, болашаққа деген зор сеніммен алған жолдан тайған жоқ. Ыбырай Алтынсарин өмірін қазақ жастарын өнер-білім, оқуға үндеумен, үгіттеумен қатар, адамгершілікке, достыққа, еңбекке баулуға тәрбиелеп бағыттады. Ол «қазақтарға – осы дарынды, ақыл иесі мол халыққа – кешікпей тұрып рухани және қоғамдық даму жолына түсетін дұрыс бағыт беру – қалай дегенмен аса қажет болып отыр» [7] – деп жазды өз жазбаларында. Оның қазақ халқының қоғамдық дамуға қабілеттілігі туралы да лайықты қорытынды жасай алуы ұлттық ерекшелігімізді терең тани білуінің нәтижесі. Ыбырайдың хаттарымен, мақалаларымен, көркем шығармаларымен тұтас танысқанда, оның сол тұстағы қазақ қоғамының экономикалық және рухани мәселелеріне байланысты көптеген жағдайларды дұрыс танып түсіне білгеніне көз жеткіземіз.

Тарихтан белгілі қоғам өзінің даму бағытында өмір танымдық көш жолында өзінің айтулы перзенттерін тарихқа танымал тұлғаларды, қайраткерлерді тудырады. Олар сол уақыттың қоғамдық, әлеуметтік қатынастарына етене араласып өз орындарып тауып жатады. Ыбырай Алтынсарин аты алтын әріппен жазылған халқымыздың бірегейлерінің бірі. Халқына қызмет ету жолында ағартушылық, ілімдік ұстанымды берік бойына сіңіріп, қараңғы көпшілікке шамшырақ ретінде ұсынған. Қиындықтарды, кедергілерді мойымай игере отырып, өзінің өткір ойлары мен ұшқыр идеяларын қағаз жүзіне түсіріп қана қоймай, шын мәнінде, нақты іске асырып отырған. Ыбырай еңбектерінің, шығармаларының философиялық ойлары мен қағидалары, нақыл сөздері артына қалдырған әдеби мол мұрасы бүгінгі күні де өскелең ұрпақты тәрбиелеуде, ел болашағын қалыптастыруда маңыздылығын жоймақ емес.

Әдебиеттер тізімі:

1. Ұстаздардың Тамыз конференциясы. <https://24.kz/kz/zha-aly-tar/basty-zha-aly-tar/item/334911-bolasha-a-zhol-siltejtin-m-alimni-e-begin-lajy-ty-ba-alau-ma-yzdy-mindet-to-aev> 16.08.2019 ж.
2. Тұрғынбаева Б. Ыбырай қазақ балаларына арнап қазақ тіліндегі тұңғыш оқу құралы □ Қазақ хрестоматиясын жазды//Аңыз адам: Жұлдыздар отбасы. □ 2013. № 17 (77). □ 10-12-б.
3. Мәдібай Қ. Үміт еткен көзімнің нұры балам...//Қазақ әдебиеті. □ 2009. № 33 (3144). □ 31 шілде. □ 6-б.

4. Абдуллина А. Ыбырай Алтынсариннің «Шариат-ул-Ислам» еңбегінің тәрбиелік мәні//Қазақ. № 18,19 (532-533). 6-13 мамыр. 8-б.
5. Қазақ философиясы тарихы (ежелгі дәуірден қазіргі заманға дейін). Қазақтың ағартушылық философиясы / З.К. Шәукенова және С.Е. Нұрмұратовтың жалпы редакциясымен. – Алматы: ҚР БҒМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану институты, 2015. 137-б.
6. Мұхтар Мағауин. Ғасырлар бедері. А., 1991. 250-б.
7. Алтынсарин БІ. – Алматы: Қазақ энциклопедиясы, Бас редакциясы, 2007. – 276 б.

ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚИТУ – ЗАМАН ТАЛАБЫ

Навий Л.Н. п.ғ.к., профессор, Шарипова А.М.

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университеті, Көкшетау қ.

aidanasharipova15@gmail.com

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында «ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде тұлғаны қалыптастыруға және кәсіби қалыптастыруға бағытталған білім беруде қажетті жағдайлар жасау; оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық, коммуникациялық желілерге қосылу, білім беру жүйесін одан әрі дамыту» міндеттері белгіленген. Технологияның жаңа бағыттары жас ұрпақтың ойлауын, ұлттық мәдениетін, ұлттық рухы мен саналы сезімін дамытуда, жеке тұлғаны қалыптастыруда оң нәтижелер береді. Осыған байланысты қоғамның басты міндеттерінің бірі дәстүрлі емес ойлауға қабілетті, неғұрлым күрделі мәселелерді шешуге қабілетті студенттерді даярлау болып табылады. Осыған байланысты жаңа технологияларды қолдану түрі педагогикалық міндеттерді шешудегі негізгі құрал болып табылады [1].

Білім беру мен қашықтықтан оқыту жүйесін жан – жақты ақпараттандырудың алғышарттары ҚР Тұңғыш Президенті - Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев ұсынған Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі даму тұжырымдамасында көрсетілген: «өңірлік деңгейде білім беру сапасын арттыру мақсатында қашықтықтан - виртуалды және жаңа білім беру технологияларын әзірлеу, шығару және дамыту қажет». Қазақстан Республикасы қашықтықтан білім берудің әлемдік тәжірибесін игеру және қашықтықтан оқытудың өзіндік моделін дайындау кезеңінде тұр. Сапалы білім алуға ұмтылған қазіргі жастардың жаңа технологиялардың барлық түрлерін пайдалануға толыққанды мүмкіндігі бар. Бұл оқу процесін ұйымдастырудың жаңа формаларының бірі қашықтықтан оқыту технологиялары арқылы оқыту болып табылатындығына байланысты. Қашықтықтан оқыту - бұл қазіргі заманғы талаптарға жауап беретін компьютерлік және телекоммуникациялық құралдарды пайдалана отырып, оқыту процесінде жүзеге асырылатын оқыту түрі.

Білім мен техниканың қарқынды дамуы дәуірінде ғылым мен инновациялық технологиялардың дамуы арқасында заманауи жетістіктерге негізделген қашықтықтан білім беру жүйесі маңызды рөл атқарады. Қашықтықтан білім беру жүйесін дамытудың негізгі мақсаттарының бірі студенттерді университеттерде, мүмкіндігі шектеулі адамдарға, өз еркімен жұмыстан шығуға мүмкіндігі жоқ адамдарға оқу бағдарламалары бойынша оқыту үшін жағдай жасау және білім берудің ақпараттық жүйесін құру арқылы студенттердің білім деңгейін арттыру болып табылады [2].

Коронавирустық пандемияға (COVID-19) байланысты жарияланған карантинге байланысты қазіргі әлемде індеттің таралуы ел қашықтықтан оқыту жүйесіне көшті. Қашықтықтан оқыту көптеген жылдар бойы дәстүрлі түрде оқу орындарында өз орнын

тауып келе жатқан оқыту нысандарының бірі болып табылатыны баршаға мәлім. Алайда, қазір әлемде болып жатқан індеттің таралуына байланысты оқытудың бұл түрінің маңыздылығы артты. Себебі елдегі университеттер Covid-19 таралу қаупіне байланысты жұмысын тоқтатты және студенттерді қашықтықтан оқытуды бастады. Қашықтықтан білім беру технологиясы "online", "offline" режимінде сабақтарды жүзеге асыруға негізделген. Онлайн оқыту кезінде білім алушы мен оқытушы арнайы келісілген бағдарламалар бойынша жүзеге асырылады. Онлайн сабақтар үшін елімізде "Skype", "Zoom", "Microsoft teams" және "what's up" сұранысқа ие. Онлайн сабақтар жоғарыда көрсетілген бағдарламалардың көмегімен келісілген уақыт бойынша жүргізіледі. Офлайн оқыту сабақтары - бұл студенттердің өзіндік жұмысы деп айта аламыз. Оқыту электрондық пошта арқылы немесе "Platonus", "Univer" электрондық порталдары арқылы тапсырмаларды жіберу арқылы жүзеге асырылады.

Қашықтықтан оқыту жүйесінің рөлі білім беру саласы үшін өте зор, өйткені осы жүйенің арқасында біздің оқытушылар мен студенттер әлемдік ақпаратпен қарым-қатынас жасауға, өздерінің ғылыми және шығармашылық жұмыстарын жетілдіруге, әлемдік ақпараттық кеңістікте өз білімдерін жетілдіруге мүмкіндік алады. Осындай жан-жақты және күрделі мәселелерді жүзеге асыруда университет ұжымының атқарар рөлі үлкен. Оларға ауыр және жауапты міндеттер жүктеледі. Оқытушылар оқу бағдарламасының құрылымын әзірлейді, оны қашықтықтан білім беру жүйесіне бейімдейді, оқу процесінің барысын бақылайды, тапсырмаларды орындау кезінде студенттердің өзіндік бақылау жұмыстарын орындау бойынша ұсыныстар береді. Бұл ретте қашықтықтан оқыту жүйесінің әдістерінде көрсетілгендей көңіл-күй, психологиялық қарым-қатынас назардан тыс қалмайды [3].

Білім берудің барлық түрлері сияқты, қашықтықтан білім берудің де артықшылықтары мен кемшіліктері бар.

Қашықтықтан оқытудың артықшылықтары:

- жеке пәндер бойынша пәндерді оқу-студенттің жеке шарттары мен қалауына қарай оқу материалының жылдамдығын белгілейді;

- кез-келген адам үшін білім алу - сіз кез-келген жоғары оқу орнында қашықтықтан білім ала аласыз, ол сіздің географиялық және уақытша жағдайыңызға қарамастан кез-келген адамның білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыруға мүмкіндік береді;

- оқу үрдісінің технологиялық тиімділігі - оқу үрдісіндегі ақпараттық және телекоммуникациялық технологиялардың соңғы жетістіктері мен ашылуы;

- оқытушыға да, студентке де оқу уақыты мен орнын тиімді тандай білу;

- білімнің негізділігі;

- уақыт пен қаржы үнемділігі;

- оқу үрдісінде заманауи технологияларды қолдану;

- студент пен оқытушы арасындағы тез және тиімді өзара әрекеттесу. Көбінесе олардың арасындағы байланыс Интернет арқылы жүреді, сондықтан студент әрқашан өз сұрақтарын қойып, оған жеке жауап талап етпестен тез жауап ала алады.

Қашықтықтан оқытудың кемшіліктері:

- студент пен оқытушының тікелей қарым-қатынасының болмауы. Студент пен оқытушы бір-бірімен шынайы эмоцияларын білдіре алмайтындықтан, бұл оқу процесінің басты кемшілігі;

- оқытушы мен студент арасында дұрыс қарым-қатынас жоқ;

- жеке психологиялық жағдайлардың қажеттілігі;

- ақпаратқа әрдайым қол жеткізу қажеттілігі;

- студенттер әрдайым өздерін техникалық жабдықтармен қамтамасыз ете алмайды - компьютері немесе интернетке тұрақты шығу мүмкіндігі жоқ;

- студенттердің практикалық сабақтармен жұмысы барынша аз болады;

- маман біліктілігіне қатысты оқытылатын бағдарламалар мен курстардың жеткіліксіз дайындығы;

- оқытушымен және басқа студенттермен жеке байланыстың болмауы. Бұл интернетті қолданудың орнына тікелей байланысуды ұнататын адамдар үшін тиімсіз болуы мүмкін. Сонымен қатар, кейбір студенттер оқулықтармен бөлісудің орнына оқытушы дәріс оқыған кезде оқу материалдарын жақсы қабылдайды;

- қашықтықтан білім алуға ниет білдіргендердің барлығы интернетке тұрақты қолжетімділікке ие, ал кейбіреулерінде тіпті компьютер жоқ [4].

Соңғы кездері қашықтықтан оқыту жүйесі бүгінде дамып, жан-жақты зерттеліп, нәтиже беруде. Әлемнің даму елдерінің барлық жоғары оқу орындары оқытудың білім беру технологияларымен жұмыс істеуде. Мысалы, Америка Құрама Штаттарында 1995 жылдан бастап университеттердің 58% - ы технологиямен тәжірибе жасау арқылы оқытудың тиімді екенін мәлімдеді. Қазіргі уақытта бұл елде осы технологиямен мыңдаған оқу орындары жұмыс істейді. Америкада ғана емес, бүкіл әлемде студенттер мен мектеп оқушылары осы технология жолында өз білімдерін жетілдіруде. Шетелдік тәжірибеге сүйене отырып, қашықтықтан оқытудың тиімділігі – студент университетке бармай-ақ өзі үшін ұтымды болатын жерде тапсырманы орындайды, яғни уақыттың ұтымдылығын, екіншіден, оқу ақысын төлеудің арзандығын баса көрсетеді. Қашықтықтан оқытудың соңғы жылдардағы шетелдік және отандық тәжірибесі бүгінде сапасы бойынша аккредиттелген оқытудан кем түспейтінін көрсетеді [5].

Қашықтықтан оқыту жүйесінің кең таралуы Еуропа мен АҚШ-тың дамыған елдерінде көрініс тапты, өйткені олардың техникалық ресурстары жеткілікті. Көрсеткіштер бойынша бірінші орында – Ұлыбритания мемлекеті. Ұлыбританияда 1969 жылы әлемдегі алғашқы қашықтықтан оқыту университеті ашылды. Ол Ұлыбританияның ашық университеті деп аталды.

Еуропада қашықтықтан оқыту XIX ғасырдан бастау алады. XIX ғасырдың ортасынан бастап қарапайым пошта тасымалы қызметінен басталса, XX ғасырда радио мен теледидардың пайда болуына байланысты ол жүйелі түрде тұрақты дами бастады. XXI ғасырда қашықтықтан оқыту әлемнің көптеген елдерінде Интернетті пайдаланушылар арасындағы ақпараттық байланыс құралдарын қолдана отырып қолданылды. Қазіргі уақытта әр еуропалық елде қашықтықтан оқыту бағдарламаларын жүзеге асыратын оқу орындарының тобы бар. Оқытудың мұндай әдістері ең жақсы түрде жетілдіріледі. Спутниктік теледидар, компьютерлік желілер, мультимедиа сияқты жаңа ақпараттық технологияларды қолданатын оқыту бағдарламалары қызығушылық тудырады [6].

Ресейде қашықтықтан оқытудың пайда болу тарихы 90-шы жылдардың ортасында әзірленген «Ресей Федерациясында қашықтықтан оқытуды құру және дамыту тұжырымдамасымен» байланысты. Осы тұжырымдамада қашықтықтан оқытудың анықтамасы мынадай түрде қалыптастырылады: «Қашықтықтан оқыту – аралықтан оқу ақпараттарымен алмасу құралдарынан құралатын, елдегі және шетелдегі халықтың кең ауқымына мамандандырылған ақпараттық - білім беру орта көмегімен қамтитын білім беру қызметтерінің кешені». Осы кезеңде білім беру желілері құрылды, олардың өкілдері FREENET және RUNNET. 1997 жылы Білім министрлігі қашықтықтан оқыту саласында сынақтар өткізуді ұйымдастырды, оған алты жоғары оқу орны қатысты. Нәтижесінде жаңа ақпараттық технологиялар мен телекоммуникация құралдарына сүйене отырып, қашықтықтан оқытудың өзіндік әдісі жасалды, қашықтықтан оқытуды дамытудың жаңа мүмкіндіктерін ашатын білім беру процесінің екі әдісі ұсынылды: торлық электронды интернет кітапханасы және спутниктік теледидар. Бұдан басқа, қашықтықтан білім беру технологияларын қолдана отырып, жекелеген мамандықтар бойынша білім беру процесін қамтамасыз ететін алғышарттар жасалды, негізгі оқу пәндері бойынша мамандандырылған оқу-әдістемелік құралдар әзірленді [7].

Көптеген зерттеушілер қашықтықтан оқыту теориясы мен практикасының дамуына өз үлестерін қосуда. Олардың әрқайсысы қашықтықтан оқыту бойынша ғылыми зерттеулерді педагогикалық практикаға енгізуге, ұйымдастыруға айтарлықтай қатысты. Олардың ішінде:

А.А.Андреев, Ю. Н. Афанасьев, А. А. Ахаян, А. М. Бурлаков, Е. С. Полат, А. В. Хуторский, И. В. Роберт, Д. А. Богданова және т. б. [8].

А.А. Елизаров қашықтықтан оқыту технологиясының белгілерін атап көрсетеді:

1. «Ыңғайлылықтың» үш қағидасына сәйкес келетін педагогикалық процестің икемділігі: студент өзіне ыңғайлы уақытта, ыңғайлы жерде және ыңғайлы жылдамдықпен жұмыс істей алады.

2. Модульдік ерекшелігі - әрбір жеке курс жеке және топтық қажеттіліктерге сәйкес келетін оқу бағдарламасын құруға мүмкіндік беретін белгілі бір білім саласы туралы тұтас көзқарасты қалыптастырады.

3. Экономикалық тиімділік: әлемдік білім беру жүйесінің орташа бағасы көрсеткендей, қашықтықтан білім беру дәстүрлі білім беру формасынан 50 пайызға арзан. Оқытудың төмен өзіндік құны мазмұнды неғұрлым шоғырландырылған ұсыну және біріздендіру, қашықтықтан оқыту технологиясын білім алушылардың көп санына бағдарлау есебінен, сондай-ақ қолданыстағы оқу алаңдары мен техникалық құралдарды неғұрлым тиімді пайдалану есебінен қамтамасыз етіледі.

4. Оқытушының жаңа рөлі таным процесін бақылауды, жеке оқу жоспарын құру кезінде кеңес беруді және оқу жобаларын басқаруды қамтиды. Ол өзара қолдау оқу топтарын басқарады, студенттердің кәсіби дамуына ықпал етеді.

5. Бақылаудың мамандандырылған нысандары ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың көмегімен жүзеге асырылады, олардың құрамына қашықтықтан ұйымдастыру емтихандары, сұхбаттар, практикалық, курстық және жобалық жұмыстар, компьютерлік зияткерлік тестілеу жүйесі кіреді.

6. Мамандандырылған технологияларды қолдану аясында оқыту процесінде әдістердің, формалардың және құралдардың өзара байланысының жиынтығы түсіндіріледі [9].

А.А. Андреев сөзіне сәйкес, қашықтықтан оқытудың өзге оқыту формаларынан айырмашылығы мына ұстанымдарға ие болуында:

1. Студенттердің оқытушылармен де, бір-бірімен де байланысын қамтамасыз ететін интерактивті ұстаным.

2. Ақпараттық технологиялар саласында бастапқы білім деңгейінің болуын болжайтын бастапқы білім принципі.

3. Студенттердің жеке қалауын ескере отырып, білімді оқыту мен бақылаудан тұратын даралау принципі.

4. Өзін танығысы келетін білім алушының сәйкестендіру позициясы.

5. Қашықтықтан оқыту курстарынан өту кезінде жас және білім беру шектеулерінің болмауын көздейтін оқытудың ашықтығы мен икемділігін қамтамасыз ету қағидаты [10].

Қашықтықтан оқытын студенттерге және осы іске мүдделі басқа тұлғаларға бірнеше талаптар қойылады:

- студент пен оқытушы компьютермен жоғары деңгейде сауатты жұмыс істей алуы тиіс;

- қашықтықтан оқытудың мақсаттары мен міндеттері, оны ақпараттық технологиялар мен коммуникация құралдары негізінде одан әрі дамыту туралы;

- қашықтықтан оқыту технологияларын жетік меңгерген, студенттерді, білім беру саласының қызметкерлерін таныстыра білуі керек;

- оқытушы ақпараттық құралдармен жұмыс істеудің практикалық дағдыларына ие болуы керек;

- оқытудың телекоммуникациялық құралдарын пайдалану дағдыларын қалыптастыру, атап айтқанда: білім алушылар арасында ақпарат алмасу және ақпараттық жүйелерде ресурстарды пайдалану;

- оқу бағдарламасын құрайтын белгілі бір тәртіптегі модульдік курстардың әдістемесін жалпылама түрде баяндай білу және курстарды өткізуді ұйымдастыру;

- қашықтықтан оқыту шеңберінде оқу процесін жүргізуге жан-жақты дайындық, қашықтықтан оқыту жүйесі бойынша сабақтарды өткізу процесінде үйлестірушінің болуы;
- мониторингті ұйымдастыру, тексеру, білім сапасын рецензиялау, курстық және бақылау жұмыстарының, оның ішінде жобалау және зерттеу жұмыстарының жазылуын басқару саласындағы арнайы білім мен дағдыларға ие болу [11].

Қазіргі уақытта қолданыстағы оқытудың ашық және қашықтық жүйесі әлемдік тәжірибеде белгілі алты үлгіден тұрады.

Бірінші модель - мектеп немесе ЖОО талаптарына бағдарланған және қандай да бір себептермен күндізгі оқу орындарына бара алмайтын студенттерге арналған экстернаттық оқыту нысаны.

Екінші модель - студенттерді университетте сырттай немесе қашықтықтан оқыту, яғни жаңа ақпараттық-коммуникациялық технологиялар негізінде.

Үшінші модель - бірнеше оқу орындарының ынтымақтастығына негізделген оқыту. Осы тәртіппен бірнеше оқу орындары үшін қашықтықтан оқытудың бірыңғай бағдарламасын бірлесіп әзірлеу көзделеді, бұл оларды неғұрлым кәсіби сапалы әрі арзан етуге мүмкіндік береді. Осыған ұқсас тәжірибе Аргентина, Боливия, Бразилия, Чили және Парагвай университеттері қатысқан университеттер арасындағы теледидар бағдарламасында (Sargisopg Interuniversity Teleducation Program, 1990) жүзеге асырылды. Бұл мемлекеттердің студенттері корпорацияға кіретін университеттердің бірінде қашықтықтан оқи алады.

Төртінші модель - ашық немесе қашықтықтан оқытудың дербес білім беру мекемелері. Бұл студенттер түрлі бағыттар бойынша білім ала алатын білім беру мекемелерінде қашықтықтан оқыту мақсатында арнайы құрылған. Олар сонымен қатар мультимедиялық курстар құруға арналған. Осы типтегі ең ірі оқу орны ретінде Лондондағы (Ұлыбритания) ашық университет деп атауға болады, оның негізінде соңғы жылдары көптеген студенттер тек Ұлыбританиядан ғана емес, Достастық елдерінен де қашықтықтан білім алуда. Бұл бірлестікте қашықтықтан оқыту мемлекеттік үкіметпен және бизнес саласымен тығыз ынтымақтастықта жүзеге асырылады. Оқу ақысы студенттер жұмыс істейтін ұйымдар мен фирмалар арқылы жүзеге асырылады.

Бесінші үлгі -автономды оқыту жүйелері арқылы жүргізіледі. Бұндай өзін өзі білімдендіру ТВ-ның, видеожазбалар мен радиобағдарламалардың, сондай-ақ қосымша баспа құралдарының қатысуымен жүргізіледі.

Алтыншы үлгі – мультимедиялық бағдарламалар негізіндегі биресми, ықпалдасқан қашықтықтан оқыту. Бұндай оқыту ересектер аудиториясына бағытталған, яғни қандай да бір себептермен мектептік білім ала алмағандар үшін. Бұндай жобалар ресми білім беру бағдарламасының бір бөлігі болуы мүмкін. Олар сонымен қатар нақты білім беру мақсатына арнайы бағытталған болуы мүмкін [12].

Қорытындылай келе, қашықтықтан оқыту жүйесінің рөлі білім беру саласы үшін өте жоғары, өйткені осы жүйенің арқасында педагогикалық қоғамдастық пен студенттер әлемдік ақпаратпен байланысуға, өздерінің ғылыми және шығармашылық жұмыстарын жетілдіруге, әлемдік ақпараттық кеңістіктегі білімдерін жетілдіруге мүмкіндік алды. Қазіргі уақытта әлемдік қауымдыстық маңызды тарихи кезеңнен өтуде. Оқу процесіне ғылыми процесс болып табылатын ақпараттық-коммуникациялық технологиялар енгізілуде. Осыған сәйкес, білім беру жүйесінде қашықтықтан оқыту тиімді құралдардың бірі болып табылады. Әлем күн сайын жаңарып отырады. Сондықтан әрбір күніне тура дайын болу көру жаңа. Бұл заман талабы. Ақпараттандыру ғасырында озық технологиялардың үздік жемісін пайдалану-дамыған елдердің шешімі!

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңы. Астана, 2007
2. <https://bilimdinews.kz/?p=98400>

3. <https://www.google.com/amp/s/atu.kz/kk/index/covid-19/amp/>
4. http://kazmkpu.kz/?page_id=677
5. Қашықтықтан оқыту жүйесі <https://stud.kz/referat/show/42395>
6. <https://24.kz/kz/zha-aly-tar/ekonomika-zhnaalyktary/item/292013-ashy-tan-o-ytu-bojynsha-aj-elder-k-sh-bastap-t-r>
7. <https://engime.org/metodicheskie-rekomendacii-po-organizacii-distancionnogo-obuch.html?page=2>
8. <http://cong.rgups.ru/teacher21centry/>
9. Елизаров А. А. ElizarovAA@msk.net.fio.ru
10. Андреев А.А. Введение в дистанционное обучение. ч. II М.: МЭСИ, 1997.
11. Учеб. пособие /Под ред. Е.С.Полат. — М.: ВЛАДОС, 1998. — 192 с.)
12. Исаков К.Т., Организация дистанционного обучения и способы автоматизации управления учебным процессом. Вестник САМАН. Выпуск № 1(21). Алматы, 2004.С. 41-45.

КӘСІПОРЫННЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН АРТТЫРУДАҒЫ МАРКЕТИНГ ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ ӘСЕРІ

Нұрмашев А.Б., магистрант, Шінет Г.Г., PhD

Академик Ә. Қуатбеков атындағы Халықтар достығы университеті, Шымкент қ.,
akbergen.nurmashev.95@mail.ru gshnet@bk.ru

Нарықтық экономикасы бар әлемдегі екі жақты саяси жағдай және кейбір мемлекеттерге экономикалық санкциялар енгізу шаруашылық жүргізуші субъектілердің бәсекеге қабілеттілігін арттыру мақсатында жаңа маркетингтік тәсілдерді іздеуді ынталандырды. Тәжірибелік маркетинг маркетингтік қызметтің мазмұнын өзгертетін қосымша принциптерді игеру арқылы кеңейтіле бастады. Сонымен, сатып алушылардың қазіргі қажеттіліктері мен олардың ұзақ мерзімді әл-ауқаты арасындағы қақтығыс әлеуметтік бағытталған маркетинг принципін қолдану қажеттілігін тудырды. Ғылыми-техникалық прогресс, экономиканың серпінді дамуы бизнесті қоршаған ортаны перспективалы көруге, тиімді стратегияларды таңдауға итермеледі, бұл стратегиялық маркетинг принципін қолдануды білдіреді.

Маркетинг экономикалық және әлеуметтік қызметтің маңызды түрлерінің бірі болып табылады, алайда оны жиі түсінбейді. Маркетингтің мақсаты-тауарлар мен қызметтердің сапасын жақсарту, оларды сатып алу жағдайларын жақсарту, бұл өз кезегінде елдегі өмір сүру деңгейін жақсартуға, өмір сүру сапасын жақсартуға әкеледі.

Компанияның бәсекеге қабілеттілік деңгейін бағалау өте қиын жұмыс, өйткені:

-біріншіден, кәсіпорын қызметінің барлық сатыларында барлық персонал жұмысының сапасы мен ресурс сыйымдылығының барлық көрсеткіштері бәсекеге қабілеттілікке шоғырланады;

-екіншіден, қазіргі уақытта компанияның бәсекеге қабілеттілігін бағалау үшін халықаралық құжаттар жоқ (өнімдерді стандарттауға немесе сертификаттауға ұқсас).

Бәсекеге қабілеттілік - бұл кәсіпорын қызметінің әртүрлі компоненттерін қамтитын күрделі және жан-жақты ұғым. Қазіргі уақытта экономикалық әдебиеттерде бәсекеге қабілеттілікті бағалаудың көптеген анықтамалары мен әдістері бар. Жалпы алғанда, бәсекеге қабілеттілік дегеніміз өз мақсаттарына қол жеткізуде өз артықшылықтарын қолдана отырып, басқалардан озып кету қабілеті деп түсіндіріледі. Бұл тұжырымдаманың көп өлшемділігі

ұйым өндіретін тауарлар мен қызметтердің сапа, техникалық, экономикалық және эстетикалық сипаттамалары сияқты факторларға ғана емес, сонымен қатар коммерциялық сипаттамалар мен сату шарттарының маңыздылығына, тауар бағасы, жеткізу уақыты, сату арналары, жарнама, қызмет көрсету сияқты маркетингтік құралдарға сәйкес келуімен анықталады

Білімді және талапты тұтынушының қалыптасуы маркетингте құндылық тәсілін қолдану қажеттілігін тудырды, ол өнімге оның өмірлік циклінің әр кезеңінде – құрылудан бастап пайдалануға дейін қосымша қасиеттер беруден тұрады. Бәсекелестіктің артуы және басқа факторлар клиенттермен ұзақ мерзімді ынтымақтастық қажеттілігін түсінуге әкелді, яғни тұтынушылармен өзара әрекеттесу принципін қолдану. Алдыңғы қатарлы компаниялардың тәжірибесі компанияның барлық қызметтері мен барлық қызметкерлері жоғары тұтынушылық құндылықты құруға және сатып алушының қанағаттану деңгейін жоғарылатудың жолдарын іздеуге мүдделі болған кезде бизнестің тиімділігі жоғары екенін көрсетті [1].

Бәсекелестік - бұл шектеулі ресурстар жағдайында нарық субъектілері арасында туындайтын объективті қатынастар. Ең алдымен, бұл жерде ресурстар ретінде нарықтың өзі сияқты материалдық ресурстарды емес, яғни белгілі бір қажеттілікке ие адамдар тобын қарастырған жөн. Бәсекелестік дәл осы ресурс үшін жүзеге асырылады, өйткені ол болмаған кезде барлық басқа ресурстар мағынасын жоғалтады. Нарықты жаулап алуға тырысатын шаруашылық жүргізуші субъектілердің мақсаты - жаңа қажеттіліктерді ашу және тұтынушылық проблеманы шешуді ұсыну.

Сонымен қатар, демографиялық ахуалдың нашарлауы (халықтың қысқаруы және қартаюы) тұтыну қызметтері нарығының көлденең даму мүмкіндігін шектейді және шаруашылық жүргізуші субъектілерді жүйелі тәсілді қолдану негізінде клиенттермен ұзақ мерзімді ынтымақтастық стратегиясын әзірлеуге мәжбүрлейді. Бұл ассортименттік ұсыныстарды кеңейтуді және қызмет көрсету сапасын бағалауға ұдайы көңіл бөлуді, оларды ұсыну арналарын саралауды, қашықтықтан форматта қызмет көрсету мүмкіндігін қоса алғанда, жаңа технологияларды енгізуді, маркетингтік процестерді жетілдіруді және «клиентке бағдарланған», әлеуметтік маркетинг қағидаттарын енгізуді талап етеді [2].

Қызмет көрсетулерді тұтынушылардың мінез-құлқын өзгертудің жаңа жағдайларында маркетинг құралдарын жетілдіру, біздің ойымызша, кәсіпорынның нарықта шоғырлануына ықпал ететін және оның бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ететін негізгі факторлардың бірі болып табылады. Әр түрлі нарық субъектілері мен тұтынушылар үшін серіктестікті қалыптастырудың қуатты маркетингтік құралдары - адалдық бағдарламасы.

Әр түрлі нарық субъектілері мен тұтынушылар үшін серіктестікті қалыптастырудың қуатты маркетингтік құралдардың бірі - адалдық бағдарламасы. Мұндай субъектілер арасындағы өзара әрекеттесудің бірнеше байланысы бар:

- тұтынушылар және бизнес (шаруашылық жүргізуші субъект);
- бизнес-серіктестер (өзара іс-қимыл жасайтын экономикалық процестің қатысушылары);
- шаруашылық жүргізуші субъект және оның персоналы;
- билік және тұтынушылар (өзара әрекеттесудің макро деңгейі);
- билік және шаруашылық жүргізуші субъект.

Шаруашылық жүргізуші субъектінің нарықта сәтті жұмыс істеуі үшін қазіргі заманғы кәсіпорынның маркетингтік қызметінің маңызды элементтерінің бірі ретінде адалдықты басқарудың жалпы принциптері:

- кәсіпорынның ішкі және сыртқы ортасын терең талдау (бизнес-орта және клиенттік база). Бұл жағдайда негізгі міндет – адалдығымен кәсіпкерлік субъектісіне ең көп пайда әкелетін компанияның клиенттерін сегментациялау. Демек, бөлшек қызметтерді тұтынушылармен ұзақ мерзімді қатынастарды басқару жұмысты одан әрі перспективалы және жоғары тиімді сегменттерге қызмет көрсетуге бағыттай отырып, клиенттік базаны

сегментациялауға негізделген;

- тактикалық әрекеттердің мақсатты және тиімді сегменттерге бағытталуы, тактикалық әрекеттер олардың кірістілігінің сипатына байланысты түзетілуі керек;
- қызметкерлерді ынталандыру және ынталандыру бағдарламаларын әзірлеу;
- ұсыныстың бірегейлігі және адалдық деңгейін бақылау арқылы клиенттердің барынша қанағаттануына ұмтылу;
- шаруашылық жүргізуші субъектінің барлық құрылымдық бөлімшелерінің, тіпті, клиенттермен тікелей қарым-қатынас жасамайтын қызметкерлердің қызығушылығы мен қалауы;
- ішкі және сыртқы бизнес-процестерді нақты регламенттеу, оның ішінде сапа менеджменті жүйесін енгізу.

Анықталған қағидаттарға негізделген тұтынушылардың адалдығын басқару алгоритмі, ең алдымен, клиенттік базаны мақсатты сегментациялауды, адалдықты қалыптастыру бойынша шаралар кешенін жоспарлау мен әзірлеуді, коммерциялық процеске адалдықты басқару әдістерін енгізуді және нәтижелерді бақылауды қамтиды.

Адалдықты басқарудың ең танымал әдістерін талдау барысында келесі негізгі тәсілдер анықталды [3]:

- қызметкерлерді ынталандыру арқылы менеджменттің клиентке бағдарлануы;
- ұстап тұруға болатын тұтынушылардың кірістілігі негізінде клиенттік базаны сегменттеу;
- тұтынушылардың көші-қонын бақылау;
- клиенттердің қанағаттануы мен қанағаттанбауын мониторингтеу;
- тұтынушыға бәсекелестердің өніміне ауысу бойынша жоғары шығындарды жасау;
- бизнес - процестерді стандарттау есебінен қызмет көрсетудің жоғары сапасы;
- мақсатты бағытпен анықталған нарық сегменттерінің мониторингі.

Тұтынушылардың адалдығын басқару процесін ұйымдастырудың нақты құрылымының болуы тиімді басқарудың қажетті шарты болып табылады, бұл шаруашылық жүргізуші субъектінің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға әкеледі.

Клиенттік базаны талдау сегменттеу арқылы ең перспективалы клиенттерді бөлуді қамтиды. Клиенттердің әрқайсысымен өзара іс-қимылды ұйымдастыру жоспарланған шаралар кешенін пайдалануды талап етеді.

Қанағаттанудың мониторингі де қажетті шарт болып табылады. Процестің барлық қатысушыларының қанағаттанушылығына талдау жасалады, оның негізінде шаруашылық жүргізуші субъектінің маркетингтік саясатын түзету мақсатында кәсіпорынның тиімділігі мен бәсекеге қабілеттілігі бағаланады.

Өзінің бәсекеге қабілеттілік деңгейін арттыруға ұмтылатын кәсіпорынның алдында күрделі міндеттер болады [3]:

1. Ел экономикасының қазіргі даму жағдайындағы қызмет тұтынушыларының мінез-құлқын трансформациялау және модельдеу факторларын анықтау;

2. Тұтынушылық қызметтер нарығында тұтынушылық адалдықты қалыптастырудың маркетингтік құралдарының жиынтығын пайдалану заңдылықтары мен перспективаларын талдау, клиенттерге қызмет көрсету әдістері мен формаларының қарым-қатынас маркетингі мен қазіргі тұтынушылық ынталандыру принциптеріне сәйкестігін бағалау; Клиенттерге қызмет көрсетудің жаңа маркетингтік әдістері мен нысандарын енгізу жағдайында басқарудың әртүрлі стратегияларын іске асыруда бөлшек қызмет тұтынушыларының сатып алу мінез-құлқының түрлеріне сипаттама; 3. Тұтынушылық қызметтерді бөлшек тұтынушылардың әртүрлі сегменттерімен ұзақ мерзімді қатынастарды қалыптастыруға бағытталған маркетинг құралдарын жетілдіру бойынша ұсыныстар әзірлеу.

Осы міндеттерді шешу үшін келесілер қажет:

- тұтынушылық қызмет субъектілерінің клиенттерге қызмет көрсету нысандары мен әдістерін сараланған пайдалану заңдылықтары мен факторларын анықтаңыз. Біздің ойымызша, мұндай заңдылықтар:
- тұтынушылық қызметтердің өңірлік нарығында ірі кәсіпорындар мен шаруашылық жүргізуші субъектілердің өңірлік өктемдігін күшейту үрдістері;
- тұтынушылық қызметтер нарығы субъектілерін қызмет түрлері бойынша тұтынушылар сегменттері мен қызметтердің алмастырылу дәрежесіне қарай жіктеу;

Жаңа маркетингтік әдістер мен қызмет түрлерін енгізу жағдайында өз ресурстарын басқарудың әртүрлі стратегияларын жүзеге асыруда қызмет тұтынушыларының мінез-құлқының факторлары мен түрлерін анықтау және сипаттау:

- қызмет тұтынушыларының мінез-құлық матрицасын әзірлеу;
- сатып алу мінез-құлқының түрлерін сипаттау.

Қызметтер ассортиментінің сапа көрсеткіштерін, персоналды бағалауды және ақпараттық қызмет көрсету деңгейін, қызмет көрсету нысандарын және сату арналарын ұйымдастыруды қамтитын маркетинг кешені критерийлерінің құрылымдық-деңгейлік жүйесі негізінде тұтынушыларға қызмет көрсету сапасын бағалау моделін әзірлеу.

Қаржы агенттері мен клиенттердің ұзақ мерзімді қарым-қатынасын дамыту, тұтынушылық қызметтерді тұтынушылардың адалдығын қалыптастыру үшін маркетинг құралдарын сараланған пайдалану бойынша ұсыныстар әзірлеу. Ол үшін мыналар болуы керек:

- маркетинг субъектілерінің сапалы жаңа мақсатты аудиториясын қалыптастыру тұжырымдамасын іске асырудың бағыттары мен шарттары ұсынылды, оның негізінде тұтынушылық қызметтердің барлық спектрі туралы халықтың хабардарлығын арттыру жатыр.
- негізгі сипаттамалар анықталды және ұсынысты саралау және жоғары сапаны қолдау қағидаттары әзірленді. Негізгі жеке клиенттермен жұмыс жасауда интернет-технологияларды пайдалана отырып қызмет көрсету.

Алдыңғы серпінді сипаттағы технологиялардан айырмашылығы, олардың ауқымы әдетте материалдық өндіріс салаларымен шектелді, қазіргі заманғы ақпараттық технологиялар оларды қолдануда шынымен әмбебап болып табылады. Сонымен қатар, олар тек қызметтерге ғана емес, сонымен қатар материалдық емес өнімнің көптеген түрлерін өндірудің ерекшелігіне толық сәйкес келетін қолайлы топырақ табады. Көптеген салаларда, ең алдымен ақпараттық мазмұнның жоғары деңгейімен, акт өндірістік процестер мен операциялардың технологиялық негізіне айналды.

Жұмыстағы клиентке бағдарланған тәсіл ұйым персоналының адалдық уәждемедегі бағдарламаларын, сондай-ақ ақпараттық қамтамасыз етудің негізі ретінде IT инфрақұрылымына тұрақты инвестицияларды енгізу есебінен іске асырылуы мүмкін. Клиенттер туралы ақпаратты, тиімді және перспективалы клиенттермен жұмыс істеуге баса назар аударуға мүмкіндік беретін шешімдерді қолдау жүйелеріне арналған аналитикалық базаны біріктіру міндеттеріне ерекше назар аудару қажет. Операциялық және аналитикалық мәліметтер тұтынушылардың қажеттіліктерін, қаржылық мүмкіндіктері мен өмір салтын салыстыру негізінде клиенттердің әртүрлі сегменттерімен ынтымақтастық стратегиясын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Кәсіпорындардың тұтынушылық адалдықты қалыптастыруға бағытталған клиентке бағдарланған маркетинг құралдарын дәйекті және жүйелі түрде енгізуі ғана кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ықпал етеді.

Клиенттерге қызмет көрсету сапасының маркетингтік компоненттерін бағалау ұйымның ағымдағы жағдайын диагностикалауға, нақты кемшіліктерді анықтауға және бәсекеге қабілеттілікті арттыру үшін нақты шараларды анықтауға мүмкіндік береді (кесте 1).

Кесте 1. Маркетинг кешені критерийлерінің құрылымдалған жүйесін енгізу негізінде клиенттерге қызмет көрсету сапасын бағалау моделі

Деңгей	1	2 (төмен)	3 (орташа)	4
Құрылымдық құрамы	(бастапқы)			(оңтайландырылған)
азық-түліктік	типтік өнімдер (қызмет-тер)	тұтынушы-лардың қажеттіліктерін ескерусіз кеңейтілген ұсыныс	кірістілік өлшемі бойынша пакеттеу	тұтынушылардың сегменттерінің қажеттіліктерін ескере отырып пакеттеу
сату арналарын ұйымдастыру	тек қана орталық офисте тауарларды (қызметтерді) сату	өз филиалдарын пайдалану	филиалдар мен делдалдардың базаларының мүмкіндіктерін пайдалану	қашықтан клиенттерге қызмет көрсету нысандары, интернет-дүкендер және т. б.
ақпараттық	ұйым персоналында ғана ақпараттың болуы, маркетингтің дамымауы коммуникациялар	ашық БАҚ-тағы ақпарат, каталогтар мен брошюралар	делдалдардың ақпарат беру мүмкіндігін пайдалануы	заманауи маркетингтік коммуникациялар, соның ішінде мобильді маркетинг
кадрлық	персоналдың клиентке бағдарлануы мен біліктілігінің төмен деңгейі	білікті, бірақ клиенттерге төмен бағдарланған персонал	білікті, клиентке бағдарланған персонал	адал, клиентке бағдарланған, білікті қызметкерлер

Осылайша, кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін арттыру мақсатында маркетинг құралдарын кешенді пайдалану қағидаттары әзірленді. Бұл тәсіл тұтынушылардың қанағаттанушылығын бақылау әдістерін, соңғы тұтынушылардан ақпарат алу арналары жүйесін, қызмет көрсету процестері мен қызмет көрсету сапасын стандарттау критерийлері мен процедураларын, қашықтықтан білім берудің инновациялық технологияларын, коммуникацияның жаңа түрлерін (мысалы, мобильді маркетинг және т.б.) және клиенттер мен нарықтардың әртүрлі сегменттерімен сараланған ынтымақтастық стратегияларын кешенді қолдануға негізделген.

Әдебиеттер тізімі:

1. Белова Н. Н., Кудрявцева Л. Б. Современные тенденции маркетинга // Вестник ВГУ. Серия: Экономика и управление. 2014. № 1 с.132-137
2. Денисова Е.С. Совершенствование маркетинговых инструментов формирования потребительской лояльности в условиях трансформации поведения розничных потребителей банковских услуг. Автореф. дис ... к-та экон. наук: 08.00.05. – Москва, 2008. – 22 с.
3. Друкер Питер Ф. Рынок: как выйти в лидеры: Практика и принципы / Ф. Друкер Питер. – М.: Совм.предпр. «Бук Чембер Интернешил», 2002. – 349 с.

ЖАҒАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ ҰРПАҚТЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Оразбаева К.О. Доктор (PhD)., доцент

КЕАҚ Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.
guldarhan-711@mail.ru

Кіріспе: Жаһандану жағдайында цифрлық кеңістіктің ерекше қасиеті – бұл ортада өзгеріп жатқан құбылыстар, пандемия жағдайы және адамзаттың басқа да сын-қатерлері, қоғам өмір сүрудің жаңа мінез-құлықтарға байланысты стратегияларын жасауда. Қазіргі әлемде ұрпақ мәселесі ерекше танымдылыққа ие болуда, олардың виртуалды әлемде тіршілік етуі – бұл ұрпақ «цифрлы ұрпақ» - деп аталуы. Себебі, олар бейтаныс нәрселерден сақ болуы және олар өздерін желілік кеңістікте ғана еркін сезінулері, жасанды түрде имитацияланған жағдайларда тамаша бағдарлай алады және нақты өмірде командалық өзара әрекеттесу кезінде айтарлықтай қиындықтарға тап болады. Философиялық энциклопедиялық сөздікке сәйкес латыннан шыққан «generatio» деген сөзге сәйкес бұл сөз келесідей түсіндіріледі: «ұрпақ өрбітудің жеке буыны (ата-аналар, балалар, немерелер), кез-келген ұлтқа немесе мәдени құндылыққа жататын шамамен бірдей жастағы адамдардың жиынтығы [1].

Жаңа ХХІ ғасыр материя мен цинизмнің басымдықтарын алға тартып, руханилық пен адамгершілік ұғымынан бас тартуда десек болады. Себебі, виртуалды агрессия, ойдан шығарылған қатынас нақты өмірге өтіп, физикалық және психологиялық өзгерістер мен психиканың дамуы эмоцияның жоғарлауы және көңіл-күйдің кенет өзгеруі, суицидтердің және басқа да орынсыз реакциялардың туындауы. Цифрлық әлемнің бізге әсер етуі, біздің оған әсер етуіміз. Біз көбінесе цифрлық технологияларды қажеттілік ретінде қабылдаймыз, бірақ олармен бірге туындайтын мәселелерді ескермеуіміз мүмкін. Бүгінгі жаһандану жағдайындағы цифрлық технологиялардың даму қарқыны «цифрлы ұрпақты» жаңа бағытқа, жаңа дәуірге көшудің сапалы серпілісі екеніне көзіміз жетіп отыр. Осының негізінде қазіргі шындық қоғамда пайда болған жаңа ақпараттық-коммуникациялардың екпінді қарқыны мен өзгеру жылдамдығының өсуі өте маңызды. Сондықтан, жаһандану жағдайында цифрлық ұрпақтың педагогикалық-психологиялық мәселелерін теориялық-ғылыми тұрғыда негіздеу.

Негізгі бөлім: Қазақстандық және шетелдік ғалымдардың заманауи зерттеулеріндегі жаңа ұрпақ туралы адамзаттық, демократиялық, гуманистік құндылықтарды кеңінен тұтынуды көрсетеді. ХХІ ғасырда көптеген адамзатқа түсініксіз ұғымдар қолданысқа енді. Бұл құбылыстардың барлығы біздің ұрпағымызды жағымсыз, қоғамдағы тұрақсыздыққа, физикалық және психикалық денсаулығына, тіпті жеке адамдардың өміріне қауіп төндіруде.

Жастар мәселелерінің дамуына, жаһандық цифрландырудың қоғамға әсері, цифрлық антропология, виртуалды этникалық сәйкестілікке үлес қосқан еуропалық зерттеушілер (P.Haber. U.Hasebrink, U.Sander) және т.б.

Ұрпақтар сабақтастығы туралы, жастардың адамгершілігі мен руханилығы туралы, қоғамды біріктіруге қабілетті күш ретінде, ұлттық мәдениеттің жеткізушісі ретінде терең философиялық ойларды біз қазақ ағартушылары А.Құнанбаев, Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин, және т.б. еңбектерінен байқауға болады [2].

«Цифрлық ұрпақ» идеясы педагогика мен психология үшін қаншалықты әлеуетті болып табылады? Оны қолдаудың маңызды теориялық негіздері әлемдік психологияда әйгілі кеңес психологі Л.С. Выготскийдің көптеген психология саласындағы еңбектерінде психикалық функцияларын дамытудың мәдени-тарихи теориясымен қамтамасыз етілген. Компьютер, ұялы телефон, және де басқа цифрлық құрылғылар, интернет, әлеуметтік желілер,

ақпараттық технологиялар соңғы 20 жылда қоршаған әлемді түбегейлі өзгертті. Бірақ олар қазіргі адамдар үшін маңызды. Л.С. Выготский біздің өміріміздің жергілікті салалары туралы, цифрландыру құбылысы жүйелік сипатта болатынын айта отырып, таныс пәндік ортамен және нақты қоғамдық қатынастардың дәстүрлі ортасымен қатар және онымен өзара әрекеттесіп, тоғыса отырып, қатарлас «цифрлық шындық» қалыптасады, онсыз бүгінгі экономиканың жұмысын да, байланысын да елестету мүмкін емес, не бос уақыт, не соғыс, не саяси қатынастар. Сонымен қатар, уақыт өте келе, цифрлық шындық кеңістігі кеңейіп, өміріміздің маңызды факторына айналады - деген болатын [3].

Басқа шетелдік зерттеулерде, керісінше, әртүрлі ұрпақ өкілдері арасындағы мансапқа деген көзқарасқа айырмашылықтар байқалды, бұл жеке басқару психологиясы тұрғысынан өте маңызды. Зерттеушілердің ең қарама-қайшы пікірлері Y ұрпақтың жұмысы мен мансаптық мінез-құлқына қатысты. Мысалы, осы жас кезінде ойлауды төмен бағалауы, бұл шешім қабылдауда көрінеді. Мұның себебі өзіне деген шамадан тыс сенімділіктен, өзіңізге және өз қызығушылықтарыңызға назар аударуыңыздан көрінеді. «Мен-ұрпақ». Осы ұрпақ өкілдерінің кәсіби мотивациясы туралы пікірлер кейде тікелей қарама-қайшы келетінін түсіну маңызды делінген [4].

Американдық жазушы, ұстаздар Уильям Штраус пен Нил Хоу «Ұрпақтар: Американың болашақ тарихы» кітабында олар алдымен өздерінің ұрпақ түсінігінің негізгі идеяларын тұжырымдады, сосын өздерінің түсіндірулеріне де, басқалардың да жұмыстарына негіз болды. Ал, теория бойынша адамның мінез-құлқы неге байланысты ол 12-14 жасқа дейін өмір сүреді және тәрбиеленеді. Ұрпақ құндылықтары терең, бейсаналық, айқын көрініс тапқан формасы жоқ, оның ішінде ұрпақ өкілдерінің өздері үшін де, сонымен бірге тұлғаның қалыптасуын анықтайды, адамдардың өміріне, белсенділігі мен мінез-құлқына әсер етеді [5].

А.Е. Войскунскийдің зерттеулеріне сүйенетін болсақ, сандық шындықты белсенділік пен қарым-қатынас құралы ретінде игеру қазіргі заманғы баланың табысты әлеуметтенуінің негізгі факторларының біріне айналады. Бірақ егер цифрлық шындықтың компоненттері бүгінгі бала үшін белсенділік пен қарым-қатынастың маңызды құралына айналса, бұл мәдени-тарихи іс-әрекет теориясы бойынша оның жоғары психикалық функцияларды дамытудағы интериоризация үдерісі арқылы көрініс табуы керек: зейін, қабылдау, есте сақтау, ойлау, сөйлеу, сондай-ақ адамның жеке басының құрылымында, оның құндылықтарында, уәждемесінде, моральдық-этикалық мінез-құлық нормаларында - деп көрсетілген [6].

«Цифрлық ұрпақ» мәселесінің қазіргі заманғы психологиялық-педагогикалық зерттеулерін шартты түрде үш үлкен топқа бөлген: нормативтік, позитивті және рефлексивті.

Бірінші топқа балалар мен жастардың әлеуметтену үдерістері мен цифрландыру үдерісін «жақсы-жаман», «пайдалы-зиянды» және т.б. Мұнда цифрландыру үдерістеріне қатысты зерттеушілердің екі негізгі көзқарасын байқауға болады: *антагонистер* және *кейіпкерлер*.

«*Антагонистер*» цифрландыру үдерістерінің жағымсыз салдарына назар аудару. Ол дегеніміз құбылысты зерттеу тобы ерекше ерекшеленеді балалар мен жасөспірімдердің сандық тәуелділігі. Бұл топ цифрландырудың жағымсыз салдарына цифрлық ұрпақ өкілдерін оқытуға деген жалпы қызығушылықтың төмендеуі, жүйелі ойлаудың төмендеуі («клип ойлау» феномені деп аталады), және т.б.

«*Бас кейіпкерлер*» цифрландырудың жас ұрпақтың дамуы үшін оң әсерін атап өтеді: «цифрлық сауаттылықтың» жоғары деңгейі және қазіргі заманға бейімделу, ақпарат алудың кең мүмкіндіктері, шығармашылық пен өзін-өзі көрсету, географиялық, ұлтаралық және қарым-қатынас кезіндегі ұлтаралық кедергілер, үлкен төзімділік, көп міндеттер деп аталатын ойлау қабілеті және т.б.

Екінші топқа цифрландыру құбылысына байланысты қазіргі балалар мен жастардың дамуындағы белгілі бір объективті тәуелділіктерді іздеуге шоғырландыруға тырысатын зерттеулер кіреді. Олар:

Цифрлық сауаттылық бойынша зерттеулер (цифрлық сауаттылық). Цифрлық сауаттылық сандық ассимиляция дәрежесіндегі әр түрлі адамдардың немесе адамдардың топтарының, соның ішінде ұрпақтың айырмашылығын қамтиды [7].

«Цифрлық ұрпақ» сипаттамалары мен қазіргі заманғы мектеп эволюциясы арасындағы байланысты зерттеу. Шетелде жүргізілетін педагогикалық зерттеулердің едәуір бөлігі балалар мен жастардың мектептер мен жоғары оқу орындарына келуіне байланысты оқыту мен тәрбиелеу әдістерінде, жалпы шартты түрде атауға болатын білім беру қызметін ұйымдастыруда барабар өзгерістерді іздеуге бағытталған [8].

В.И. Блинов, И.С. Сергеевтің «цифрлық ұрпақтың» алған ақпараттың көлемі мен сипаты және онымен жұмыс істеу ерекшеліктері жаңа буын өкілдерінің психологиялық ерекшеліктерін анықтайтыны, оларды оқыту тәсілдерін өзгертуді қажет ететіні анық деген. Осыған байланысты ғалымдар қорытынды жасаған, «цифрлыққа дейінгі және цифрлық ұрпақтар арасындағы айтарлықтай алшақтық – бұл білім беруде ескеру қажет факты» [9, 56]. Авторлардың пікірінше, цифрлық ұрпақтың танымдық үдерістерінің жағымсыз және «жоғары» сипаттамалары, мотивациясы мен дүниетанымы білім беру үдерісін ұйымдастырудың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін алдын-ала анықтайды.

Қазіргі заманғы ақпараттық қоғам жеке тұлғаның психологиялық дайындығына жаңа талаптар қояды. Л.Б. Шнайдер атап өткендей, біз қазіргі кезде өміріміздің бүкіл кеңістігін, қатынастар мен коммуникация жүйесін түбегейлі өзгерткен ақпараттық жарылыста өмір сүріп жатырмыз. Бүгінгі заманғы адам, алдыңғы ұрпақтардан айырмашылығы, мүлдем басқа ақпараттық ортада өмір сүреді және бұрын белгісіз цифрлық технологияларды қолданады - деген болатын [10].

Н.Б. Борисованың пікірінше, «цифрлық» (революция, дәуір, экономика, тұлға, білім беру және т.б.) түйін сөзімен қазіргі қоғамдық-саяси қайта құрулар жаңа шындықты, жаңа этика мен адамға жаңа көзқарас қалыптастырады» [11, 1326]. Автордың пікірінше, адам қызметінің барлық түрлеріне әсер ететін мұндай өзгерістер табиғи түрде жеке тұлғаның құндылық-семантикалық бағдарлар жүйесінің өзгеруіне алып келеді, бұл психология ғылымында осы мәселені зерттеудің өзектілігін анықтайды.

«Ұрпақ» ұғымы әлеуметтану мен гуманитарлық ғылымдарда кең таралған. Сонымен, М.Б. Глотов ұрпақты «белгілі бір тарихи уақыт кезеңінде қалыптасуы мен жұмыс істеуінің жас ерекшеліктері мен шарттарымен біріктірілген адамдардың объективті түрде қалыптасып келе жатқан әлеуметтік-демографиялық және мәдени-тарихи қауымдастығы» деп анықтайды [12].

Қорыта келе, педагогика және психология ғылымында «цифрлық ұрпақ» мәселелерін зерттеулері орасан зор. Сол себептен, өскелең ұрпақтың мінез-құлқын түсіндіретін педагогикалық-психологиялық заңдылықтарын теориялық-ғылыми тұрғыда негіздеу, іздеу барысында ғалымдар ұрпақты типтерге бөліп сипаттамалар мен анықтамалар беруде. Осы тұрғыдан алғанда, цифрлық ұрпақ құбылысы ғылыми пікірталас тақырыбы болып табылады, өйткені бұл ұрпақтың алдыңғы кезеңдерден өзгешеліктері маңызды және цифрлық желілік технологиялардың қарқынды дамуы цифрлық ұрпақтың мінез-құлқына байланысты және оған ықпал етеді деуге болады.

Әдебиеттер тізімі

1. Философский энциклопедический словарь. <http://philosophy.niv.ru/doc/> 12.04.2020 <https://www.kaznu.kz/content/files/pages/folder17928/Диссертация%20Сапарова%20Д.П.pdf>
2. Шамис Е., Аншипов А. Теория поколений // Маркетинг. Менеджмент. 2007. № 6. <https://www.kaznu.kz/content/files/pages/folder17928/Диссертация%20Сапарова%20Д.П.pdf>
3. Н.В. Волкова, В.А. Чикер. Особенности карьерной мотивации в контексте теории поколений: результаты эмпирического исследования. Вестник СПбГУ. Сер. 8. Менеджмент. 2016. Вып. 4 С.88. <http://www.vestnikmanagement.spbu.ru/archive/pdf/748.pdf>

4. В.Д. Нечаев, Е.Е. Дурнева "Цифровое поколение": психолого-педагогическое исследование проблемы. <http://sevcbs.ru/main/wp-content/uploads/2016/05/Statya-k-zhurnalu-Pedagogika-20161.pdf>
5. Войскунский А. Е. Психологические исследования деятельности человека в интернете // Информационное общество. 2005. N 1.
6. Alkalai Y., Chajut E. Changes over time in digital literacy // Cyberpsychology and Behavior. 2009. Vol. 12. Issue 6.
7. Giancola F. The Generation Gap: More Myth than Reality // Human Resource Planning. 2006. N 29 (4).
8. Блинов В. И., Сергеев И. С., Есенина Е. Ю. Основные идеи дидактической концепции цифрового профессионального образования и обучения. М., 2019. 24 с.
9. Schneider L. B. Vchera, segodnja, zavtra: ot «klikovogo» k klipovomu i dalee k chipovomu myshleniju [Yesterday, today, tomorrow: from the “click” to the clip and further to the chip thinking]. Digital society in the cultural and historical paradigm. Moscow, 2018, pp. 198–203.
10. Borisova N. V. Cifrovoe obshchestvo cherez prizmu nasledija S. L. Rubinshtejna [Digital society through the prism of S. L. Rubinstein’s heritage]. Digital society in the cultural and historical paradigm. Moscow, 2018, pp. 132–136. (In Russian).
11. Глотов М.Б. Поколение как категория социологии // Социологические исследования. 2004. No 10. С. 42–48.

ЭТНОПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР АРҚЫЛЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ МӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Оразбаева К.О., Қойшыбай Г.Қ.

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.

guldana_koishybaeva@mail.ru

Білім беру үдерісінің мақсат-міндеттерін қазіргі заман талабына сай, яғни ұлттық және жалпы адамзаттық мұрат-мүдделерді ескере отырып жүргізу және білімді, кәсіпқой мамандарды әзірлеуді жетілдірумен айналысу - өте қажетті мәселе болып табылады. Өйткені, қоғамда жүргізіліп жатқан демократиялық өзгерістердің стратегиялық барысы нақ осы өсіп келе жатқан жастардың білімінің сапасымен, ұлттық дүниетанымының деңгейімен, мәдени сауаттылығымен және белсенділігінің жоғары дәрежесімен өлшенетіні белгілі.

Әр халықтың, мемлекеттің өзіндік тарихын, болмыс-бітімін айқындайтын негізгі белгісі мәдениет. Ал, мәдениет дегеніміз ұлттың бет-бейнесі, рухани жан-дүниесі. Философ Д.Кішібековтың пікірінше, мәдениет – адам әрекетінің, саналы қызметінің көрінісі. Себебі тұлғасыз мәдениет жасалмайды, ал тұлға дамуы мәдениетпен тығыз байланысты болып табылады. Ал, ғалым Т.Ғабитовтың ойынша, мәдениет – халықтың ғасырлар бойындағы шығармашылығы, көпшілік пен жеке тұлғаның рухани ізденісі, мәдени көрінісі, жалпы адамгершілігі мен даналығы жинақталған процесі [1].

Жас ұрпақты оқыту мен тәрбиелеу мәселесін ұлттық тәрбиемен қабыстыруға қатысты пікірлер, негізінен, сонау өткен ғұлама ойшылдар Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаев, А.Байтұрсынов, Ж.Аймауытов, М.Жұмабаев, М.Дулатов, Ө.Тәжібаевтың еңбектеріне және би-шешендер мен ақын-жыраулардың саналық болжамдарына, психологиялық пайымдаулары мен педагогикалық тұжырымдарына арқау болып, ұлттық қазынаға өшпестей із қалдырған. Осыған байланысты студенттердің мәдени құзыреттілігін қалыптастыруда ұлтымыздың мәдени мұралары, этнопедагогикалық құндылықтар жайында тереңірек тоқталуды жөн көрдік.

Этнопедагогика - халық педагогикасы болып табылатын ғылым, әлеуметтік, экономикалық және басқа да факторлардың әсерінен тәрбиелеудің дәстүрлі мәдениеттерінің қалыптасу және даму заңдылықтары, қазіргі заманның тәрбие жүйесіндегі олардың көрініс алу әдістері. «Этно» - мазмұны «халықтыкі» сөзінің бірінші бөлігі. Этнопедагогика термині кеңес педагогикасында XX ғасырдың 2-ші жартысында пайда болды [2].

Тарихқа көз жүгіртетін болсақ, өткен ғасырлардағы үлкен тұлғалар ұрпаққа білім, өнер, мәдени салалардан өшпес мұралар қалдырған. Мысалы, вавилондықтар математикалық түсініктерді, гректер философия мен театр өнерін, римдіктер – юриспруденцияны, арабтар – «персиялық ақылдың кеңі» - алгебраны бізге мұра етті. Француздар асқан сұлу живопись өнерімен, итальяндықтар әсем сазды музыка мәдениетімен, ал қазақ халқы аса бай ауыз әдебиетімен із қалдырды [3]. Қазақ халқында ауыз әдебиеті кең тараған, оған: «Жеті қарақшы», «Үркер жұлдыздары», «Самұрық», «Боз інген» т.б аңыздарды, «Қобыланды батыр», «Алпамыс батыр», «Ертарғын» батырлар жырларын, ғашықтық жырлар, жұмбақтар, мақал-мәтелдерді жатқызуға болады. Қазақ халқының ауыз әдебиетінен аларымыз көп, тәрбиелік маңызы зор, баға жетпес мұра болып табылады. Көшпелі халық әрбір айтылған сөзге мән беріп, сөз құдыретін сезіне білген. Адамды сөз саптауына қарап білген.

Қазақтың жазба мәдениетінде Қорқыт атаның жырлары, әл-Фарабидың трактаттары, Ахмет Иассауидің діни тәрбиенің мәні туралы ойлары, Жүсіп Баласағұнның «Құтты білік» еңбегі, Абайдың қара сөздері мен өлең-жолдары, Ыбырайдың педагогикалық ойлары, Шоқанның ел мәдениетін арттыру үшін істеген әрекеттері, Ахмет Байтұрсыновтың ұлттық білім беру жүйесі, Мағжан Жұмабаевтың қазақ педагогикасын түзуі, Жүсіпбек Аймауытовтың қазақ психологиясы ғылымын зерделей бастауы, кейінгі ғалымдардың қазақ этнопедагогикасын ғылым ретінде қалыптастырып, пән ретінде оқытуға ұсынуы ұлттық педагогиканың, яғни қазақ этнопедагогикасының дамып қалыптасу жолдарын көрсетеді [4].

Мәдениет жоғары болуы үшін өнердің де маңызы зор. Күнделікті жақсы әуен тыңдау, жақсы ән тыңдау, жақсы күй тыңдау да адамға жақсы әсерін тигізеді. Адам баласы бесікте жатқан кезден бастап анасының әлдіін, бесік жырын тыңдап өседі. Балабақшада мерекелік таңертеңгіліктер, мектепте түрлі сайыстар, тәрбие-сағаттары, жоғарғы оқу орындарындағы іс-шаралар, барлығы да жақсы ән, жақсы би, жақсы әуен, жақсы күй оындаумен өтеді. Осы музыкалық өнер арқылы адамның жан-дүниесі рухани байиды, мәдениеті қалыптасады, өмірге деген көзқарасы өзгереді. Күнделікті бір мезгіл концерт, театр, жақсы кино, опера, балетке барса, адам рухани байып, мәдениетті, өнерді бұрынғыдан бетер түсіне, сүйе бастайды.

Болашақ маманның мәдениеті тек театрға бару, концерт, опера, балетке барумен ғана қалыптаспайды, сонымен қатар оқу орындарында жүйелі түрде оқу-тәрбие жұмыстарын ұйымдастыруды да қажет деп есептейміз. Әрбір мерекелерге байланысты іс-шаралар, өнер майталмандарымен кездесулер ұйымдастыру, белгілі педагог-әншілермен мастер-класстар өткізу, түрлі сайыстар ұйымдастыру, конкурстардың лауреаттарымен кездесулер ұйымдастыру арқылы да мәдениеттің қалыптасуына ықпал жасап отыруға болады. Адамға ләззат беретін ол-өнер. Өнер әсемдікпен тығыз байланысты. Әсемдікті сезіну, көру, ләззат алу адамның тәрбиесіне де байланысты. Кішкентайынан жақсы сөз естіп, жақсы, таза киім киіп, жақсы ортада өскен, жақсы жерде тәрбиеленген баланың мәдениеті, эстетикалық талғамы жоғары болатындығы сөзсіз. Сондықтан да тәрбиені, мәдениетті туғаннан бастап жанұяда қалыптастыру қажет. Ананың сөзі-ақылдың көзі деп қарау, ата-ананың өнегелі ісін мұра тұту, оның жолын қуу, ән-күйдің, жыр мен термені рухани азық ету, зергерлік, шеберлік, ұсталық өнерді үйрену, ананың әлдіі, әженің бесік жыры – бәрі ата-бабамыздан келе жатқан тәрбиенің тағылымы. Музыкалық мәдениетіміздің негізгі белгілері мен ұлттық қасиеттерін, өзіне тән үнділігін, музыкалық тілін, мазмұнға лайық әуендік ырғақтық нақыш – бояуларды ең алдымен әннен табамыз. [5].

Халқымыздың мұндай қасиетін қазақ, орыс және басқа да халықтардың озық ойлы интеллигенциясы, ғалымдары, этнограф-жинаушылары, әдебиетшілері мен журналистері

жазбай танып, білікті пікір айтқаны, лайықты бағалағаны белгілі. Солардың бірі, өткен ғасырдың 70-ші жылдарында Түркістанда болып, қазақ өнерпаздарымен тікелей пікір алысқан А.Эйхгорн өз еңбегінде: «Қазақ әндері құдіретті де күшті, өктем әрі сонымен бірге жатық, құлаққа жағымды естіледі....ауылда, болмаса мал арасында да, немесе жапан түзде жым-жырт аспан астында жалғыз келе жатып оның салған әні тіпті әдемі естіледі. Түнде де, күндіз де, таңертең де, кешке де, жазда да, қыста да – қашан, қай кезде болмасын, қазақ қиялсыз жүрмейді, не ыңылдаған сарынмен көңілкүйін білдіреді, немесе ән салады, әйтпесе өлең шығарады, енді бірде шежірелік сөздерді мақалдап айтумен болады. Олардың қарапайым сөздері мен саздары айналадағы табиғатпен үндесіп келеді де, оның сырт өмірден алған әсерін табиғи қалпында беріп, сезімдерін ешбір қалтқысыз айқын баяндайды», - деп жазған болатын. Сол сияқты академик В.В.Радлов, А.Ивановский, З.Р.Пфенник, М.Гатовицкий, П.Тихов та қазақтың кең даласымен үндесіп, үйлесіп жатқан жарасымды ән мәдениетін, оны орындайтын, қағып алып айта салатын өнерпаздарды ілтипатпен ауызға алады, таңырқай, тамсана сөз қылады [5].

Кез-келген жас ұрпақ адам бойындағы ерекше қасиеттердің бірі мәдениеттілігі болса, оны игеруге өмір бойы алатын білім жүйесін толықтырып отыруға міндетті болуы керек. Ғасырлар бойы қалыптасқан мәдениеттілік, яғни ұлтымыздың бойындағы ізеттілік, сыпайылық, үлкенді сыйлай білу, өз орнын білу, адаммен қарым-қатынас жасау, байыпты сөз, биязы мінез, салмақтылық пен сабырлылық, адаммен тіл табысу, өзін-өзі ұстай білу, әсемдік пен ізгілікке ұмтылу жеке бастың, ар-ожданның қорғаны болуына бағытталуы тиіс. Өнер қашанда қамқорлықты, оған асқан жауапкершілікпен, жанашырлықпен қарауды қажет етеді. Сол себептен жастардың бойында мәдениетке деген құрметтің, сүйіспеншіліктің қалыптасуына музыкалық құндылықтардың пайда тигізері сөзсіз. Жоғарғы оқу орнынан білім алып жатқан жастарға таңдаған мамандықтарына қосымша мәдени құндылық пен өнер саласынан талғамдары мен мұраттарын қалыптастырып, дамытып отыру қажет. Еліміздің көркеюі, жалпы адамзаттық өркениетке қосылуымыз, бүгінгі жастар, болашақ мамандардың тек білім дәрежесіне емес, сонымен қатар мәдениетіне де байланысты. Демек, Елбасымыздың: «Болашақта еңбек етіп, өмір сүретін, мұғалім оқушыларды қалай тәрбиелесе, Қазақстан сол деңгейде болады. Сондықтан да ұстазға жүктелетін міндет өте ауыр» деген сөздерінде үлкен мән бар.

Сонымен қатар, белгілі жазушы Ш.Айтматов «Ешбір халық өзінің тарихи тамырларынан ұзап кете алмайды, жаман болсын, өзінің тарихымен бірге болады» десе, М.Жұмабаев «Әрбір тәрбиеші сөз жоқ ұлт тәрбиесімен таныс болуға тиісті және әрбір ұлттың баласы өз ұлты үшін қызмет қылатын болғандықтан, тәрбиені сол ұлт тәрбиесімен тәрбие қылуға міндетті» деп өзіміздің атадан мирас болып қалған ұлттық бай мәдени мұраларымыз арқылы жас ұрпақты тәрбиелегенде ғана жетістіктерге қол жеткіземіз деген [6]. Сөзсіз ұлтымыздың мәдени құндылықтарын қастерлеумен қатар, имандылық адами қасиеттерін де құрмет тұта отырып, төл мәдениетімізбен мейлінше сусындаған, жалпыадамзаттық мәдениеттің рухани құндылықтарын қабылдап түсінуге қабілетті жастарды тәрбиелеу қажет.

Еліміздің болашағын қалайтын студент жастардың мәдени құзыреттілігін қалыптастыру жолында мәдени мұраны, этнопедагогикалық құндылықтарымызды жан-жақты зерделеу, қазақ халқының сан ғасырлық рухани, тарихи тәжірибесін қорыту мақсатында мемлекеттік тілде көркем, ғылыми жұмыстарды шығарудың мәселелері өзекті болып отыр. Бүгінгі жаһандану үрдісі жүріп жатқан жағдайда ұлттық мүдде, ұлттық тәрбие, ұлттық рухты сақтап қалу үлкен міндет. Сондықтан, студенттердің мәдени құзыреттілігін қалыптастыруда олар өз ұлтының ғасырдан ғасырға жеткен мұраларын, этнопедагогикалық құндылықтарының мән-мағынасын, болмысын түсініп, оларды қолдана да қастерлей білуге үйрету біздің бүгінгі басты міндетіміз екені сөзсіз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Кішібеков Д. Сыдықов Ұ. Философия. Оқулық.-Алматы, 2002. 408 б.
2. Ұзақбаева С. А. ЭТНОПЕДАГОГИКА: оқу- әдістемелік кешені (оқу құралы). – Алматы: Қарасай, 2019. – 320 б.
3. Әуезов М.О. Әр жылдар ойлары.- Алматы, 1959. 150 бет.
4. Табылдиев Ә. Қазақ этнопедагогикасы (оқу құралы) – Алматы: «Санат», 2001. 320 бет.
5. Электронды журнал "e-history.kz".
6. М.Жұмабаев «Педагогика» Алматы «Ана тілі» 1992ж.

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА СТУДЕНТТЕРДІҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУ

Оразбаева К.О., Темірке А.Ф.

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.

altynai_9806@mail.ru

Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың 2017 жылғы 31 қаңтардағы «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» жолдауында «Ең алдымен, білім беру жүйесінің рөлі өзгеруге тиіс. Біздің міндетіміз – білім беруді экономикалық өсудің жаңа моделінің орталық буынына айналдыру. Оқыту бағдарламаларын сыни ойлау қабілетін және өз бетімен іздену дағдыларын дамытуға бағыттау қажет», - деп көрсеткен болатын [1]. Бұл дегеніміз жоғары оқу орындарында студенттердің білім, білігімен қатар олардың жеке, ұжымдық қасиеттерін де дамыту керек.

Қазіргі қоғам талабына сәйкес қалыптасқан дәстүр бойынша жұмыс жасайтын мойынсұнғыш орындаушының орнына, кәсіби қызмет пен қарым-қатынас процесінде туындайтын мәселелерді креативті және жедел шеше алатын адам барған сайын сұранысқа ие бола бастады. Қоғамда болып жатқан өзгерістерге жауап бере отырып, жоғары білім беру жүйесі де өзгеруде. Егер бұрын оқытудың басты міндеті білім, білік және дағдыларды қалыптастыру болса, бүгінгі таңда сыни ойлау стилі бар кәсіби құзыретті, креативті тұлғаны қалыптастыру бірінші орынға шығып отыр.

Қазақстан Республикасында жоғары білім берудің мақсаты кәсіби, коммуникативтік құзыреттілікке, шығармашылық әлеуетке және сыни ойлау стиліне ие мамандарды даярлау болып табылады. Осыған байланысты жоғары мектептің білім беру ортасын кәсіби қызметте өзін-өзі сәтті жүзеге асырудың факторлары ретінде коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыруға қабілетті біртұтас шығармашылық даму кеңістігіне айналдыру қажеттілігі туындайды.

Философиялық, психологиялық, педагогикалық әдебиеттерге жүргізілген талдау болашақ мамандардың коммуникативтік құзыреттілігін дамыту мәселесінің зерттелуі қазіргі заманда пайда болмағанын көрсетеді. «Құзырет», «құзыреттілік», «коммуникативтік құзыреттілік» ұғымдарының шығу тарихының тамыры тереңде жатқаны. Әр түрлі тарихи кезеңдерде құзыретті тұлғаны тәрбиелеудің тарихи-педагогикалық алғышарттарын зерделей келе, педагогикалық оқулықтар, ғылыми еңбектер түрінде кездесетін зерттеу мәліметтерінің ерте кезден бастау алғандығына көзіміз жетіп отырғаны мәлім.

Аталған мәселені қозғамас бұрын «құзыреттілік» ұғымының дамуы ғылыми-педагогикалық әдебиеттерде талдау көрсеткендей, «құзыреттілік» ұғымы ХХ ғасырдың соңында педагогика лексикасына тұрақты түрде енді.

«Құзыреттілік» терминін XX ғасырдың ортасында американдық ғалым лингвист Н. Хомский енгізген болатын, бастапқыда ол шетел тілінде нақты белгілі бір тілдік қызметті орындау үшін қажетті қабілеттіктер деген түсінік берді және оны адамның іскерліктері мен тәжірибесімен байланыстырды. Нақтылап айтатын болсақ, Н.Хомский 1965 ж. Массачусетс университетінде «компетенция» ұғымын тіл теориясына қатысты қолданды [2].

Жоғарыдағы ойлардың жалғасын ағылшын ғалымы, психологы Дж.Равеннің еңбектерінде де өз көрінісін тапқан. Дж. Равен «құзыреттілік» терминіне жеке тұлғаның көп қасиеттерін топтайтын ұғым деген анықтама береді [3].

Н. Хомский «құзыреттілікті» білімнің жоғарғы деңгейі деп есептейді. Ағылшын тілінің әдебиетінде competence термині (academic, linguistic, cultural, professional competence) кездеседі. «Құзыретті» сөзі латын competere «қабілетті болу» дегенді білдіреді. Құзыреттілік «жеткілікті дәрежеде білікті, оқыған, белгілі бір іс-әрекет түріне қабілетті» мағынасын білдіреді [2].

Басқаша айтқанда, «құзырет» пен «құзыреттілік» екі әр түрлі ұғымдарды: құзырет – құбылыс (білім, іскерлік, дағды), ал құзыреттілік – сапа, тұлғаның қасиетін білдіретінін айта кеткен жөн. Құзыреттілік білім берудің тәжірибелік тұрғысынан іс-әрекеттің қайсыбір түрін орындауға деген тұлғаның қабілетін білдіреді. Құзыреттілік деп білім алушылар меңгерген әрі белгілі бір іс-әрекетте оның құзыретін қалыптастыратын білім берудің мазмұнын айтады. Осы ретте, құзырет білімнің мазмұны екенін айта кету қажет [3].

В.Хутмахер Еуропа кеңесімен қабылданған, жастарды дайындауда маңызы зор, басты құзыреттердің тобын анықтаған. Оның ішінде педагогтар үшін қажетті негізгі төмендегідей құзыреттерді атап көрсетеді: коммуникативтік, әлеуметтік-ақпараттық және іс-әрекеттік немесе қызметтік құзыреттер [4].

Отандық педагогикада «құзыреттілік» түсінігі бертін келе қалыптаса бастады және бұл ұғым көп жағдайда маман біліктілігі мен кәсібилігінің жеткілікті деңгейін сипаттау үшін қолданылды. Мамандардың құзыреттілігін түрлі аспектіде зерттеуші ғалымдар, К.С. Құдайбергенова [5], Б.Т.Кенжебеков [6] және т.б. еңбектерінде қарастырылған.

Ғылымға «коммуникативтік құзыреттілік» ұғымы 1970 жылдары келді. Алғашында аталған ұғым даму психологиясымен, когнитивті психология және әлеуметтік лингвистикамен байланысты болды. «Коммуникативтік құзыреттілік» термині (латын тілінен communico – ортақ етіп жасаймын, байланыстырамын, араласамын және competens (competentis) – икемді деген мағынада) әлеуметтік лингвистикада пайда болған.

«Коммуникативтік құзыреттілік» терминін 1972 жылы американдық ғалым Д. Хаймс ендірген болатын. Коммуникативтік құзыреттілік дегеніміз бұл сөйлемдегі сөздерді дұрыс грамматикалық реттеу үшін ережелер жиынтығын білуді білдіртпейді, ол кіммен, не туралы, қашан және қай жерде қалай сөйлесуді білуді көздейді [7].

Бертін келе, коммуникативтік құзыреттілік ұғымын шетелдік ғалымдар S.Brumfit, K.Johnson, Canale M., Swain M., Larsen-Freeman D. және т.б. әр түрлі аспектіде қарастырып, мазмұнын толықтырды. Ресей зерттеушілері М.И.Вятютнев, И.А.Зимняя және т.б. еңбектері арналған. Отандық педагогикада коммуникативтік құзыреттілік ұғымы мен құзыреттілік тұғыр мәселелерінің мәнін зерделеуге бірнеше ғалымдардың еңбектері де арналды. Атап айтатын болсақ, В.А. Ким, А.Т. Чакликова, Г.М.Касимова және т.б. еңбектері аталған ұғымға әр түрлі аспектілердің түрлі қырынан қарастыруға өз үлестерін қосты.

Е. В. Порозова өз зерттеулерінде коммуникативтік құзыреттілікті белгілі бір жағдайлар болған кезде жұмыс істейтін және дамитын білім ретінде анықтай отырып, болашақ маманның үш білім блогы болуы керек деп санайды. Бірінші блок - бұл балалардың жынысына, жасына және дара ерекшеліктеріне байланысты қарым-қатынас ерекшеліктерін фактологиялық білу, қарым-қатынас механизмдерін түсіну, рөлдік рецептер мен үміттерді білу, этикетті білу және т. б.

Процедуралық-технологиялық білім екінші блокты құрайды. Оларға қабылдау тетіктерін, тыңдау ережелерін, назар аудару тәсілдерін, өзін-өзі реттеуді және т. б. білу жатады.

Үшінші блокқа гуманизмнің мәні, қарым-қатынас құрылымы, қарым-қатынастың жалпы теориясы және т. б. туралы тұжырымдамалық білім кіреді.

Әрине, болашақ маман коммуникативті білімді қазіргі жағдайға, қарым-қатынас деңгейлеріне (вербалды - вербальды емес, рульдік басқару - жеке, диалогтық - монологтық, манипулятивті - адаптивті) қолдануға, олардың коммуникативтік қабілеттерін диагностикалауға үйренуі керек.

Коммуникативті құзыреттіліктің құрылымына кіретін коммуникативті дағдылар, білім, білік және дағдылар, іскери қарым-қатынас саласындағы сенсорлық және әлеуметтік тәжірибе сияқты қасиеттер университет түлектерінің практикалық қызметінде қажетті болып табылады [8].

Сонымен, коммуникативтік құзыреттілік өзара әрекеттесу мен адамдармен қарым-қатынас жасау тәсілдерін меңгеруді, қоғамда әр түрлі әлеуметтік рөлдерді сомдауды, нақты бір өмірлік жағдайларды шешу үшін қарым- қатынастың әр түрлі объектілерін қолдана білу қабілетін қамтамасыз ететін өз ана тілі мен басқа тілдерді білуді көздейді.

Жоғары оқу орындарында студенттердің коммуниктивтік құзыреттілігін дамытудың педагогикалық-психологиялық жолдарының бірі сабақта заманауи педагогикалық технологияларды қолдану болып табылады. Атап айтсақ, дамыта оқыту технологиясы, сын тұрғысынан ойлау технологиясы, жобалау технологиясы, ойын технологиясы, модульдік оқыту технологиясы және т.б.

Қазіргі кезде қолданылатын педагогикалық технологиялар оқу үрдісінде студенттердің өздерін еркін сезінуге жайдай туғызу, оқуға деген қызығушылығын дамытуға, өз бетінше білім алуға және оны практикада қолдана білу құзыреттіліктерін қалыптастыруға, студенттерді өз бетінше зерттеу жұмыстарын жүргізуге бағыттау сияқты талаптарға сәйкес болуы керек.

Студенттердің коммуникативтік құзыреттілігін дамытуда дамыта оқыту технологиясын қолданыс табуын төмендегідей көрсетуге болады:

- табыс ситуациясын тудыру кезінде студенттер білетіндерін саралайды, өздерінің жетістіктеріне көз жеткізеді;
- интеллектуалды шиеленіс кезеңінде студенттер топпен қарым-қатынас жасау арқылы алдарына қойылған проблемаларды анықтайды, оның шешімін бірігіп іздестіреді;
- оқу міндетін қою кезеңінде студенттер білімдерді өздері меңгереді, өздеріне қажетті ақпаратты әр түрлі ақпарат көздерінен іздестіреді;
- оқу міндеттерін шешу амалдарын іздестіруде студенттер топ болып практикалық жұмыстар орындайды, олардың шешімін бірге іздестіріп, шешімін табады;
- қорытынды кезеңде әр студент жасалған жұмысы бойынша талдау жасап, қорытындылайды. Топтық жұмыстың нәтижесі шығарылады.

Дамыта оқыту технологиясы сияқты басқа технологиялардың да коммуникативтік құзыреттілікті дамытудағы маңызы айтарлықтай көп. Сабақты өткізу барысында әр түрлі технологияларды қолдану студенттердің білім алуға деген қызығушылығын арттырады, өз еркімен ізденуге ынталандырады, сабақта өз ойын еркін жеткізуге, бір-бірінің ойын тыңдап, құрметтеуге жетелейді.

Коммуникативті құзыреттілік - бұл педагогикалық шеберліктің ажырамас жеке компоненті, өйткені қалыптасқан, жетілген тұлға ғана басқа толыққанды және жетілген тұлғаны тәрбиелей алады. Мұғалімнің негізгі педагогикалық міндеті - білім беру, білік пен дағдыны қалыптастыру ғана емес, балалардың танымдық белсенділігін ояту, сабақты дәстүрлі түрде емес, заманауи педагогикалық технологияларды қолдану арқылы қызықты

етіп өткізу, оқушылармен педагогикалық қарым-қатынас және диалог арқылы оқу-танымдық іс-әрекеттерді ұйымдастыру болып табылады.

Коммуникативті қабілеттердің дамуы кәсіби іс-әрекеттің негізін құрайтын коммуникативті дағдыларды қалыптастыру арқылы жетілдірілуі керек. Коммуникативті дағдылардың стихиялық қалыптасуы көбінесе авторитарлық мінез-құлық стиліне, жеке қактығыс жағдайларының пайда болуына, мұғалім мен студенттер арасындағы қарым-қатынастағы шиеленіске, оқу үлгерімінің төмендеуіне, оқуға құлықсыздыққа, психикалық жарақаттар мен моральдық тәрбиедегі орны толмас шығындарға, көбінесе студенттердің асоциалды мінез-құлқына әкеледі[8].

Қорыта келгенде, болашақ мамандардың коммуникативті саласын дамытудың психологиялық шарттары мен перспективалары жеке тұлғаның қол жетімді коммуникативті қасиеттерін жетілдірумен және кәсіби дайындық процесінде оның коммуникативті әлеуетін кеңейтумен байланысты. Тұлғаның коммуникативті саласын дамыту, атап айтқанда, студенттік жас аса сәтті кезең болып табылады, онда белгілі бір коммуникативті алғышарттар қалыптасып, толыққанды даму үшін негіз қаланады, бірақ сонымен бірге оларды одан әрі жақсарту және жетілдіру әлеуететіне ие болады. Дамыған коммуникативті дағдылар мен қабілеттер студенттің қарым-қатынас қиындықтарын жеңуге, кәсіби қызметтегі одан әрі жетістігін анықтауға және мансаптық өсуге ықпал етуге көмектеседі.

Сонымен, кез келген мамандық коммуникативтік құзыреттіліктің жоғары деңгейін талап етеді. Коммуникативті құзыреттілік іс-әрекет өнімділігінің жүйені құраушы факторы ретінде қызмет етеді, кәсіби білім мен дағдыларды игеруге де, қарым-қатынасқа түсуші адамдардың жеке дамуына да медиатор болады.

Әдебиеттер тізімі:

- 1.Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана. 31 января 2017 г. «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность». // Электронный источник. URL: http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-nnazarbaeva-narodu-kazahstana-31-yanvary-2017-g (дата обращения: 20.07.2020).
- 2 Chomsky N. Language and thinking . М.: MSU publishing house, 1972. - P.122
- 3 Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Пер. с англ. – М.: Когито-Центр, 2002. С. 396
- 4 Hutmacher Walo. Key competencies for Europe // Report of the Symposium Berne (Switzerland 27-30 March, 1996) Council for Cultural Co-operation (CDCC). -Secondary Education for Europe Strasburg, 1997. P. 215.
- 5 Құдайбергенова К.С. Құзырлылық білім сапасының критерий: әдіснамасы және ғылыми теориялық негізі. Монография. - Алматы. 2008. – 328 б.
- 6 Кенжебеков Б.Т. Жоғары оқу орны жнйесінде болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру: пед. ғыл. докт. дис. – Қарағанды, 2005. –267 б.
- 7 Hymes, D. On Communicative Competence. In J.B.Pride and J.Holmes (eds.), Sociolinguistics. Harmondsworth: Penguin Books, 1972, pp. 269-293.
- 8 Чанышева Г.Г. Формирование и развитие коммуникативных способностей будущих юристов : Дис.... д-ра пед. наук : 13.00.01 Казань, 2005 г. Электронный источник. URL: <https://vuzlit.ru/344973/> (дата обращения: 15.10.2020).

АҚПАРАТТЫҚ КОММУНИКАТИВТІК ТЕХНОЛОГИЯНЫ САБАҚТА ҚОЛДАНУ

«Сапалы білім – жетістікке жетудің жолы әрі экономиканы дамытудың басты құралы» деген Елбасымыз Қасым-Жомарт Тоқаевтің сөзі болашақ жастарымыздың сапалы білім алуын ұстаздарға артып отыр. Еліміздің дамыған елдер қатарында болуы, білім жүйесінің жоғары деңгейде болуымен байналысты болады. Мемлекетіміздің болашағы жастардың қолында болғандықтан, білім беру жүйесі өзгеріп тұруы заман талабы. Егер жас ұрпақ саналы тәрбие, жақсы білім алса, біздің болашағымыз өрге жүзеді. Оның барлығы ұстаздардың қолында. Мұғалімдер заманауи технологияларды қолданып, оқушыларға қол жетімді білім беріп, қазіргі дүниежүзілік жаңалықтардан қалыспай, тек қана алға жылжи беруі керек.

XXI ғасыр – ақпараттық технология ғасыры екені белгілі. Білім мен мәдениет жүйесін дамыту процесінде ақпараттық технологиялар басты рөл атқарады. Қоғам алға жылжыған сайын халықтың өмірге деген көзқарастары өзгеруде, оқуға, тілдерді үйренуге деген ынтасы артады. Кез келген мемлекеттің дамуы ақпарат мәдениетінің жағдайына байланысты болады. Білім беру жүйесін ақпараттандыру бағыты – жаңа ақпараттық – коммуникативтік технологияларды пайдалану арқылы дамытып және дистанциялық (қашықтан) оқыту, жеке тұлғаға бағыттап оқыту мақсаттарын жүзеге асыра отырып, оқу – тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерінің тиімділігі мен сапасын арттыруды мақсат етеді. Интернет желісінің күнделікті өмірде қолданылуы оқушылардың ойлау жүйесінің артуына, ақпараттарды мол қабылдауына өз әсері бар [1].

Ақпараттық – коммуникативтік технологияның жастардың жан – жақты білім алуына, іскер әрі талантты, шығармашылығы мол, еркін дамуына жол ашатын педагогикалық, психологиялық жағдай жасау үшін де тигізер әсері аса мол. Қазіргі заманда ғылым мен техниканың даму деңгейі қарап, оқушыларға сапалы және терең білім алуына жағдай бар және ақпараттық технологияны пайдалана отырып сабақтың сапасын жақсартуға болады. Мұғалім әңгімелейді, түсіндіреді, айтады, ал оқушылар тыңдайды, ойланады, түсінеді т.б. әрекеттерді істейді. Біз сабақтарымызда мультимедиялық проекторларды пайдаланып, слайдтарды, бейнетаспаларды қолданып жүрсек, оқушылар көп нәрсені ұғады.

Ақпараттық коммуникативтік технологияны пайдаланудың тиімді жақтары:

- оқушылардың сабаққа деген ынтасы оянады;
- танымдық қабілеті қалыптасады;
- оқушының шығармашылық жұмысқа деген құлшынысы пай болады;
- мұғалімнің уақыты босқа кетпей, үнемделеді;
- оқушылар қосымша мағлұматтар алады [2, 5 бет].

Бүгінгі мемлекеттің білім беру саласындағы басты міндеттердің бірі – білім беру жүйесі мен оқытудың сапасын арттыру, сабақтың әдіс-тәсілдерін және мазмұнын жетілдіріп, әдістемелік жағынан дамыту болып табылады. Қазіргі білім беру саласындағы оқытудың жаңа технологияларын қолданбасақ, білімді әрі жан-жақты маман болу мүмкін емес.

Қазақстан Республикасының «Білім беру туралы» Заңында еліміздің білім беру жүйесінің басты міндеттері берілген. Солардың бірі – білім беруді ақпараттандыру, оқытудың жаңа технологияларын енгізу, бүкіләлемдік байланыс желісіне шығу.

«Ақпарат» термині латынның Informatio «түсіндіру» «мазмұндама» деген сөзді білдіреді, бір нәрсені жетілдіріп түсіндіру деген мағынаны береді. Ақпараттар ауысады, сақталады, өзгереді және белгілі бір шешімді шешу үшін қолданылады. Ақпаратты қандай да бір мағлұматтардың жиынтығы деп түсінуге болмайды. «Ақпараттық технология» терминін академик В.М.Глушков ойлап тапқан. Білім беруді ақпараттандыру оқушыға білім берумен байланысты болғандықтан, В.Глушковтың анықтауынша, « Ақпараттық технологиялар »

ақпаратты өңдеумен байланысты үдерістер болып табылады. Ал білім бергенде компьютерді және оның құралдарын пайдалана бастағанда оқытудың ақпараттық технологиялары ұғымы қалыптасты [1].

Ақпараттық коммуникативтік технологияның басты мақсаты – оқушыны қазіргі қоғамға сай, өзінің өмірлік істерінде дербес компьютердің құралдарын пайдаланатын жан - жақты дара тұлға ретінде тәрбиелеу. Ақпараттық коммуникативтік технологияны сабақта пайдалану кезінде оқушылар бұрын алған білімдерін толықтырып, өздері шығармашылық тапсырмалар орындайды.. Қазіргі заманғы Ақпараттық коммуникативтік технологияның құралдарымен жұмыс істеу оқушыларды ұқыптылыққа, нақтылыққа, берілген тапсырмалардың жақсы орындалуына, басты тақырыпқа назар аудара білуіне үйретеді, сонымен қатар ақпараттық коммуникативтік технологияның құралдарымен жұмыс істеу барысында оқушылардың өзінің іс - әрекеттерін дұрыс жоспарлауға, дұрыс шешім қабылдай алуға тәрбиелейді[3].

Ақпараттық коммуникативтік технологияның құралдарына тоқталып кетсек. Компьютерлер және компьютерлермен байланысты ақпараттық және коммуникациялық технологиялар баршаға орта білім беруді ақпараттандырудың негізгі жолы болып табылады. Қазіргі қашықтықтан оқыту кезінде ақпараттық коммуникативтік технология құралдары басты қызмет атқарады. Қазіргі кезде мектеп оқушылар, жоғарғы оқу орындары, көптеген біліктілікті арттыру курстары, жұмыс орындарында қашықтықтан сабақ, жұмыс өтіліп жатыр. Ол қазіргі заманның талабы. Мұғалім қашықтықтан оқыту кезінде АКТ құралдарын белсенді пайдаланады. АКТ құралдары арқылы сабақты түсіндіреді, қосымша ақпарат береді, бейнетаспаны көрсетеді, презентацияны жасайды, бейнесабақтарды жібереді, құрастырады, үй жұмысын тексереді, видеоконференцияға шығады. Оқушылар қосымша ақпарат алады, видеоконференцияға қатысады, презентацияларды қарайды, ақпаратты ғаламтордан іздейді, бейнетаспаларды тамашалайды. Осындай карантин кезінде ақпараттық коммуникативтік құралдарсыз сабақтарды өткізе алмас едік. Оқушы ақпараттық коммуникативтік құралдар арқылы ізденеді, өзі жұмыс жасайды, мәліметтерлі жинайды, талдайды, ақпараттарды сақтайды.

Ақпараттық коммуникативтік технология құралдары оқыту құралы басты ретінде қызметін атқарады. Ақпараттық коммуникативтік құралдарына жатады:

- компьютер, ноутбук, ұялы телефондар;
- электрондық оқу құралдары;
- компьютерлік тестілеу жүйесі мен білімді бақылау;
- электрондық анықтамалар мен энциклопедиялар;
- аудио және видеоматериалдар;
- презентациялар;
- интербелсенді тақта;
- интернет кеңістігі.

Қашықтықта оқыту кезінде ақпараттық коммуникативтік құралдардың оқушыға әсер етуі:

- оқушылардың оқуға деген қызығушылығын арттырады, туғызады.
- оқушылардың оқу үдерісіне деген белсенділігі кеңейеді.
- оқу материалдарын тиімді меңгеруге үйретеді.
- оқушыларға көп жоспарлы әрекет етуге әсерін тигізеді.
- оқушылармен кері байланысты жүзеге асыруға болады.
- оқушылардың танымдық қабілеті кеңейеді.
- оқушылардың өз бетімен ізденуге септігін тигізеді[3, 8 бет].

Білім беру жүйесін ақпараттандыруда электрондық оқыту кешенін пайдалану тиімді болады. Электрондық оқулық пен оқытудың негізгі мақсаты - «Оқыту процесін үздіксіз және толық деңгейін бақылау, сонымен қатар ақпараттық ізденіс қабілетін арттыру». Білім берудің кез келген саласында «Электрондық оқулықтарды» пайдалану оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, ойлау жүйесін дамытуға, шығармашылықпен айналысуға жағдай жасайды.

Электрондық оқулық дегеніміз – мультимедиялық оқулық, осы себепті электрондық оқулықтың мазмұны сапалы жоғары деңгейде болуға тиісті. Электрондық оқулық оқушының уақытын үнемдейді, оқу материалдарын іздеп отырмай, өтілген және оқушының ұмытып қалған материалдарын еске түсіруге зор ықпалы бар.

Жаңа сабақты өткенде қосымша бейнехабар және клиптер қажетті элемент болып табылады. Бейнетаспалар уақыт масштабын өзгертуге және көріністерді тез немесе жай түрде көрсетуге ыңғайлы. Аудио арқылы оқушыға дұрыс сөйлеуді үйретуге болады, тапсырмаларды түсіндіруге болады, жаңа сөздерді беруге болады. Видеоматериалдарда жаңа тақырыпқа қатысты қосымша мағлұмат беруге болады, оқушылардың есте сақтау қабілеті дамиды, сабаққа деген ынтасы артады. Презентациялар да сабақта қолдануға өте ыңғайлы, оқушылардың қызығушылығы артады, сабаққа белсене қатысады, ақпаратты жүйелі түрде беруге болады. Презентацияларда жаңа ақпаратты, жаңа сөздерді беруге болады, сабақты ойын түрінде өткізуге болады.

Ақпараттық-коммуникативтік технологияның ағылшын сабағында оқушылардың қызығушылықтарын арттыруда қолданылатын бір түрі – электрондық оқулықтар. Электрондық оқулық ешқандай қосымша қағаз, оқу құралдардың көмегінің, яғни тек қана компьютерлік бағдарламалар негізінде жасалуына, барлық негізгі функцияларды қамтамасыз етуге және барлық мақсаттарды орындауға тиісті.

Электрондық оқулықпен оқытудағы жетістіктер:

- Таным белсенділігінің деңгейін арттыру;
- Білімді актуалдандыру, компьютерді меңгеру;
- Пәнге деген қызығушылығын арттыру;
- Аналитикалық ой мен дағдыны арттыру;
- Өз ойын шығармашылық тұрғыда ақпараттық оқу құралдарымен жеткізу.

Бұл жағдайда оқушылардың пәрменділігі артып, олардың интеллектуалдық дамуына әсер етеді.

Электрондық оқулықпен жұмыс істеудің ерекшеліктері .

- танымдық қызығушылығы мен оқу мотивациясының дамуы;
- ақпараттық эрудиция, қабілеттілік;
- диалектикалық дүниетаным, ақыл-ой еңбегінің интенсивтілігі, адамгершіліктің, өзін-өзі бақылаудың жоғары деңгейі;
- шығармашылық және тиімді ойлау, пікір айта алу;
- салыстыру, анализдеуді үйрену;
- қажетті ақпаратты тез таба білу қабілеті;
- практикалық кері байланысты тез қамтамасыз ету;
- жағдайды, оқиғаны сипаттау, анықтама беру.

Мен қазақ тілі мен әдебиет пәнінің мұғалімі ақпараттық коммуникативтік құралдарды сабақта жиі пайдаланамын. Орыс сыныптарында қазақ тілін оқытамын. Орыс сыныптарына қазақ тілі ағылшын тілі сияқты шет тіл болып есептеледі. Басқа ұлт өкілдеріне қазақ тілін меңгеру қиынырақ болады. Оқушылармен 5 дағдылар бойынша көп жұмыс атқару керек. Тыңдалым дағдысы бойынша аудиоматериалдарды тыңдату керек, жазылым дағдысы бойынша интербелсенді тақтаны қолданамыз, Айтылым дағдысы бойынша видеороликті қарап, ән айтамыз, сұрақтарға жауап береді, оқылым дағдысы бойынша электрондық кітаптарды оқиды. Қазақстан екі тілді мемлекет болсада, қазақ тілін білу, оқу керек. Әр сабақта бастауыш сыныптарда жаңа сөздерді үш тілде беремін. Қазақша өлеңдерді айтқанда бейнетаспаны сабақта қолданамын. Оқушылар аудиоматериалдарды тыңдайды. Ол аудиоматериалдарда мәтіндер, өлеңдер, тапсырмалар беріледі. Интербелсенді тақтаны сабақ барысында қолданамыз. Интербелсенді тақтадан бейнематериалдар, аудиоматериалдар көрсетемін, тыңдатамын, тапсырмаларды жазбаша орындайды, жаңа ақпаратты қарайды, презентацияларды көрсетемін. Бастауыш сынып оқушыларымен сергіту сәті кезінде интербелсенді тақтаны, бейнетаспаны, аудиоматериалдарды қолданамыз, ән айтамыз, би

билейміз, жаттығулар жасаймыз, ойын ойнаймыз, өлеңдерді мәнерлеп айтамыз. Жаңа сабақты өткенде презентацияның орны ерекше. Себебі презентация арқылы түгел мәліметтерді, ақпараттарды, жаңа сөздерді, тапсырмаларды беруге болады. Оқушылар үй жұмысын істегенде ғаламторды пайдаланады. Керек мәліметті іздейді, сөздерді аударады онлайн сөздігі арқылы, электронды кітаптарды қолданады, тақырыпқа байланысты бейнематериалдарды іздейді. Біз оқушыларға бастауыш сыныптан бастап терең білім беруіміз керек. Оқушылар әдемі, ұқыпты, сауатты жазуды үйрену керек. Сөйлеу мәнері жақсы, мәнерлі болу керек. Жаңа тақырыпты мұқият тыңдауды үйрену керек, өз ойын еркін жеткізе білу керек. Әрқашан ізденіп, жан-жақты болу керек. Адамгершілігі мол болып, саналы тәрбие алу керек. Үлкендерді сыйлау білуі керек. Ата-анасын, ата-әжесін қадірлеп, мұғалімнің еңбегін ақтай білсе тамаша болады.

Енді өзімнің қашықтықтан оқытып жүрген тәжірибеме тоқталсам. Ең алдымен қашықтықтан оқыту дегеніміз — мұғалім мен оқушы арасында қандай да бір қашықтықта ғаламтор ресурстарының көмегімен өтілетін оқытудың формасы, яғни ғаламтор желілерінің көмегімен белгілі бір арақашықтықта оқыту әдісі екен.

Ақпараттық коммуникативтік технологияны қолдану мұғалімге берері мол:

1. Барлық баланы оқыта алу;
2. Оқу тәрбие үдерісін тиімді ұйымдастыра алу;
3. Білім берудің жолын жеңілдету;
4. Оқушының жеке қабілетін айқындап, білу.
5. Оқушы үй тапсырмасын уақытында орындауға дағдыланады;
6. Оқушыда жылдам ойлау қабілетін қалыптастырады;
7. Оқушыны қысқа, нақты жауап беруге үйретеді.
8. Оқушының қай тақырыпты түсінбегенін анықтауға болады.
9. Оқушылардың білім сапасын неғұрлым тез анықтауға мүмкіндік туғызады [5, 6 бет].

Қашықтықта оқытуды ұйымдастырудың 3 түрлі формасы бар: онлайн (синхрондық) және оффлайн (асинхрондық), және кең таралған үшінші түрі вебинар

Онлайн режимдегі оқыту дегеніміз — ғаламтор ресурстарының, ғаламтордың көмегімен ағымдағы уақытта белгілі бір қашықтықта мұғалім экранын көру арқылы оқытуды ұйымдастыру түрі. Мысалы мен онлайн мектеп, зум арқылы сабақтар өткіземін. Видеоконференцияға шығамын, оқушыларға сілтеуді жіберемін. Сол арқылы жаңа сабақты түсіндіремін, жаңа тақырыптың мазмұнын ашамын, презентациялар мен бейнебаяндарды қолданамын. Әр сабақта видеоконференцияға шығуға тырысамын, ең көп дегенде сабақ 20 минутқа созылады. Оқушылардың тыңдау, сөйлеу жағдысы дамиды. Видеоконференция арқылы сұрақтарға жауап береді, мәтіндерді оқиды, үй жұмысын ауызша айтады.

Оффлайн режимдегі оқыту дегеніміз - ғаламтор ресурстарының, ғаламтордың көмегімен (электрондық пошта) мұғалім мен оқушы арасындағы ақпарат алмасуды қамтасыз етуге мүмкіндік беретін оқытудың түрі. Мен онлайн мектепте оқушыларға конспект дайындап қоямын, оқушылар кіріп конспект мұқият оқып, тапсырмаларды орындайды. Біраз уақыттан кейін мониторинг жасап, тексеремін. Оқушылар өздері конспект оқу арқылы, тапсырмаларды өздігімен орындау арқылы өзіндік іс-әрекетімен дербес болуды үйренеді. Электрондық пошта арқылы сабаққа байланысты ақпаратты, конспект жіберемін. Ғаламтор желілері арқылы аудиоматериалдар, бейнематериалдар жіберемін.

Вебинар дегеніміз — ғаламтор желілерінің көмегімен семинарлар мен тренингтер өткізу. Қазіргі кезде мектепте семинарлар, тренинг қашықтықта өтеді. Сол кезде ақпараттық коммуникативтік құралдарды қолданамыз. Баяндамаларымызды презентация арқылы көрсетеміз, сабақ өткізу тәжірибелерімізбен бөлісеміз. Бейнетаспалар арқылы қызықты ақпаратты, сабақтың үзіндісін, сабақта қандай технологияларды қолданатымызды көрсетеміз [4].

Қорыта келгенде, ақпараттық коммуникативтік технологияларды сабақта қолдану өте тиімді және дұрыс. Бастауыш сыныптарда да, қашықтықтан оқыту кезінде де, семинарға

қатысқанда да ақпараттық коммуникативтік технологиялардың маңызы зор. Ақпараттық коммуникативтік құралдар сабақты қызықты, тартымды, танымды өткізуге мол септігін тигізеді. Ұстаздар әрқашан сабақтарда жаңа оқу құралдарын, жаңа технологияларды, ғаламторды, қызықты ойындар мен әдіс-тәсілдерді пайдалана білуі тиіс. Сондықтан мұғалім әр қашан жан-жақты болып, біліктілігін арттырып, дамытып жүру керек. Оқушылардың шығармашылық қабілеті мен белсенділігін арттыруда мұғалімге үнемі ізденіп, тұрақты еңбек ету керек. Оқушылардың білім алуға деген құлшынысы оянып, оқуға деген белсенділігі артады. Соның арқасында біз адамгершілігі мол, дамыған, білімді, саналы тәрбие алған, жан-жақты, мәдениетті тұлғаны қалыптастырамыз. Жастарымызды, оқушыларымызды, балаларымызды туған жеріміздің, еліміздің патриоты, жанашыры, азаматы етіп тәрбиелеуіміз керек. Біздің мемлекетіміздің гүлденуі, дамуы, дамыған елдердің қатарына кіруі саналы, білімді, оқымысты жастарымыздың қолында.

Әдебиеттер тізімі:

- 1) [https://ust.kz/word/aqparattyq_kommunikativtik_tehnologiyalar_qazirgi_bilim_berydegi\)_qajet_tilik_kozi-52294.html](https://ust.kz/word/aqparattyq_kommunikativtik_tehnologiyalar_qazirgi_bilim_berydegi)_qajet_tilik_kozi-52294.html)
- 2) «Қазақ тілі сабағында инновациялық технологияларды қолдану» мақала Ажимбетова В.С. қазақ тілі мен әдебиет пәнінің мұғалімі.
- 3) «Білім беру мазмұнын жаңарту: оқытудың интербелсенді әдістері» мақала Баратова Ш.Д.
- 4) <https://zkoipk.kz/2016smart1/2543-conf.html>
- 5) «Инновациялық технологияны пайдалану – заман талабы» мақала Кожобекова А.Н.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ДИЗАЙН В СФЕРЕ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Ракишева Г.М., Доктор PhD, доцент

Баяшева Д.А., магистрант 1 курса

Кокшетауский университет им.Ш.Уалиханова, г.Кокшетау

Diana 0898@mail.ru

Современный рынок труда предъявляет высокие требования к профессионализму, культуре и личностным характеристикам преподавателей. Модернизация высшего и среднего профессионального образования направляет на формирование современных профессиональных компетенций у будущих педагогов, что требует проектирования образовательной среды, способной мотивировать на постижение профессионального мастерства. Изменчивость рынка влечет трансформацию требований к работникам, обновления программ подготовки педагогов с учетом современных трендов и вызовов, среди которых неопределенность «образа будущего» и стремительность модернизации информационной среды и образовательного пространства.

Новые цели образования побуждают к поиску инструментария для их достижения. В данных условиях актуализируется значимость педагогического дизайна по созданию развивающей, профессионально ориентированной образовательной среды подготовки будущих специалистов.

При разработке учебного курса важно обеспечить доступность восприятия его содержания, возможность применения полученных знаний в практике. С этой позиции в

педагогический дизайн включены восемь принципов Роберта Ганье, одного из основателей педагогического дизайна[1].

Основатель педагогического дизайна в России А.Ю. Уваров рассматривает педагогический дизайн как приведённое в систему использование знаний (принципов) об эффективной учебной работе (учении, и обучении) в процессе проектировании, разработки, оценки и использования учебных материалов. Однако, на наш взгляд, важно рассматривать технологическую составляющую, обращать внимание на мотивационный аспект образовательной среды. Позиция К.Г. Кречетникова наиболее близка нам. Он указывает, что основная цель педагогического дизайна состоит в создании и поддержании для обучающегося среды, в которой, на основе наиболее рационального представления, взаимосвязи и сочетания различных типов образовательных ресурсов, обеспечивается психологически комфортное и педагогически обоснованное развитие субъектов.

Применение педагогического дизайна при создании каких-либо образовательных ресурсов предоставляет возможность планировать образовательный процесс таким образом, чтобы он был наиболее эффективным и результативным, технологично спроектированным. Для этого необходимо знать и соблюдать стадии процесса педагогического дизайна.

Педагогический дизайн основывается на следующих базовых принципах:

- научности – использование теоретически обоснованных и апробированных методов и средств организации обучения;
- наглядности – оправданное использование максимального числа каналов восприятия информации обучающимся;
- доступности – уровень сложности знаний должен находиться в зоне ближайшего развития обучающихся;
- непрерывности и преемственности – обеспечение согласованности учебных курсов, порядков, правил и средств их освоения;
- комфортности – обеспечение для обучающихся удобства и эргономичности восприятия».

Задача педагогического дизайна – проектировать конкретные педагогические действия для достижения запланированных педагогических результатов; процесс принятия решений о наилучших педагогических методах для осуществления желаемых изменений в знаниях и компетенциях с учетом содержания и целевой аудитории.

Анализ потребностей целевой аудитории, её компетенций и ожидаемых результатов обучения.

- Определение целей и задач учебного материала.
- Анализ и структурирование материалов в соответствии с целями.
- Выбор средств и методов учебной работы.
- Создание элементов, стиля и визуального дизайна курса.
- Разработка тестов и заданий, средств контроля и сбора информации.
- Создание курса с помощью соответствующих инструментов, либо постановка задач членам команды для разработки конкретных элементов.
- Загрузка курса в систему управления обучением.
- Разработка методов оценки результатов и эффективности материалов.
- Выработка решения для дальнейшего совершенствования учебного контента.

Такая четкая последовательность обеспечит качественный рост учебного материала по мере выполнения работы и отточит формы его подачи. Таким образом, педагогический дизайн имплицитно педагогические и психологические инструменты влияния на личность обучающегося для качественного проектирования личностно-ориентированной, индивидуально направленной образовательной программы и оптимальной среды ее освоения.[2]

В Законе «Об образовании» РК от 7 июня 1999 года дополнительное образование рассматривается как процесс воспитания и обучения, осуществляемый на основе

дополнительных образовательных программ всех уровней, куда входят: дошкольное воспитание и обучение; среднее образование; высшее профессиональное образование; послевузовское профессиональное образование [3]. Как сказано в статье об образовании образовательные услуги по образовательным программам дополнительного образования обучающимся предоставляются организациями образования, реализующими общеобразовательные учебные программы начального, основного среднего и общего среднего образования, и на договорной основе.

В современных условиях возрастает роль дополнительного образования в начальной школе во многих случаях дополнительное образование позволяет формировать у ребенка ощущение ценности собственной и чужой личности, самосознания избавляет ребенка от привычки действовать только по подсказке при этом он может удовлетворять свои творческие потребности и интересы и развивать индивидуальные способности с учетом темпа и объема образования соответствующих умственным и физическим данным. Заинтересованность школы в организации внеурочной деятельности объясняется не только включением ее учебный план 1- 4 классов, но и новым взглядом на образовательные результаты. Если предметные результаты достигаются в процессе освоения школьных дисциплин, тогда до достижения метапредметных, а особенно личностных результатов— ценностей, ориентиров в потребности интересов человека, удельный вес внеурочной деятельности гораздо выше так как ученик выбирает ее исходя из своих интересов. Педагогический дизайн в дополнительном образовании в первую очередь направлен на наполнение курса содержательной информацией, формирование последовательности изложения и внедрение современных способов представления обучающего материала.

В основном негосударственные образовательные учреждения расположены в городах (176). Больше всего их в Алматы (62), Шымкенте (22), Нур-Султане (20). Статистика за пятилетний период показывает, что динамика роста числа частных школ за это время наблюдалась именно в мегаполисах. В большинстве регионов ситуация не менялась [4].

Более 42 тысяч казахстанских детей получают образование в частных школах. Численность обучающихся в негосударственных общеобразовательных учреждениях с 2015 года выросла в два раза [5] .

По статистике 65% школьников посещают различные кружки и секции здесь перед педагогом стоит важная задача как сформировать систематизированный процесс обучения с помощью педагогического дизайна и направить его на всестороннее развитие личности ребенка. Педагогу предстоит вовлечь аудиторию образовательный процесс при этом наглядно и грамотно представлять материал, а также в дальнейшем ему предстоит оценивать эффективность собственной деятельности что является неотъемлемым компонентом педагогического дизайна. Курс дополнительных занятий с применением педагогического дизайна направлен, но процесс и деятельность, что предполагает под собой возможность ребенка раскрывать свои способности без каких-либо ограничений и проверок, а также для поддержания активности, при этом ребёнок всегда может обратиться за помощью к учителю. В ходе данного курса, решаются следующие задачи:

- Формирование и развитие творческих способностей;
- Привитие культуры общения;
- Адекватно воспринимать критику и оценку;
- Профессиональное ориентирование;
- Удовлетворение моральных потребностей

Для достижения поставленных целей и задач рекомендуется придерживаться принципов педагогического дизайна. Плановая разработка курса зависит от полной передачи информации в доступной для ученика форме. Но факт предоставления не так важен, как достижение более четкого восприятия материала учеником с последующим применением полученных знаний на практике.

- 1.Привлечение внимания
- 2.Объяснение задач и целей обучения. Согласно этому принципу появляется не только понятие о том, зачем нужно обучение, но и формируется уровень ожиданий от курса обучения, мотивация.
- 3.Обращение к имеющимся знаниям ученика.
- 4.Представление материала. Требуется разработки элементов, которые удержат и акцентируют внимание студента на важных моментах, позволят донести в доступной форме главную мысль обучающего курса.
- 5.Руководство обучением, позволяющее студентам удерживать в памяти изученный материал.
- 6.Закрепление знаний на практике.
- 7.Обратная связь, позволяющая оценить уровень эффективности обучения.
- 8.Оценка успеваемости учащихся.
- 9.Перевод в практическую плоскость, то есть применение полученных знаний в новых ситуациях, не предусмотренных программой курса обучения.

Процесс разработки педагогом учебных материалов или педагогическое проектирование образовательного процесса – это набор последовательных этапов со своими задачами и методологией их решения. педагоги дополнительного образования не ставят своей целью формирование личности детей с заранее заданными свойствами, качествами, подготовленностью, а лишь создают условия для полноценного развития ребенка и становления его как личности, для реализации потребности личности в самоизменении, самоопределении и самоактуализации. Необходимо, чтобы каждый из участников образовательного процесса стал активным субъектом [2]

В рамках исследования, по данным фонда ЮНЕСКО, только в 2016 году охват образованием детей от 1 года до 6 лет составил 64,1%, от 3 до 6 лет – 85,8%, тогда как в 2009 году эта цифра не превышала 37%.

В Ассоциации выяснили: сектор неформального образования заполняется огромным количеством негосударственных провайдеров, включая частный бизнес, неправительственные и религиозные организации, молодежные структуры, профсоюзы и политические партии. Все они предлагают взрослому населению страны досуг и обучение: различные семинары, курсы ПК и переподготовку, обучение на рабочем месте, индивидуальные консультации, репетиторство, наставничество, а также культурно - просветительские мероприятия.

Согласно данным статсборника «Образование в РК» Бюро национальной статистики агентства по стратегическому планированию и реформам, в 2019-2020 учебном году в стране насчитывалось 189 частных школ. Пять лет назад их было значительно меньше – 111.

Доля негосударственных школ в Казахстане составляет всего 2,5% от общего числа (7,3 тыс. объектов). Численность детей, обучающихся в частных школах (42,3 тыс.), равна 1,3% от общего количества учеников (3,3 млн).

Ребенок любого возраста может получить общеобразовательные учебные программы, но уже с углублением, в дополнительных учреждениях. В таких организациях уделяется особое внимание заинтересованности ребенка. Для этого преподаватели данных организаций используют ИКТ, для лучшего усвоения материала. Благодаря педагогическому дизайну и ИКТ преподаватель преподносит ученикам информацию красочно, развернуто и доступно.

Таким образом, дополнительное образование призвано создать дополнительные возможности для духовного, интеллектуального, физического развития, удовлетворению творческих и образовательных потребностей. Основное предназначение системы дополнительного образования детей заключается в создании условий для свободного выбора каждым ребенком образовательной области, профиля дополнительной программы и времени ее освоения.

Литература:

- 1 Шалашова М.М., Шевченко Н.И. «Педагогический дизайн образовательных программ: основные принципы и задачи» [Электронный ресурс] URL: <https://interactiv.su/2020/04/20/>, 04.03.21
- 2 Сосновских И.Г., «Что такое дополнительное образование» [Электронный ресурс] URL: <https://infourok.ru/chto-takoe-dopolnitelnoe-obrazovanie-3037542.html> 04.03.21
- 3 Закон Республики Казахстан «Об образовании» // Электронный справочник «Законодательство РК». – Алматы: Юрист, 2004., 11.03.21
- 4 Ирина Осипова, «В Казахстане растет число частных школ...» [Электронный ресурс] URL: <https://kursiv.kz/news/obschestvo/2020-12/v-kazakhstane-rastet-chislo-chastnykh-shkol>, 11.03.21
- 5 Алина Альбекова, «Рынок неформального образования процветает в тени» URL: <https://inbusiness.kz/ru/news/rynok-neformalnogo-obrazovaniya-procvetaet-v-teni> 11.03.21

К ВОПРОСУ О РАЗВИТИИ «СЕРЕБРЯНОГО УНИВЕРСИТЕТА» В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Ракишева Г.М., доктор PhD, доцент

Ваткина В.А., магистрант

Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, г. Кокшетау

Vatkina_v@mail.ru

XXI век – век будущего, новых технологий и открытий. Задача современного человека заключается в способности быстро реагировать на новые социально-экономические изменения, легко приспосабливаться к быстро меняющимся технологиям и условиям труда. Главной составляющей данной цели является непрерывное образование.

Анализируя социально-демографическую ситуацию в целом, можно увидеть, что одним из самых представительных ее слоев определяется группа лиц старшего возраста. При этом причинный показатель данного факта для каждой страны индивидуален: низкая рождаемость, высокая продолжительность жизни населения, влияние экономики и т.д.

За последние три десятилетия население в возрасте 60-ти лет и старше удвоилось, при этом к 2050 г. его доля вырастет еще в два раза [1].

Доля пожилых людей в общей структуре населения растет быстрее, чем в какой-либо другой возрастной группе. На карте мира мы можем проследить, как все больше начинают появляться «старые» страны-государства, в которых доля людей старше 65-ти лет составляет более 7 % [2].

Также стремительно продолжает увеличиваться продолжительность жизни населения, как развитых, так и развивающихся территорий. Так, например, если в 1950-х гг. человек жил в среднем 47 лет, то в 2010 г. этот показатель увеличился до 69 лет [2].

Исходя из прогнозов, которые были опубликованы ООН, к середине нынешнего века на нашей планете будет жить примерно 3,2 миллиона людей, чей возраст превышает 100 лет. На сегодняшний день таких долгожителей в мире насчитывается всего лишь более 300 тысяч. Доля пожилых людей в Казахстане растет, страна находится на начальной стадии демографического старения. Об этом говорится в докладе национального координатора

проектов по вопросам демографии, развития и гендера Фонда ООН в области народонаселения (ЮНФПА) в Казахстане Газизы Молдакуловой [1].

Во всем мире женщины составляют большинство людей старшего возраста, Казахстан не является исключением. На каждые 100 женщин в возрасте 60 лет и старше в стране приходится только 62 мужчины данной возрастной группы [2].

"Хотя на сегодня Казахстан относительно молодая нация, о тенденциях и последствиях, порождаемых старением населения, следует думать заранее. По данным прогнозных расчетов, доля пожилых людей в возрасте 65 лет и старше, составляя 7,3 процента, будет расти и к 2050 году увеличится почти в два раза, достигнув значений, которые наблюдались в Японии в 1990-е или в Швеции в 1970-е годы", – указала Молдакулова [1].

То есть процесс старения оказывает влияние на все стороны жизни человека: социальные, экономические, трудовые, в том числе и на образование. Данный процесс для каждого его представителя протекает совершенно по-разному. Но исходя из научных исследований, ученые приходят к выводу, что степень адаптации к пенсионному периоду зависит от уровня активности, а также приспособленности к новым формам деятельности. И поскольку, нынешнее время характеризуется развитием новых инновационных технологий, различных отраслей труда, которые представляются старшему поколению малоизученными, наша задача состоит в создании помощи для более благоприятной адаптации лиц пожилого возраста в данном периоде.

Для решения данной проблемы, мы рассматриваем перспективы создания и развития «Серебряного университета» в нашей стране. «Серебряный университет» – новая форма деятельности, направленная на предоставление общеразвивающих и творческих программ для людей старше 65-ти лет.

Все демографические данные указывают на большой показатель людей пенсионного возраста, но, несмотря на большой потенциал старения, мы, к сожалению, его не используем и не создаем нужные социально-психологические условия.

Также большой проблемой в данном вопросе становится то, что в современном мире, в погоне за материальным благополучием, модой, техническим прогрессом и т.п. наша межпоколенческая связь утратила свое первоначальное значение.

Многие люди, достигнув пенсионного возраста, испытывают некий эмоциональный кризис, который порождает чувство ненужности и одиночества, они вновь пытаются найти свое предназначение, поддержку, новые занятия, что получается не у многих. Серебряный университет станет новой площадкой, которая поможет реализации использования потенциала людей старшего возраста и тем самым создаст комфортные условия для сохранения и поддержания активного образа жизни пожилых людей.

Большинство людей «серебряного» возраста, окончив свою профессиональную трудовую деятельность, хотят продолжить вести активную социальную жизнь, расширять свой кругозор, знакомиться с новинками различных сфер культуры, технологий, уделять больше времени своему хобби, повысить свою финансовую, правовую грамотность, научиться новому ремеслу. Группа пенсионеров с позиций образования и обучения очень неоднородна. Как правило, пожилые люди располагают свободным временем, но ограниченными физическими возможностями, и их участие в образовании, особенно с целью обучения, сравнительно низкое.

И хотя данный вопрос еще находится на стадии разработки, в научной среде уже известны имена таких ученых, которые занимались изучением проблемы образования для людей старшего возраста: Высоцкая И.В., Гельман В.Я., Кононыгина Т.М., Агапова О.В., Митина А.М., Лапп Д., Привалов А.Н., Богатырева Ю.И., Соломатова В.В., Шмелев А.Н., Левинтов А.Е. и др.

Так, в 2017 г. был создан первый российский «Серебряный университет» МГПУ, в который стал первым крупным проектом для обучения и удовлетворения образовательных

запросов людей пенсионного возраста. Сейчас «Серебряный университет» реализует более 50 программ. Можно выбрать не только разные направления, но и уровни сложности, формируя свой собственный образовательный маршрут [3].

Слушателям предлагаются лекции, круглые столы, презентации книг, разнообразные экскурсии, концерты. По инициативе выпускников и студентов «Серебряного университета» созданы 7 клубов по интересам, где можно делиться своими идеями с единомышленниками, разрабатывать и реализовывать интересные проекты и получать новые знания под руководством опытных педагогов [3].

В Республике Казахстан данный вопрос является малоизученным и на данный момент в стране нет подобного аналога в сфере образования. На сегодняшний день в некоторых городах РК созданы специальные социальные волонтерские группы, в которых старшим людям предоставляют возможность активно в коллективе провести досуг.

Также создан «Серебряный университет» при Казахском национальном женском педагогическом университете, целью которого является обеспечение активного долголетия. Основными направлениями данного образовательного учреждения являются:

- Здоровье и безопасность: система здорового образа жизни в серебряном возрасте, лечебная физкультура/ массаж, культура питания;
- Основы психического здоровья: психология личностного развития, взаимоотношения с детьми и внуками;
- Арт терапия: изобразительное искусство, музыкальный досуг.
- Цифровая грамотность: работа с компьютерами и смартфонами, безопасность в сети интернет;
- Лингво: иностранные языки, мировая культура [4].

Физические, психологические и когнитивные особенности людей пожилого возраста оказывают существенное влияние на их предпочтения в образовании и подходы к обучению, которые отличаются от потребностей других возрастных групп.

В пожилом возрасте изменения носят индивидуальный характер. Однако с возрастом у человека в соответствии с физиологическими изменениями, как правило, меняются психологические потребности, уровень самооценки, ценностных критериев, установок [5]. В среднем отмечается ухудшение абстрактного мышления, памяти и особенно снижение объема и времени хранения информации в оперативной памяти [5], уменьшение скорости реакции, внимательности, большая утомляемость, нарушается координация. Как правило, ослабляются зрение и слух. Психологически это проявляется в неуверенности в себе, повышенной тревожности, боязни различных видов контроля (зачетов, экзаменов). В целом все это приводит к ухудшению обучаемости и снижению скорости восприятия учебного материала, особенно новой информации. Это требует особых подходов при обучении людей пожилого возраста.

Раскроем особенности процесса обучения серебряных студентов. Главное, к чему нужно стремиться при организации образовательного процесса пожилых людей - это личностный подход с учетом индивидуальных, психологических и социальных особенностей каждого человека. Естественно, в этом случае процесс обучения существенно замедляется. Предпочтительно использовать принцип изложения материала от простого к сложному и от общего к частному. Изложение должно вестись с предельной четкостью и ясностью [6]. Преподаватель вынужден прибегать к неоднократным повторениям отдельных указаний и частей учебного материала. Необходимо подчеркивать важность последовательного выполнения действий и разбиения сложных действий на последовательность более мелких.

Целью нашего исследования является психолого-педагогическое обоснование для создания «Серебряного университета», что станет началом большого будущего в образовательной среде для старшего поколения нашей страны. В своей работе мы опираемся на геронтологический, аксиологический, антропологический подходы. Безусловно, будут учтены физиологические, психологические, индивидуальные

особенности и предпочтения каждого обучающегося, что станет основной опорной точкой при составлении методической разработки для проведения занятий.

«Серебряный университет» – это новое будущее, которое мы должны методически грамотно и профессионально сформировать. Мы не должны упускать потенциал своей страны, ведь наша цель – создание благоприятного и комфортного во всех отношениях будущего для старшего поколения, которое когда-то для нас создавали они.

Литература:

1. Население Казахстана стареет. [Электронный ресурс]. Адрес ссылки: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/naselenie-kazahstana-stareet-issledovanie-415809/
2. Стареющая планета. [Электронный ресурс]. Адрес ссылки: <https://www.rbc.ru/economics/12/03/2021/604b5a739a794725ea0cf25d>
3. Серебряный университет МГПУ. Серебряный университет – дорога к долголетию. [Электронный ресурс]. Адрес ссылки: <https://www.mgpu.ru/serebryanyj-universitet-doroga-k-dolgoletiyu/>
4. Серебряный университет. [Электронный ресурс]. Адрес ссылки: <https://kazmkpu.kz/ru/serebryanij-universitet>
5. Дмитриева Е.С., Гельман В.Я., Зайцева К.А., Ланько С.В. Возрастные особенности взаимосвязи успешности обучения и характеристик слуховой оперативной памяти // Журн. высш. нервн. деят. 2007. Т. 57, № 3. С. 279-286.
6. Роботова А.С. Люди третьего возраста как субъекты непрерывного образования: методология и основные направления изучения // Непрерывное образование: XXI век. 2014. № 4 (8). С. 37-54.
7. Левинтов А.Е. Серебряный университет. Исследование SEDeC: серия авторских концепций. Центр образовательных разработок Московской школы управления Сколково: 2015. – 60 с.

ОБОБЩЕНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОПЫТА ПО ИСПОЛЬЗОВАНИЮ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ ФИЗИКИ

Руководитель: Ракишева Г.М., доктор философии(PhD), доцент
Маликова Л.Б., магистрант, Кабдиев А.Б. магистр физики
Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, г. Кокшетау.

lazzatmalikova@mail.ru

Мы с вами живем в удивительное время. Время, когда технологии будущего за считанные дни становятся технологиями настоящего. Время, когда дети разбираются в хай-тек электронике лучше, чем свои родители, время, когда на плечи учителей возлагается тяжелейшая задача, конкурировать с интернетом и видеоиграми, за право занимать мысли и вызывать интерес у учеников, для усвоения нового материала. Каждый из нас, все ясней осознает, что уже не за горами огромные перемены во всех сферах жизнедеятельности человека, и те сферы, которые быстрее всех подстроятся под динамику событий, станут флагами общественной индустрии.

В период пандемии «Covid-19» остро встал вопрос о цифровизации образовании, в связи с массовым переходом школ в режим дистанционного обучения. Традиционные методы преподавания не могут, в полной мере, обеспечить поддержания интереса к уроку у учащихся, что в свою очередь ведет к снижению получаемых знаний, умений и навыков.

Целью данной статьи является освещение педагогического опыта по разработке урока с использованием разнообразных инновационных техник и приложений для наглядного демонстрирования того как новые технологии смогут улучшить и дополнить существующие методики преподавания.

Сегодня идут большие изменения в системе образования, мы являемся свидетелями начала интеграции и постепенного внедрения нового метода обучения, с уклоном на инновационные технологии. Во всех лицеях активно применяются все достижения в сфере высоких технологий. Многие ученики имеют в своем арсенале планшетный компьютер. Имеются отдельные учетные записи для учеников, учителей и администраторов. Если для учеников это просто локальная сеть, то учителя имеют доступ к интернету. Все классы оснащены проекторами по мере необходимости. Есть специальный сайт www.edmodo.com для общения ученика и учителей, передачи домашнего задания и просмотра оценок в режиме онлайн. Родителям отправляются уведомления, в виде смс, об успеваемости детей в школе. Существует урок «Petimed» - развития мышления путем задействования моторико-сенсорных процессов.

Главным отличием лицея «Білім-інновація» лицей-интернат №1 (г.Караганды) является педагогический состав, который всегда готов идти в ногу с прогрессом, и применять различные инновационные методики.

Поделится опытом по разработке и проведению факультативного урока физики без использования ручек, тетрадей, книг и обычной доски. Весь урок прошел с применением планшетных компьютеров соединённых посредством wi-fi, вся информация отображалась одновременно на планшетах и на интерактивной доске. При этом имелась возможность наблюдать за действиями каждого ученика по отдельности или выводить статистические данные всего класса на компьютер учителя. Данный метод позволил оперативно проверить пройденные темы посредством онлайн викторин и тестов, и как следствие повысил уровень усвоения нового материала.

Рассмотрим ключевые нововведения, позволяющие обусловить концепцию развития школьного образования с использованием новых технологий.

Внедрение и повсеместное использование планшетных компьютеров, в данной статье будет рассматриваться ipad, так как это устройство имеет наибольшую базу школьного программного обеспечения. Интернет-планшет является не только современной заменой книг и справочного материала, это полноценный компьютер со своим программным обеспечением и достаточно большой производительностью, чтобы являться заменой тетрадям, ручкам, словарям и всем остальным школьным принадлежностям.

Теперь давайте рассмотрим технические характеристики iPad:

1. iPad — это планшет, в котором взаимодействие пользователя с устройством осуществляется через сенсорный экран с поддержкой multi-touch. Ввод текста также происходит при помощи экранной клавиатуры.

2. Приложение для iPad- “TeacherKit” – это программа представляет собой персональный органайзер. Он позволяет вести учет занятий, посещаемости среди школьников или студентов, их оценок и поведения. Своего рода усовершенствованный электронный классный журнал. Отдельно стоит отметить интерфейс контроля присутствия реализованный в TeacherKit. Достаточно единожды сфотографировать класс или группу. Программа автоматически распознает и запоминает лица учащихся, и, в дальнейшем, позволит очень быстро вычислять тех, кто не посещает уроки, т.е. прогульщиков.

3. Приложение для iPad - “Nearpod” это фундаментальное приложение для проведения уроков на планшетах. Представляет собой универсальную программу, включающую в себя возможность проведения презентации, лекции, тестов, классических экзаменов, уроков черчения и рисования, вывода интернет страниц на экраны учеников, воспроизведения видео и аудио файлов. Дает возможность обмениваться любым контентом с классом и контролем его деятельности, общение и обмен опытом с коллегами по всему миру, получение

результатов в режиме реального времени и возможность поделиться ими с учениками, мониторинг уровня внимания класса и доступом к загрузке презентации по любому предмету к любой теме. Каким способом это работает? Учитель создает свой аккаунт (учётную запись) на сайте nearpod.com, затем регистрирует своих учеников, создает или закачивает урок, презентует его ученикам, все. Остальную работу производит сервер и отправляет информацию на планшет учителя.

4. Приложение для iPad – “penultimate” с помощью этой программы вы можете делать быстрые записи в своём iPad так же, как вы бы делали это в своей обычной тетради или ежедневнике. Во-первых, вы можете создать несколько разных тетрадок и дать им различные названия. В каждой тетради вы можете использовать различные виды бумаги, например, это может быть тетрадь в клеточку или в линию или, например, в линию для альбомной ориентации, а при желании даже в линию со специальной областью для зарисовок в верхней части тетради. Во-вторых, в программе имеется несколько видов ручек: тонкая, средняя и толстая, что позволит вам по-разному выделить ваши записи и рисунки. Также имеется несколько вариантов цветов, начиная от цвета простого карандаша и заканчивая синей, чёрной, красной и зелёной ручками. В-третьих, в программе имеется ластик и функция отмены и повторения действий, что, безусловно, является главным преимуществом перед обычными бумажными тетрадками. При желании вы можете отправить страницу по электронной почте, распечатать или, например, экспортировать в вашу коллекцию картинок, откуда отправить по MMS или обработать в другом редакторе. Экспортировать записи можно как и с разметкой страницы, так и чистый рукописный текст. Сам текст программа прекрасно сглаживает, а толщина линий также варьируется в зависимости от скорости написания, что делает процесс письма ещё более реалистичным. Обязательным дополнением к этой программе считаю стилус (ручка для планшетов)

5. Приложение для iPad-Академия Хана, приложение разработанное некоммерческой образовательной организацией, созданной в 2006 выпускником МИТ и Гарварда Салманом Ханом. Цель академии — «предоставление высококачественного образования каждому, всюду». Сайт академии предоставляет доступ к коллекции из более чем 3600 бесплатных микролекций по математике, истории, здравоохранению и медицине, финансам, физике, химии, биологии, астрономии, экономике, космологии, органической химии, основам американской гражданской ответственности, истории искусства, макро и микроэкономике, компьютерным наукам. Универсальное приложение для повторения пройденной темы. Дает возможность не отставать болеющим ученикам.

6. Приложение для iPad – “FreeGraphingCalculator” решает уравнения графическим способом.

7. Epson EB-475W ультракороткофокусные проекторы могут создавать изображение большого размера с очень малого расстояния, тем самым позволяя минимизировать вероятность появления тени на экране, обладая всеми преимуществами короткофокусных, имеют интерактивные функции. Устройства поддерживают возможность работы двумя интерактивными маркерами. Это позволит учителю и ученику одновременно писать на экране, способствуя быстрой и эффективной совместной работе. Легкие и чувствительные маркеры просты в использовании благодаря новой «парящей» функции, которая точно распознаёт местоположение указателя даже без контакта с проецируемой поверхностью. Главной изюминкой этих проекторов является то, что его можно присоединить к роутеру (средства для передачи Wi-Fi сетей), и получать изображение прямо с iPad.

Скомбинировав эти достижения в сфере высоких технологий, авторы статьи разработали конспект урока физики, на тему «Work and Energy» («Работа и энергия») без использования привычных учебных принадлежностей, а с использованием только цифровых устройств и приложений представленных выше. План урока на тему «Работа и энергия». Тип: изучение нового материала. Задачи урока:

I. Усвоить новый материал по теме «работа и энергия»

- 1) Сформировать представление о работе и энергии;
- 2) Решение простейших заданий по теме «работа и энергия»
- 3) Основные физические формулы по теме «работа и энергия».

II. Сформировать новые понятия и способы действия с ним:

- 1) Понять природу явления и научиться классифицировать его.
- 2) Решать задачи по формуле.

III. Способствовать учащимся, самостоятельно составить алгоритмы решения задач по теме «работа и энергия» разного уровня сложности.

IV. Развивать логическое мышление, физическую речь, аналитические способности.

V. Воспитывать культуру общения: не перебивать выступающего, а позже выразить своё мнение по вопросу.

Методы:

репродуктивный – слайды

исследовательский – составление алгоритма решения для каждой задачи

диалогический – «В споре рождается истина»;

интерактивный – использование iPad, ультракороткофокусного проектора.

игровой – имитация научной лаборатории.

Учитель заходит в класс, достаёт из чехла iPad, запускает программу “TeacherKit”, сканируя лица учеников, определяет отсутствующих. Отправляет программу “TeacherKit” в фоновый режим (сворачивает приложение). Переходит в программу “Nearpod” где создан слайд с импровизированной доской. Пишет тему «Работа и энергия» число, месяц. Тем временем

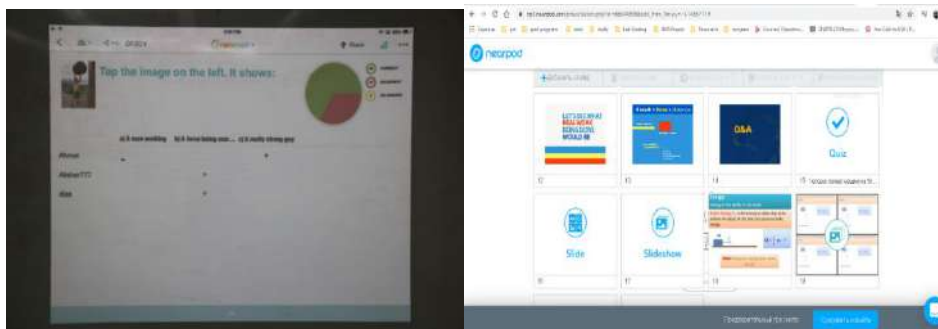
Рисунок 1

ученики, в уже заранее открытых iPod-ax, открывают приложение “penultimate” в нем выбирают тетрадь по алгебре, стилусом переписывают с доски материал, открывая приложение “Nearpod”, автоматически отправляют “penultimate” в фоновый режим. Зайдя в “Nearpod” они переходят на тот материал, который учитель заготовил заранее, а учитель при желании может увидеть все процессы, происходящие на планшетах класса, зайдя в отдельное подменю.

С iPad-а учителя одновременно транслируется материал на проектор и на iPad-ы учеников (для слабо видящих учеников). На первом слайде заготовлены примеры выполнения работы, идет объяснение учителем нового материала. Далее показана простейшая задача по определению работы. Это задание ученики делают по одному, каждый в своем iPad-е, в приложении “Nearpod”. Учитель может в реальном времени проследить за тем, как справляются с заданием учащиеся. Вся информация сохраняется на сервере и всегда доступна учителю.

Рисунок 2

Дальше идут слайды с закреплением нового материала. Во время презентации учитель не обременен компьютером, а имеет свободное пространство для проявления актерского мастерства и выражения эмоций. Постепенно слайды переходят на проставление проблемы перед классом.

После выводится логическим способом формула $W=F \cdot d$. По этой формуле педагог показывает на примере одну задачу, далее ребята решают три задачи самостоятельно. Учащиеся переписывают информацию в “penultimate” и решают их. Выводятся соответствующие результаты. Преподаватель на доске показывает решение к ученики переписывают все в цифровые тетрадки. Дальше следует закрепление нового материала. В онлайн режиме демонстрируется эксперимент.

Решение тестов по пройденному материалу в “Nearpod” (учитель сразу видит, кто не понял материал) и решение одного уравнения в “Free Graphing Calculator”. Домашнее задание: просмотреть “Академию Хана”, решить примеры, написанные на доске в конце урока.

Конечно, данный метод является еще пока только концепцией. Осуществление его требует колоссальных затрат на переквалификацию преподавателей, закупку нового оборудования, перевод приложений с английского, проведения педагогических исследований... этот список можно перечислять очень долго, но все это окупится молодыми, интересующимися знаниями, учителями, которые приведут нашу страну к новому уровню развития.

Литература:

- 1 Буздин А. И., Зильберман А. Р., Кротов С. С. Раз задача, два задача... – М.: Наука. Гл. ред. физ.-мат. лит. 1990. – 240 с. – (Библиотечка «Квант». Вып. 81.)
- 2 Варламов С.Д., Зинковский В.И., Семёнов М.В., Старокуров Ю.В., Шведов О.Ю., Якута А.А. Задачи Московских городских олимпиад по физике. 1986 – 2005. Приложение: олимпиады 2006 и 2007. (изд. 2-е, испр. и доп.) / Под ред. Семёнова М.В. , Якуты А.А. – М.: Изд-во МЦНМО, 2007. – 696 с.
- 3 Слободецкий И. Ш., Асламазов Л. Г. Задачи по физике. – М.: Наука. Гл. ред. физ.-мат. лит. 1980. – 176 с. – (Библиотечка «Квант». Вып. 5). А также 2-е изд. – М.: Бюро Квантум, 2001. – 160 с. (Библиотечка «Квант». Вып. 86).

HOW MEDIA INFLUENCES PUBLIC CONSCIOUSNESS

Ramazanuly Y., graduate student,
Zhumabekova G.A., Ph.D, associate professor

The formation of information civilization is characterized by an increasing role of public consciousness in all spheres of life. High technologies, which embody the strength and power of human intelligence, are becoming a decisive factor in social reproduction in the material and spiritual spheres. The development of the information society is impossible without effective interaction of information flows, mass communication and public consciousness. At the same time, public consciousness is formed and modeled through a variety of factors, among which mass media is today's most influential institution. Such a role of the media in the process of forming public consciousness is achieved by the efficiency of providing information, accessibility, wide coverage of the audience, diversity (by including various types of information), social orientation (by expressing opinions and interests of large social groups), etc.

The impact of printing on individual and social consciousness has been discussed since the invention of the printing press by Johann Gutenberg in 1450. History shows that «initially, only the ruling elite of society were aware of the potential social impact of the printed word. Many state leaders, fearing the consequences of universal literacy and the availability of printed materials, sought to exercise control over publications in order to deprive the opposition of the right to vote» [1, 41]. A similar fear of media influence still exists in many societies with totalitarian regimes, where leaders suppress or control the activities of the media in order to remain in power. The period between 19th and early 20th centuries was marked by the spread of literacy and the development of technologies in various fields, which led to the emergence of new forms of mass communication (the invention of the telephone, radio). «Since that time, concern about the consequences of media influence has been expressed not only by representatives of the enlightened elite, but also by individuals and groups of all strata of society» [1, 41]. The second media outlet (after the print press) is radio broadcasting. The use of radio waves allows you to transmit information over unlimited distances, even live. History knows many examples of the impact of radio broadcasting on public consciousness – and this influence could have both a positive and negative effect.

The advent of television marked a new stage in the technological development for the formation of public consciousness. Today, television is the most widespread channel of information influence on the masses, which, «due to its wide communication capabilities-efficiency, the «presence effect», is the most effective tool for managing the individual's worldview» [3, 143]. Television, unlike print media and radio, affects two organs of perception at once – hearing and vision – hence, the viewer receives more information than the listener or reader at the same time. Consequently, this affects the impact of television on public consciousness: «The possibilities of television broadcasting allow you to transmit the maximum amount of information in the form in which it is most easily absorbed, having the greatest impact» [9].

In recent decades, with the active development of the Internet, fast spread of information has become noticeable. There are many electronic versions and digests of print media (updating content in real time), Internet radio, network television broadcasting, combining the capabilities of all media types. Thus, in such conditions a person becomes subject to the simultaneous influence of print and electronic media, radio and television – some kind of manipulation. So how does such manipulation become possible, and who is the «manipulator»?

Most of the media are commercial projects, so they try to maximize their profits (by including advertising). And it is not really difficult to do this – it is necessary to increase the number of consumers (readers, viewers, listeners), which is achieved by topicality, sensationalism of the information presented, responsiveness to events and other means. On the other hand, the government can act as a manipulator, while through the media, the authorities try to «impose» certain meanings on the masses, encourage them to act, increase their credibility or, on the contrary, reduce the political weight of their opponents.

The media use a fairly wide arsenal of methods of influencing public consciousness, such as transformation of the communicative and content side of information and psychological impact. In this paper, we will present the most effective and common methods of exposure.

First of all, it is necessary to consider the purposeful transformation of the communicative and content side of information – it is associated with the creation of false events, distortion, concealment of information, manipulation of the time and place of its submission.

Distortion of information (direct lie or displacement of the concept in the semantic field) allows you to create a certain reflection of reality in the public consciousness, in which the distorted facts will be part of reality. The researcher Kara-Murza points out that «...the inclusion of direct lies is practiced by the media on a large scale as a technique that is inexpensive, but effective in solving urgent problems. At the same time, a blatant lie is preferable, because it destroys any possibility of dialogue» [6, 301].

Withholding information (silencing, selective submission of material) allows you to hide some of the information that is undesirable for the manipulator from the general public. In addition to withholding information, the media uses the principle of «noise democracy» – the drowning of the message, which cannot be avoided, in the chaotic flow of information noise. Manipulating the time and place of information submission. The order of submission of information, the time and place of its publication directly affect the assessment and assimilation of information. Overloading recipients with information selected according to a certain criterion, this technique is aimed at ensuring that the addressee refuses to provide information. Kalandarov, describing such a technique, explains that this is often «associated with the formation (hidden, of course) of the addressees' belief that they allegedly do not need information or it is extremely dangerous for them» [5, 27-28].

Isolation of the addressee. The success of the impact often depends on how completely it was possible to isolate the addressee from extraneous information influence. The ideal option for isolation is the complete absence of alternative, uncontrolled sources of information and opinion, which is possible with the totalitarian subordination of the media to the authorities.

Creating false events, a hoax. In this case, under the guise of a real fact, there is an event that did not happen in reality. An example of how false events in the media affect society is given by Bryant and Thompson: the New York Herald of November 9, 1874, published a frightening hoax that caused mass hysteria among readers. Reporter Connery, concerned about the lax security measures at the Central Park Zoo, made up a story that its inhabitants were on the loose. "The number of maimed, trampled and injured people reaches two hundred, about sixty of whom, according to preliminary data, are in serious condition, and three of them are unlikely to live until the morning," the journalist wrote. "Twelve predators still remain at large. The last paragraph explained that the report was "pure fiction" and "nothing more than a hoax", but not every reader

reached this point. Some took to the streets with weapons in their hands to shoot escaped predators [1, 48].

The next important point in considering the impact of the media on public consciousness is to address the emotions of the addressee. Toffler, speaking about the impact of information and advertising messages on a person, rightly draws attention to the fact that the media deliberately appeal to the emotions and feelings of the recipient of information: "Trying to transmit messages that are increasingly saturated with image-bearing information at an ever-increasing speed, communication specialists, artists, etc. they consciously make efforts to ensure that every moment of the work of the mass media carries as much information and emotional load as possible" [10, 190]. Such an appeal to feelings and emotions can be explained by the fact that such an influence on a person is stronger and more effective than the methods of rational influence. "In the perception of information, human emotions are primary. The mind connects after the information has already been received. < ... > The appeal to emotions is intended to help hide the truth. The untrue, improvable logically, under the influence of excited emotions can look like the right, acceptable" [7, 24].

The main methods of psychological influence used in the media include sensationalism, the method of intimidation, and media violence. Sensationalism means the use of sensations – events that are given such high importance and uniqueness that the public's attention is almost completely focused on them. Through the use of sensations, you can keep silent about any facts and events, or weaken the reaction to any event that precedes the sensational one. The method of intimidation is that the audience is put before the choice of the lesser of two evils – that is, the message creates a situation of alternative, built on the opposition of two or more obviously unfavorable outcomes. Salemgareyeva reveals the principle of operation of such a technique: "as a result of a picturesque story about the whole horror of the greater evil, the lesser is almost presented as good" [9]. Media violence is an emotional impact on the audience through blood, violence, murder, etc. American researchers Bryant and Thompson in the study of the psychological impact of media violence on the viewer identify a number of psychological processes associated with arousal, weakening of the deterrent effect of social sanctions, the desire to reproduce a scene of violence in real life, fear, fear, exaggerated perception of the danger of the real world, etc. [1, 199-211].

In the context of informational civilization, the media is one of the most influential institutions in shaping the public conscience. However, meanings broadcasted by the media often influence the consciousness of society manipulatively. At the same time, manipulators can be both the media themselves, which aim to maximize profits, and the authorities, who try to introduce the ideas they need into society through the media system, so that they could form public opinion. The arsenal of media influence on public consciousness is quite large. It is possible to distinguish methods of transformation of the communicative and content side of information, methods of emotional impact, as well as linguistic methods and techniques. However, in addition to this, there are many non-verbal means of influence associated primarily with visual information, which is more relevant for television.

References:

- 1) Bryant D., Thompson S. Fundamentals of media impact: Moscow: "Vilyame" publishing house, 2004. – 432 p.
- 2) Volodina N. Media language as the main way of influence on public consciousness. – Moscow: MSU publishing house, 2003.
- 3) Gerasimova S. Television as a means of forming and managing public consciousness // Managerial consulting. - 2007. - No. 2. - pp. 143-148.
- 4) Zelinsky S. Information and psychological impact on mass consciousness. - St. Petersburg: Publishing and Trading House "SCYTHIA", 2008. - 280 p.
- 5) Kalandarov K. Management of public consciousness. The role of communicative processes. - M.: Humanitarian Center "Monolit". - 1998. - 80 p.
- 6) Kara-Murza S. Manipulation of consciousness. - M.: Algorithm, 2004. - 528 p.
- 7) Kolodkin B. Manipulating mass consciousness: Socio-philosophical analysis-Sevastopol: SevNTU, 2010. pp. 24-26.
- 8) Mansurova A. Verbal ways of manipulating public consciousness // Bulletin of the KSU named after N.A. Nekrasov. Kazan: KSU Publishing House, 2009, no. 1, pp. 69-73.
- 9) Salimgareyeva L. Media and the public consciousness: the impact, challenges, technology manipulation // Bulletin of Electronic and print Media. - Vol.2 – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.vestnik.ipk.ru/index.php?id=1537>
- 10) Toffler E. Shock of the future: - M.: "AST" publishing house, 2002. - 558 p.

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ПАТРИОТИЗМ ЖӘНЕ ТОЛЕРАНТЫЛЫҚҚА ТӘРБИЕЛЕУ – ОҚЫТУШЫНЫҢ БАСТЫ БОРЫШЫ.

Рахимжанов А.Т.

Көкшетау қаласының «Жоғары техникалық колледжі» тарих пәнінің оқытушысы
rakhimzhanov1980@bk.ru

Адам баласы өз ұрпағын Отанын сүйуге, өз елі мен жерін құрметтеуге үйретуі адамзат қоғамымен жасасып келе жатқан тарихи процесс екені белгілі. Біздің халық, тіпті жазу мен сызуды білмеген, мәдениеті мешеу дәуірдің өзінде ұрпағын отаншылдыққа тәрбиелеу отбасы мен тайпа мүшелерінің ортақ ісі болған.

Дала тұрғындары өздерінің үлкен тарихында жас ұрпаққа саяси-патриоттық тәрбие берудің бай тәжірибесін жинақтап, өзіндік салт-сана, әдет-ғұрып, дәстүр рәсімдерін туғызды. Олар өздерінің өмір сүрген ортақ әлеуметтік-экономикалық, мәдениеті мен тарихына орайлас жас буынға тәлім-тәрбие берудің басқа жұртта қайталанбайтын талап-тілектерін дүниеге әкелді. Жас ұрпақты отаншылдыққа тәрбиелеудің жалпыға ортақ моральдық-психологиялық нормасы белгіленіп, дала тұрғындарына биік талап қойылды. Олардың ең бастылары – атамекенді, ел намысын қорғаудағы ержүректілік, жаудан беті қайпау, ата-тегін жадында, отаншылдық.

Кез келген көшпенді әрі жауынгер, әрі малшы, әрі шаңырақ иесі болып саналады. Осыдан келе әрбір қазақ баласы өз халқын шапқыншылықтан қорғауда ерлігі аңыз болған батырларды біліп, жастайынан халық тәрбиесінің бесігінде тәрбиелеп өскен.

Қазақ халқының бұрынғы дәстүрлі қоғамнан калған тарихи-рухани мұралардағы басты мәселе – қоғамның жағдайы адамның өзіне байланысты қарастырылған. Олай болса, бүгінгі Қазақстан Республикасының егемендігі мен тәелсіздінің нығаюы мен дамуының объективті шарттарының бірі – патриотизм. Жас ұрпаққа патриоттық тәрбие берудің тың идеялары Елбасымыз Н.Ә.Назарбаевтың «Қалың елім қазағым» жинағында «Қазақстанда тұратын әрбір адам өзін осы елдің перзенті сезінбейінше, оның өткенін біліп, болашағына сенбейінше, біздің жұмысымыз ілгері баспайды...» және «біз Қазақстандық патриотизмді Отанын, жері мен суын шексыз сүю, халқының өнеге дәстүрін, әдет-ғұрпын, елінің тарихын құрмет тұту, бостандығы мен құқын қорғау, әр адамның күш-жігерін ел бірлігін нығайтуға, азаматтық татулыққа баянды етуге және ұлтаралық татулықты тұрақтандыруға жұмсау» деп атап көрсетілген.

Ал мемлекеттік «Білім» бағдарламасының «Тәрбие жүйесін жетілдіру» бөлімінде «Мақсаты – Қазақстандық патриотизм, азаматтық, ізгілік және жалпы адамзаттық құндылықтар идеяларының негізінде тәрбиеленушінің жеке тұлға ретінде сапа қасиетін қалыптастыру», деп айтылды.

Қазақстандық отаншылдықтың тарихы негізі бар: бірқатар түркі тілдес халықтар қазақ, өзбек, қырғыз, ұйғыр т.б ежелден Орта Азия мен Қазақстан жерін мекендесе, славян тілдес халықтар түрлі тарихи себептерге байланысты жерімізді мекендейді. Осындай ой түйіндей отырып, жердің де, елдің де түп негізі – қазақ халқы екендігіне студенттердің көзін жеткізу ата-аналар мен әрбір шығармашыл ұстаздың міндеті. Қазақ халқы ұлттар арасындағы ынтымақтастыққа ерекше мән беріп отыруы тиіс, сонда ғана елімізде тыныштық, береке бірлік сақталады.

Ал болашақта қазақ халқының өркениетті идеологиясы, салт-дәстүрі мен әдет-ғұрпы берік орнығуы тиіс.

Қазақ халқы қазіргі жағдайда өзінің тәуелсіз мемлекетінде өмір сүре отырып, ұлттық қасиетінің негізі – тілін, дінін салт-дәстүрін дамытуға тиіс.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаев «Қазақстанның болашағы – қоғамның идеялық бірлігінде» атты еңбегінде «Біздің тағы бір аса маңызды идеологиялық міндетіміз – Қазақстандық отаншылдыққа тәрбиелеу, әрбір адамның өзін-өзі айқын билеуін қалыптастыру», деп жазған.

Көпұлтты Қазақстан халқы үшін отансүйгіштік сезімінің рухани саладағы тату-тәтті тірлік, азаматтық келісімге ғана емес, мемлекеттің әлемдік өркениетті елдер көшіне қосылып, дүниежүзілік қауымдастықтың негізін нығайтуға да тікелей ықпалы бар. Отансүйгіштік рух – қазақ елінің лайықты орын алуына мүмкіндік беретін бірден-бір күш. Қазақ тарихын зертеуші ғалым Ш.Уалиханов отансүйгіштік сезімінің қалыптасуы туралы «менің патриоттық сезімім ірбіт сандығындай, мен ең алдымен, өз отбасымды, туған-туыстарымды қадірлеймін, одан соң ауыл-аймақ, ел жұртымды, руластарымды, одан соң халқымды қадірлеймін» - деген еді.

«Патриотизм, дейді ұлтымыздың батыры Б. Момышұлы, - Отанға, мемлекетке деген сүйіспеншілік, жеке адамның аман-саулығы, қоғамдық, мемлекеттік қауіпсіздікке тікелей байланыстылығын сезіну, өзінің мемлекетке тәуелді екенін мойындау, яғни патриотизм дегеніміз – мемлекет деген ұғымды, оның жеке адаммен барлық жағынан өткені мен бүгінгі күні және болашағымен қарым-қатынасын білдіреді».

С.Қалиев халықтық педагогика мен ғылыми педагогиканың қағидаларын салыстыра келе өзінің «Қазақтың халықтық тәлім-тәрбиесінің ғылыми-педагогикалық негіздері» атты еңбегінде халықтық педагогикалық қағидаларын ұсынады. Олар:

- ✓ Келер ұрпақтың ақылды, арлы, намысқой, өміршен азамат болуын тілеуі.
- ✓ Баланы жастайынан еңбексүйгіш, елгезек етіп тәрбиелеу.
- ✓ Тән сұлулығы мен жан сұлулығын қатар қалыптастыру.
- ✓ Адамгершілік, ар-ождан, кішіпейіл, қайырымдылық пен ізгілікті арқау ету.

«Қазақстан-2050» жолдуында Республика Президенті еліміздің ұлттық қауіпсіздігі, тәуелсіздігі мен егемендігін танытатын мемлекетіміздің ұзақ уақытты дамуын анықтады. Білім беру мен тәрбиенің негізгі міндеті – өз елінің азаматын, патриотын тәрбиелеу болса, осыған сәйкес «қазақстандық патриотизм мен азаматтылық» оқушылардың тәрбиелік деңгейін бағалаудағы көрсеткіш болып табылады.

Көпұлтты Қазақстан жағдайында ұлттың патриоттық сезімін қалыптастырудың, адамгершілікке негізделген ұлтаралық береке-бірлікті, ынтымақтастықты, бейбітшілікті нығайтудың маңызы зор.

Осыған байланысты студенттерді отансүйгіштікке, ерлікке, адамдыққа, елін, жерін қорғауға, шыншылдыққа, төзімділікке тәрбиелеу қажет. Тарих сабағында студенттердің дүниеге ғылыми көзқарасы қалыптастырылады, имандылыққа, ізгілікке тәрбиеленеді, халықтар достастығын құрметтеуге, сыйлауға тәрбиеленумен қатар қарт ұрпақтың еңбек және жауапкерлік дәстүріне, туған жерін сүйуге тәрбиеленеді.

Қазақстан Республикасының келешегі алда, болашақта дамыған гүлденген өркениетті елдер қатарына қосылады, мұны жүзеге асыратын Қазақстанның қазіргі жас азаматтары.

Қазақстанға жан-жақты білімді, осы республикадағы барлық халықтың тілін, тарихын, әдет-ғұрпын сыйлайтын, осы ел үшін, оның халықтарының бақытты келешегі үшін бар білімі мен күш жігерін аянбай жұмсайтын нағыз отаншыл азаматтар керек. Жас азаматтарды қазақстандық патриотизмге тәрбиелеу ұстаздар алдына үлкен міндеттер жүктейді. Тарих сабағында халықтық педагогика қағидаларын ұстана отырып, оқушылардың өз елі мен жерін сүйуге баулу жүзеге асады.

Бүгінгі таңда халықтық педагогика негізінде оқушыларды тәрбиелеу мүмкіндіктеріне жол ашылуға, этнопедагогиканың қағидалары оқу-тәрбие үрдісіне тиімді пайдаланудың жолдары ғылыми-әдістемелік тұрғыдан ашып көрсетілуде. Тарих сабағында Қазақстандық патриоттық сезімді оқушы бойында қалыптастырудың жолдары төмендегідей:

- ✓ Халықтардың алдыңғы қатарлы дәстүрлерін нақты мысалдармен ашып көрсету;
- ✓ Халықтар тағдырының ортақтығына, әдет-ғұрыптарының, салт-дәстүрлерінің орталығына назар аудару;
- ✓ Көрнекті қайраткерлердің, қарапайым халық өкілдерінің тарихтағы және алдындағы еңбегін көрсету;
- ✓ Ұлттық мәдени-тарихи құндылықтарымызды оқушылар бойына сіңіру;
- ✓ Тұған өлке материалдарын тиімді пайдалану;

Сондықтан тарихшы ұстазға отансүйгіштік, жауынгерлік дәстүрлерге байланысты тәрбие және оқыту жұмысында шығармашылық ізденіс, іскерлік, тиімді әдіс-тәсіл қолдану қажет. Тұған ел тарихы – халықтың рухани санасын, ұлттық намысын оятатын бұлақ көзі. Төл тарихымыз мектептен бастап, жоғарғы оқу орындарының барлық мамандықтарда оқылуы игі іс. Қазақстан тарихын оқытуда көркем тарихи әдебиеттерді сабаққа пайдалану – студенттердің білімінің тарихи ұғымының жүйелілігіне әсер етеді, ақыл-ойын, танымын, сезімін дамытуға мүмкіндік береді.

Қазақ жерінің ұлан байтақ кеңдігі мен жомарттығын сипаттап, артықшылықтарын студенттерге сезіндіре білуіміз керек. Әрбір сабақта картадан жорық жолдары мен негізгі шайқас орындары көрсетіліп отырылуы тиіс. Адамгершілік – адамның рухани арқауы. Оның негізі имандылық пен ізгілікте. Сондықтан қазақ халқының жастарды баулыған кішіпейілділік, қарапайымдылық, толеранттылық пен достық тәрбиесін де естен шығармауымыз керек. Шын мәнінде адамгершілік, адамсүйгіштік, ізеттілік, толеранттылық, патриоттық қасиет алдымен ұстаз бойынан табылуы тиіс.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім берудегі дамыту Тұжырымдамасы

2. Назарбаев Н.Ә. Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы. 27.01.2012 ж.
3. Қазақстан Республикасының азаматтарына патриоттық тәрбие берудің мемлекеттік бағдарламасы. Астана, 2006.
4. Т.Р.Шаймерденов. Тәрбие тағылымы. Павлодар, 2002.
5. Қазақстан мектебі- ғылыми- педагогикалық журнал, № 9, 2003. № 5-6, № 9-10, № 11-12, 2005.
6. Патриотизм ұғымдарының маңызы. «Қазақстан мектебі» 2006ж, №2

ПЕДАГОГ ЖҰМЫСЫНДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ ҚҰРАЛДАР МЕН СЕРВИСТЕР

Сеитова Т.Ш., докторант
Құттықожаева Ш.Н., ф.-м.ғ.д., профессор
Карымсакова А.Ж., аға оқытушы

totyseitova@mail.ru, shaharzat@mail.ru, karymsakova-anara@mail.ru

Қазіргі кезде жаңа технологиялар қарқынды дамып жатыр. Адамдар цифрлық сауаттылық бойынша жаңа дағдыларды игеру және уақыт талаптарына сәйкес өз салаларындағы білімдерін жаңарту қажеттілігінің алдында тұр. Бүгінгі таңда жоғары оқу орындарының алдында тұрған сын-қатерлер оқу үрдісіндегі өзгерістерді ғана емес, оқытудың жаңа нысандарын енгізуді, оларды түрлендіруді және аудиториялық форматтан кез келген уақытта және кез келген жерде білім алушыларға білім беру қызметтерін ұсынуға мүмкіндік беретін платформалардың басқа түрлеріне көшуді негіздейді. Сондықтан да, қазіргі заманауи сандық құралдар мен қызметтерін білу қажеттілігі туындайды.

Оқу процесінде педагог қолдана алатын заманауи сандық құралдар мен қызметтер әртүрлі мақсаттарға арналған. Мысалы, түрлі-түсті және көрнекі оқу-әдістемелік материалдарды дайындау, тесттер жасау, аудио, бейне және анимациялық роликтерді жазу, графикалық, музыкалық қосындыларды, инфографиканы, модельдеу бағдарламаларын жасау. Веб-портфолио жүргізу, жобалар немесе веб-тапсырмалар бойынша бірлескен онлайн-жұмысты ұйымдастыру құралдары.

Контент авторы құрылған білім беру ресурсын басқа педагог пайдалана алатындығын есте ұстауы керек. Сондықтан ол авторлық идеяны, әдісті түсіне алатындығына назар аударған жөн. Ресурстың сипаттамаларын, оны оқу процесінде пайдалану әдістемесін сипаттайтын әдістемелік материалды дайындау қажет. Әдістемелік құжаттаманың сауатты және қарапайым құрылымы педагогтерге әзірленген мазмұнды, электрондық білім беру ресурсын немесе веб-квестті пайдалануды жеңілдетеді. Білім беру контентін, электрондық білім беру ресурстарын құрудың негізгі тәсілдерін бөліп көрсетеміз:

- бағдарламалау тілдерін пайдалану;
- арнайы және әмбебап қолданбалы бағдарламалық құралдарды пайдалану;
- цифрлық құралдар мен веб-сервистерді пайдалану;
- білім беру каналдарында, платформаларда, порталдар мен сайттарда ұсынылған ақпараттан оқу контентін қалыптастыру [1].

Осы тәсілдерді қолдану мүмкіндіктерін қарастырайық.

Математиканы оқуға арналған арнайы математикалық пакеттер мен құралдар.

Математиканы оқу процесінде бағдарламалардың математикалық пакеттерін қолдануға болады. Бұл құралдар графиктер мен диаграммаларды құруда, объектілердің жұмысын және процестердің барысын модельдеуде қолданылады. Мамандандырылған пакеттерді қолдана отырып, компьютерлік модельдерді әзірлеудің орындылығы нақты процестің немесе құбылыстың барысын дұрыс сипаттайтын математикалық модель құру мүмкіндігімен анықталады. Физикалық процестерді модельдеудің бұл түрі теориялық және эксперименттік зерттеу әдістерін біріктіреді. Модельді құру барысында студент зерттеу тақырыбын терең зерттейді. Мамандандырылған математикалық пакеттердің мысалдарын қарастырайық [2].

Derive және **LiveMath**, **Mathematica** немесе **Mathcad** - математикалық бағдарламалар пакеттері. Бұл бағдарламаларды жоғары сыныптарда пайдаланылуы мүмкін. Жүйелер көптеген техникалық, ғылыми, инженерлік, математикалық және есептеу салаларында қолданылады. Мұндай бағдарламалар есептеулер жүргізуге, функциялармен жұмыс істеуге, графиктер құруға және т.б. мүмкіндік береді. Оқу процесінде олар жоғары сыныптарда, колледждер мен университеттерде "Математика" пәні сабақтары бойынша курстық және практикалық жұмыстарды орындау кезінде қолданылады.

Cabri Geometry - динамикалық геометрия пакеті. Геометрия мен тригонометрияны оқытуға және зерттеуге арналған коммерциялық бағдарламалық жасақтама. Ол орта мектепте геометрияны және математиктердің ғылыми-зерттеу жұмыстарында құрал ретінде университет деңгейінде оқыту үшін қолданылады.

Жоғарыда аталған математикалық бағдарламалар пакеттері педагогтің арнайы дайындығын қажет ететін өте күрделі жүйелерге жатады. Сонымен қатар, оқу процесінде қолдануға арналған қарапайым жүйелер де бар. Математика қосымшалары есептерді шешуге, функцияны құруға, мысалдарды жаңа қырынан қарауға көмектеседі, Оқушыларды ойынның қызықты сәттерімен, көрнекіліктермен қызықтырады. Мысалы:

1. Geometryx - бұл геометриялық фигуралар мен денелердің негізгі мәндері мен параметрлерін тез және ыңғайлы есептеуге мүмкіндік беретін қосымша. Бұл қазіргі заманғы геометриялық калькулятор, ол қажетті мәндерді есептейді және қажет болған жағдайда есептеулер математикалық және геометриялық мағынаға ие болу үшін қандай деректерді енгізу керектігін айтады. Geometrix, сонымен қатар, геометриядағы барлық мәселелер мен есептерді шешуге көмектесетін негізгі формулалар мен геометриялық теңдеулерді қамтиды. Geometry оқушыларға, студенттерге, педагогтерге, ғалымдарға, инженерлерге, техниктерге, сондай-ақ геометриямен айналысатындардың барлығына пайдалы болады.

2. Geogebra Graphing Calculator - бұл үлкен құралдар жиынтығымен және қарапайым интерфейсімен функция графиктерін құратын телефон қосымшасы.

3. Photomath - оқулықтан телефонға түсірілген фотосурет арқылы теңдеулерді танып шешетін, өрнектерді қысқартатын, функцияның графикін құратын және т.б. шешімдерді оңай табу жолы, шешімнің қадамдық талдауы да бар.

4. "Пифагория" - математикалық заңдарға негізделген ойындарды, фигураларды құру, есептеулер жүргізу мүмкіндігін ұсынады. Ойын геометриялық фигураларға, олардың құрылысы мен заңдылықтарына басқаша қарауға көмектеседі.

5. Euclidea - бұл геометриядағы ойын түріндегі интерактивті тапсырмалар жинағы. Оқушыларға, педагогтерге және математикамен айналысатын әуесқойларға ұсынылады.

6. Geogebra Classic - телефондағы геометриялық құрылыстарға арналған қосымша. Қосымшада дәптердегі қолмен сурет салудан гөрі түзу бұрыш салу және барлық тең бұрыштар мен жақтарды байқау оңайырақ. Қосымша оқушыларға қарапайым және күрделі тапсырмаларды шешуге және құрылыстарды орындауға көмектеседі.

7. MalMath - орындалатын әрекеттердің қадамдық сипаттамасы және алынған нәтиженің графикалық бейнесі бар математикалық есептерді шешуге арналған бағдарлама. Бірнеше категориялар мен қиындық деңгейлерінде кездейсоқ математикалық есептерді шығарады. Алынған шешімдерді, салынған графиктерді сақтауға болады. Алынған шешімдер мен кестелерді хабарламада немесе хатта бөлісуге болады. Платформа: Android.

9. MathType - математикалық формулаларды жасауға арналған интерактивті құрал.

Қарастырылған бағдарламалық өнімдер оқушылардың сандық дағдылары мен зерттеу дағдыларын дамыту үшін математиканы оқу процесінде қолдану ұсынылады [3].

Негізгі сандық құралдар мен қызметтерге қысқаша шолу жасай отырып, құралды таңдау, сандық мазмұнды немесе автордың электронды білім беру ресурсын дамыту педагогтен белгілі бір білім мен дағдыларды қажет ететінін атап өтеміз. Педагогтің жаңа шешімдерді қолдануға дайындығы ақпараттандыру жетістігінің маңызды факторы болып табылады. Сабақтың белгілі бір кезеңінде ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың, сандық ресурстардың және интернет қызметтерінің белгілі бір құралдарын қолдану педагогикалық орынды.

Сонымен қатар, оқушылардың ақпараттық-коммуникациялық технологиялар құралдарын пайдалану уақытының гигиеналық шектеулерін есте ұстаған жөн.

Әдебиеттер тізімі:

1. Григорьев С.Г., Гриншкун В.В., Краснова Г.А., Макаров С.И, Позднеев Б.М., Роберт И.В., Щенников С.А. и др. Теоретические основы создания образовательных электронных изданий. – Томск: Изд-во Томского университета, 2002. – 86 с.
2. Григорьев С.Г., Гриншкун В.В., Макаров С.И. Методико-технологические основы создания электронных средств обучения. Научное издание. – Самара: Издательство Самарской государственной экономической академии, 2002. – 110 с.
3. Зайнутдинова Л.Х. Создание и применение электронных учебников (на примере общетехнических дисциплин): Монография. – Астрахань: Изд-во «ЦНТЭП», 1999. – 364 с.

ОҚУШЫ ЖАСТАРДЫҢ ДҮНИЕТАНЫМЫН ХАЛЫҚ ТАҒЫЛЫМЫ МАТЕРИАЛДАРЫ АРҚЫЛЫ ДАМУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

А.Е. Смихан¹, Р.Ш. Избасарова²

^{1,2}Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қаласы

¹alikeeva.aidana@mail.ru, ²aiseri11@mail.ru

«Қазақстан Республикасында гуманитарлық білім беру тұжырымдамасында» [1], «Қазақстан Республикасының Тіл туралы Заңында» [2], Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында [3] мемлекеттік тұрғыдан қазақ тілінің мәртебесі биіктетіліп, тәрбие мен білімнің құндылығын арттыратын бағыт-бағдарлар айқындалды. Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан – 2030» атты Қазақстан халқына жолдауында

«... біздің ұрпақтың келер ұрпақтар алдында орасан зор жауапкершілік жүгін арқалайтыны...» баса атап көрсетілген болатын. Қазақстан Республикасының 2007 жылы қабылданған Білім туралы Заңында: жас ұрпақты «...азаматтық пен патриотизмге, өз Отаны – Қазақстан Республикасына сүйіспеншілікке, мемлекеттік рәміздерді құрметтеуге, халық дәстүрлерін қастерлеуге, Конституцияға қайшы және қоғамға жат кез келген көріністерге төзбеуге тәрбиелеу» қажеттігі айқын көрсетілген. Бұл республикамыздың ертеңгі қажетін өтейтін, елін, жерін сүйетін, отаншыл, адамгершілігі мол, білімді, парасатты, ана тілін, туған жерін қастерлей білетін азамат өсіруде ұстанатын басты құралымыз бағзы заманнан бері ұрпақ тәрбиесінің алтын дінгегіне айналған халық дәстүрлері, халық ауыз әдебиеті, ақын-жазушыларымыздың таңдаулы туындылары болуын міндеттейді. Сондықтан бастауыш білім беру сатысынан бастап оқушыларды халық ауыз әдебиеті үлгілерін қастерлеуге баулу бүгінгі

күннің аса маңызды мәселесіне айналып отыр [4]. Әл-Фараби [5], Шоқан [6], Абай [7], Ыбырай [8] сынды шығыстың ұлы философ-ойшылдары мен ағартушыларын да адам тәрбиесі, яғни болашақ ұрпақ тәрбиесі проблемасы қатты толғандырған. Тәрбие мен оқытудың теориясы мен практикасын дамытудың әр түрлі аспектілеріне, тәрбие принциптеріне, мазмұнына, жеке тұлғаны қалыптастырудағы тәрбиенің мүмкіндіктеріне адамзат тарихында өзіндік із қалдырған педагогтар, белгілі ғалымдар үнемі назар аударып отырған Я.А.Коменский [9], К.Д.Ушинский [10], Ж.Ж.Руссо [11], И.Г. Песталоцци, А.С.Макаренко, В.А.Сухомлинский және т.б. [12]. XX ғасырдың 70-жылдары белгілі ғалым Г.Н. Волковтың көрегенділігі мен батылдығының, табандылығының арқасында халықтық тәрбие қағидалары сараланып, жинақталып, ғылыми тұрғыда жүйеленді [13]. Ол этнопедагогиканың маңызды ғылыми білімдер жүйесін құрайтын дербес ғылым саласына айналып отыр. Осы кезге дейін педагогика ғылымы дәстүрлі педагогикамен шектеліп келсе, енді ұлттық құндылықтарды қамту қажеттігі туындап отыр.

Халқымыздың рухани мұрасын зерттеп-зерделеуге көңіл бөлініп, тәлімдік, тағылымдық әдет-ғұрыптарымыз, салт-дәстүрлеріміз ұлттық өнеріміз педагогика ғылымы тұрғысынан қарастырылып, этнопедагогика өз алдына дербес сала ретінде қалыптаса бастағаны баршамызға мәлім. Қай заманда болмасын адамзат баласының алдында тұратын ұлы мақсатмұраттарының ең бастысы – өзінің өмірін, тәжірибесін жалғастыратын салауатты, саналы ұрпақ тәрбиелеу. Себебі ұрпақ тәрбиесі келешегін берік ететін басты фактор болып саналады. Қазақ халқының ауыз әдебиеті өзінің көркемдік-идеялық нәрімен, эстетикалық қуат-тегеурінімен, түрі мен жанрларының молдығымен, тақырыптық және сюжеттік байлығымен, қоғамдық-әлеуметтік және тәрбиелік терең мән-мазмұнымен ерекшеленеді. Ол - көне тас дәуірінде пайда болып, түркілік тұтастықты бастан кешірген, одан бері де қазақ халқының қалыптасу тарихымен біте қайнасып, бірге жасап келе жатқан теңдесі жоқ рухани мұра. Байырғы ата-бабаларымыздың наным-сенімдерінен, тарихынан, тұрмыстіршілігінен, жақсы мен жаман туралы түсініктерінен, асыл арманы, биік мұратынан жан-жақты мағлұмат береді. Әрі ұлттық рухани мәдениеттің ғасырлар тізбегіндегі тарихи өзгерісін, этникалық санамен қарайлас жүріп өткен жолын да көз алдымызға елестете алады. Бүгінгі күні де бала тәрбиесі айырықша мәнге ие. XXI ғасырдағы тасқындаған толассыз ақпараттар, қоғамдағы күрделі өзгерістер аясында өмір сүріп жатқан жас ұрпақты тәрбиелеудің күрмеуі қиын күрделі мәселелері жеткілікті. Ғаламдану өріс алған қазіргі заманның тәрбие жүйесіне ұлттық тәрбиені дарыту одан да өзекті болып отыр. Осы тұрғыдан алғанда, қазақ халқының ғасырлар бойы жинақтап, уақыт тезінен өткен тәрбие тәжірибесінің ауқымды бір саласын ұлттық дәстүрлер жүйесі құрайды. Адамның жеке басының қалыптасуы, оның рухани оянуы бала кезінен басталады. Жас шыбық иілуге қандай икемді болса, жас адам да тәрбиені қабылдауға сондай бейім. Сондықтан ел арасындағы қоңақжайлық, береке бірлік, үлкенге деген сый құрмет азайды, қазақ қыздарына тән биязылық, әдептілік, ізеттілік жойылып барады, қазақ жігіттеріне тән серілік, қажырлылық сиреп кетті, үлкендерге тән парасаттылық, білмегенді үйрету, жақсы тәрбие үлгісін көрсету жетіспейді деген сөзді жиі естіміз. Шынында да ата-ана қадірін білмеген – халық қадірін білмеген – ата-ана қадіріне жете алмайды. Өз ұрпағының болашағын ойламайтын бірде-бір ұлт жоқ. Сондықтан да, бұл мәселе бойынша дүние жүзілік ой-пікірдің дамуында тарихта мол мұра жинақталған. Оған әрбір халықтың артында қалдырған мынадай аталы сөздері айқын куә. Мәселен, «Әкенің еккен пайдасын ұлдары көреді». (Әзербайжан халқы). «Өзінің ағасы жоқ адам, таяқты құшақтайды» (Кабардин халқы). «Жарамсыз ұрықтан жарамсыз тұқым пайда болады» (Тәжік халқы). «Шыбық кезінде сынбаған, таяқ кезінде сынбайды» (Татар халқы). «Ағаш құрамай тұрғанда оны ие біл, ал баланы жас кезінде тәрбиелей біл» (Хахас халқы). «Егер қызға үйленгің келсе, алдын ала шешесімен таныс» (татар халқы). «Шешесін көрде қызын ал, аяғын көрде асын іш» (Қазақ халқы). «Өз шешесін сыйлай білген адам, басқаның шешесін қорламайды» (Әзербайжан халқы).

«Ақылды ақсақалдары жоқ жерде, ақылды жастары да жоқ» (Адыгей халқы). Т.б. Міне, осының өзінен ақ, жалпы адам баласы даму тарихында тәрбие халықтың ой пікірімен, адамгершілік талаптарымен үнемі сабақтастықта болғанын байқауға болады. Ендеше халықтық педагогика мұраларына тек өткен ғасырлардың ескерткіші ретінде қарауға болмайды. Өйткені. Ол жалпы педагогика мәселесімен тығыз байланысты және ұлттық ерекшеліктер сол ұлттың саяси, әлеуметтік, экономикалық, географиялық, тарихи жағдайына байланысты туындап отырады. Қай халықтың баласы болсын, олардың бір-бірінен айырмашылығы жоқ. Қай халықтың баласы болмасын – ол бірінші кезекте бала. Ал баланы ешбір ұлт не ұлыс, жамандыққа тәрбиелемейді. Барлық халық ізгілікке, жақсылыққа, елін, туған жерді, тілді сүйуге, тарихын білуге, мәдениетін тануға, дәстүрін құрметтеуге, қысқасы барлық адамзаттық тәрбиеге тірек болатын ең құнды адамгершілік қасиеттерді ұрпақ бойына сіңіруді көздейді. Мұсылман халқы қыз баланы «Ырыс алды - қыз», «Қыз қонақ». «Қызы бар үйдің қызығы бар» деп әлдилеп, аялап күткен. Бұл жайында белгілі ғалымдар В.Радлов пен А.Янушкевич қазақ әйелдерінің мінез-құлқы мен оның отбасындағы орны туралы жақсы естеліктер жазып қалдырған. Сондай-ақ, біз ұлы Абай мен Шоқанның тәрбиесіне әжесі мен анасының қанша ықпалы болғанын білеміз. Аты аңызға айналған Домалақ ана, Айша бибі, Құртқа, Жібек, Баян, Мүсірепов Ғабит шығармасындағы Ұлпан секілді қазақ аналарының бейнесі- бүгінгі ұрпақты тәрбиелеуге таптырмас тәрбие құралы. Осындай мол мұраларымызды жинақтай отырып, оны мектептегі тәрбие үрдісінде іске асыра білуіміз керек. Тәрбиенің мұрагері, қоғамды байытушы күштің қайнар көзі- халық. Осыны сезіп, бала қадірін жете бағалай білген қазақ халқы «Артыңда байлық қалғанша, бала қалсын». «Ер адамның алдында ашылатын есігі болсын, әйел адамның алдында тербететін бесігі болсын» деген қанатты сөздерді қалдырған. Шынында да, адам баласы үшін өзінің артында қалып, аты мен сөзін, ісі мен мұратын жалғастыратын – баладан артық қымбат байлық жоқ. «Бала тәрбиесі - бесіктен» демекші, бала бөлеген бесіктің үстіне жеті нәрсе жабады, әрбір жабылатын нәрсенің өзіндік мәні бар. Мәселен, бірінші бесік көрпе, одан кейін шапан, кебенек тон, жабу жүген және қамшы сияқты бұйымдар. Мұндай ұлттық тәрбие беруде ұл бала мен қыз баланың тәрбиесінде де өзгешелік бар. Ер бала еңбекке ерте бейімделеді. Сөйтіп ауылдың ересек балаларымен, құрбыларымен, ағалары және әкелерімен бірге шаруашылыққа қарауға, әңгіме тыңдап, ертегі айтуға, өлең айтып ән салуға, жүн тартуға, айтысуға, жұмбақ, жаңылтпаш айтуға үйренген. Демек, қазақ халқының «жігіт бір сырлы, сегіз қырлы» болсын дегені де тегін айтылмаған. Адам өмірге дайын қабілет, мінез және қызығуларымен келмейді, бұлардың бәрі белгілі табиғи негізде адамның өмір барысында қалыптасады. Адам тәнінің негізі, яғни, генотипі оның анатомиялық-физиологиялық ерекшеліктерін, жүйке жүйесінің қозғалысын белгілейді. Биологиялық құрылым иесі - адам өткен әлеуметтердің білім, салт, заттай және рухани мәдениеті күйінде топтанған өмір тәжірибесін игерумен ғана жеке тұлға дәрежесіне көтеріледі. Жеке тұлға дамуы өз мүмкіндіктерін үздіксіз кеңітіп, қажеттіліктерін арттырып отырумен байланысты. Осы даму деңгейі нақты адамға тән болған қарым-қатынастар аймағымен өлшенеді. Даму дәрежесі мардымсыз тұлғаның адам аралық қатынастары да өте жай, күнделікті тіршілік күйбеңінен аспайды. Ал адам дамуының деңгейі жоғары болған адам өзінің рухы мәртебелілігімен, қоғамдық мәнді құндылықтарымен ерекшеленеді. «Үлкенге-ізет, кішіге-құрмет» тақырыбына мынандай түсініктеме беруге болады - халық мақал-мәтелдерін пайдалана отырып «Қазақ білмегенін қартынан сұрайды». «Есік алды төбе болса, ерттеп қойған отпен тең. Ауылында қартың болса, жазып қойған хатпен тең» деген мақалдардың мағынасын түсіндіре келіп, бұрын халқымыз зерделі қарияның бір үйдің ғана емес, бүкіл ауылдың, елдің, жердің қамқоршысы, ақылшысы тұтқан. «Ақылды қария ағып жатқан дария» деп халық бекер айтпаған. Себебі, ол кісілер көпті көрген, естіген, білгені мол адамдар. Халық педагогикасының бір ерекшелігі балаларды әдептілікке, әдемілікке баулу. Бұл орайда халық ауыз әдебиетіндегі қисса жырларда бейнеленген қыз сипатын

ашып айтып, көрсету арқылы оқытудың үлкен мәні бар. Мысалы: тіл дамыту сабағында қазақтың ұлттық киімін киген қыз баланың суреті бойынша әңгіме жүргізіп. Мұндағы мақсат ұлттық киімдердің білгенімен қатар, ізеттілік пен әдептілік туралы түсініктер беру қажет. Шәкірттерді айқын мақсаткерлікке, шыншылдыққа, әдептілікке, ізеттілікке тәрбиелеудің ұшан теңіз мүмкіндігі мұғалімнің қолында тұр. Соны шеберлікпен жүзеге асыру - әрқайсысымыздың азаматтық парызымыз. Бүгінгі оқушы кешегі оқушы емес, олар айналады болып жатқан құбылыс, өзгелістердің бәрін білгілері келеді. өз ойларын еркін жеткізуге, бікірлерін қорғауға бейім. Сонын бәрін ұлы арнаға бағыттайтын ұстаздар қауымы. Бала тәрбиесі баршаға ортақ қасиетті іс. Ол үшін халқымыздың ғасырлар бойы жинақтаған бай тәжірибесін үлгі өнеге ете отырып, өкше басар ұрпақты жанжақты дамыған, білімді, саналы, ізетті, парасатты азамат етіп тәрбиелеу- бүгінгі өмір талабы болмақ. Күнделікті айтылатын қариялдардың ұлағатты өсиеттері мен ақылы, ал оларға деген сый құрметі, адал көңілі, ерке-назы, әзіл-оспағы, жалпы дұрыс қалыптасқан қарым-қатынастар - өмірдің ерекше бір рухани байлығы, әшекейлі көркі. Әрбір дара адам өзінің қоғамдағы өмірлік әдептерін реттеумен күнделікті тіршілік проблемаларын шешіп отырады. Бірдей қиыншылық кедергілердің шешімін әр адам өз әдіс тәсілдерімен табуы мүмкін. Осыдан жеке тұлғаны танып, білу үшін сол адамның алдында тұрған өмірлік міндеттерін, олады іске асыру жолдары мен өмір барысында ұстанған принциптерін жете білу қажет.

Жалпы қандай қоғамның болмасын рухани мәдениетінің келешек деңгейі ұрпақ тәрбиесіне тікелей байланысты. Олай болса, қоғамдық өмірде оқу-тәрбие мәселесін алдыңғы орынға қою- басты міндет. “Ел сәні-атаға қарап өскен ұл, анаға қарап өскен қыз”, - дейді бабаларымыз. Қазақ халқының тарихы, жалпы адамзат басының болмысы сияқты, қарама-қайшылықтан, дамудан, түрліше диалектикалық байланыстардан тұрады. Қазір ел алды-артына қарап, етек-жеңін жия бастаған заман. Жаңа заманға жігер керек, талаптылық керек, басқа халықтан үйрену керек, ең керекті- намысқа тырысып, еңбек ету. Біз ата дәстүріне сүйене отырып, халқымыздың өркениетті елдер қатарына жетуін армандаймыз. Ұлттық сезім мен ұлттық намысты, ұлттық рухты көтеру - бүгінгі таңның кезек күүттiрмес мiндетi. Қай заманды алсақ та өнерге, өнер иелеріне табынған, оларды бағалай білетін адамдардың мәртебесі биік болған. таланттың өзін танып білу үшін де білім мен мәдениет керек, ал бұл қасиет бізде әлі жетіспей жатқаны байқалады. Жастарымыз оптимист болумен қатар, заң алдында өз құқығын қорғай білетін білімдар, саналы азамат болып өсуі шарт деп есептейміз. Жалпы ұрпақ тәрбиесінің қайнар көзі ұрық тазалығында жатқанын кезінде бабаларымыз терең пайымдап, ататек мәселесіне (генелогия) ерекше мән беріп отырды. Ондағы мақсаты - жеті атаға толмай қыз алысудан сақтандыру, сол арқылы ағайын адамдардың туыстық тамырын үздірмей, елдің ішкі бірлігін сақтап отыру. Сондай-ақ, ата-ана мен бала арасындағы сыйластық мәселесі отбасын құрумен, ұлттық салт-санамен ұштасқан. Осылардың барлығы тәрбиенің түпкі негізі болып саналады. Адам тәрбиесі ана құрсағында жатқан кезінен басталады. Одан кейін бесік тәрбиесі жалғасады (М.Жұмабаев). Ұрпақ тәрбиесінің түрлі кезеңдерінің ішінде, әсіресе, екі-үш жасар сәбиді тәрбиелеу жауапты кезең. өйткені, бұл кезеңде балбөбектерді саз, ұлттық ою-өрнектер, түрлі ойындар арқылы тәрбиелеу, одан кейін оларды имандылыққа ұмтылдыру, еңбекке баулу, сұлулыққа сүйсіндіру халық педагогикасының негізі болып табылады [14].

Адамның туған күнінен бастап барлық өмір жолын қамтитын әр түрлі рәсім дәстүрлері бар. Қазақтың қазіргі замандағы алуан жүйелі өмір тану жолдары соларға беру әдістері ертеден қалыптасып, бүтіндей қол үзбеген. Сыртқы күш қанша ықпалды болса да, халқымыздың дәстүрлері мүлде жойылып кетпеген. Ендігі мақсат - ата-баба дәстүрлерінің озығын жаңғырту ұрпақ тәрбиесінде басты рөлге айналдыру, қазақтың ата-салтын, қағидасын қазіргі өмір тынысына сай пайдалану, жаңарту болып табылады.

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Қазақстан халқына Жолдауы. Астана, 2014.
2. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы. -Астана, 2012.
3. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы 2010 жылғы 7 желтоқсандағы № 1118 Жарлығы.
4. Ашин Г.К. Деятельность, сознание, личность. -М. : Смысл, 2005. - 431 с.
5. Stogdill R.M. Handbook of Leadership. A survey of theory and research. - N.Y., 1974. – 362 p.
6. Менегетти А. Психология лидера / пер. с итальянского А.Пиколаева. - Изд. 2-е испр. и доп. - М.: МГУП, 1999. – 144 с.
7. Р.Фрейд: навыки эффективного лидерства. -Спб.: Нитер, 2002.-224с.
8. Дилтс Р. НЛН: навыки эффективного лидерства. -Спб.: Нитер, 2002.224с.
- 9 Вейт М.А., Черевко И.М. Грунновое взаимодействие в учебновоспитательном процессе: учебное пособие. -М.: Прометей, 1997. – 161 с.
10. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / под общ. ред. Г. А. Балла и др. -М.: Смысл, 1999. – 423 с.
11. Lewin K. Resolving social conflicts. Selected papers on group dynamics /ed.by C.Weiss. - London: Souvenir press, 1973.- 236 p.
12. Бодалев А.А. Личность и общение // Избранные труды. - М.: Международная педагогическая академия, 1995. – 328 с.
13. Авдеев В.В. Формирование команды. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Сфера, 1999. - 542 с.
14. Бояркин Г.Н. Информационные технологии: учеб. пособие. М-во образования Рос. Федерации. - Ом. гос. техн.ун-т, 2001. – С. 290.

ИССЛЕДОВАНИЕ КОЭФФИЦИЕНТА ПОДЪЁМНОЙ СИЛЫ МАКЕТА ЦИЛИНДРИЧЕСКОЙ ЛОПАСТИ ВЕТРОЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ УСТАНОВКИ

Танашева Н.К., доктор PhD, доцент
 Карагандинский университет им. Е. А. Букетова, Караганда
 Бахтыбекова А.Р., докторант PhD 1 года обучения
 Карагандинский университет им. Е. А. Букетова, Караганда
 Шуюшбаева Н.Н., доктор PhD, доцент
 Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, Кокшетау
 Алтенова Ж.Т., магистрант 2 года обучения
 Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, Кокшетау
nazgulva_tans@mail.ru

Примером экологического развития мира является акцент мирового сообщества на проблемы правильного и высокоэффективного применения ресурсов энергии, применение энергосберегающих технологий и поиска нетрадиционных источников энергии. Растущий спрос человечества на энергоресурсы приводит к необходимости поиска и обширного применения нетрадиционных источников энергии.

Быстрый экономический рост за последнее десятилетие – ВВП на душу населения вырос с 8500 долларов США в конце 1990 – х до 26 000 долларов США в 2019 году-привел к резкому росту потребления электрической энергии в Казахстане. В настоящее время, особенно в зимний период, электроснабжение иногда не в состоянии удовлетворить спрос,

что приводит к дефициту электроэнергии и неблагоприятным последствиям для регионального экономического развития. По прогнозам, спрос на электроэнергию в Казахстане будет ежегодно увеличиваться на 2,5 процента в период до 2030 года. В настоящее время общая установленная мощность страны составляет 19,8 ГВт, но доступная мощность составляет всего около 15 ГВт, в основном из-за старения энергетической инфраструктуры и повсеместного отсутствия технического обслуживания и инвестиций. Для удовлетворения растущего спроса на электроэнергию Казахстану придется модернизировать существующую энергетику и разрабатывать другие технологии получения энергии с помощью возобновляемых источников энергии (ВИЭ) [1].

В Казахстане существует огромный потенциал для ВИЭ, особенно для ветряных электростанций. Республика Казахстан обладает потенциалом генерировать в 10 раз больше энергии, чем ей сейчас нужно, только за счет энергии ветра. Но ВИЭ составляют всего 0,6 процента всех энергетических установок. Данное явление связано с тем, что РК обладает территорией где значения среднегодовых скоростей воздушного потока ниже среднего.

Для таких значений воздушного потока до сих пор не разработаны промышленные ветродвигатели малой и средней мощности, а применение существующих – является не выгодным с экономической стороны, так как при низкой скорости ветра они простаивают [2,3].

Исходя из этого, разработка ветротурбин для низких скоростей воздушного потока является актуальным вопросом и соответствует принципам и задачам развития науки и экономики Республики Казахстан. Ветроэнергетическая установка с цилиндрическими лопастями на основе эффекта Магнуса [4,5] имеет преимущество перед традиционными виде выработка энергии при скорости воздушного потока начиная с 2 м/с. Для оптимизации параметров установки необходимо провести эксперименты по изучению аэродинамических коэффициентов цилиндрической лопасти.

Авторы работы исследовали аэродинамические показатели цилиндрической лопасти на лабораторном стенде с использованием аэродинамической трубы Т-И-М и трёхкомпонентных аэродинамических весов, которые предназначены для измерения подъемной силы и силы лобового сопротивления в зависимости от скорости вращения цилиндрической лопасти [6].

Рисунок 1. Макет цилиндрической лопасти

На основе полученных расчетных формул в ходе выполнения работы были рассчитаны коэффициенты подъемной силы цилиндрической лопасти. В инженерной практике для вычисления коэффициента подъемной силы часто используется формула [2,6]:

$$C_y = \frac{\Delta F_y}{\rho \cdot \frac{u^2}{2} \cdot S} \quad \text{или} \quad C_y = \frac{2F_y}{\rho u^2 \cdot S}$$

Универсальность полученных зависимостей заключается в том, что они могут быть применены при создании ветротурбины или ее частей в натурных испытаниях при соблюдении условий гидродинамического подобия.

На рисунках 2 и 3 показан график зависимостей коэффициента подъемной силы C_y вращающегося цилиндрической лопасти от числа Re при углах атаки 0° и 30° воздушного потока.

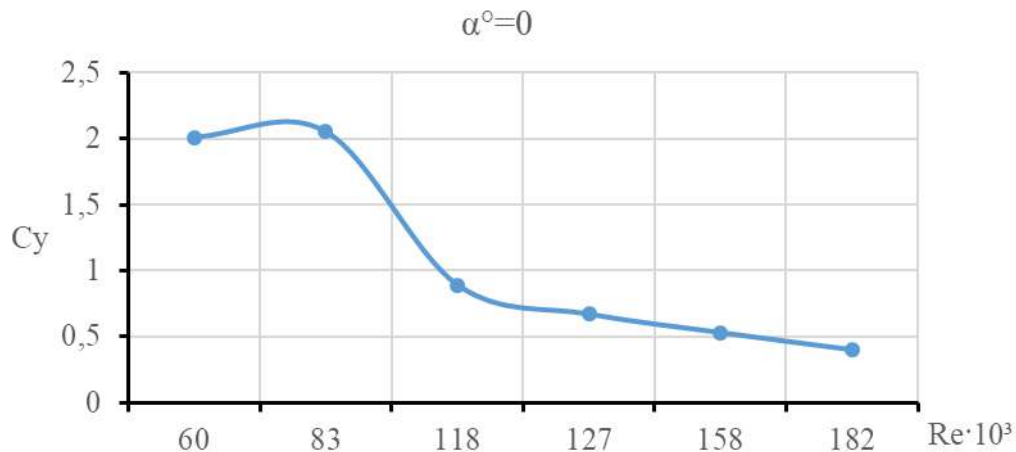

Рисунок 2. Зависимость коэффициента подъемной силы C_y вращающегося цилиндрической лопасти от Re при угле атаки 0°

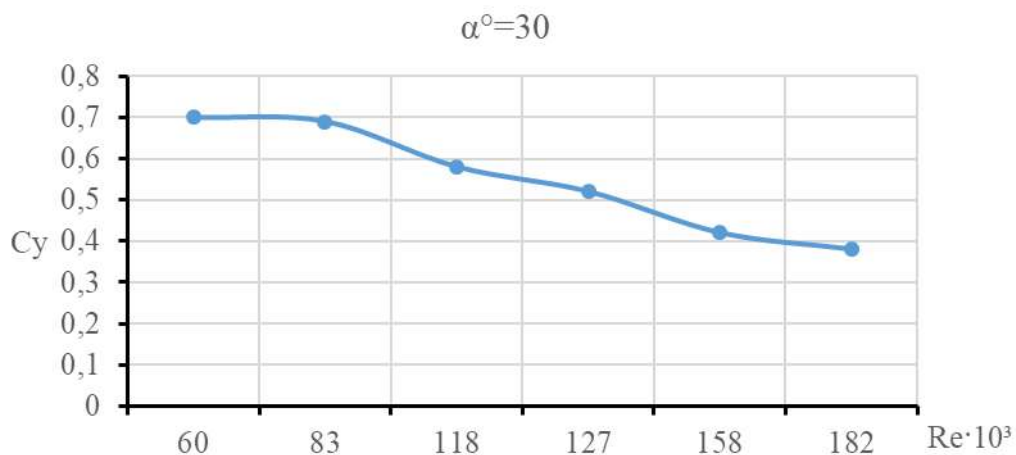

Рисунок 3. Зависимость график зависимости коэффициента подъемной силы C_y вращающегося цилиндра от числа Рейнольдса Re при угле атаки 30°

Как видно из графиков зависимостей, рост числа Рейнольдса, который прямолинейно зависит от значения скорости воздушного потока воздуха влечет собой уменьшению коэффициентов подъемной силы вращающегося цилиндра. Также установлено, что при углах атаки 0° и 30° , значение коэффициента постоянное до числа $Re=8300$, после чего наблюдается уменьшение.

Установлено, на основе полученных зависимостей, что коэффициент подъемной силы вращающегося цилиндра — силового элемента ветроэнергетической установки работающей

на основе эффекта Магнуса является зависимым от числа Re . При увеличении скорости потока (чисел Re) коэффициент подъемной силы уменьшаются на 5–10%.

Литература:

1. <https://www.ebrd.com/documents/ict/renewable-energy-in-kazakhstan.pdf>
2. Танашева Н.К., Шпрагер Э.Р., Сакипова С.Е., Дюсембаева А.Н., Нургалиева Ж.Г., Қарсыбеков Р. Исследование аэродинамических характеристик ветрогенератора на основе эффекта Магнуса // Вестник Карагандинского университета. — 2017. — No 3 (87). — С.60-64.
3. Мукашева А.А., Шарапатова Г.С. Проблемы использования возобновляемых источников энергии в Республике Казахстан (в рамках EXPO 2017) // Евразийский юридический журнал, 2013. - № 4 (59). – С. 96-99.
4. Bychkov N.M. Magnus wind turbines as an alternative to the blade ones / N.M. Bychkov, A.V. Dovgal, V.V. Kozlov // Journal of Physics: Conference Series. —2007. — No.75.
5. Бычков Н.М. Ветродвижитель с эффектом Магнуса. 3. Расчетные характеристики ветроколеса/ Н.М. Бычков // Теплофизика и аэромеханика. — 2008. — Т. 15, № 2. — С.341-352.
6. Tanasheva N.K. The study of the aerodynamic coefficients of rotating / N.K. Tanasheva, A.N. Dyusembaeva, B.R. Nussupbekov, L.L. Min'kov, Zh.G. Nurgalieva, K.K. Sadenova // Bulletin of the University of Karaganda-Physics. — 2019. — No 2 (94). — P.108-113.

«ОЙЫН АРҚЫЛЫ ОҚЫТУ» ТЕХНОЛОГИЯСЫ.

Тасыгожина Б.Б.

№21 мектеп-лицейі, Көкшетау қаласы

tasygozhina2020@bk.ru

«Ойлы бала, ойыннан өседі»- дейді дана халқымыз. Ойшыл ұлы адамдар балаларды ойын арқылы оқыту керек деген ой қорытқан болатын. Ойынға құштар баланың сабақ үстіндегі жүргізілген ойынға да белсенділігі ерекше болу керек деген ойдамыз. Әрина оқытудың негізгі нысаны – оқушы яғни шәкірт. «Егеменді еліміздің тірегі – білімді жас ұрпақ» десек, білімнің негізі мектеп қабырғасында қаланып, бұтағын кең жаятыны баршамызға мәлім. Оқыту үдерісін түрлендіру, жаңашылдыққа үндеу ,оқытушылардың шығармашылық ізденісін, сабақтың жүйелі, сапалы, жоспарлы болуына алып келеді. [1,14бет] Педагогика саласындағы ойын технологиясы қалай дамып, шарықтауда? Білім саласында ойынға қандай тұжырымды ой мен талдау көрсетілген? Міне біздер үшін осы мәселенің басын ашып, ауқымды тақырып ретінде талқылап, саралап жіберсек. Әрине, қазіргі оқу жүйесін, жоспарын ұйымдастыру тек қана білім берумен ғана шектелмей, оқушының интелект ретінде жан-жақты дамуына үлес қосу, ақыл-ойы мен ойлау тәсілдерін үйрету, талдау жасау, салыстыру, қадағалау мүмкіндіктеріне баулу және қорытынды шығаруға үйрету, дағдыландыру – біздің басты мақсатымыз екені белгілі. Сондықтан да қазіргі күн талабы – баланың ақыл ойын әрі қарай жетілдіре дамыту, ойлау қабілетін жоғарылату, өзіндік іскерлік қасиеттерін бойына қалыптастыру, заман ағымына сай ойы жүйрік етіп тәрбиелеу. Оған ойын технологиясының түрлі әдістерінің тигізер ықпалы мол. Сол үшін де баланың таным қабілетін алғашқы күннен бастап дамытудың, бойына дарыту мен тәрбиелеудің негізін қалыптастырудың құралы- ойын әрекеті, яғни, ойын-баланың негізгі жетекші іс-әрекеті.Ойынның педагогика саласында тәрбиелік маңызын жоғары

бағалай келіп, ғалым А.С. Макаренко былай деп жазған болатын: «Бала өмірінде ойынның маңызы мен орны өте зор, ересек адам үшін жұмыстың, еңбектің, қызметтің қандай маңызы болса, бала үшін де дәл сондай маңызы баршылық. Бала ойында қандай белсенділік көрсетсе, өскен соң жұмыста да өзін әр қырынан танытып сондай белсенділік көрсете біледі» [2,22 бет] Баланы жас кезінен шығармашылық өнерге, қабілетке, жауапкершілікке қалай баулуға болады? Оның жолдары, әдіс-тәсілдері, мазмұн-мағынасы қандай болмақ? Оқушыларды сөз өнеріне баулу, сөздік қорын толықтырып молайтуға үйрету ісін қолға алу үшін баланың қай жаста шығармашылық қабілеттерінің ашылу мүмкіндігі бар деп ойлайсың? Осы сұрақтардың төңірегінде ой қозғап көрсек. Әрине, төменгі және орта буын оқушыларының шығармашылық дамуын қадағалап бағыттап, сұрыптап, болжам жасап, бағдарламасақ, онда сол шәкірттер жоғары сыныпқа келгенде, көбінің шығармашылық мүмкіндігі шектеліп, тоқырап, өшіп қалуы мүмкін. Осы мақсатта үздіксіз білім беру жүйесінде білім беруді дамыту, дүниежүзілік білім беру кеңістігіне кіру мақсатында елімізде білім берудің жаңа жүйесіне біршама жаңалықтар, өзгерістер еніп жатыр. Ол қазіргі қашықтықтан оқыту кезінде де жаңа өзгерістердің де оқыту жүйесіне әсерін тигізуде. Сол үшін де оқытушы іс-әрекетін жаңа талап тұрғысынан ұйымдастыру және жоспарлау бүгінгі күннің өзекті мәселесі. Қазіргі оқу жүйесі әлемдегі шарлаған дерттің зардабынан қашықтықтан оқыту жүйесіне көшті. Бұл жүйе бас кезінде ұстаз бен шәкіртке білімді меңгеруде біраз қиындықтар туғызды. Бірақ қазір техниканың дамыған кезінде бұл қиындықтар артта қалды демекпіз. Қашықтықтан оқыту кезіндегі онлайн сабақтарды мен ZOOM немесе Onlain мектеп платформасының видеоконференциясымен өткізу барысында ойынның ерекше қыры көрінеді. Осы уақытта ойын технологисы жаңа бір қырынан танылады. Оның ішінде ойын технологиясын қазақ тілін оқытуда оның ішінде орыс тілді бастауыш сыныпта қолдану барысында, теориялық білім негіздерін меңгертумен ғана шектеліп қоймай, оқу үрдісінде оқушылардың шығармашыл әлеуетін практика жүзінде дамытып, көрсете білу, бәсекеге қабілетін арттыру, ақпаратты өзі тауып, өзі іздеп табу тәжірибесін қолдана білуге үйрету өмір талабы болып отыр. Аталған қажеттіліктерді оқыту үрдісінде кей жағдайда іске аспауының қалыптасуы дәстүрлі оқыту жүйесінің мүмкіндігі шектеулі екендігімен түсіндіруге болады. Бұл мәселе тек оқыту үрдісінде оқытудың әдіс-тәсілдерінің үнемі жетілдіріліп, жаңартылып отыруы арқылы шешімін таппақ. Осындай тиімді оқыту тәсілдерінің бірі- ойын элементтерін оқу барысында, үрдісінде пайдалана отырып оқыту. Ойын- оқытуда жаңа технологияның маңызды бір бөлігі болып табылады. Ойын-оқу процессіндегі оқытудың әрі формасы, әрі әдісі ретінде өзара жеке дербес дидактикалық категория. «Ойын» ұғымына нақты түсініктеме беретін болсақ - бұл жеке тұлғаның мінез- құлқының өзі басқарумен анықталатын қоғамдық тәжірибені қалыптастыруға арналған белгілі жағдаяттар негізінде туындайтын іс-әрекеттің бір ерекше түрі. Ойын барысында бала санасын дамыту, тәрбиелеу, оқыту қатар бірге жүргізіледі, оны көптеген оқушы белсенділікпен және асқан ыждағаттылықпен қабылдайтындықтан біршама педагогтар ойындарды оқу үрдісінде міндетті түрде енгізу туралы айтқан болатын. Белгілі ғалым Я.Коменский өзінің «Ұлы дидактикасында» баланың бойында білімге деген құштарлықты, ынта-жігерді арттыру үшін қажет деген ең қарапайым тәсілдің өзі табиғи болуы шарт деп есептейді. Оның үстінде осы тәсілмен қабілеттері дамып, оянуы үшін оны ақылдылықпен жандандырып, балаға тартымды, жағымды еткізіп жеткізе білуі қажет. Түсіндіріліп, берілер сабақтың тақырыбы қандай маңызды болса да, әңгімелесу, сайыс, ойын, жұмбақ жасыру, диалог немесе мысал мен аңыз мазмұнында өткізілгені жөн деп жазады. Осыған байланысты К.Ушинскийдің «Ойын баласын-ойын үстінде үйрет» дегенін айта кеткеніміз де орынды. [3,47бет]

«Балалардың ойлау қабілетін дамыту» туралы М.Жұмабаев атамyzдың еңбегінде ойлау жанның өте бір қиын да терең, жауапты ісі, жас балаға ойлау тым ауыр келеді, сондықтан мұғалім ойната отырып ойландуға үйретіп, жүйелі сөйлеуге машықтандыру қажет. Ойнай

жүріп балалар қоршаған орта жайлы білімдерін толықтырады, дербес өзіндік шешім қабылдауға дағдыланып, тәрбиеленеді, ойлау кезінде ұтқырлық пен тапқырлық танытады. Әсіресе бастауыш сынып оқушылары еліктегіш, жаңаны жаны сүйгіш болып келеді. Сондықтанда олардың сабаққа деген ынтасы артып, алған білімдерін өмірде қолдана білу мен ізденімпаздық дағдылары жетіліп, дами түседі. Ойын түрлерін сабақта тиімді де орынды қолдана білудің арқасында, мұғалімнің меңгертіп отырған білімін аса зор ықыласпен тыңдап, білімді берік меңгеруіне көмектеседі. Ал ортанғы орыс тілді сынып оқушылары жас ерекшеліктеріне байланысты оларда ойынға өте ынталы, зерек, бейім болып келеді. Ойын барысында балалар тез серігіп, тапсырманы жылдам, дәл орындауға тырысып, талаптары жоғарылай түседі. Ортанғы буын сынып оқушыларына ойынның ерекше түрлерін қолдану, оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, сабаққа белсенді түрде қатысып, түсінбегенін түсінуге мүмкіндік туғызатына сенімдіміз. Мәселен, қазақ тілінің әрбір тарауынан кейін оқушының білімін тереңдетіп шығармашылық белсенділігін арттыру мақсатында әр түрлі қызықты ойындар ұйымдастырып, өткізуге болады. Мәселен: «Мені түсін», «Сиқырлы қалам» т.б «Достық әзіл жұмбақтар», «Жылдар сөйлейді» атты ойын құрастыруда мына қызықты шағын шығармашыл өлеңдерге де тоқталуға болады.

Көзді жұмып таппақты, «Сен тимесең мен тиме»,
Ынтамен жақсы айтады. Менің добым сен тиме!
Кейін жинап кітапты, Деп отырған бүгінде,
Тез үйіне қайтады. (Тамила) Айтындаршы, балалар, ол кім? (Саша)

Ойынның негізгі мақсаты балаларды қызықтыра отырып, білімді берік меңгерту құралы болса, мұғалімнің міндеті сол ойын түрлерін пайдалана отырып олардың өздігінен жұмыс істей білуге және ой белсенділігімен тіл байлығын кеңейте түсуге, дағды мен шеберлікті меңгертуге қол жеткізуі болып саналады.

Мен өз сабақтарымда ойын технологиясын жиі қолданамын. Әсіресе қашықтықтан оқыту жүйесінде отырған 6 «Д» мен 7 «В» сыныптарында «Алтын қақпа», «Сөзжұмбақ», «Сандар сөйлейді», «Графикалық органайзер» атты ойындар жүргізілді. Аталмыш ойындар оқушылардың сабаққа деген ынтасын жетілдіре түседі. Әсіресе басқа ұлт өкілдері оқушыларының қазақ тілі сабағына деген сүйіспеншілігін арттыру жолында ойын технологиясының орны ерекше. Бастауыш орыс сыныптарында ойын технологиясын ерекше талап етіледі. Себебі оларға қазақ тілі сабағы кезінде ерекше бір көзқарас қажет. Оның ішінде сергіту сәттерін оқушылардың жаңа сөздік қорын молайтып, тіл байлықтарын дамуына әсері мол деп есептеймін. Қазақ тілі сабағында бір буында немесе екі буынды сөздерді оқып үйренуге, буындарға бөлу тақырыбын одан әрі мағынасын ашу үшін, «Сақина салу» қазақтың ұлттық ойынын жүргізуге болады. Мен бір оқушының қолына сақина саламын да «май» деп дауыстап айтамын. Ал сақинаны алған оқушы «мыл», «шам» - деп дауыстайды. Сонымен осы іспеттес ойындарды қолдану барысында маймыл, майшам, майда сөздері шығады. Ал, «Кім тез?» ойынын жүргізу кезінде оқушылар тақтада бормен жазылған немесе интерактивті тақтадан көрсетілген суреттерге қарап тез сөйлем ойлап табады. Міне, осы ойындардың арқасында бастауыш сынып оқушыларының сабақтары жүйелі немесе нәтижелі болмақ. Қазіргі жаңартылған білім жүйесінде ойын технологиясы әсіресе бастауыш сынып оқушылары үшін аса қажет.

Мәселен, оқытушы ойын технологиясын және оның түрлерін балалардың жас және психологиялық ерекшеліктеріне сәйкес түрлендіре отырып, әсіресе жаңа тақырыпты өткенде, өтілген материалды зерделеп қайталағанда, білімді жинақтау немесе тексеру, тиянақтау кезінде, яғни сабақтың кез-келген сәтіне оқыту әдісінің құралы ретінде пайдалана алады [4, 12 бет]

Ұлы ғұлама философтарымыз ойын туралы не дейді? Ойын - өте күрделі философиялық, педагогикалық терең ұғым. Философия негізінен адам мәселесін зерделеп, зерттегендіктен, бұл жерде адамның сана-сезімі мен ойын арасындағы қарым-қатынас жайы назардан тыс қалмақ емес. Философия адамды толық зерделейтін ғылым. Адам баласы іштей оқып

тумайды. Оны тәрбиелейтін ең алдымен ата-ана, сосын қоршаған орта және де ол-мектеп пен ұстаз. Мәселен, сонау ерте замандарда грек ойшылдарынан бастау алған ойын теориясы қазірге дейін өрбіп, даму үстінде. Біздің заманымызға дейін IV ғасырда өмір сүрген грек ойшылы, философы, ғалым Гепокрит ойынды мәңгілікке теңеген. Оның пікірінше, ойын мәңгілік- шахмат ойнап отырған бала іспеттес. Әрқашан бір қозғалыс үстінде, ақыл-ойдың үздіксіз жұмыс істеп отырған күйін елестетуге болады. Ал әлемге әйгілі Платон ойын теориясын, ұғымын қалыптастырушы, реттеуші ретінде назарға алады, оның пікірінше, ойын- әрі жоғары ақыл, парасат, рахаттану, қызық және теңдесі жоқ жоғары құбылыс. Осындай ұғымдардың негізінде қазіргі кезеңде ойынды философиялық тұрғыдан танытып, зерделеу мақсатында мынадай теориялар қалыптасып келеді:

1. Ойын дегеніміз ұшқын, шоқ, жалын, білімге құштарлық пен еліктеудің маздап жанған шырағы. Ойынсыз, музыкасыз, творчествосыз, өнерсіз, фантазиясыз толық мәніндегі ақыл-ой тәрбиесі болмайды, дамымайды. В.М. Сухомлинский.

2. Ойын-артық күштен арылу жолы Г. Спенсер

3. Ойын балаларды ересек жаңа өмірге дайындайды. К. Гросс

4. Ойын мәңгілікке ұштасып жалғасатын құбылыс. Демокрит

Бұл анықтамалардың көмегімен сабақ кезінде оқушылардың қабілеттеріне сай ойынды белгілі бір бағытпен байланысты жүргізілуіне ықпалын тигізеді. Егер оқушылардың психологиялық сана сезімінің ерекшеліктерін танып меңгермесек ойынның түрін талдап көрсету қиынға түспек. Сол үшін де жоғарыда аталған тұжырымды тағылымды ойларға басты назар аудару қажетпіз. Сонымен қатар, ойын технологиясын сабақта шебер қолдана білу, ойын ұғымының терең де мағыналы екенін дәлелдей түседі. Жүйелі жүргізілген ойынның бала санасында мәңгі сақталатыны анық. Ойын ұғымын ең алғаш зерттеп, оның мағынасы туралы дәлелді анықтама беріп, талдау берген ғалым Г. В. Плеханов ойынның мәні мен мазмұнын белгілейтін еңбек деп түсіндірді. Ойын адамның еңбексүйгіштік қабілетінен туып дамиды деген пікірді қолдады. Баланың ойыны ересек адамдардың еңбегіне еліктеуден дамып, бара-бара шын мәніндегі таза, адал еңбекке айналады, сондықтан ойын еңбекке, жауапкершілікке тәрбиелеудің ең тиімді жолы.

Ойын балалар үшін оқу да, еңбек те болып табылады. Ойын – айналадағы дүниені, қоршаған әлемді тану тәсілі. Ойын балаларға өмірде кездескен сан түрлі қиыншылықтарды жеңудің жолын үйретіп қана қоймайды, ұйымдастырушылық, белсенділік қабілетін қалыптастырады. Ойын процесінде сөйлесу қарым-қатынасы үлкен маңызға ие және негізгі рөл атқарады. Сөйлесе жүріп балалар ой бөлісіп, пікірлесіп, әсер алысып, ойынның түпкі ниеті мен мазмұнын анықтайды. Ойындар қызметінің мақсаты, бағдарламасы түрлі дамыту ойындарынан тұрады. Олар ортақ ойлардан шығады және сипаттамалық ерекшеліктерін танып игереді. Дамыту ойындарының негізгі ерекшелігі мынада: жеңілден ауырға деген ең бір негізгі көзқараспен қабілетіне қарай өз бетінше шығармашылықпен қызмет жасау көзқарасы біріктіріліп, сонда ғана бала өз мүмкіндігін пайдалана алады. Ойынның түрлері өте көп. Соның ішінде сюжеттік- рөлдік ойынға тоқталатын болсам, ойынның ерекшелігі ойынды балалардың өзі жасайды, ал ойын қызметі айқын өнерпаздық және шығармашылық сипатта болады. Бұл ойын сөйлеу тілінің дамуында полиморфты дефектілері бар балаларға жүргізіледі. Мәселен, бұл аталмыш бұзылыстың бірнеше ортақ белгілерін байқауға болады. Біріншіден, сөйлеу тілінің кеш дамуы, екіншіден сөздік қордың шектелуі, сөзді дыбыстау кезіндегі әртүрлі дейектілердің пайда болуы, үшіншіден аграмматизмдер, фонемалардың қалыптасу кезіндегі бұзылыстадың болуы. Бұл ойын қысқа да, ұзақ та болуы мүмкін. Бұл аталмыш ойынның құрылымы: сюжет, мазмұн, рөлдер, ойын амалдары. Сюжеттік-рөлдік ойындардың негізгі мазмұны балалардың әртүрлі жағдайда көрініс беретін қоғамдық құбылысқа жаңа танымының пайда болуы. Сюжеттік ойындар әсіресе қазақ тілі сабағында оқушының тіл байлығын, сөздік қорын дамытуға, өз ойын жетік білдіруге көмегін тигізеді. Ойынның мазмұны оны қызықты етеді, оқушының ерекше ынтамен ойнауға ынтасы мен ықыласын оятады. Сюжеттік-рөлдік ойын оқушының әсіресе сөйлеуінің дамуына, сөздік

қорының күнделікті кеңейіп, дамуына маңызды мағынаға ие. Балалар ойын алаңында бір-бірімен қарым-қатынас жасап, қойылған сөйлеу міндеттерін, ережелерін бірге орындайды. Сол себепті, педагогикалық процессте сюжеттік-рөлдік ойындарды қолдану, баланың сөздігін дамыту міндетін шешуде айтарлықтай жеңілдетіп, жағымды әсерін тигізеді. Әр сабақ екінші рет қайталанбас туынды, жаңалық. Сол себепті де кез-келген сабақты түрлендіру ойынның түрлерін таңдап, сабақты жүйелеу, жоспарлау әр ұстаздың шеберлік қабілетіне байланысты. [5,8 бет]

Бүгінде адамның жас ерекшелігіне қарамай, яғни адамды балалық кезінен бастап кәрілікке жеткенше ойын қажеттілігі жетелеп отыратыны дәлелді. Жоғарыда айтылған ғалымдардың ғибратты түйінді ойлары да ойын технологиясының үздіксіз жүргізілетін үдеріс екеніне көз жеткізді. Себебі сабақта жиі жүргізілетін ойын білім саласының ең түйінді теорияларының бірі болып қала береді. Ойын барысында адамгершілік қасиеттері, өмірге деген көзқарасы, қызығушылығы, өзіндік түйінді ойы қалыптасады. Ойын арқылы сыныптағы нашар оқитын оқушыларды да сабаққа ынталарын жетілдіріп, нәтижеге тартуға болады. Тиімді қолданылған ойын мұғалімнің түсіндіріп, ұсынып отырған материалын оқушылардың зор ықыласпен тыңдап, нық меңгеруіне көмектеседі. Қызықты ойын түрінен кейін олар тез серігіп, тапсырманы жылдам әрі сапалы орындайтын болады. Әрбір ойынның бала үшін тек білімділік мақсатқа жету үшін ғана емес, тәрбиелік, танымдық маңызы зор. Олай болса, ойындардың балаға қай уақытта, не мақсатпен, қалай өткізген жөн деген түйіндерге шамалы түсініктеме беріп кетелік. Ойынның өту барысы сабақтың кез-кезген бөлігінде өткізуге болады. Сабақта және сабақтан тыс уақытта қолданылатын ойындарды төмендегідей топтастырып ұсынуға болады. Ойын түрлері ұлттық, дидактикалық, грамматикалық, логикалық болып жіктеледі. Атап өтсек мына ойындарды осы топтарға жатқызамыз: «Ақсүйек», «Көкпар», «Ханталапай», «Арқан тартыс», «Ойлан, тап», «Сергіту сәті», «Сөз құрау», «Алтын қақпа», «Әріпті кубиктер». Бұдан басқада ойынның үш түрі бар деп білеміз. Олар: кәсіптік ойындар, әуестену ойындары және жаттығу ойындары. Осыған орай ойындарда берілген материалды таңдап алудың кезеңдерін тізбектеп көрсетсек:

1. Ойындарды пайдаланудағы оқу материалы мазмұнының өзіндік мүмкіндіктері.
2. Білім көлемі мен сипаты, оларды меңгерудің қолайлығы.
3. Ақыл-ой іс-әрекеті тәсілдерін қалыптастырудың, дамытудың алғы шарттары.

Ойынға қойылатын негізгі әдістемелік талаптар:

- Ойынды бастар алдында оның жүргізілу тәртібін оқушыларға әбден қонымды етіп түсіндіру.
- Ойынға сыныптағы оқушылардың барлығының қатысуын қамтамасыз ету.
- Ойын барысында шешім қабылдай білуіне, ойлана білуіне жетелеу.
- Ойын түрлерін бағдарламаға сай іріктеп алып, ұсыну.
- Ойынды міндетті түрде баланың жас ерекшелігіне қарай түрлендіріп қолдану.
- Қарапайым ойыннан қиын ойынға көшу жолын көрсету.
- Міндетті түрде ойынның қорытындысын жариялап, қорытынды ой айту.

Бүгінде сабақта жиі қолданылатын дидактикалық ойынды талдап өтсек. Бұл ойын арнайы бір мақсатты көздейді және нақты міндеттің шешімін тауып, белгілі бір қорытындыға келеді.

Дидактикалық ойын міндетті түрде сабақтың басында жүргізілсе - өткен сабақты еске түсіреді. Сабақтың ортасында өтсе, көңіл күйін сергітеді, ерік-жігерін дамытып, сабаққа ынтасын арттырады.

Сабақтың соңында жүргізілсе, тақырыпты бекіту, сабақта алған білімді жинақтау мақсатын көздейді. Әрине оқушының бәрі жақсы оқығысы келеді. Бірақ олардың ақыл-ой қабілеті бағдарламадағы берілген материалды ұғуда, меңгеруде әрине бірдей емес. Оқушылардың кейбіреулері мұғалімнің түсіндірген сабағын тез ұқса, кейбіреулері керісінше нашар ұғуы мүмкін. Аталған дидактикалық ойындарды ұйымдастыру мен жүргізу педагогикалық тұрғыдан бірқатар талап пен шарттарға байланысты:

- 1.Ойынның сабақтың дидактикалық мақсатына сәйкестігі.
- 2.Ойындардың мазмұны мен формасына қарай әртүрлілігі.
3. Ойынның балаларға түсінікті және тартымды болуы.
- 4.Ойынға қатысушылардың ерекше белсенді шығармашылық позициясы.

Осы аталған шарттардан ойынды жоспарлап,ұйымдастыруға мынадай әдістемелік талаптар қойылады.

- 1.Ойынның мақсаты мен керекті көрнекті құралдар мен материалдары күні бұрын дайындалып отыруы тиіс.
- 2.Ойынға кірісер алдында оның жүргізілу тәртібі оқушыларға әбден толық түсіндірілуі қажет.
- 3.Ойынға сыныптағы оқушылардың барлығының қатысуын қамтамасыз ету керек.
- 4.Оларды ойын үстінде ойлай білуге, шешім қабылдай білуіне жетелеу қажет.

Сабаққа ойын мен ойын тәсілдерін енгізу оқуды қызықты етіп, балалардың сергек те белсенді болуына,оқу материалын қабылдау барысындағы кездесетін барша қиындықтарды жеңуіне жағымды ықпалын тигізеді.Сондықтан барлық оқушыны білімге бірдей жетелеу үшін өз мүмкіндігінмен шығармашылық қабілетіне сәйкес сабақты меңгерту, тілін, ой ұшқырлығын дамыту, өзіндік мағыналы пікір айтуға жағдай жасауға , еркін шығармашылыққа жетелейтін, пәнге қызығушылығын одан әрі арттыратын әдістің ерекше түрі – **грамматикалық ойын**.

Грамматикалық ойындар жүргізу арқылы сабақтарда оқушылар әртүрлі жағдайды түсінеді, оны шешу жолдарын қарастырып, шешімін табады.Әрине кез-келген сабақта ойын түрлерін орынды қолданып, оны қызықты етіп өткізу арқылы оқушыларды оқуға деген ынта-ықыласын, пәнге қызығушылығын арттыруға болады.Бірақ барлық оқушы толықтай меңгермеген жағдайдың өзінде, егер әсерлі де қызықты ойын болса ол барлық оқушының санасында сақталып, өзіндік көзқарас қалдыруы керек. Ал, ойын баласы сабақта зерігіп, шаршаған кезде қолданылатын **ойынның бір түрі – сергіту сәті**.

Сабақта сергіту сәтін қолданғанда оқушының шаршағанын басу үшін ғана емес, оның тәрбиелік мәніне де басты назар аудару қажет. Мысалы: «Ұзын құлақ сұр қоян», «Тербеледі ағаштар», «Сырғанақ тебу», «Алып атам күрегін» т.б. сергіту ойындары. Мұндай сергіту сәттері баланың мейірімділікке, достыққа, танымдық қабілетін молайтуға,сыйластыққа, еңбексүйгіштікке тәрбиелейді. Әрине қазіргі оқу үрдісінде әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолданып, түрлендіріп өткізу оқушылардың білімге, оқып-үйренуге құштарлығын арттыратыны айдан анық. Бірақ ұстаз қандай әдіс-тәсіл қолданса да, мақсаты біреу – ол оқушыларға тиянақты да сапалы білім беру. «Алдыңа ұлы мақсат қойсаң, ұлылыққа жетесің» деп данышпан ақындарымыз айтпақшы, кез келген ойын түрлерін сабақта ойнатқанда әрекет пайда болады, дүниетанымы кеңейеді, ойнай отырып білім көрсеткішіне міндетті түрде өз үлесін қосады.

Қорыта келсек, ойын арқылы оқыту балалардың жүйкесіне салмақ салмай, қызықтыра, ұғындыра оқыта үйретуді ұйымдастыруға тиімді. Оқу үдерісінің жаңаруына қажетті шарт кез келген педагогикалық жүйенің басты тұлғасы болып табылатын мектеп мұғалімдерінің педагогикалық шеберлігін арттыру арқылы үлкен нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндіктердің молайып келе жатқаны. Бұл әр ұстаздың шеберлігіне, шығармашылығына байланысты. Жақсы ойынға бала бар ынтасымен беріліп, оны білуге, меңгеруге талпынса, алуан түрлі дағды, мәліметтерді алып, шеберліктерін шыңдайды. Осындай жүйелі жұмыстар нәтижесінде оқушының күннен-күнге білімге деген ынтасы арта түседі, өзін-өзі бағалап, өз күш-жігеріне деген сенімділік пайда болады, білім мен оқудың мәні мен мақсатын айқын түсінеді деген ойдамыз.Сонымен ойын технологиясының педагогика саласындағы орны ерекше , жеке тұлғаның дамуына толықтай оңтайлы әсері мол. Ұстазы жақсының, ұстамы жақсы демекші. Ұстаз бен оқушының арасындағы байланыс осы ойын технологиясының әсерінен ажырамас бір тұтастыққа айналады.

Әдебиеттер тізімі:

1. «Мектеп жасына дейінгі балалардың дамуында интеллектум дамыту ойындарының қызметі» Сманова Гүлмира Сланбекқызы
2. «Ойын баланың жетекші іс-әрекеті» Амангелдіқызы А.
3. «Оқушылардың тілін коммуникативті түрде машықтандырып, шеберліктерін ойын арқылы жүзеге асыру» Бегалина А.С .
4. «Білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында бастауыш сынып оқушыларын ойын арқылы дамытудың мүмкіндіктері» Имашева А.И.
5. «Сюжеттік-рөлдік ойын 1-2 деңгейдегі ЖСТД бар мектепке дейінгі балалардың сөздік қорын дамыту құралы» Букатаева Б., Оспантаева С.
6. <https://zkoipk.kz/kz/2016-01-3003-2/2259-conf.html>
7. «Қазақ тілі сабағында жаңа технологияларды қолдану» Баисбаева К.К

ЖАНАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМА НЕГІЗІ- ОҚУШЫЛАРДЫ ӨЗ БЕТІМЕН ЖҰМЫС ІСТЕУГЕ БАҒЫТТАУ

Тлегенова А.Т. Кусаинова Н.Ж.,
№11 мектеп-гимназиясы, Көкшетау қ.
tlegenova-1980@mail.ru

Жаңартылған білім – заман талабы. Білімнің бастауы, қайнар көзі – мектеп болса, келешек ұрпақтың алғашқы баспалдағы – бастауыш білім беру саласы екені баршамызға аян. Бүгінгі күні әлемдегі барлық елдер жоғары сапалы білім жүйесіне ұмтылуда. Өйткені қазіргі заманда елдің бәсекеге қабілеттілігі экономикасының дамуына қатысты болса, ал оның дамуы мемлекет азаматтарының білімділігі мен біліктілігіне байланысты. Сондықтан білім беру жүйесін болашақтың талабына сәйкес дамыту тиіс.

Оқушыларға білімінің қыр-сырын жетік таныту, қабілеттерін шыңдау, кез-келген ортада өзін еркін ұстауға, Қазақстан Республикасының азаматы деген атқа лайық болатындай етіп тәрбиелеу – біздің міндетіміз болмақ. Осы орайда оқушылардың білім деңгейін арттыру – маңызды іс. Бұл мәселе көптеген жылдар бойы қарастырылып келе жатыр. Өз бетінше жұмыс істеу қабілеттерін дамыту үшін сабақтарда проблемалық сұрақтар қойып, өз бетінше жұмыс түрлерін ұйымдастыру қажет. Өз бетінше жұмыс арқылы оқушыларда мынадай қасиеттер қалыптасады.

- 1.Өз бетінше ойлану біліктері мен ізденімпаздығы.
- 2.Оқуға деген қабілетінің артуы.
- 3.Басқа оқушылардың жауабына сын көзбен қарау.
- 4.Өз ойының дербестігі.

Білім, икемділік, дағды тек өз бетінше жұмыстың нәтижесінде қалыптасады. Өздігінен жұмыс істегенде оқушы өз қабілетін, мүмкіндігін біліп еңбегіне қанағаттанады. Еңбектену барысында ой - өрісі, сезімдері тереңдейді, шыдамды, еңбексүйгіш болуға үйренеді.

Әр сабақта проблемалық сұрақтарды қолданған орынды. Психологтардың пікірінше, бұл құбылыс ойлау ерекшелігіне байланысты пайда болған. Оқушыларға проблемалы міндет қойып, соны өздеріне шешкізген дұрыс.

Нәтижесінде, оқу үрдісінде – оқушының алған білімі мен дағдыларын күнделікті өмірде теориялық және тәжірибелік мәселелерді шешу үшін қолдана алу мүмкіндігі арқылы жүзеге асады. Оқушы бойында пәндік құзіреттіліктерді қалыптастыру арқылы өзін өзі дамытуға,

алған білімдерін өмірде қолдана алуына, өзінің іс әрекетін ой елегінен өткізуге жағдай жасайды. Оқушының пәннен алған білімдерін өмірде қолдана білуі қиыншылықтан шыға білуінің бірден бір жолы.

Ең басты мақсат – оқушыға білімді өздігінен игеру амалдары мен тәсілдерін үйретіп, оның өзіндік дүниетанымын қалыптастыруына жағдай жасау, бағыт – бағдар беру. Кембридж тәсілінің жеті модуль ішінен «Сыни тұрғыдан ойлау», «Диалогті оқыту» тәсілдерін қолдану тиімді. Бұл жаңа тәсіл оқушылардың ойын ашық, еркін айтуға, белсенділігін арттыруға, бір-бірінің пікірін тыңдай білуге өте қолайлы. Сабақтың іс-әрекет кезеңінде оқушылар орындаған тапсырмаларды өзара тексеру кезінде, бір-бірімен ақылдасып, постер жасаған кезде, өмірмен байланысты сұрақтарға жауап беру кезінде оқушы мен оқушы, оқушы мен мұғалім арасында диалог орнатылады. Нәтижесінде оқушылар тақырып бойынша өз ойларын, өз идеяларын дәлелдей алады. Сабақта әр жұп өздерінің тақырыптарының маңыздылығын бір-біріне дәлелдегенде, түрлі аргументтер келтіргенде әңгіме-дебатты қолданған дұрыс. Жоғары дәрежелі сұрақтар арқылы оқушылар ақпаратты кеңейтуге және талдауға тиіс болады. Осындай сабақтар арқылы оқушылар арасында белсенді қарым-қатынасты орнатуға болады.

Сабақ үдерісіне өзгеріс енгізу:

Жеті модульді барынша тиімді ықпалдастыру;

Нәтижеге қол жеткізу үшін әрекет ету;

Сабақтың әрбір кезеңінде алға ілгерілеудің болуын қамтамасыз ету;

Сабақ барысында барлық оқушыларды қамтуға баса назар аудару қажеттілігі тұр;

«Маған айтып берсең ұмытып қалармын, көрсетіп берсең есте сақтармын, өзіме жасатсаң, үйреніп алармын» - деген шығыс нақылы осының дәлелі болса керек. Сын тұрғысынан ойлау кестесінде (БББ) «Білемін» графасын оқушылар өздері толтыратынын, сондай-ақ «Жаңа ақпарат» графасын пән мұғалімінің түсіндірмесі бойынша өздеріне керегін жазып алу тәсілі ұтымды болып табылады.

Сыни тұрғыдан ойлау элементтерін падаланғанда сабақтардың қызықты, жеңіл өтетіндігіне, ұжымда бірлесіп жұмыс істеуге үйренетініне, білімінің терең, тиянақты болатындығы баланың белсенділіктерін арттырып, өз бетінше білім алуға дағдыландырады. Өз бетінше жұмыс істеуге дағдыланған оқушы кездескен қиындықтарды жеңе алады, өз ісіне тыңғылықты болады, алға қойған мақсатына жетеді.

Топпен, жұппен жұмыс істегенде олар өзара пікірлесіп, топқа берілген сұрақтарға тынымсыз іздене отырып, әр оқушы өз ойын еркін айтуға, оны дәлелдеуге үйренеді, тапсырылған іске жауапкершілік, табандылық, бір-біріне деген жолдастық көмек қалыптасады. Өз бетінше жұмыстың тиімділігі -оның сапалы орындалуында.

Ақпараттық технология-қазіргі компьютерлік техника негізінде ақпаратты жинақтау, сақтау, өңдеу және тасымалдау істерін қамтамасыз ететін математикалық және кибернетикалық тәсілдермен қазіргі техникалық құралдар жиыны.

Өз бетінше жұмыстың негізгі міндеттері:

Оқушыларды дербестікке үйрету.

Оқушылардың алған білімі саналы әрі берік болады.

Оқуға қажет біліктер мен дағдылар қалыптасады.

Оқушылардың таным, ақыл ой қабілеттері дамиды.

Оқу ынтасын арттырады.

Оқушыға өз бетімен жұмыс істеп дағды беру ұзақ, жүйелі жүргізілетін жұмыстардың нәтижесінде қалыптасады. Атап айтқанда, бастапқыда жеңіл, кейін біртіндеп күрделі тапсырмаларды орындау барысында салыстыру, қорытынды жасау, түрлі жағдайда өздігінен ойлау үрдістерінен өтеді.

Оқушылардың сабақта өздігінен орындайтын жұмыстарын тиімді ұйымдастыру үшін пән кабинеттерінде дидактикалық материалды, үлестірмелі материалдар, баспа негіздегі дәптерлер, тағы басқа оқу құралдары жинастырылуы қажет. Дегенмен оқушыларға

оқулықпен жұмыс істеуді үйретудің орны ерекше. Барлық ғылыми-техникалық білімнің көзі – кітапқа, оның ішінде оқулыққа оқушылардың сүйіспеншілігі мен құрметін арттыру, олармен өздігінен жұмыс істеуді үйрету мұғалімнің басты міндетінің бірі. Әр сынып оқулықтары қажетіне орай орындалуға тиісті жаттығулармен, практикалық тапсырмалармен, суреттермен қамтамасыз етілген. Өз бетінше жұмыс істеуді оқушылардың сабақ үстіндегі қызметіне енгізу сабақтың құрылымына да, элементтеріне де әсерін тигізеді. Мектеп оқушыларының өз бетінше жұмыстарын ұйымдастырудың басты формасы – жұмыстарды орындау, ептілік, іскерлік, шеберлік дағдысын дамыту. Бұл үшін төмендегідей тиісті талаптарды орындауға тура келеді:

Оқушылардың оқудағы белсенділігі дегеніміз-оқуға қажетті білім мен дағдысын меңгерту ғана емес, оларды өмірде ,практикада пайдалана білуге, үйренуге істейтін саналы әрекет. Мысалы, мұғалімнің баяндап тұрған материалын түсіну үшін, оқушының зейін қойып тыңдай білуі, ал оған білімін кеңейтіп, толықтыру үшін, өздігінен кітап оқуы, бақылауы, тәжірибе жасауы, жазу, сызу сияқты жұмыстары орындалу қажет. Өйткені, өткен материалды саналы түрде қайталау, білім алу, дағдыларын үйрену белсенділігі қажет етеді. Яғни, оқушылардың белсенділігі ауызша, жазбаша жұмыстарда, бақылау жүргізу барысында қалыптасады. Оқу барысында оқушының белсенділігі екі түрлі сипатта болады. Бірінші-сыртқы белсенділік, екінші –ішкі белсенділік. Сыртқы белсенділік дегеніміз-оқушы әрекетінің сыртқы көріністері. Олар мыналар: Белсенді қимыл қозғалыстары,практикалық әрекеттері, мұғалімнің зейін аудару қарауы, мимикасы. Оқушының ішкі белсенділігіне белсенді түрде ойлау әрекеті жатады. Белсенділік жеке басқа тән, маңызды бір қасиет болып саналады. Оқушы белсенділігі бір қалыпты болмайды. Оқушының жас ерекшеліктеріне, жеке психикалық даму дәрежесіне қарай белсенділіктің бірнеше түрі қалыптасып дамиды.

1.Қимыл және сөйлеу

2.Ойын және оқу

3.Өзін-өзі тәрбиелеу

Оқушыларда осындай шеберліктер мен дағдылар жүйесі болмаса, онда ойдағыдай оқып, өзбетінше оқып жұмыс істей алмайтынын В.А Сухомлинский ескерткен. Кіші мектеп жасындағы оқушылардың өзіндік жұмыстарының екінші тобына әдістеріне байланысты іске асырылатын жұмыстардың түрлері жатады: оқулықпен, оқу –құралымен және басқа да ғылыми анықтама әдебиеттерімен жұмыс істеу, шығармашылық жаттығу бақылау, эксперимент.

Оқушылардың дербестігінің даму дәрежесіне қарай, олардың өздігінен істейтін жұмыстары репродуктивтік және шығармашылық болып екі топқа бөлінеді. Репродуктивтік жұмыстарға оқушылардың дайын үлгіге еліктеу негізінде жасайтын жұмыстары. Мысалы, жай жату,көшіріп жазу, мұғалімнің берген сұрақтарына жауап беру, берілген жоспарға сәйкес оқулықтардағы мәтінмен жұмыс істеу, сабақта ана тілінен өтілген тақырыпқа ұқсас үйде мәтінді құрастырып оқу.

Оқушылардың жұмыстарының барлық топтарын мұғалім оқыту барысында жүйелі түрде әрқайсысын өзіне тиісті жерінде қолдануға міндетті және оның бір ерекшелігі-оқыту үрдісінің барлық кезеңдерінде қолдануға болады. Ана тілі пәнін оқытқанда оқушыларды мынадай жұмыстарды орындауға үйрету пайдалы:

1. Оқу: түсіндірмелі, мәнерлеп, рөлдерге бөліп, жаттау, баяндау, сұрақ-жауап.

Бұлар көбінесе ана тілі сабағында ауызша жүргізіледі.

2. Жоспар: мазмұндама, шығарма, жазу, талдау. Бұл жазбаша түрде жүргізіледі.

Осы жұмыстарды түрлендіріп, күрделендіріп жүйелі түрде оқушылардың өзіндік жұмысы етіп ұйымдастыру мұғалімнің шеберлігіне байланысты. Сондай-ақ оқушылардың өзіндік жұмыстарын олардың танымдық іс-әрекетінің ерекшеліктеріне қарай әртүрлі бағытта ұйымдастыруға болады.

Өз бетінше істелетін кез-келген жұмыстың нақты мақсаты болу керек. Әрбір оқушы жұмыстың орындалу тәртібін жетік білу керек.

Өз бетінше жұмыс оқушылардың бойындағы танымдық қабілетін, шығармашылық ойлау жүйесін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Жұмыстың мазмұны оқушының қызығуын, талпынысын оята білуі тиіс. Яғни, оның тілегі жұмыстың соңына дейін бәсеңдемейтіндей болуы керек. Өз бетінше жұмысты оқушылар еңбек дағдылары мен әдістерін жетік игеріп түсетіндей етіп ұйымдастыру қажет.

Оқушы өзі іздеп, өзі тауып, талдап, керегін ала білсе, көзімен көріп, қолымен ұстап көрсе, есте сақтау қабілеті де жақсарады. Қосымша әдебиетпен жасалатын жұмыста оқушы сөздік, анықтама, ережелерді, журналдарды ақтара отырып, баяндама, реферат, талдау түрлері оқушыны ойланып жұмыс жасауға, келешекте тиянақтылыққа үйретеді. Оқушыны жұрт алдында сөйлеуге дағдыландырады.

Ізденушілік бала табиғатына тән құбылыс. Сыныбымда жаңа мәлімет жинауға, білуге құштарлық жасайтын балалар баршылық. Өз бетімен жұмыс істеу барлық оқушының түрлі саладағы қызметіне қажет. Кез келген оқушының ізденушілік қасиетін қалыптастыру оқытудың түрлі формалары мен әдістері арқылы жүзеге асырылады. Өзіндік жұмыстар оқушылардың пәнге деген танымдық қызығуын арттырады, тиянақты білім алуына жағдай туғызады. Оқушыларым өзіндік жұмысқа төселе келе, қазіргі өмір талабына сай өз қабілеттерін ашып, сыни көзқарастары дамып, мүмкіндіктерін саралай пайдаланатын дәрежеге жетті.

Біздің міндетіміз оқушыға оның бойында көрінбей тұрған мүмкіншіліктерін ашып көрсету. Осы міндеттерді орындауда бірден-бір керегі -дұрыс, тиімді әдіс-тәсілдерді тандап пайдалану. Мен өз тәжірибемде жаңа технологияларды қолдану арқылы біраз нәтижеге жеттім. Бұл жұмысты дұрыс ұйымдастырған жағдайда оқушының өз даму деңгейіне сәйкес ойы шындалып, белгілі бір жетістіктерге жетері сөзсіз. Оқушыларды шығармашылыққа, өз бетімен іс-әрекет етуге бағытталған тапсырмалар саны көбейгенде ғана, өз пікірін айта алатын, оны дәлелдей білетін, өмірге деген өзіндік көзқарасы қалыптасқан, үнемі ізденіс үстінде болатын, қоғам дамуына үлес қоса алатын, жан-жақты жетілген жас ұрпақты дайындай аламыз.

Қорыта келе айтарым, оқушыны өздік жұмыс жасауға үйрету негізінде әрбір жеке тұлғаның өзіндік табиғатын қалыптастыру, білімдік деңгейін көтеру болып табылады. Оқушыны өз бетімен жұмыс істеуге дағдыларын қалыптастыру белгілі бір бала бойында тұрақтылық пайда болып, шығармашылықты тудырады. Қабілетін ұштайды, дарынды оятады, нәтижелі жеке тұлға қалпын құяды. Ол өзгермелі, үнемі даму үстінде болатынын, тоқтап қалмай, үнемі өсу керектігін ескеруіміз қажет.

Әдебиеттер тізімі:

1. Мұғалімдерге арналған нұсқаулық 2012ж
2. Мұғалімдердің біліктілігін арттыру бағдарламасы (екінші басылым) «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2015
3. Әбділдаева А.Б. Оқушының шығармашылығын дамытудағы ізденістің тиімділігі // Қазақ тілі мен әдебиет журналы. – 2012. №4.

THE SURVEY STUDY OF USING ELECTRONIC TEXTBOOKS IN TEACHING ENGLISH IN KAZAKHSTAN

Tsyganova O.A., a master student of
Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Kokshetau
tsolessya@mail.ru

The modern education system is increasingly using information technology and computer telecommunications. This situation presupposes the widespread usage of computer technologies and various technical teaching aids. Therefore, it is quite natural that in teaching a foreign language new opportunities for using information and communication technologies have

found a wide variety of applications [1]. Currently, a very effective and relatively affordable method for teaching foreign languages is the use of an electronic textbook. On the one hand, digital (electronic) resources perform the function of visibility in the lesson, making it bright and memorable; on the other hand, such media serve as the original source of new knowledge for students [2, p.1].

The rapid growth and development of electronics and computer information technologies was evident in the last decades of the XX century. The vast majority of publishers switched to computer typing and layout of newspapers, magazines and books during the mentioned period of time.

However, the main problem lies in the very content of the concept of "electronic book". The range of opinions on this matter is unusually wide.

This survey study was made to achieve the understanding of teachers' experiences in using e-textbooks and variables that influence their experiences, perceptions, and attitudes towards electronic textbooks. Having studied the variety of journal and newspaper articles on the issue of electronic textbooks in the works of foreign and national scholars Yu.N. Stolyarov, I. Ye. Barenbaum, A. B. Antopolsky, V.N. Ageev, N. V. Osetrova, T. V. Maistrovich, L.Kh. Zaynutdinova, Shepperd, J. A., Young, J. R., the questionnaire was developed on that basis. Electronic textbooks have steadily and recently more rapidly penetrated the textbook market. In order to effectively support students' learning, it is important to comprehend teachers' experiences using electronic textbooks [3].

The research was made electronically through the use of Google Forms. The questionnaire consisted of 15 questions on teachers' experiences using electronic textbooks (yes/no, multiple choice, open-ended questions) including 2 questions addressing teachers' personal information according to their age and place of work.

The questions addressing teachers' evaluation of the electronic textbooks included their perception of the ease of initial access, delivery of content, overall ease of use, overall satisfaction, interest in taking an electronic textbook for the required course.

The questionnaire was administered from the beginning January and was available through the midpoint of the semester till March, 2021.

Data Analysis

The data from the Google forms were imported into Microsoft Excel. Each of the questions underwent the analysis of frequency, where chi-square test was used to analyze inferentially the relationship between the nominal data and the ordinal data. The information from open-ended questions was categorized to find emerging themes using the content analysis method. Content analysis is one of the classical analysis procedures used to analyze various forms of textual data, such as questionnaire data [4, Flick, 1998; Lincoln & Guba, 1985].

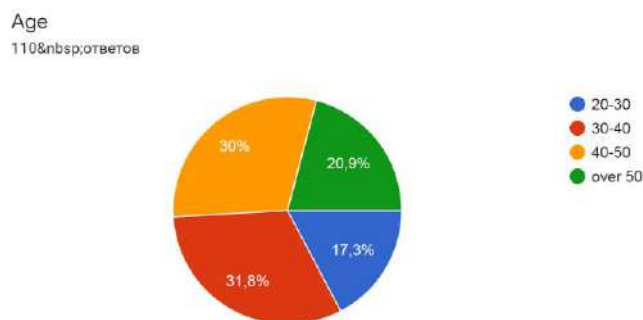

Table 1 Teachers' Division by Age Group

The teachers of all ages took part in the survey study and it is impossible to choose one age group which was prevailing as the majority. Even though a common perception exists that younger teachers use the Internet more, the survey study showed teachers in the older group have the same level of satisfaction and positive attitudes toward the eTextbook and its use.

“University” was the predominating place of work of the respondents (45.5%) closely followed by “school” (39.1%), while “college” staff was presented with the quantity of 11 people (10%).

The total number of teachers participated in the survey was 110 people.

Despite the existing domestic and foreign experience in the use of electronic textbooks, there is no generally accepted definition of the concept of "electronic (computer, multimedia) textbook". The attempts to define the term “electronic edition” were reflected in GOST 7.83 (Main body of certification technologies) - 2001 “Electronic editions. Basic types and information”. The standard defines an electronic publication as "an electronic document (a group of electronic documents) that has undergone editorial and publishing processing, intended for distribution in an unchanged form, with output information"[5]. The survey demonstrated that there is no evident uniform notion of the term “Electronic Textbook”. 45% of the respondents gave the definition as “any electronic variant of the book which could be supplemented with the paper version”, closely followed by the variant “any medium which could be found on the Internet”. (Table 2)

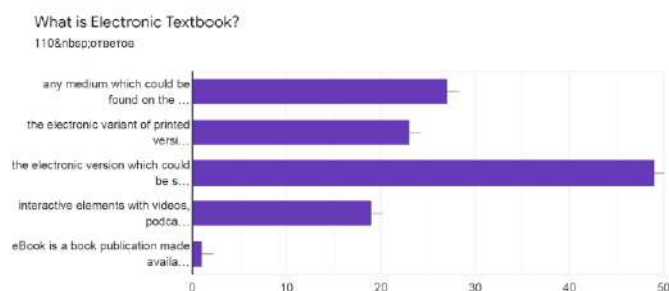

Table 2

The survey revealed the problem of misunderstanding of the essence of the eTextbook, raising the question of creating a new standard for the definition of the electronic book.

The most used type of the electronic textbook is considered to be PDF format as 62% of the respondents

voted for this variant. 94,5 % of the total number confirmed their current implementation of the eTextbook for teaching, though almost half of them agreed that they still print the necessary pages.

The pandemic played the role of a kind of stress test and again raised the issue of the "digital divide", though in Kazakhstan it appeared to be that more than three quarters of teachers utilized this form of book in question. (Table 3)

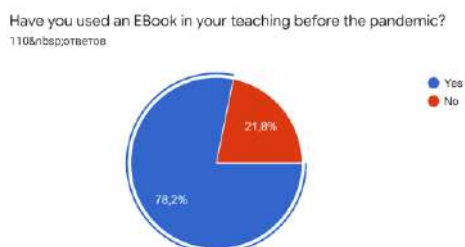

Table 3

These figures showed gradual increase by 16.5% during the pandemic reaching the total number of 94.5% with the answers “Yes” and “Yes, but I

still print the necessary pages (58.9% and 37.6% respectively)

Overall satisfaction.

Teachers' overall satisfaction regarding the eTextbook was evenly distributed into three groups: satisfied, neutral and dissatisfied. The great part of teachers (104 of 110 respondents, 94.5%) showed the top level of satisfaction.

Are you satisfied with the usage of EBooks while teaching English?

110 ответов

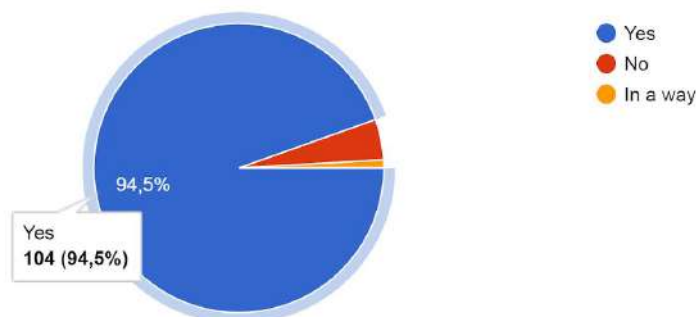

Table 4

The main disadvantages of using eTextbooks for the course the teachers named:

- ✓ Eye strain (68%)
- ✓ Disability to print the necessary pages (18%);
- ✓ Much memory consuming of the gadget (7%)
- ✓ Price (5%)
- ✓ Students' disability to use the necessary book (2%).

Thus, teachers' comfort level of perceiving the information via computer screen is one of the most important variables to consider in electronic Textbook implementation.

Concerning the question of the type of books which the teachers presume to be in shortage and worth taking notice of implementing them into the educational process, the answers revealed the lack of electronic books for developing writing skills and listening comprehension (Table 5).

Table 5

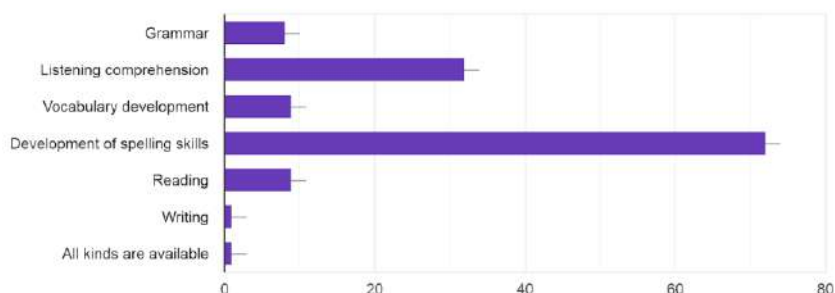
Conclusions and Recommendations

This study demonstrates that electronic textbooks proved to be a high-quality, easy-to-use resource to serve as a viable textbook option for student learning. Overall teachers'

satisfaction according to the statistics with the eTextbook was 94.5%. The driving incentive of successful book implementation appears to be the ability to access it anywhere. Even though teachers like the electronic textbook's price, their least favorite aspect of the eTextbook is the potential strain on their eyes. Electronic textbooks still need some differentiation from their print counterparts by harnessing their strengths though teachers still vote for the variant of making eTextbooks as close to print books as possible in terms of their look and feel. Even though it was not included in the list of what teachers most liked

What kind of EBooks are currently in shortage? The books for...

110 ответов

about the electronic medium, many of them mentioned in the open-response questions that they liked the extra support of resources the electronic textbook offered, such as tests with instant evaluation, music, video, narration, step-by-step homework guides with feedback, and web-links related to the topic. This can serve as an extra support for better understanding of the content, which contributes to students' acquisition of the material and their satisfaction in positive ways. The classification of an e-book, however, remains a controversial issue. The process of implementation will go faster when universities see all the benefits of standardization of electronic textbooks in Kazakhstan. Nowadays, the professional competence of a teacher is determined by his readiness to effectively solve professional problems in an information and educational environment, to implement the selection of ICT tools to improve the quality of the educational process. The teacher must be able to conduct innovative activities in the educational information environment of the educational institution.

References:

1. E.S.Ibrayeva, Magazine: BULLETIN OF THE KARAGANDA UNIVERSITY, 2015 <https://articlekz.com/en/article/14607>
2. Варгашова Ю.А. Электронное учебное пособие как одно из эффективных средств обучения иностранному языку / Ю. А. Варгашова - Текст: непосредственный // Молодой ученый. – 2019. - №7 (245). – С. 153-155.
3. Baek, Eun-Ok & Monaghan, James. (2013). Journey to Textbook Affordability : An Investigation of Students' Use of eTextbooks at Multiple Campuses. International Review of Research in Open and Distance Learning. 14. 1-26. 10.19173/irrodl.v14i3.1237.
- 4.Flick, 1998; Lincoln & Guba, 1985 https://www.researchgate.net/publication/241801430_Selecting_Criteria_to_Evaluate_Qualitative_Research
5. ГОСТ 7.83-2001 Межгосударственный стандарт СИБИБД. Электронные издания. Основные виды и выходные сведения. [электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.internet-law.ru/intlaw/laws/gost.Htm>

ИССЛЕДОВАНИЕ УЧЕБНОЙ МОТИВАЦИИ У ДЕТЕЙ С ЗАДЕРЖКОЙ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Уайсова С.К., магистрант
Мурзина С.А., к.п.н., доцент,
Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, г. Кокшетау
uaissova_s@mail.ru

В настоящее время возрастает число учащихся в начальных классах, которые – в силу своих индивидуальных психологических особенностей развития – не могут освоить учебную программу. Речь идет о детях с задержкой психического развития (далее – ЗПР), которые испытывают трудности в произвольной организации деятельности, тяжело воспринимают информацию, у них не сформированы умения, навыки обучения, они не в состоянии без специальной помощи овладеть счетом, письмом, чтением. Им трудно соблюдать принятые в школе нормы поведения. Развитие общих способностей к учению у детей с особыми образовательными потребностями непосредственно связано с формированием учебной мотивации и активизацией познавательной деятельности.

По данным «Казинформ» в 2020 году в Казахстане насчитывалось 161156 детей с особыми образовательными потребностями. Количество специальных организаций

образования в Казахстане составляет 420 единиц. В категорию детей с особыми образовательными потребностями входят: дети с нарушением зрения, категории детей незрячих и слабовидящих (их число составляет 8 312 детей); дети с нарушением слуха, в эту категорию входят неслышащие и слабослышащие дети - 5 911 детей; дети с нарушением опорно-двигательного аппарата – 18 841 ребенок; дети с нарушениями речи – 47 022 ребенка; дети с задержкой психического развития – 50 826 детей; дети с аутизмом – 5 193 и дети с нарушением интеллекта, число которых составляет 25 045. [1]

Дети с задержкой психического развития характеризуются недостаточным уровнем развития моторики, речи, внимания, памяти, мышления, регуляции и саморегуляции поведения, примитивностью и неустойчивостью эмоций. В то же время, для детей с задержкой психического развития важную роль играет познание мира. Процесс восприятия – это первоначальный источник познания действительности. Именно, в процессе восприятия формируются пространственные представления, образы предметов, их свойства. Успешность учения зависит от уровня учебной мотивации ребенка и от того, насколько учитель может создать ситуацию, в которой каждый ребенок с ЗПР сможет получить радость от обучения. Конечно, максимальный эффект может быть достигнут лишь при наличии у учащегося внутренних побуждений к усвоению соответствующих знаний. [3]

В рамках выполнения диссертационной работы на тему «Особенности формирования учебной мотивации у детей с задержкой психического развития младшего школьного возраста» мы проводим исследовательскую работу с учащимися 2-3 классов данной категорией детей по изучению уровня учебной мотивации. Исследование предполагает единство трех этапов эксперимента – констатирующего, формирующего и контрольного. В данное время исследование находится на стадии завершения формирующего этапа.

В начале нашей работы была сформулирована гипотеза исследования, в которой предполагается, что целенаправленная психолого-педагогическая коррекционная работа с детьми с ЗПР младшего школьного возраста, направленная на развитие учебной мотивации, способствует совершенствованию их учебной деятельности. С целью подтверждения гипотезы нами составлена Программа «Формирование учебной мотивации у учащихся с ЗПР младшего школьного возраста».

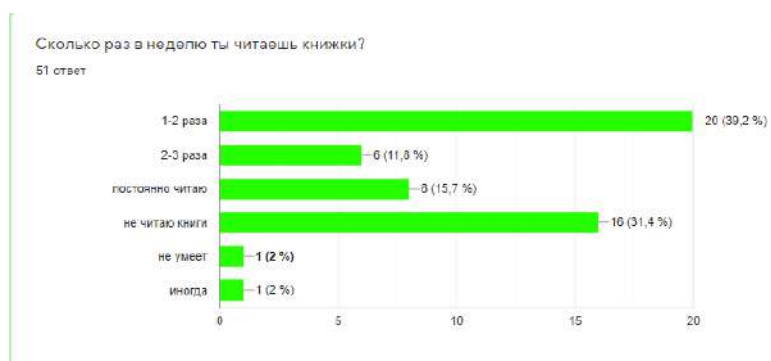
Исследование формирования учебной мотивации у детей с задержкой психического развития было организовано на базе КГУ «ОШ № 4», КГУ «ОШ № 14» г. Кокшетау. Выборку испытуемых составили учащиеся с ЗПР 2-3 классов в количестве детей 51. Возраст детей 8-10 лет. Диагностическое исследование позволило выявить особенности развития у детей исследуемой группы. Для этого были использованы методики: Анкета для оценки уровня школьной мотивации для 1-4 классов Н. Г. Лускановой, «Лесенка побуждений» А.И. Божович, И.К. Маркова Также были использованы авторские анкеты: для учащихся 2-3 классов «Уровень учебной мотивации» и анкета для родителей «Учебная мотивация ребенка». В данной статье мы представим результаты опроса по авторским анкетам.

Анкета для учащихся состоит из 13 вопросов, имеются как открытые, так и закрытые вопросы, например: «Сколько раз в неделю ты читаешь книжки?». Распределение ответов на данный вопрос представлено на рисунке 1.

Рис. 1

Дети мало интересуются дополнительной литературой – 16,2 % детей вообще не читают-31,4% только читают в 1-2 раза в неделю-39,2. Постоянно читают - 15,7% (рис 1).

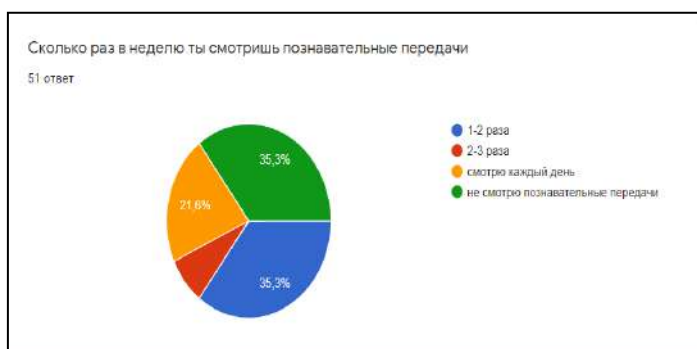
На рисунке 2 видно, как учащиеся ответили на вопрос:

«Сколько раз в неделю ты смотришь познавательные передачи?»

Рис. 2

Познавательные программы смотрят каждый день 21,6%, 2-3 раза в неделю смотрят – 9,1%, не смотрят 35,3%. (рис 2). Основное предпочтение просмотра познавательных программ на youtube канале или по телевидению («Веселая школа», «Фиксики», передачи про животных и передачи на развитие творческих навыков). Домашнюю работу дети выполняют в промежутке от 45 минут до 2 часов, что тоже говорит о том, что имеются трудности в обучении.

Анкета, предназначенная для родителей, состоит из 10 вопросов. В анкете вопросы направлены на выявление уровня образования родителей, занятости, досуга родителей и детей, насколько они знают увлечения своих детей, и, конечно, вопросы, касающиеся учебной деятельности.

Рис. 3

По результатам анкетирования выявлено, что высшее образование имеют лишь – 25%, среднее специальное – 66,7% и просто среднее – 8,3 %.

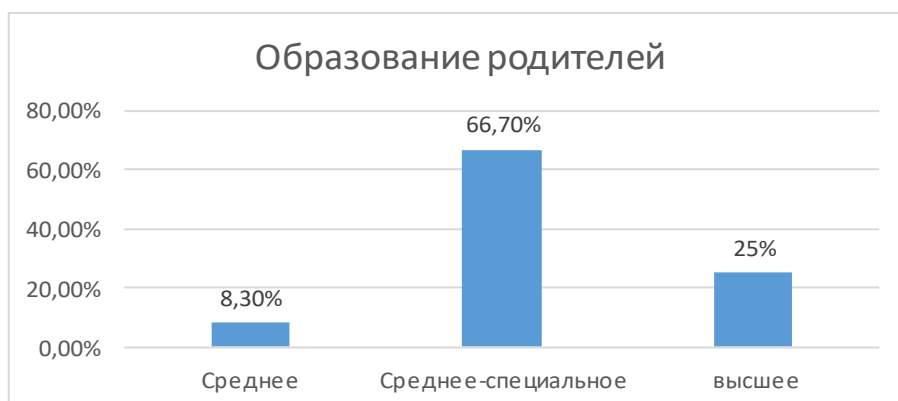

Рис. 4

На рисунке 4 представлено распределение ответов родителей о своей занятости. 58,3% родители работают, 33,3% временно не работают, остальные оставшиеся 8,4% не имеют постоянной работы.

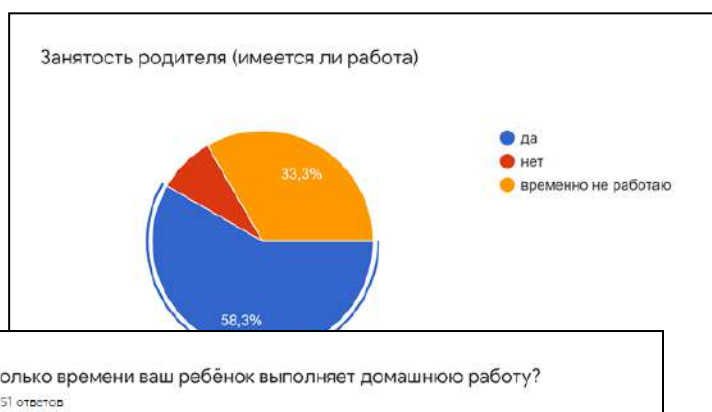
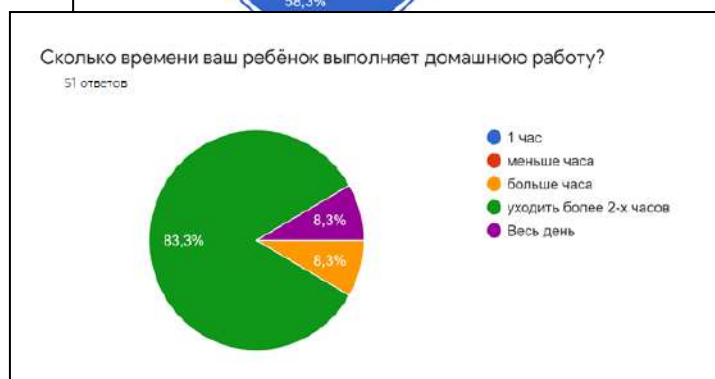

Рис.5

По ответам родителей (83,3%) можно увидеть, что на домашнее задание у детей уходит больше 2 часов, у ребенка на домашнее задание может уходить целый день (8,3%), больше часа (8,3%). (рис.5) На вопрос: «На какой стадии выполнения

домашней работы, ребёнок просит у вас о помощи?», родители ответили 16,7% - делает самостоятельно, 33,3% - постоянно под присмотром и 50% уже в начале могут попросить помощи. Дополнительную литературу читают только – 50%, остальные 50% читают рассказы в учебниках по школьной программе. По мнению родителей, дети во время учебной деятельности встречаются с такими проблемами как неусидчивость, лень, невнимательность, утомляемость, не понимает, когда объясняют тему.

Таким образом, мы установили, что у большинства детей 7–9 лет с задержкой психического развития на низком уровне развита мотивация учебной деятельности; у большинства детей основной деятельностью остается игра; дети мало уделяют внимание познавательной деятельности, мало кто из детей посещает дополнительные занятия.

Для формирующего этапа нашего исследования была составлена Психолого-педагогическая коррекционная программа, в задачи которой входят формирование у детей положительного отношения к обучению и школе, личностной и общественной значимости учения, развитие способности осознавать собственные эмоциональные переживания, которые вызывает у детей школа. В программу включено 34 занятия по 40 минут. С помощью Психолого-педагогической коррекционной программы учащиеся с ЗПР младшего школьного возраста имеют возможность в полной мере получить дополнительные знания, развить коммуникативные стороны, познавательные способности, развитие мелкой, крупной моторики, также упражнения на синхронизацию двух полушарий. Основные формы работы с детьми: упражнения, игры. У детей младшего школьного возраста с задержкой психического развития учебная мотивация находится на низком уровне; в системе мотивов доминируют игровые (гаджеты). Использование Психолого – педагогической коррекционной программы предполагает следующие результаты:

- ✓ побуждение познавательной активности как средства устойчивой познавательной мотивации;
- ✓ расширение кругозора, формирование разносторонних понятий и представлений об окружающем мире;
- ✓ формирование общих интеллектуальных умений (операций анализа, синтеза, сравнения, гибкость мыслительных операций).

Таким образом, мы рассмотрели пути и ожидаемые результаты формирования учебной мотивации учащихся с ЗПР младшего школьного возраста путём коррекции познавательной деятельности и активизации мыслительных процессов.

Литература:

1. https://www.inform.kz/ru/skol-ko-v-kazahstane-detey-s-osobymi-obrazovatel-nymi-potrebnostyami_a3687556
2. Психолого-педагогическое сопровождение детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательной школе: метод. рекомендации/ Елисеева И.Г., Ерсарина А.К. - Алматы: ННПЦ КП, 2019. - 96с.
3. Якобсон П. М. Психологические проблемы мотивации поведения человека. № 8. С. 136–138. М. : Наука, 2015.

АТА-АНА ҚАМҚОРЛЫҒЫНАН АЙЫРЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТЕНУ МЕХАНИЗДЕРІ МЕН ҚҰРАЛДАРЫ

Утегенов Ж.М. философия докторы (PhD), Ғаниқызы Айзада магистрант
Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ.
zhetker-2011@mail.ru, aizodi98@mail.ru

Қазіргі кезеңде ата-ана қамқорлығынан айырылған балаларға арналған мекемелердің жұмыс бағыттарында айтарлықтай өзгерістерге ұшырады, тәрбиеленушілердің іс-әрекетін ұйымдастыруда жаңаша тәсілдер пайда болды. Бұл өзгерістер ата-ана қамқорлығынан айырылған балалардың өмір сүру жағдайын оңтайландыруға бағытталған.

Ата-ана қамқорлығынан айырылған балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету жолдарын анықтауда кешенді жұмыстарды жүргізуді қажет етеді, балалардың әлеуметтену процесінде педагогикалық жағдай жасау және әлеуметтік бейімделудегі тәсілдерді қолдануды талап етеді. Балалар үйіндегі тәрбиеленушілердің әлеуметтік бейімделуінің, әлеуметтік белсенділігінің, әлеуметтік білігінің және әлеуметтік құндылықтарды қалыптастыруының төмен деңгейі әлеуметтену қиыншылығының нәтижесі болып табылады [1, 24 б.].

Ата-аналық отбасы қазіргі балалардың өмірінде маңызды орынға ие. Оның ата-анасымен өзара қатынастарының ерекшеліктері оның әлеуметтену үдерісінде терең із қалдырады. Ата-аналардың бала тәрбиесіндегі психологиялық-педагогикалық мәдениетін (сауаттылығын) арттыру мақсатында бала-бақша тәрбиешілері, мектеп мұғалімдері жүйелі жоспармен қызықты тақырыптар бойынша жұмыстар ұйымдастыру арқылы жүргізу қажет. А.Н. Острогорский отбасындағы «табиғи» және «жасанды» тәрбиені қарастыра келе, баланың ата-анасымен қатынасы алғашқы және өте маңызды өмірлік тәжірибе саналады, оның пікірінше, қалыпты отбасылық қарым-қатынас бойынша ата-ана әрекеті баланың сезіміне дақ түсірмейді [2]. Егер мұғалім мен ата-ана байланыста балаға педагогикалық қолдау жасалмаса, онда тәрбие процесінің жүйесіздігі айқындалып, нәтижелі көрсеткішке ие болмайды. Сондықтан да ата-ана мен мұғалімдермен тығыз қарым-қатынас орнатып, екі жақты үйлесімді, жүйелі тәрбие бере алады. Мұғалімдер оқушыларға педагогикалық қамқорлық жасап, балалармен тұлғаға бағытталған тәрбие әдістерін қолданса олардың әлеуметтік-психологиялық ахуалы жақсарып, тұлғалық қалыптасуына жағдай жасайды. Мұндай педагогикалық процесте ата-ана, психолог, педагог мамандардың кәсіби кеңесі басты ролді атқарады. Мектеп пен отбасы жүйелі бірлестікте тәрбие жұмыстарын жүргізгенде баланың бойында әлеуметтік құнды қасиеттерінің қалыптасуына ықпал жасай алады.

А.В.Мудрик әлеуметтендіруді адамның бүкіл ғұмырында қоғам мәдениетін ұдайы өндіру мен меңгеру үдерісіндегі өз орнын алуы мен дамуы ретінде түсіндіреді [3].

И.С.Кон бойынша, әлеуметтену барлық әлеуметтік және психологиялық үрдістердің жиынтығы, ол арқылы индивид қоғамның толыққанды мүшесі ретінде әрекет етуіне қажетті құндылықтар, нормалар, білім жүйесін меңгере алады [4].

Ата-ана қамқорлығынан айырылған балалардың әлеуметтену процесінде тұлғалық критерийлер: ойлау, эмпатия, эмоция маңызды роль атқарады. Ойлау негізінде адамның қоршаған дүние жөніндегі танымы тереңдей түседі. Балалардың әлеуметтену процесінде танымдық қабілеттерін дамыту мінез-құлық модельдерін түсінуге, қабылдауға маңызды орын алады. Эмпатиялық қабілеттері негізінде басқалармен қарым-қатынас барысында басқаның жағдайын ескеруге, жақсы ситуацияларды басынан кешіруге ықпал етеді. Педагогикалық қарым-қатынас барысында туындайтын оң эмоциялардың әлеуметтену процесіндегі тәрбиелік әлеуеті негізгі әлеуметтік қажеттіліктерін қамтамасыз етеді. Бұл тұжырымдарды ескере отырып балаларға әлеуметтік-психологиялық қолдау жасауды ұйымдастыруда міндетті түрде ескеруді қажет ететін әлеуметтену процесінің мынадай заңдылықтарын ескерген дұрыс:

- ☐ балалардың әлеуметтену процесінде отбасылық үлгідегі тәрбие жұмыстарының әлеуетін педагогикалық-психологиялық шарттарды ескере отырып қолдау жасау жұмыстарының өзектілігін айқындау
- ☐ балалардың әлеуметтік мінез-құлық үлгілерін жеке тұлғалық дамуы үйлесімге түсетін интериоризация процесіне тиімді жағдай жасау;
- ☐ әлеуметтену процесінде балалардың өзін-өзі анықтаудағы қажеттіліктерін ескеру;
- ☐ балалардың әлеуметтенуінің басты механизмі тұлғааралық қарым-қатынас арқылы әлеуметтік құндылықтарға бағдарлануы;

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде отбасының төмендегідей қызметтері сипатталынады:

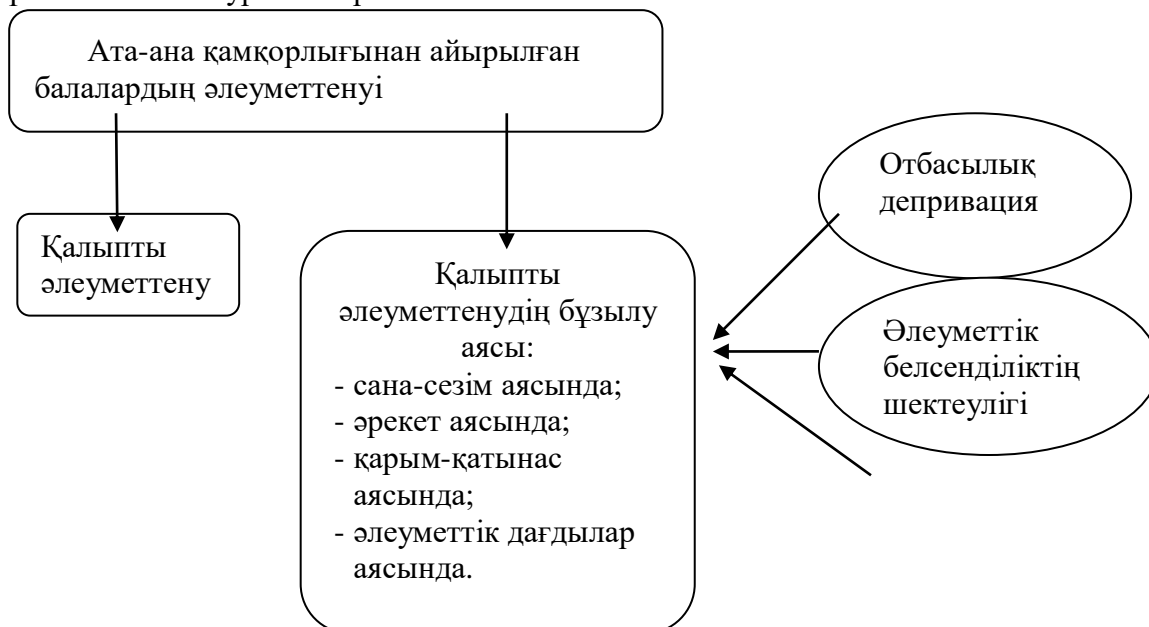
- өндіргіш (ұрпақ жалғастығының қажеттілігін көрсететін);
- экономикалық-шаруашылық-тұрмыстық;
- алғашқы әлеуметтену және тәрбиелік қызмет;
- рекреациондық және психотерапевттік (қорғау және қабылдау);
- фелицитологиялық

Соңғы үш қызмет баланың қоғамдық қатынастар жүйесінде дұрыс бейімделуін іске асыратын, дене және психикалық қалыпты дамуына бағытталған. Бұл қызмет түрлерін бір-бірінен бөліп қарауға болмайды, олар табиғи әлеуметтену үрдісі арқылы баланың тұлғалық және психологиялық қалыптасуы үшін психологиялық жағдай болып саналады [5, 34-49 б.].

Балалардың өзара қатынасының құралы ретінде адами құндылықтар жағымды мінез-құлық үлгілерінің бағдары болады. Тұлғалық құндылық бағдарын қалыптастыратын іс-әрекет тұрғысынан бала үшін дамыған тұлға моделі ретінде әр адамның әлеуметтік ролдеріне сәйкес (ата-ана, тәрбиеші, мұғалім) қалыптасқан қарым-қатынастың іс-әрекеттік әлеуеті тұлғалық құнды қасиеттерінің факторы болып табылады. Бұл факторлар отбасылық үлгідегі тәрбиеде, мектеп тәжірибесінде балалардың дүниетанымын, көзқарасын, мінезін қалыптастырушы тәрбиенің құралына айналуы қажет. Сондықтан балаға ықпал етудің ең тиімді түрі саналатын беделді үлкендермен баланың қарым-қатынасы, бірлескен іс-әрекеті үлкен маңызға ие [6].

Балалар үйі жағдайында аталған отбасылық қызметтердің жүзеге асуы баланың қалыпты әлеуметтенуі маңызды, оларды приоритетті міндеттер санатында ата-ана қамқорлығынан айырылған балаларды әлеуметтік-психологиялық қолдау процесінде жүйелі жүзеге асыруға болады. Отбасыдан тыс тәрбиеленіп жатқан балалар педагогтардың назарынан шеттеп қалған жағдайда өзге ересек балалардың зиянды қылықтарына кезігетін болса, оларда қарым-қатынас барысында психологиялық зорлану, агрессивтіліктің пайда болуына ықпал етеді. Психологиялық сипаттағы мәселелер көбінесе ата-ананың мейірімділігінің жетіспеуі, әлеуметтену процесінде қарым-қатынас депривациясының анықталуына әсер етеді. Бұл балалардың тұлғалық қалыптасуында қоғамға жат мінездердің пайда болуының факторы болады. Мұндай депривацияның жетілмеушілік салдарынан ұқсасу механизмдері суық сезім, агрессивтілік және сондай-ақ балалар үйіндегі тәрбиеленушінің психологиялық әлсіздігіне себеп болады. Бірқатар балаларда жоспарға қайшы психологиялық мәселелер бар: отбасындағы қамқорлықпен қалыптасқан балалық шақтан кейін белгілі бір құқық бұзушылықтар тарапынан олардың мемлекеттік мекеме тәрбиесіне өтуі. Мұндай балалар фрустрация күйін кешеді және невротикалық олқылықтарға бейім болады. Ата-ана қамқорлығынан айырылған балалардың әлеуметтенуі қалыпты үлгіден ауытқуы әлеуметтену процесінің барлық аясында көрініс табуы мүмкін.

Бұл механизм 1-суретте көрсетілген.

1-сурет – Ата-ана қамқорлығынан айырылған балалардың әлеуметтенуінің қалыпты ағымының бұзылу себептері

Осылайша балалар үйі жағдайында жасөспірім ата-ана қамқорлығынан айырылған балалардың әлеуметтенуін әлеуметтік-психологиялық қолдау жүйесін ұйымдастыруда жұмыстың басты стратегиялық бағыты ретінде төмендегі тұжырымдарды айтамыз:

- ✓ отбасылық депривация салдарларының орнын толтыруға жағдай жасау, оның ішінде негізгі қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін көмек беру және оны қабылдату, сондай-ақ отбасыишілік әрекеті мен өзара әрекет басты дағдыларының орнын толтыруға жағдай жасау;
- ✓ балаларда әртүрлі әлеуметтік белсенділіктің кең мүмкіндігін ашуға жағдай жасау;
- ✓ әлеуметтік ортада қарым-қатынас дағдыларын дамытуға жағдай жасау.

Осы жұмыста санамаланған бағыттар бойынша сана-сезім, қарым-қатынас, әрекет және әлеуметтік дағдылар аясындағы болуы мүмкін ауытқуларды түзеуге және анықтауға болады, олар нәтижелі әлеуметтік бейімделу үшін ішкі жекелік негіз болып табылады.

Қазіргі кезеңде баланың нақты мүдделері мен қажеттіліктері ескерілуде. Отбасылық балалар үйін құру жолымен тәрбиеленушілердің күтіміне көшіріле бастады. Ата-ана қамқорлығынан айырылған балаларға қолдау жасайтын қоғамдық бірлестіктер жұмыс жасауда. Олардың әлеуметтік бейімделуін жеңілдететін туыстық байланыстарын сақтайтын кішігірім топ құрап өмір сүруіне жағдай жасала бастады. Әлеуметтену құралдары ретінде тәрбие бағдарламаларға балалардың қарым-қатынас ахуалын жақсартуға ықпал ететін әдістерді қолдану жолға қойылды. Әрбір баланы жеке тұлға ретінде қалыптастыруда оның өзіндік ерекшеліктеріне мән беріп, топтағы өзара қарым-қатынастарының ықпалын арттырудың жолдарын нақты көрсетіп бағыт берудің маңызы зор. Осы жауапты қызметте бала үшін тиімді әрі оңтайлы әдіс-тәсілдердің шеберлікпен ұйымдастырылуы оң әсерін тигізеді. Осыған байланысты белсенді әдістердің ішінде психологиялық тренингті өткізу тәрбиенің маңызды тәсілі. Әлеуметтену құралы ретінде тренингтің маңыздылығын атап өтуге болады.

Балалардың дүниетанымын қалыптастыру тәрбие сағаттарын қолдануға болады. Сонымен қатар қарым-қатынас дағдыларын игеру, отбасы мәдениеті, эмоционалды сезімдері туралы білімді тереңдету тәсілі ретінде әлеуметтену құралына айналады. К. Д. Ушинский осыған байланысты былай деп жазды: «тәрбие адам үшін екінші табиғатын қалыптастыруы үшін, осы тәрбиенің идеялары тәрбиеленушілердің сеніміне, әдеттерге, ал әдеттер бейімділікке айналуы керек» [7, 118 б.].

Мінез-құлықты ынталандыру және эмоционалды қасиеттерді қалыптастыру әдісі ретінде тәрбие сағатында, тренингте, ойында қолданылатын тәрбиелік жағдайлар басқа адамдарға деген оң көзқарасты қалыптастырады, күрделі тұлғааралық қарым-қатынаста моральдық әрекеттерді жетілдіруге, эмпатияны, адамгершілікке негізделген мінез-құлықты көрсетуге ықпал етеді.

Жаттығу әдісі арнайы жасалған жағдайларда өзара іс-әрекет дағдыларын игеру тәсілі. Нәтижесінде қарым-қатынас мәдениеті туралы білім алады, қарым-қатынас барысында эмоционалды сезімдердің жағымды көрінісі байқалады. Баланың дағдысы қалыптасқаннан кейін өз сезімдерін, ынталарын, іс-әрекеттерін басқарады. Жаттығу әдісін сәтті қолдану үшін тұлғааралық қатынастардың мәнін, басқа адамдарға эмоционалды сезімдердің көрінісін,

ынтымақтастық дағдыларын ашатын тәрбиелік жағдайларды бірнеше рет қолдануға жағдай жасалады.

Әлеуметтік құндылықтарды қалыптастыру мақсатында ата-ана қамқорлығынан айырылған балалармен жүргізілген тәрбие жұмысының нәтижелері балалардың коммуникативтік қатынастарға қажетті дағдылары мен сапалары өзін-өзі тәрбиелеу арқылы анықталады. Өзін-өзі тәрбиелеу тәрбиенің ажырамас бөлігі және нәтижесі болып табылады. Бұл балаларға жасалатын психологиялық-педагогикалық қолдау жасау жағдайларына байланысты олардың өз іс-әрекетінің мотивін түсінуге және қабылдауға ықпал етеді.

Қорыта айтқанда отбасы үлгісіндегі балалар үйіндегі ата-ана қамқорлығынан айрылған балалардың тұлғалық дамуының табиғи механизмдерінің сақталынуына психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету, әлеуметтенуіндегі болуы ықтимал қауіптердің алдын алу үшін жағдай жасалу, өзіндік даму мен дербестілікке қажеттілікті қалыптастыру және әлеуметтік ортадан қолдауды қабылдай алу қабілетін дамыту бағытында жүйелі, кешенді жұмыстар жүргізу өзекті мәселелердің бірі деп тұжырымдаймыз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Борозинец Н.М., Евмененко Е.В., Козловская Г.Ю., Палиева Н.А. Социально-психологические аспекты помощи детям-сиротам и детям, оставшимся без попечения родителей. - Ставрополь, 2003. - 98 б.
2. Острогорский А.Н. Семейные отношения и их воспитательное значение// Избранные педагогические сочинения. - М.: Педагогика, 1985.
3. Мудрик А.В. Социализация и воспитание. - М.: Сентябрь, 1997. - 96 б.
4. Кон И.С. Социология личности. — М.: Политиздат, 1967. - 383 б.
5. Бочарова В.Г. О некоторых методологических подходах к пониманию целостного процесса социализации, воспитания и развития личности// Теория и практика социальной работы. Ред. Яркий Т.Ф., Бочарова В.Г. - Часть 1.- М.-Тула: б.и., 1993.-460 б.
6. Практическая социальная психология. - М., 1995. - 246 б.
7. Ушинский К.Д. Избранные педагогические сочинения. В двух томах. Т. 1. Под ред. А. И. Пискунова (отв. ред.), - М: «Педагогика», 1974. - 584 с.

СОЗДАНИЕ КОЛЛАБОРАТИВНОЙ СРЕДЫ В ОБУЧЕНИИ ФИЗИКЕ

Фахруденов Рустам Болатович,
учитель физики Красноярской сш №1, с.Красный Яр
rustamfah@mail.ru

Фахруденова И.Б., доцент
Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, г.Кокшетау
agrokgu@mail.ru

Педагогика – это детовожделение. Управление детьми, а еще и обучение. В целом - управление в процессе обучения. Обучение предмету физика - самому многогранному

предмету. Физика - достаточно сложная дисциплина, изучаемая в школе. Трудность заключается в пробелах математических знаний, отсутствии способности к точным наукам, неуверенности в себе, неумении выразить свои мысли, маленьком словарном запасе, низкой скорости чтения. Кроме того существуют такие барьеры, как социальный уровень, отсутствие условий для учебы дома. У многих учеников часто вообще нет желания просто разговаривать («отшельники» и «изгои»). А как можно говорить об учебе без нужного диалога? (рис.1) [1].

Рисунок 1. Пирамида потребностей Маслоу

Какой смысл психологам, педагогам, да и обычным людям знать об этой пирамиде? Тут можно предложить два основных смысла.

Первое. Людям (массе) подсказывается, что после того, как они поедят, поспят и поразвлекаются, у них могут (а если они уважают Науку, то и должны) возникнуть другие желания и интересы.

Второе. Психологам, педагогам и родителям подсказывается, что едва ли получится от их воспитанников ожидать высоких интересов, пока не подкормить их чем-то более простым.

В сельской местности, жителем которой являюсь и я, и мои ученики, условия для развития нравственной и культурной личности уступают городу: областному центру Кокшетау или столице Казахстана – г. Нурсултан. Я стараюсь организовать общение с детьми, учениками и моим предметом несложным, интересным и увлекательным. Своим кругозором, разносторонними увлечениями, талантом петь, рисовать и писать стихи, своим жизненным опытом я пытаюсь делать мир вокруг себя разноцветнее, а изучение предмета физики - веселей и краше обычного.

В своей работе часто использую (использовал и ранее, с первых шагов своего педагогического опыта) любовь – это самое главное в нашей работе, по моему мнению. Любовь к своей профессии и предмету. Любовь и доброта, отличное чувство юмора и творчество. Много творчества.

Сегодня модно говорить о новых подходах. Новые подходы - это один из семи модулей. Модульная система образования - это не одна технология, а многообразие методов и форм.

Итак, вспомним, что семь модулей – это:

- использование икт;
- возрастные особенности;
- работа с одаренными детьми;

коллаборативная среда;
лидерство;
критическое мышление;
и, конечно, диалог.

В своей работе я всегда применяю такие приемы, как разрядить обстановку, развеять настроение, поднять настроение, понравиться детям, рассказать что-то интересное, отвлечься и позволить отвлечь себя от основной темы. Это ведь прием, который сейчас именуют как «выйти за рамки» или «снятие барьеров».

Хочу остановиться на таком примере, как создание коллаборативной среды. Среда, в которой комфортно и уютно всем. И учителю и ученику. Я работаю уже более 23 лет и первые 10 лет, сразу после института, я зарабатывал свой опыт в колледжах. Работая с молодежью, я всегда старался создать вокруг себя атмосферу доверия и сотрудничества. Атмосферу, которая дает возможность раскрыться не только выдающимся личностям, но и скромным, и неуверенным, и создать мне в лице учащихся опору и поддержку.

И сейчас в школе я тоже считаю (кстати, в унисон технологии Вассермана [2]), что ученики в организации образования - это сотрудники, это те необходимые элементы, без которых невозможен образовательный процесс.

Итак, хочу поделиться кое-какими наработками (это не полный сборник конечно). Это то, что можно применить и другим моим коллегам для достижения каких-то целей. Понятно, что можно использовать некоторые элементы предложенных разработок. Но у каждого педагога всегда есть свои козырные приемы и методы, своя изюминка.

Один из моих козырей - это стихотворения, мои стихотворения и песни. Я просто ложу свои стихи на музыку и получается «хит». И когда я пою, я приближаю себя к ним, к ученикам. Снимаю барьер, не кажусь неприступным, не боюсь «опростоволоситься». И таким образом откровенно призываю к общению.

Общение с детьми во внеурочное время, где-то вне школы, на других «аренах» - это как подготовка к работе в классе в постижении знаний, это как разведка боем, изучение материала для работы. Всегда надо приблизить к себе детей любой темой для разговора, или увлечением к какому-то процессу: например, пусть это будет простая рыбалка или спорт. Ведь учитель должен быть разносторонним. И если вы не творческий, не имеющий никаких талантов или увлечений, то вряд ли вам удастся вовлечь учеников в учебу. Так как для начала надо стать авторитетом, лидером. Детям должно быть интересно с вами, приятно быть в вашем обществе. И надо уметь отвечать взаимностью. Находить в них ваши интересы, увлечься их идеями и взглядами. И тогда вы станете сначала просто ближе, а потом уже будете друзьями. И конечно сотрудниками. Дети не должны бояться вас. Внеклассные мероприятия - это и спорт, и творчество, и КВН, и походы, и туристические поездки.

На переменах я применял различные игры и тренинги. На уроках анекдоты, но к месту, именно в тему и унисон настроению класса. И это получается само собой.

Одним из приемов создания располагающей среды - это улыбка, юмор: песня со смыслом и веселым мотивом перед началом урока, посередине урока или в конце (хоровое пение всегда объединяет людей), физический спектакль, открытие и закрытие предметных декад, театр миниатюр.

Улыбка из души несет тепло и располагает к себе. Улыбка дает уверенность и вам и детям. И это же не новость? Это один из слоев пирамиды потребностей (рис.1). Ничего не должно тяготить душу, не должно быть других важных потребностей, голода, желания спать и т.д. Снять напряжение перед уроком, провести рефлексию настроения, создать коллаборативную среду. Все это вам всем известно и я не «открываю Америку».

Второй прием - это творчество: стихи, песни, анекдоты и т.п.. Я делаю это часто и в чатах коллег, в соцсетях на своей странице. Я просто делюсь своим отличным настроением.

Вашему вниманию некоторые строки из моих авторских мотивирующих стихов:

Так, детки мои дорогие,
Простые, отнюдь не святые...
Надеюсь уже вы проснулись
Поднялись и потянулись
Гимнастикой зарядились
И завтраком подкрепились
Сегодня у вас есть занятие
Чудесное предприятие
Мир интересного мира
Кусочек научного пира
Готовы ли вы к приключениям
В мире научных влечений...?

А потом — сужу я строго!
(Автор - Фахруденов Р.Б.)

Легендарный, дружный класс,
На платформе жду я вас...
Ваш урок — факультатив
Философский позитив...
Ждут вас нужные страницы;
Ни рассказы небылицы
Ждет вас нужная наука
Просмотрите, быстро, ну ка!
Вопрос мой для целого класса
Известна ли вам ваша масса?
Что слово для вас означает?
И что же всех нас приземляет...?

Ребята, вы сейчас ещё в седьмом
Скоро будете в восьмом
После ждёт девятый класс
После — кто покинет нас...
Кто то в класс придет в десятый
А пока... , пока, ребята
Надо заглянуть вперёд
Там нас будущее ждёт
Там учеба в СУЗах, ВУЗах,
Там рассвет научных "грузов"
Там за вами жизнь наша
Пусть для всех лишь станет краше
Пусть шагнёт вперёд страна
Перспектива вам видна?
А пока учиться надо...
Вам для будущего сада
И сегодня ваш урок
Вы не выполнили в срок
Я всё жду, увы не все
Оказались на коне...
Посетив факультатив
Ждёт научный позитив
Жду ещё совсем немного

Таким образом, я использую прием семи модулей - Пирамиду потребностей Маслоу. Создание коллаборативной среды, снятие барьеров и мотивация - это часть контента к уроку, это Приветствие!

Литература:

1. Пирамида потребностей Маслоу. [Электронный ресурс]: URL: <https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.psychologos.ru%2Farticles%2Fview%2Fpiramida-potrebnostey-maslou> (дата обращения: 16.02.2021)
2. Технология Вассермана. [Электронный ресурс]: URL: <http://www.amansauylk.kz/deyatelnost/teaching/speeches/176/> (дата обращения: 16.02.2021)

ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ СТУДЕНТОВ НЕЯЗЫКОВЫХ ВУЗОВ

Черниговцева О.Я., докторант 1 курса, Дальбергенова Л.Е., PhD, доцент

Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, г. Кокшетау

chernigovtseva@inbox.ru

lijasatdal@mail.ru

ВВЕДЕНИЕ

Развитие иноязычного образования в Казахстане в последнее десятилетие достигло значительного роста в силу интенсивного формирования интеграционных процессов, реализации профессиональных и академических обменов, а также углубления международного сотрудничества. В этих реалиях современного развивающегося государства иностранный язык выступает фундаментом “интеллектуального потенциала общества”, создающим неотъемлемую часть “нового” государства. [1]

Масштабная цель программы «Казахстан-2050», сопряженная со вторым этапом индустриализации Казахстана, отраженным в уже действующей стратегии «Информационный Казахстан – 2020», – стать частью глобальной технологической революции. Для достижения поставленных целей стране необходимо создание или трансферт передовых информационных технологий. [2] Эти цели недостижимы без участия ИС-специалистов. [3]

Так, обозначенные цели вкупе с механизмами реализации Болонской декларации ставят перед вузами, осуществляющими подготовку по образовательной программе «Информационные системы», задачу подготовки специалистов, способных строить профессиональную деятельность с учетом связи между экономической продуктивностью и творчеством, а также имеющих общекультурную составляющую в структуре профессиональной компетенции, обуславливающую способность и готовность выстраивать профессиональное межкультурное общение. [4] Это означает, что студенты должны заниматься изучением иностранного языка на протяжении всего периода обучения интенсивно и максимально эффективно. Так, необходимостью становится поиск новых методологических решений, реализуемых через личностно-

ориентированное обучение, а также создание оптимальных условий для развития билингвальной личности обучаемого, способной выдержать конкуренцию на рынке труда.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Таким образом, **цель** настоящей работы представить теоретико-методологическую базу преподавания английского языка обучающимся по образовательной программе «Информационные системы», включающую инновационные комбинации методов, технологий и приемов, направленных на формирование качественных профессиональных языковых компетенций.

Для достижения указанной цели настоящей работой поставлены следующие **задачи**:

1. проанализировать имеющуюся методологическую базу преподавания английского языка студентам, осваивающим образовательную программу «Информационные системы»
2. определить наиболее эффективные подходы, методы, технологии обучения английскому языку, способствующие эффективному формированию профессиональной языковой компетенции, у студентов, осваивающих образовательную программу «Информационные системы»;
3. определить факторы, оказывающие положительное влияние на развитие профессиональной языковой компетенции студентов осваивающих образовательную программу «Информационные системы».

Для решения поставленных задач используются следующие **методы**: - теоретико-педагогического анализа и синтеза концепций, касающихся проблематики исследования, метод контент-анализа текстового материала.

Итак, для становления личности, эффективно осуществляющей межкультурную и профессиональную коммуникации, важно определить цель, содержание и технологии иноязычного образования. Рассмотрим технологическую часть подробнее.

Технология в общепринятом понимании – это продуманная система, реализующая воплощение цели в конкретный продукт или его составную часть. Некоторые варианты определения термина «технология» из научной и методической литературы следующие: «... технология – набор процедур, обновляющих профессиональную деятельность учителя и гарантирующих конечный планируемый результат» (В.М.Монахов, 1997).[5] «... технология – это целевое применение системы педагогических средств, направленное и однозначно определяющее получение заданных характеристик некоторого педагогического феномена (качества личности, содержания предмета, усвоения знаний)» (Н.В.Акинфиева, 1999).[6]

В настоящее время в методике преподавания иностранных языков инновационные технологии обучения рассматриваются, как система приобретения и усвоения знаний, отличающаяся по ряду характеристик от существующих, именуемых традиционными, методов. Цели таких технологий направлены на творческое изучение и усвоение материала, определенного программой обучения. Эффективность обучения при этом достигается за счет учета индивидуальных особенностей студентов, дифференцирования обучения и формирования персональной учебной траектории каждого из них. Одной из образовательных технологий, получивших сегодня большую популярность является [./1/Desktop/03 Ainoutdinova Innov techs monograph 2011.pdf](#) личность – ориентированное обучение.

К личностно-ориентированным технологиям относятся такие педагогические новации, как метод проектов, case-study, равно как и новые формы организации занятия

- это групповые обсуждения. Традиционно, последние формы были представлены в схеме взаимодействия преподавателя и обучающихся: преподаватель-студент, преподаватель-класс, преподаватель-группа студентов. Эти технологии естественным образом отражаются в таких методологических направлениях обучения, которые направлены на развитие критического мышления, креативности, способности к самостоятельному обучению. Рассмотрим применение данных технологий более подробно.

Метод проектов, представляющий собой совокупность учебно-познавательных приемов, является хорошо зарекомендовавшим себя способом организации обучения. Разработанный ещё в первой половине XX века на основе прагматической педагогики Джона Дьюи метод проектов становится особенно актуальным в современном информационном обществе. [11]

Учебная программа, которая последовательно применяет этот метод, строится как серия взаимосвязанных проектов. Для выполнения каждого нового проекта необходимо решить несколько интересных, полезных и связанных с реальной жизнью ситуаций. Для студентов, обучающихся по образовательной программе «Информационные системы» на уроке английского языка примером может быть доклад в службы Microsoft о дискретизации непрерывных сообщений. Результат деятельности - совместный с партнером по проекту выпуск газеты или альманаха с репортажами на английском языке. [12]

Результаты проделанной работы также могут быть оформлены в виде стенда, брошюры, радиопрограммы, видеофильма, театрального представления и в других видах на английском языке.

Case study (Кейс-стади) – система обучения, основанная на анализе, решении и обсуждении ситуаций, как смоделированных, так и реальных. Case study считается одним из лучших методов для развития аналитического, критического и креативного мышления. Впервые, как метод обучения, Case study был применен в Гарвардской бизнес-школе в 1924 году, когда перед преподавателями встала проблема невозможности научить студентов практики только с помощью учебников. [13]

Метод case-study – инструмент, позволяющий применить теоретические знания к решению практических задач; способствует развитию у студентов самостоятельного мышления, умения выслушивать и учитывать альтернативную точку зрения, аргументированно высказать свою.

Примером case study на уроке английского языка у студентов, осваивающих образовательную программу «Информационные системы», может послужить следующая ситуация: A student received a certain amount of money as a birthday gift. His plan is to spend the money on buying a new computer. The student needs to find a piece of high-quality with modern characteristics satisfying his desires. It is also necessary to purchase appropriate software and accessories. Далее преподаватель предлагает группам составить варианты консультативной справки по приобретению компьютера, обращая внимание на дополнительные элементы комплектации. Студенты размышляют над ситуацией и предлагают варианты консультаций на изучаемом языке. В заключении группы могут проанализировать все высказанные варианты и выбрать лучший.

Отдельного внимания заслуживает направление **развития критического и креативного мышления** разработанное в конце XX века в США Чарльзом Темплом, Дж. Стиллом и Куртисом Мередитом. На территории постсоветского пространства

данный метод появился в 1990-х годах в связи с ориентацией всей системы образования на учащегося и развитием его способностей к самообучению. [14]

Цель направления - развитие мыслительных навыков учащихся, необходимых не только в учебе, но и в обычной жизни. В его основе – творческое сотрудничество ученика и учителя, развитие у учащихся аналитического подхода к любому материалу. Данная методика рассчитана не на запоминание материала, а на постановку проблемы. Одним из примеров методического приема, направленного на развитие критического и креативного мышления, может быть **«мозговой штурм»**. Созданный в 1941 году Алексом Осборном, метод служит для оперативного решения проблем и основывается на стимулировании творческой активности людей, принимающих в нём участие и предлагающих максимальное количество всевозможных вариантов решения. [15] На уроке английского языка у студентов, обучающихся по образовательной программе «Информационные системы» прием «Мозговой штурм» может быть применен следующим образом.

Учащимся по теме «Information Technology Offenses» в качестве проблемы предлагаются вопросы: 1)What are the offenses? 2)Who do we need to defend against? 3)How can we protect from wrongdoing?

Далее студенты, заранее расформированные преподавателем на несколько групп, озвучивают идеи, возникшие после ознакомления с проблемой (вопросами), которые выстраиваются в систему и получают оценку своих идей также группой студентов, выполняющей функцию оценивания. Отбираются лучшие идеи, которые могут быть использованы в других учебных ситуациях. Все размышления озвучиваются на изучаемом языке.

ВЫВОДЫ

Итак, современная действительность предъявляет высокие требования уровню практического владения иностранным языком специалистами любых сфер, включая информационные системы. Следует подчеркнуть, что казахстанская учебная и научная литература представлена незначительным количеством разработок, затрагивающих вопросы построения учебных материалов для образовательной программы «Информационные системы» в высшей школе РК, что формирует **противоречие** между новой целью современного иноязычного образования в РК – формированием профессиональной коммуникативной языковой компетенции у будущих специалистов различных сфер деятельности и ее учебно-методическим обеспечением. Обучение иностранному языку зачастую ведется на материале зарубежных учебников и учебных пособий, которые уже не удовлетворяют образовательные потребности студентов и не учитывают реалии казахстанского общества.

Рассмотренные в статье технологии, подходы, приёмы, как показывает практика, имеют преимущества перед традиционными методами обучения иностранному языку студентов, осваивающих образовательную программу «Информационные системы», поскольку не только позволяют тренировать те или иные виды речевой деятельности, сочетая их в различных комбинациях, но и способствуют реализации индивидуального подхода к обучению, что также соответствует нормам и правилам Болонской декларации. К этому следует добавить, что использование инновационных технологий способствует качественному формированию и развитию профессиональных интересов у студентов, максимально активизировать их познавательную деятельность в соответствии с поставленной целью обучения иностранному языку в вузе. Формирование качественных языковых и профессиональных компетенций, в свою

очередь, способствуют повышению мотивации обучающихся к изучению иностранного языка, позволяя сделать вывод о том, что использование инновационных методов и технологий в обучении иностранным языкам несет в себе огромный педагогический потенциал, делает процесс творческим, воспитывая успешных и конкурентоспособных специалистов.

Литература:

- 1 Послание президента Республики Казахстан - «Казахстан-2050» - [Электронный ресурс] - <https://www.amu.kz/strategy2050/>
- 2 Государственная программа Информационный Казахстан <https://zerde.gov.kz/activity/management-programs/information-kazakhstan-2020/>
- 3 Болонский процесс в Казахстане - [Электронный ресурс] - <https://iqaa.kz/bolonskij-protsess/bolonskij-protsess-v-kazakhstan>
- 4 Монахов, В. М. Педагогическая технология профессора В.М. Монахова // Спец. выпуск «Педагогического вестника» - Успешное обучение, 1997.
- 5 Блонский, П. П. Психология и педагогика. Избранные труды. — М.: «Юрайт», 2016.
- 6 Коряковцева, Н. Ф. Современная методика организации самостоятельной работы изучающих иностранный язык: пособие для учителей / Н. Ф. Коряковцева. — М., 2002. — С. 12. 4.
- 7 Беликова, Е. В. Метод проектов в образовании // Школьные технологии. — 2003. - №3. -101 с.
- 8 Полат, Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учеб. Пособие. М.: Издательский центр «Академия», 2002.
- 9 Айнутдинова, И. Н. Инновационные технологии в обучении иностранным языкам в вузе. Казань, 2011, 457с.

DISTANCE LEARNING IN KAZAKHSTAN: THE ESSENCE AND PRINCIPLES

Shakiyeva B.K., undergraduate,
Shokan Ualikhanov Kokshetau University, Kokshetau city
e-mail: bibigulshakiyeva@gmail.com

Akynova D.B., Doctor of Philosophy,
L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan city
e-mail: akynova.d@yandex.kz

It is apparent nowadays that distance learning is becoming one of the core issues in the educational domain due to the pandemic situation in the world. In the Address «Strategy – Kazakhstan-2050: the new political course of the established state», the first President of the Republic of Kazakhstan N. A. Nazarbayev said, "We expect to implement modernization of teaching methods and actively develop online education systems, creating regional modern school centers. We should intensively introduce innovative methods, solutions and tools into the home, including the distance education and online education that is affordable for all..."

[1] In many countries, online education, or distance learning, has been around for a long time and along with other forms of education – full-time, part-time, and external education in the system of continuing education. For teachers and students of Kazakhstan we could state that it is a comparatively new form of education.

Currently, the relevance of creating a distance education system in Kazakhstan is due to a large number of factors. These are large territories and the concentration of important scientific and technical centers in large cities, the formation of completely new needs of the population for the content and technologies of education, the development of a market economy, increased migration of the population, etc. Those segments of the population who live far away from the university centers of the country can benefit greatly from the use of distance education technologies. Taking into account this fact, higher education institutions of Kazakhstan, based on the opportunities and advantages provided by modern information and communication technologies, need to be the first in ensuring the quality of education by organizing new forms of educational activities and distance learning tools.

Among the areas of implementation of distance learning, it is necessary to distinguish, firstly, distance learning of students, including students of other educational institutions of various profiles, and, secondly, preparatory courses in remote form for students. And it is necessary now to develop technologies and means of distance learning by all available means in order to keep up with the introduction of progressive education systems and not to be left out of the civilized world. To effectively implement the distance learning, it is necessary to understand its specifics, its role and place in the education system, as well as the principles on which it builds on.

In the Law of the Republic of Kazakhstan "On Education" in article 1, paragraph 38, distance learning is considered as studying carried out with the interaction of a teacher and students at a distance, including the usage of information and communication technologies and telecommunications. [2]

Specialists of the American Distance Learning Association understand *distance learning* as a learning process in which a teacher and a student or students are geographically separated and therefore rely on electronic means and printed manuals to organize the educational process.

The following main factors, in their opinion, determine the distance learning form:

- 1) Separation of teacher and students by distance;
- 2) The usage of educational tools that can unite the efforts of the teacher and students and ensure the assimilation of the course content;
- 3) Ensuring interactivity between the teacher and the students, between the course administration and the students;
- 4) The predominance of self-control over control from the teacher. [3]

E. S. Polat considers distance learning both as a form of learning and as one of the components of the entire education system. "Distance learning is a form of learning in which the interaction of teachers and students and students among themselves is carried out at a distance and reflects all the components inherent in the educational process (goals, content, methods, organizational forms, learning tools), implemented by specific means of Internet technologies or other means that provide interactivity." [4] In distance learning the studying process is carried out outside of the educational institution (or with partial attendance).

Summarizing the above, it can be noted that *distance learning today is a modern, affordable and effective way to gain knowledge outside of the educational institution in the interaction of teachers and students through the usage of information and communication technologies.*

Today, the features of distance learning are motivation and the ability to self-education. Without motivation, the learning process will be impossible, since distance learning does not involve strict control from teachers and curators, but independent development of educational material, and if a student does not have self-education skills, then the learning process will be extremely difficult for him.

If to talk about who is interested in distance learning, then it can be determined the following circle of people:

- Adults, who have a basic higher or secondary education, for taking additional education, advanced training, or retraining for another specialty.
- Children and young people who do not have the opportunity to receive education at school, college or university;
- People, who are geographically far from educational institutions, but want to get an education (for example, in places of detention).
- People unable to attend regular training sessions (due to some reasons).

Distance learning has a number of principles that are specific to this form of learning [5]:

- *The principle of consistency.* It is an open system in which the goals, content, methods, organizational forms and means of teaching are determined by a single concept — the concept of humanistic pedagogy, the specifics of distance learning. If the principle of consistency is used correctly at all stages of distance teaching, then such a system is really able to give a new quality that no one component of it can give.
- *The principle of interactivity.* This principle is based on the fact that in the studying process, students and teachers communicate with each other through information and telecommunication technologies.
- *The principle of starting knowledge.* In order for the distance learning process to be effective, each student must have an initial level of working with a PC and other technical software, as well as skills in working on the Internet.
- *The principle of taking into account the specifics of the subject area.* For example, a course of foreign language has its own characteristics in comparison with Math courses or others.
- *The principle of corporatism.* The coherence of team work depends on the ability of the teacher to organize groups of cooperation, taking into account the peculiarities of the psychological compatibility of the participants, their interests, the ability to tolerance, mutual respect, and the culture of communication.
- *The principle of individualization.* This principle assumes that the pace of the educational process, the time of classes, etc. can be determined by each student independently, based on their capabilities and needs.
- *The principle of identification.* This principle is currently the most relevant, since distance learning provides more opportunities for falsification (doing tasks by another person). That is why a lot of effort from the distance learning institution is directed at monitoring the independence of students' learning.
- *The principle of studying regularity.* This principle is based on the fact that distance learning for its optimization should be carried out on the basis of strict regulations of the disciplines time mastering, by introducing a schedule of independent work.
- *The principle of pedagogical expediency in usage of new information technologies.* This principle is the leading pedagogical principle of distance learning. Despite the fact that the distance learning process involves the use of innovative technologies and tools, their usage should be within the framework of reasonableness and expediency.

• *The principle of ensuring openness and flexibility of studying.* Today distance learning is open and accessible to almost all people without restrictions on age, primary educational qualification, as well as without entrance tests. As for the educational process, with the help of pedagogical technologies, it is created a flexible system of interaction of students with each other and a teacher, changes in various types of activities, which are dictated by the peculiarity of solving didactic tasks.

• *The principle of information and psychological security* is extremely relevant at the present time. Everyone can post any information on the Internet. When organizing the educational process, students in search of additional information may encounter information that is not quite competent, useless, or even simply harmful to their mental health.

Along with the considered principles, the classical traditional didactic principles are of great importance, and their neglect can have a negative impact on the organization of the educational process as a whole or reduce its quality. They are the principle of scientific character and accessibility, consciousness and creative activity of students. The principle of visibility should be observed during placing materials on the Web, the principle of the developing and educating nature of studying is one of absolute fundamental ones, without which all others lose their meaning.

However, in implementing forms and methods used in online learning, it is necessary to take into account that the development of distance learning is associated with certain difficulties. They are:

- Insufficient knowledge of computer literacy – it applies to both teachers and students;
- No computer and no internet access;
- Unwillingness of the teaching staff to move away from traditional forms of education;
- Partial lack of computer-based training and testing systems of appropriate scale and quality;
- Distance learning requires a different organization of the educational process, other teaching methods than the traditional system of studying.
- It takes time to train the teaching staff to use new information technologies.
- Very low theoretical elaboration of the problem of distance learning (lack of clearly defined learning goals, the necessary initial requirements for the student to work in this system and the weak level of knowledge control).

Taking into account all of the above, it can be said with confidence that distance learning in Kazakhstan is gaining great popularity today, and its usage as a form of studying can help higher education institutions to rise to a new level of development and compete with foreign educational institutions. But due to the lack of experience in the distance learning mode, it is necessary to study its role and tasks in the education system of higher educational institutions of the Republic of Kazakhstan. But one thing is clear; the distance learning system should not stand in one place. It is necessary to develop and improve it in various organizational areas, starting with the studying system and ending with methods of control and motivation.

Literature:

1. Address of the President of the Republic of Kazakhstan, Leader of the Nation Nursultan Nazarbayev to the people of Kazakhstan "Strategy" Kazakhstan-2050": a new political course of the established state», 2012, the Internet resource:
https://www.akorda.kz/ru/events/astana_kazakhstan/participation_in_events/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-lidera-nacii-nursultana-nazarbaeva-narodu-kazahstana-

2. The Law of the Republic of Kazakhstan "On Education", article 1, paragraph 38
3. Bondareva O., Tenea A., Ismailova Kh., article "To the question about the concept of "distance learning", the Internet resource: <https://cyberleninka.ru/article/n/to-the-question-about-the-concept-of-distance-learning/viewer>
4. E. S. Polat, M. Yu. Bukharkina, Modern pedagogical and information technologies in the education system. - Moscow: Academy, 2004. – p. 416
5. Principles of distance learning. The Internet resource: https://spravochnick.ru/pedagogika/principy_obucheniya/principy_distancionnogo_obucheniya/

«ФИЗИКАЛЫҚ ЕСЕПТЕР ШЫҒАРУ ПРАКТИКУМЫ» АТТЫ ТАҢДАУ КУРСЫНЫҢ МАҢЫЗЫ

Шокимова Г.К., Шуюшбаева Н.Н.

С. Жүнісов атындағы № 18 ОМЛ, Көкшетау қ.

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.

nn_shuish@mail.ru

XXI ғасырда Қазақстан Республикасындағы қайта құрулар, экономиканы дамытудағы жаңа стратегиялық бағдарлар, қоғамның ақыштығы, оның жедел ақпараттануы мен қарқынды дамуы білім беруде қойылатын талаптарды түбегейлі өзгертті.

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында білім беру үрдісінің өзіндік ұлттық ерекшеліктері қалыптасуда. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында оқыту формасы, әдістерін, технологияларын таңдау жөнінде көпнұсқалық қағидалар белгіленген. Бұл білім мекемелерінің мұғалімдеріне, педагогтарына өзіне оңтайлы нұсқаны қолдануға, педагогикалық үрдісті кез келген үлгімен, тіпті авторлық үлгімен құруға мүмкіндік береді. Бұл үрдіс мұғалімдерге өте үлкен көмегін тигізеді. Осы арқылы еліміздің білім беру мекемелерінде қызмет ететін әрбір ұстаз өз тәжірибесін білім беруде кеңінен қолдануға мүмкіндік алады.

Білім беру мекемелеріндегі білім мен тәрбие берудің негізгі формасы – сабақ болып табылады. Белгілі педагогика ғылымына өз үлесін қоса білген ғалым А.Сухомлинский айтпақшы: «Сабақ – оқытушының педагогикалық мәдениетінің айнасы». Шындығында да алып қарайтын болсақ, ғылым мен техниканың қазіргі кездегі даму деңгейі әлемдегі әрбір адамда сапалы және терең білім мен іскерліктің болуын, еліміздің болашағы – жастардың белсенді шығармашылықпен жұмыс жасауын және кеңінен ойлауға қабілетті болуын талап етеді[1-3].

Мектептік сабақ – педагогикалық шығармашылық еңбектің жүзеге асырылатын басты орны болып саналады. Бұл міндетті жүзеге асыру – ұстаздың өзіндік шеберлігіне байланысты болып табылады. Мектептегі оқу материалдарына қоса қызықты, ойлана алатын, жан-жақты материалдарды даярлаудың өзі ішкі шығармашылық күйді туындатып, оқушыларға берік, терең, сапалы білім беруге мүмкіндік береді.

Оқушының танымдық мүмкіндіктерін арттыруда мұғалім басты рөл атқарады. Оқу – білім алу қызметі барысында оқушылар қажетті көлемдегі білімді игеріп қана

қоймастан, танымдық қабілеті мен шығармашылық ойлауы да дамытылады. Жалпы оқушылардың ойлау қабілеттерін дамытып, таным белсенділігін арттыру мақсатында сабақ барысында мынадай жұмыстар жүргізуге болады:

- 1) Деңгейлік есептер шығару
- 2) Тест есептерін шығару
- 3) Семантикалық карталар толтыру
- 4) Перфокарталармен жұмыс
- 5) Алгоритмдер құрастыру
- 6) Тірек-сызбалармен жұмыс
- 7) Сөз жұмбақтар құрастыру және оны шешу
- 8) Суретті есептер шығару
- 9) Ойын, әзіл есептер шешу т.б

Осы жұмыстар «Физикалық есептер шығару практикумы» атты оқу курсын ұйымдастыруға мол мүмкіндіктер береді. Бұл курстың ерекшелігі өтілетін тақырыптар жалпы оқу бағдарламасында қамтылмаған және оқушылардың жалпыеңбектік білім алып, кәсіби өзін-өзі анықтауы мен қазіргі заманғы әлеуметтік-экономикалық жағдайларға бейімделуіне мүмкіндік жасайды.

Аталған курсты оқу арқылы жас ұрпақтың бойында физикалық сауаттылықты меңгеруге деген дұрыс көзқарастың қалыптасуына мүмкіндік береді. Шығармашылық еңбек, жобалай және жоспарлай білу, жаңа технологияны игеру, жауапты шешімдерді қабылдау және тәуекелге бару заман ағысы, уақыт талабы.

Курсты оқу барысында экономикалық білімге көп көңіл бөлінеді. Президенттің егеменді және физикалық есептер шығару практикумын қалыптастырудағы рөлін оқып – үйренуге ерекше маңыз берілген. Енді осы курстың мақсаттары мен міндеттеріне тоқталайық.

«Физикалық есептер шығару практикумы» курсының мақсаты - жеке тұлғаның таным белсенділігін арттыру, шығармашылық қабілеттері мен мүмкіндіктерін дамыту. Сонымен қатар, коммуникативтік біліктілігі дамыған дара тұлға тәрбиелеу, рухани-адамгершілік құндылықтарын қалыптастыру мен оқушылардың логикалық ойлау, қабылдау әрекеттерін жетілдіру болып табылады.

«Физикалық есептер шығару практикумы» курсының міндеттері:

- Тақырыптардың мәтінін оқып шығу;
- Түсініксіз сөздерді, сөйлемдерді көрсету және оқулықты, анықтаманы, сөздікті қолданып немесе мұғаліммен және т.б. пікір алмасу арқылы олардың нақты мағынасы мен мәнін білу;
- Сызба, сурет, кесте құрастыру;
- Қойылған сұрақтарға жауап беру және берілген тапсырмаларды орындау;
- Проблемаларды шешу, ақпараттық, коммуникативтік құзіреттері дамыған тұлғаны қалыптастыру;
- Мәтінде берілген анықтамалардың тұжырымдамасына назар салып оқу, есептер мен мысалдардың шешу тәсілдерін игеру, мысал келтіру;
- Негізгі ұғымдарды, ережелерді белгілеп көрсету;
- Оқушылардың зерттеу мәдениетін қалыптастыру бағытында физика элементтерін тиімді пайдалану;

- Өр түрлі логикалық тапсырмаларды шешу арқылы өзін-өзі ашуға, өзіндік дамуға және өздігінен дұрыс әрі жауапты шешімдер қабылдауға қабілетті болатын жеке тұлғаны қалыптастыру;

«Физикалық есептер шығару практикумы» курсының жоспары 34 сағатқа арналып жасалынған. Сабақтар мазмұнында келтірілген тақырыптарды мектеп оқулықтарынан тыс әдебиеттерді пайдалану арқылы жүзеге асыру маңызды болып табылады[4-8]. Тақырыптар мазмұны оқу бағдарламасынан өзгеше, өз бетінше шығармашылық жұмыстармен айналысуға мүмкіндік береді.

«Физикалық есептер шығару практикумы» таңдау курсын оқыту жоспары
(барлығы 34 сағат, аптасына 1 сағат)

Сабақ реті	Сабақтың мазмұны.	Сағат саны	Өтілу мерзімі
1	Кіріспе	1	
2	Физикалық есептер шығарудың маңызы	1	
3-4	Физикалық есептердің классификациясы	2	
5	Физикалық есептерді компьютердің көмегімен шығару	1	
6	Қозғалыс және күш	1	
7	Жылу құбылыстары		
8	Электр құбылыстары	1	
9	Электромагниттік құбылыстар	1	
10	Жарық құбылыстары	1	
11-12	Қозғалыстың салыстырмалылығы	2	
13	Бірқалыпты түзусызықты қозғалыс	1	
14	Түзусызықты теңайнымалы қозғалыс	1	
15	Түзусызықты теңайнымалы қозғалыс графиктерімен есептер шығару	1	
16	Ауырлық күшінің әрекетінен болатын қозғалыс	1	
17	Көкжиекпен лақтырылған дененің жылдамдығы	1	
18	Газ заңдары және механика	1	
19-20	Сандық есептерді шешу	2	
21	Сапалық есептерді шешу	1	
22	Графиктік есептерді шешу	1	
23-24	Эксперименттік есептерді шешу	2	
25	Бүкіләлемдік тартылыс заңы	1	
26	Дененің салмағы. Асқын салмақ және салмақсыздық	1	
27	Серпімділік күші. Гук заңы	1	
28	Динамика заңдарына есептер шығару	1	
29	Айналмалы қозғалыс динамикасы	1	
30-31	Сақталу заңдары	2	
32	Энергияның сақталу заңы	1	
33	Толқындық қозғалыс	1	
34	Қорытынды	1	
	Барлығы	34	

«Физикалық есептер шығару практикумы» таңдау курсының оқыту барысында оқушы бойында қалыптасуға тиісті мына құндылықтарға аса көңіл аударылуы қажет.
«Физикалық есептер шығару практикумы» курсының бітіруші оқушының түсініп, білуі тиіс сұрақтар:

- өзінің болашақ мамандығының әлеуметтік маңыздылығын түсіну керек;
- логикалық ойлаудың жеткілікті деңгейін игеру керек;
- логикалық ойлау қабілетінің артуына байланысты математика ғылымының тарихтың негізгі кезеңдері мен ерекшеліктерін, қазіргі жағдайлары туралы түсінік болуы керек;
- міндеттерді бөлісе және келісе отырып, бірлесе жұмыс жасай білу;
- өзінің қабілеттері мен мүмкіндіктерін, мамандық таңдау кезінде тұлғаға қойылатын талаптарды білу.

«Физикалық есептер шығару практикумы» курсының бітіруші оқушының түсініп, білуін, орындай алуы тиіс әрекеттері:

- жұмыс істеу барысында жұмыс орнын тиімді ұйымдастыру;
- кәсіби міндеттерін орындау және азаматтық этикалық қағидаларды сақтау қажет;
- Физикалық есептер шығару практикумы туралы түсініктері, оның дамуын, қазіргі құрылымын, мазмұндарын, олардың қолданылу аясын білуі керек.

Күтілетін нәтиже

1. Ойлау мәдениетіне ие болу, мақсат қою мен оған жету жолында ақпараттарды қабылдауда оны кеңейту, талдау қажет;
2. Логикалық ойлау қабілеттері жетіліп, өте күрделі есептерді қиналмай шеше алады, проблеманы шешуде өте белсенді болады;
3. Еліміздегі қолданылатын логикалық есеп түрлері мен ерекшеліктерін, шешу жолдарын біледі;
4. Физикалық есептер шығару практикумынан берілген есептерді шешудің әдіс-тәсілдерін ұғына біледі;
5. Физикалық есептер шығару практикумының есептерінің түрлерін меңгереді;
6. Физикалық есептер шығару практикумы есептерін шешуді игеріп, өз танымы мен ұлттық танымды үндестіре алады.

Пәнаралық байланыс

Мұғалімдер оқу барысын ұйымдастыруда төмендегі пәнаралық байланыс міндеттеріне арнайы көңіл бөлулері тиіс.

«Қазақ тілі»:

- оқытуды ұйымдастыру барысында оқушының жалпы және арнайы сөздік қорын байыту, ой-өрісін кеңейту және өз ойын нақты, толық жеткізе алу қабілетін дамыту;
- ұлттық мәдениетке құрмет сезімін қалыптастыру.

«Математика»:

- Логикалық ойлау қабілетін шыңдау;
- Есеп шығару барысында тыңдай алу, шыдамды болу қасиеттері қалыптасады.

«Тарих»:

- Физикалық есептер шығару практикумы курсының пән ретіндегі қалыптасу тарихын зерттеу және тарихи қажеттілігін негіздеу біліктілігін қалыптастыру.

«Дене шынықтыру»:

- Логикалық күрделі есептерді шешу барысында қысқа мерзімдік және ұзақ мерзімдік шыдамдылыққа тәрбиелеу.

Қорытындылай келе, бұл мақала осы курсты таңдаған мұғалімдерге үлкен көмек болатыны анық және олардың назарын оның мазмұнына, оқыту әдістемесінің, оқушылардың жетістіктерін бақылау құралдары мен нысандарының маңызды ерекшеліктеріне аударатыны маңызды.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Д.Қазақбаева, Ш.Кәрібаева. Бағдарлы оқытуды ұйымдастыру жолдары. Физика және Астрономия, №1, 2006ж.
- 2 С. Муканова. Проектирование рабочих учебных планов профильного обучения в 10-11-х классах общеобразовательных учебных заведений. Алматы, РОНД, 2005.- 64 с.
- 3 Аганов А. В. и др. Физика вокруг нас: Качественные задачи по физике. М.: Дом педагогики, 1998. - 336 с.
- 4 Г. А.Бутырский, Ю. А. Сауров Экспериментальные задачи по физике. 10—11 кл. М.: Просвещение, 1998. - 99 с.
- 5 С. Е.Каменецкий, В. П. Орехов Методика решения задач по физике в средней школе. М.: Просвещение, 1987. - 448 с
- 6 А. Н. Малинин. Теория относительности в задачах и упражнениях. М.: Просвещение, 1983. - 176 с
- 7 М. Е. Тульчинский. Занимательные задачи-парадоксы и софизмы по физике. М.: Просвещение, 1971. - 160 с
- 8 А.П. Рымкевич. Физика есептерінің жинағы. «Мектеп», Алматы, 1983. – 204 б.

ТРЕНДЫ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Шубаева Н.М. магистр педагогики

Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, г.Кокшетау
telnur@mail.ru

Мажитова С.С. магистр педагогики

Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, г.Кокшетау
saule.mazhitova.1984@mail.ru

Аргимбаева А.К. магистр педагогики

Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, г.Кокшетау
aina_argimbaeva@mail.ru

Мельникова Т.Н. магистр педагогики

Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, г.Кокшетау
tanita.edu@mail.ru

Современная быстро меняющаяся среда требует от нас непрерывной адаптации к внешним изменениям и постоянного поиска ответов на запросы времени.

Система образования Республики Казахстан акцентирует внимание на привитии современными учителями навыков непрерывного саморазвития и адаптации к изменениям.

Можно сказать, что сегодня в мире нет ни одного государства, удовлетворенного уровнем своего образования, удовлетворенного собственной системой образования. Потому что все ищут новое содержание, новые формы и методики обучения.

Инновационные методы образовательной деятельности реализуются через эксперименты и инновационные проекты, формируются тренды развития современного образования. Мы должны повышать свою квалификацию, четко понимать эффективность и учитывать ее в своей работе.

Основная задача обновленного образования - помочь учащимся почувствовать свою уникальность, преодолеть трудности и реализовать свой потенциал. Образовательный процесс должен развивать критическое мышление и креативность, давать навыки и знания, позволяющие добиться успеха в современном мире.

Приступая к данной статье было обращено внимание на выполнение следующих задач:

- Проанализировать современный образовательный процесс и определить успешные пути решения по проблеме качества образования;
- Комплексное понимание проблемы эффективности образовательной деятельности, создание источника справочных и практических идей;
- Объяснить преимущества и недостатки инновационных методов, сущность и ценность (или опасность) конкретных подходов;
- Уделить внимание наиболее важным аспектам каждого процесса.

Значительный интерес к теме дифференциации представляет инновационная направленность обновленного образования. Многие считают, что этот вопрос окажет существенное влияние на будущее системы образования и даст направление для развития публикации образовательного контента. Таким образом, персонализация в сфере образования основывается на умении учащихся анализировать свои потребности и возможности и самостоятельно выбирать программу. Персонализация тесно связана с высокоразвитыми навыками обучения, отличается вниманием к индивидуальному стилю обучения каждого учащегося и процессно-ориентированным подходом. Современное инновационное образование личностно ориентировано, в связи с чем, во-первых, необходимо показать учащимся, что знания должны быть усвоены на необходимом уровне. Во-вторых, необходимо показать учащимся, как повысить эффективность обучения. В-третьих, им нужно показать, что они должны быть лучшими учениками.

Далее следует тенденция, согласно которой учитель перестал быть основным источником информации на сегодняшний день. Учащиеся могут самостоятельно получить доступ к неограниченному объему данных в любое время и в любом месте. Следовательно, роль учителя в классе изменилась. Учитель находится не только на доске, но и в тесном контакте с учениками для оказания необходимой помощи и поддержки. Современный учитель скорее наставник и консультант, чем привычный лектор.

Современные учителя должны признать необходимость изменения методов обучения и достижения актуальности и необходимости собственных методов и материалов в современном мире.

Давайте рассмотрим основные различия между обучением, ориентированным на учителя и ученика. (Таблица №1)

Таблица №1.

Обучение, ориентированное на учителей	Обучение, ориентированное на учащихся
Учитель принимает решение	Ученик принимает решение
Учитель-основной источник информации	Ученик самостоятельно находит информацию
Обучающийся осваивает учебный материал	Ученик сам создает учебный материал
Стимулирует конкуренцию в обучающей среде	Учебная среда поддерживает сотрудничество
Учитель оценивает работу и успех ученика	Учащиеся оценивают себя и друг друга
Обучение проходит в классе	Возможность внеклассного обучения
Темп работы всех классов играет важную роль	Каждый ученик может работать в своем темпе; задания персонализированы
Обучение разделено на отдельные дисциплины	Междисциплинарное обучение
Необходимо придерживаться единого стиля обучения	Учащиеся могут выбрать свой стиль обучения
Обучение проводится для одной возрастной группы	Обучение не зависит от одной возрастной группы
Персонализацию обучения обеспечивает учитель	Самостоятельность обучения обеспечивается учащимися

Использование метода POGIL (обучение, ориентированное на запрос) для выполнения вышеуказанных задач повышает эффективность обучения. POGIL - это уникальная среда обучения, учащиеся активно участвуют в процессе изучения нового учебного материала. По методу строится модель 5Е, в соответствии с которой организуются управляющие исследовательские группы: Engage (интерес), Explore (исследование), Explain (объяснение), Extend (развитие) и Evaluate (оценка). Эта система была предложена Роджером Байби, сотрудником отдела биологии и естественных наук при образовательном центре США (1994). Проект POGIL призван поставить учеников на первое место и предложить учителям инструменты для оптимизации обучения. POGIL отличается от других способов двумя конкретными способами. Первый - это четкий и осознанный акцент на развитие необходимых и целенаправленных навыков процесса. Второй - использование и дизайн уникальных материалов классной комнаты.

По методу POGIL учащиеся могут работать в малых группах для решения специально разработанной деятельности. Каждому ученику назначается выполнение определенной роли, такой как менеджер отчетов, рекордер и т. д. преподаватель выступает только в качестве слушателя для дискуссии между учениками, вмешиваясь в соответствующее время, чтобы помочь облегчить процесс обучения. В своих группах учащиеся могут обсуждать и анализировать проблемы и анализировать свои ответы на вопросы, созданные для того, чтобы помочь им взглянуть на общие идеи и создать собственное понимание важных концепций. Они формулируют свои идеи и делятся с другими группами.

Этот метод помогает учащимся сосредоточиться на задачах, формируя при этом множество важных навыков.

Метод «перевернутого класса» - это принцип обучения, объединивший в себе несколько тенденций современного образования. Он включает в себя различные подходы, отражающие примерно одинаковые результаты (высокая удовлетворенность учащихся и учителей, активное участие учащихся в получении знаний и более эффективное усвоение материала), поэтому данный принцип обучения можно отнести к современному инновационному процессу образования.

Термин «перевернутый класс» относится к тому, что план урока задается снова и снова. Обычно учитель сначала рассказывает о новом предмете, а затем предлагает выполнить ряд упражнений, связанных с ним, и ставит домашнее задание. В рамках данного метода учитель пишет рассказ по теме и учащиеся могут самостоятельно изучить его до изучения нового материала. Таким образом, время урока можно использовать гораздо эффективнее, отвечая на вопросы учащихся, решая возникающие трудности, обсуждая и отрабатывая материал.

Эффективность данного метода: появляется время на практику, возможность обсудить наиболее сложные аспекты темы, возможность взаимодействия ученика и учителя, вступая в дискуссию.

Обучение - это не результат работы учителя, а естественный процесс, происходящий с каждым человеком во взаимодействии с окружающей средой. Деятельность человека - основа его развития. Роль педагога заключается в наблюдении за детьми за подбором необходимого материала для каждого из них.

Система, которая стимулирует ребенка и помогает ему развиваться в соответствии с его навыками и потребностями highscope подход.

Название подхода Highscope переводится как «высокие цели» или «масштабные задачи» и указывает на амбициозные задачи и отдаленные цели. Основная концепция метода предполагает обучение через активную деятельность и учет интересов детей.

Каждый день делится на определенные блоки, которые проводятся один за другим, а класс разделен на группы по интересующим Зонам, кроме того, учащиеся могут свободно перемещаться из одной зоны в другую (они знают о наличии выбора). Дети работают по схеме «планируй–делай–проверяй», позволяющей планировать свои занятия, осуществлять их и анализировать результаты.

Учащиеся работают в малых или больших группах и получают поддержку от взрослых, активно участвующих в играх, беседах. Учитель со своей стороны внимательно следит за учениками и их достижениями. Занятия, связанные с движением, музыкой или рассказом истории, проводятся в больших группах, а специальные познавательные опыты проводятся в маленьких группах.

Каждый день учителя внимательно следят за своими учениками, фиксируют их работу и достижения. Они также оценивают их умения в области языка, грамотности и общения, социального и эмоционального развития, физического развития и здоровья, математики, науки и техники, социальных исследований и творческих дисциплин. Важным элементом этой системы развития является умение разрешать конфликты. Развитие потенциала учащихся основано на игре.

Одним из важнейших приоритетов Послания Первого Президента Республики Казахстан Нурсултана Назарбаева «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность» является ускорение технологической модернизации

экономики: «мы должны развивать новые индустрии, создаваемые с применением цифровых технологий. Это важная комплексная задача. В стране необходимо развивать такие перспективные отрасли, как 3D-принтинг, онлайн-торговля, мобильный банкинг, цифровые услуги, используемые в здравоохранении, образовании и другие». В итоге внедрение таких современных технологий в образовательный процесс является результативным. Оптимальное использование инновационных методов и приемов в педагогической деятельности-один из самых важных шагов педагогической общественности в реализации программы «Цифровой Казахстан».

Литература:

1. Современные образовательные тренды-Алматы: ТОО" Bilim Media Group", 2017-326с.
- 2.Халыкова К. З., Абдулкаримова Г. А. педагогическая информатика /информатизация образования. - Алматы, 2009.
3. Кошимбетова С. педагогические условия использования инновационных методов и приемов обучения в учебно—воспитательном процессе, - Алматы, 2008.
4. Ибраев т. к. теоретико-методологические аспекты социально-образовательной сферы в условиях реформирования. - Астана. Проспект, 2017.-157с.

Интернет ресурсы:

<https://www.pogil.org/>

<https://bilimland.kz/kk>

КӘСІПОРЫНДАҒЫ СТРАТЕГИЯЛЫҚ ЖОСПАРЛАУДЫҢ КЛАССИКАЛЫҚ ҮЛГІСІ ЖӘНЕ ЗЕРТТЕУ КӨЗҚАРАСТАРЫНЫҢ ЭВОЛЮЦИЯСЫ

Шынтасов Р.Т., магистрант, Шінет Г.Ғ., PhD

Академик Ә. Қуатбеков атындағы Халықтар достығы университеті, Шымкент қ.,

ru_tass@mail.ru gshnet@bk.ru

Стратегиялық жоспарлау ұйымдардың дамуын модельдеу процесі ретінде ұзақ мерзімді перспективада кәсіпорындарды дамыту тұжырымдамасын жасауға бағытталған. Стратегия кең мағынада ұйым ұзақ мерзімді мақсаттарға жетуге жақындаған құралдар жиынтығын білдіреді. Стратегиялық мақсаттар өнеркәсіптік кәсіпорындардың экономикалық тиімділігін жүйелі түрде арттырумен байланысты. Қазіргі уақытта Стратегиялық процесті әлеуетті мүмкіндіктер мен ықтимал даму перспективаларын үйлестіруді қамтамасыз ететін кәсіпорынның стратегиялық мақсаттарына қол жеткізуге бағытталған кәсіпорынды басқару жүйесінің элементі ретінде ұсыну ұтымды.

Стратегиялық жоспарлау процесі туралы көзқарастардың эволюциясы өзінің тарихи ретроспективасында келесі төрт кезеңмен жиі байланысты. Бұл идеяны көптеген сарапшылар классикалық деп таниды.

Қазіргі стратегиялық жоспарлауда қолдану мүмкіндіктеріне назар аударатырып, осы кезеңдердің мазмұнын қысқаша қарастырайық. Бірінші кезең – бюджеттеу - ұйымның ішкі және сыртқы ортасы іс жүзінде өзгеріссіз саналған кезде экономика

дамуының индустриялық кезеңін көрсетеді. Осы кезеңдегі тұрақты өндірістік процестер үшін белгілі бір ресурстар мен мерзімдерге, нәтижелерге бағытталған Г.Ганттың карталарын пайдалану сәтті технологиялық әдіс болып саналды. Кенеттен туындаған проблемалар, жетістікке жетуге кедергілер жоспарлар тұрғысынан бастапқы жағдайлардың өзгеруі ретінде қарастырылды және өткен тәжірибелермен жеңілді. Қазіргі шындық тұрғысынан стратегиялық жоспарлау қарапайым болып көрінді және іс жүзінде қарапайым ішкі жоспарлау болды. Мұндай жоспарлар бүгінде қолданылуы мүмкін. Бірақ ұйымдастырушылық міндеттер жақсы құрылымдалған, детерминистік, технологиялар анықталған жағдайларда ғана нарықтық факторлар кәсіпорынның дамуына әлсіз әсер етеді. Бұл жағдай физикалық еңбектің басымдылығымен немесе қарапайым ақыл-ой операцияларымен, яғни технологиялық циклдің стандартты қайталанатын әрекеттерімен бірқатар салаларда орын алады.

Екінші кезең - ұзақ мерзімді жоспарлау-жаңа постиндустриалды кезеңмен байланысты, онда экономиканың эволюциялық дамуы өндіріс сипатындағы революциялық өзгерістермен, ғылыми-техникалық прогрестің жетістіктерін кеңінен қолданумен алмастырылады. Осы кезеңнің стратегиялық жоспарлауы, ең алдымен, үрдістердің сақталуы туралы болжамға негізделген. Стратегиялық жоспарлар қазіргі уақытта кәсіпорынның дамуы туралы бұрынғы деректерді экстраполяциялауға бағытталған. Қазіргі уақытта мұндай болжамды өзгерістер өте сирек кездеседі, бірақ олар мүмкін. Бұл жоспарлар негізінен жедел жоспарлауға тән салыстырмалы түрде қысқа мерзімді уақыт аралығында жүзеге асырылады. Бірақ кейде ұзақ уақытқа созылады. Атап айтқанда, мемлекеттің әртүрлі фирмалардың нарықтық позицияларына үлкен әсер етуімен, өндіруші өнеркәсіпке тән монополистік кәсіпорындардың диктатурасы кезінде. Мұндай жағдайларда үрдістерді қайталау негізінде стратегиялық бағдарларды таңдау қарапайым.

Үшінші кезең - стратегиялық жоспарлау. Бұл қазірдің өзінде сыртқы ортаның белгісіздігі шешуші факторға айналатын кәсіпорындардың дамуын стратегиялық жоспарлау болып табылады. Нарықтық ортаның өзгергіштігі мен қозғалғыштығы қоршаған орта факторлары туралы ақпарат алуды қиындатады. Алайда, сыртқы ортаның динамикасы осы кезеңде компанияның реакциясымен сәйкес келеді деп саналады. Тиімді стратегиялық жоспарлау кәсіпорындар дамуының жаңа үрдістерінің болжамдылығына бағытталған. Ұйымның күшті және әлсіз жақтарын ескере отырып, сыртқы нарықтық ортадағы мүмкіндіктер мен қауіптерді анықтау перспективасы шешуші болады. Кәсіпорындардың өзгерістерге реактивтілігінің бұл перспективасы бірқатар жағдайларда және қазіргі жағдайда толығымен жүзеге асырылады. Атап айтқанда, егер осы нарыққа енгісі келетін кәсіпорындар үшін, олигополиялық бәсекелестікте, сондай-ақ салалық инновацияларды бір компанияда сақтау қиын болған жағдайларда жоғары кедергілер болса, өйткені олар нарықтың барлық қатысушыларының меншігі бола алады.

Төртінші кезең – стратегиялық басқару-стратегиялық жоспарлаудың жаңа шындықтарына жауап береді. Әлсіз сигналдарды басқару қоршаған ортадағы маңызды оқиғалардың басталу белгілері ерте және дәл емес екенін білдіреді. Сонымен қатар, уақыт өте келе әлсіз сигналдар күшейіп, нақты ақпаратты алып жүретін күшті сигналдарға айналады. Бұл кезде дайындалған стратегиялық шешімнің болуы пайдалы. Әлсіз сигналдарды басқару жоспарланған міндеттерді ғана емес, сонымен қатар нақты уақыт режимінде басқару әрекеттерін орындау қажеттілігіне әкеледі, өйткені компанияның реакциясы сыртқы өзгерістер жылдамдығынан артта қалады.

Компанияны басқару және дамыту процесі бір уақытта ұзақ мерзімді және жедел болуы керек. Басқаша айтқанда, перспективалық стратегиялық даму жоспарлары алдыңғы кезеңге ұқсас әзірленуі тиіс, алайда олар түзетілуі, күнделікті жедел жоспарлардағы сыртқы өзгерістерге ағымдағы реакциямен толықтырылуы тиіс.

Стратегиялық жоспарлау жүйелерінің әрқайсысы алдыңғы жүйені жоймайды, бірақ дамытады, күшейтеді. Бұл қазіргі кезеңдегі стратегиялық процесс көбінесе ұйымдастырушылық басқару мен дамудың элементі ретінде стратегиялық жоспарлаудың негізгі жүйесінің шеңберінен тыс алдыңғы жүйелердің элементтерімен толықтырылатындығын білдіреді.

Стратегиялық жоспарлаудың мазмұны көбінесе стратегияларды әзірлеуде қолданылатын әдіснамалық басымдықтармен, екпіндермен анықталады. Бұл көбінесе стратегиялық жоспарлау мектептерінің ерекшеліктеріне байланысты.

Стратегиялық жоспарлау мектептерінің айырмашылықтары, ең алдымен, әр мектепте белгілі бір кәсіпорын үшін стратегияны қалыптастыру міндеті тұратындығымен байланысты. Бірақ әр ұйымның даму логикасы ерекше. Сондықтан әр жағдайға басымдық беретін нақты сипаттамаларды, белгілерді бөліп көрсету ұтымды болады. Атап айтқанда, әрбір кәсіпорын ішкі және сыртқы ортада, кәсіпорынның да, саланың да өмірлік циклінің сатысында және т.б. айырмашылықтарға ие болуы мүмкін. Г.Минцберг, Б.Олстрэнд, Дж.Лэмпэл [1] кестеде көрсетілген он стратегиялық жоспарлау мектебін бөледі. Біз оларды негізгі тенденцияларды, стратегиялық жоспарлаудың жалпы заңдылықтарын анықтау тұрғысынан қысқаша қарастырамыз.

Бірінші, дизайн мектебі (1960). Стратегия оны дамыту мақсатында ұйымның жаңа ұйымдық құрылымын жобалауды білдіретін бейресми дизайн процесі ретінде қарастырылады. Бұл кәсіпорынның ішкі ортасын зерттеумен байланысты. Бұл тәсіл ұзақ мерзімді жоспарлау кезінде ұтымды.

Екінші, жоспарлау мектебі (1970). Стратеги «тәуелсіз» ресми жоспарлау процесі ретінде қарастырылады. Шын мәнінде, бұл қазіргі стратегиялық жоспарлаудың ажырамас бөлігі.

Үшінші, позициялау мектебі (1980). Стратегиялық бағдарлар енді жоспарлаумен емес, ұйымның позициясын таңдаумен байланысты. Сонымен қатар, кәсіпорынның позициясын анықтау үшін ішкі және сыртқы нарықтық ортаға талдау жүргізілді. Бұл мектептер ұйымның заманауи даму стратегиясын қалыптастыруға негіз болды. Келесі алты мектеп стратегияны қалыптастыру процесінің нақты аспектілеріне бағытталған.

Төртінші, кәсіпкерлік мектебі. Стратегия басшылықтың жағдайды дамыту туралы бейресми идеяларын қолдануға бағытталған. Бұл стратегиялық іс-қимылдардың жалпы орталықтандырылған көрінісін қалыптастырады, компанияның бейімделу мүмкіндіктерін нақтылайды.

Бесінші, танымдық мектеп. Стратегия менеджердің санасындағы ойлау процестерімен байланысты. Бұл стратегиялық шешім қабылдаушылардың санасында кіретін ақпаратты түзету принциптерін өңдеу сипатын бағалауға, жетіспейтін ақпаратты толтыру логикасын анықтауға мүмкіндік береді.

Алтыншы, оқыту мектебі. Стратегия ұйымның өзін-өзі оқыту мүмкіндіктеріне бағытталған. Ұйымның даму процестеріне, персоналдың, кәсіпорын басшылығының құзыреттерін арттыру бойынша іс-қимылдардың реттілігіне баса назар аударылады. Бұл ұйымның стратегиялық мақсаттарына кезең-кезеңімен қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Жетінші, билік мектебі. Стратегия - бұл ұйымның сыртқы ортаға әсерін, онымен өзара әрекеттесуін, сондай-ақ ұйым ішіндегі бір функционалды топтың екіншісіне әсерін белгілеу әдісі. Бұнда стратегия - келіссөздердің негізгі құралы.

Сонымен қатар, стратегия бірқатар алдын-алу шараларын қолдана отырып, сыртқы ортаның белгісіздігін төмендетуді қарастырады. Атап айтқанда, бизнес федералды және әсіресе аймақтық биліктің заңнамалық, әлеуметтік-экономикалық және басқа да шешімдерін қабылдауға қолдау көрсете алады. Бұл кәсіпорындарды дамыту мүмкіндіктері мен қауіпті сыртқы ортаның астам болжамды. Бұл позицияның пікірталастығын атап өту керек. М.Фридман, Дж.Галбрейттің пайымдауынша, бизнес - бұл бизнес және басқалар ұйымдарды дамытудың сыртқы институционалды инфрақұрылымын құруы керек деген тезисті ұстанады, бұл билік құрылымдарының қамқорлығы [2]. Сондықтан макро және микро экономикалық жағдайларға, бизнестің мөлшері мен перспективаларына, атап айтқанда, саладағы және кәсіпорындағы жағдайға байланысты бір бағытта да, басқа бағытта да ауысуға болатын орташа шешім жиі орынды болады.

Сегізінші, ұйымдастыру мәдениеті мектебі. Стратегияны әзірлеу ұйымның мәдениетін қалыптастырумен байланысты. Ұйымның көптеген қызметкерлері ресми стратегияны сөзсіз мойындаған кезде стратегиялық бағыттарға қол жеткізудің тиімділігі туралы постулат басым бекіту ретінде әрекет етеді. Әзірленген стратегияны ұжымдық түрде орындау ұйымдастырушылық мәдениеттің жоғары деңгейімен мүмкін. Тоғызыншы, сыртқы орта мектебі. Бастапқы болжам – стратегияны әзірлеудегі шешуші элемент - ұйымның сыртқы ортасы. Бұл стратегияның негізін құрайтын сыртқы ортаға барабар реакцияларды іздеу және оған тез бейімделу. Мұндай міндет стратегиялық жоспарлауда дәстүрлі болып табылады. Алайда, мектеп аясында шешім әдісі өте радикалды. Шешім орталықтандырылмаған басшылық, автономия және қызметкерлердің көлденең өсуімен қамтамасыз етілетін ұйымның барлық бөлімшелері мен бөліктері нарыққа бағытталған кезде қол жетімді деп саналады. Ол үшін персонал бір-бірін барынша алмастыратын және функциялардың максималды санын игеру үшін жағдайлар жасалатын ұйымдағы жұмыстарды топтастыру қажет. Сондықтан стратегияны қалыптастыру ұжымдық процесске айналады.

Оныншы, конфигурация мектебі. Басты назар - ұйымдастырушылық дамудың қолданыстағы қағидаттары мен әдістерінен (басқару жүйесінің конфигурациясы) жаңа, жетілдірілген әдістерге көшудің нақты алгоритмін құру қажет болатын стратегиялық өзгерістердің заңдылықтарын талдау. Бұған қол жеткізуді мектеп бірқатар алдыңғы мектептердің міндеттерін біріктіру қажеттілігімен байланыстырады - стратегияны әзірлеу процесі, оның мазмұны, ұйымдық құрылымды қалыптастыру, ұйымның сыртқы ортасын талдау.

Аталған мектептердің әрқайсысы стратегиялық мақсаттарға жету үшін іс-қимыл сызбасы ретінде белгілі бір модельге бағытталған. Эволюцияның жалпы бағыты - сыртқы ортаға бағдарланған қатаң стратегиялық жоспарлау рәсімдерінен кәсіпорынның ішкі ерекшеліктерін, оның күшті және әлсіз жақтарын ескеруге біртіндеп көшу. Біз осы мектептердің жетістіктерін жинақтайтын стратегиялық жоспарлаудың классикалық үлгісін қысқаша талдаймыз (Сурет 1). Көптеген авторлар осы үлгінің негізгі рөлін мойындайды [3].

Осы классикалық сызбаның логикасын қысқаша қарастырайық. Стратегиялық талдау өнеркәсіптік кәсіпорынның сыртқы және ішкі ортасының негізгі факторларын сәйкестендіруді қамтамасыз етеді. Ең көп таралған және жеткілікті түрде барабар тәсіл,

атап айтқанда, кәсіпорынның сыртқы (мүмкіндіктер мен қауіптер) және ішкі (күштер мен әлсіздіктер) ортасының стратегиялық факторларын анықтауға бағытталған SWOT-талдау болып табылады [4]. Сонымен қатар, сыртқы талдау мақсаттары үшін макро орта факторларын анықтауға бағытталған pest-талдауды қолдану перспективалы болады. Ішкі талдау үшін дәстүрлі түрде М.Портердің құндылықтар тізбегі қолданылады, бұл ұйымды жеке іс-әрекеттің үйлесімі ретінде қарастырады. Талдаудан басқа, құндылықтар тізбегі жүйесін жобалауға және басқаруға назар аудару перспективалы.

Сурет 1. Стратегиялық жоспарлаудың классикалық үлгісі

Бизнес немесе бәсекелестік стратегия - бұл корпорацияға кіретін жеке фирмалар деңгейіндегі немесе белгілі бір кәсіпорынның жеке өнім желілеріндегі стратегия [5]. Ол мынадай сұрақтарға жауап береді: «өнім желісін дамыту бойынша тұжырымдалған мақсаттарға қандай стратегиялық іс-қимылдар барабар; бәсекелестік күрес қалай жүргізіледі?».

Функционалды стратегия шеберхананың, бөлімнің, қызметтің және кәсіпорынның жеке функционалды салаларына жауап беретін басқа бөлімшелердің стратегиялық бағыттарын белгілейді. Ол келесідей сұраққа жауап береді: «бөлімшелер стратегиясы қалай қолдау көрсетіледі?». Стратегияның бұл түрі функционалды басқаруға жатады және тек өндірістік және басқа бизнес-процестер деңгейінде талқыланады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Г.Минцберг, Б.Альстренд, Дж.Лэмпэл, Школы стратегий. Стратегическое сафари: экскурсия по дебрям стратегий менеджмента. СПб: Питер, 2001. 368с.
2. М.Фридман, Дж.Галбрейт. Свобода выбирать: наша позиция. М.: Новое издательство, 2007. 356с.
3. Г.Минцберг, Дж.Б.Куинн, С.Гошал, Стратегический процесс. СПб: 2001, 688с.
4. М.Портер, Конкурентная стратегия: методика анализа отраслей и конкурентов, М: Альпина Бизнес Букс, 2005. 454с.
5. Б. Карлофф, Деловая стратегия. М:Экономика. 1991, 284с.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЯ МАТЕМАТИКИ

Баялина А.М., докторант
Кокшетауский университет им.Ш.Уалиханова, г.Кокшетау

Проблеме формирования исследовательской компетентности педагога посвящены работы отечественных ученых Ломакиной Т.Ю., Идиятова И.Э., Сарсенбаевой Д.К., Хан Н.Н., Левченко Т.А., Агеева Л.Е.

Различные аспекты сущности и структуры исследовательской компетентности учителя рассмотрены в работах Е.В.Бережновой, О.В.Берсеновой, Л.А.Голубь, А.А.Губайдуллина, О.В.Зданович, Е.В. Набиевой, Е.Л.Макаровой, Ю.В. Рындиной, В.Г.Сотник, Сыздыкбаевой А.Д.

Так, Е.В.Бережнова сущность исследовательской компетентности видит в реализации педагогом учебно-исследовательской деятельности. Именно через активное участие в проектной и исследовательской деятельности развивается и формируется исследовательская компетентность.

Авторство термина «исследовательская компетентность» принадлежит Е.В. Набиевой, которая рассматривает исследовательскую компетентность как условие профессионального роста учителя.

Рындина Ю.В. в определении исследовательской компетентности как характеристики личности учителя делает акцент на целостность, интегральность, готовность педагога занять активную исследовательскую позицию[1].

Способность личности к системному мышлению, к самообразованию, к самоанализу, к сотрудничеству являются важными показателями исследовательской компетентности по мнению В.Г.Сотник.

Сыздыкбаева А.Д. представляет исследовательскую компетентность как интегральное качество личности учителя.

Авторы Левченко Т.А., Агеева Л.Е. рассматривают исследовательскую компетентность как компонент профессиональной подготовки будущих педагогов.

Формирование исследовательской компетентности учителя, как процесс возможен при определенных внешних и внутренних обстоятельствах, которые являются педагогическими условиями его протекания. Педагогическое условие - это внешнее обстоятельство, фактор, оказывающий существенное влияние на протекание педагогического процесса, в той или иной мере сознательно сконструированный педагогом, интенционально предполагающий, но не гарантирующий определенный результат процесса.

Проблема педагогических условий формирования исследовательской компетентности учителя не нова. В психолого - педагогической и методической литературе представлены разные интерпретации термина понятия «педагогические условия», существуют их различные классификации.

Несмотря на имеющиеся научные знания, условия формирования исследовательской компетентности учителя математики отражены не в полной мере. Теоретическое и практическое обоснование педагогических условий формирования исследовательской компетентности учителя математики, их взаимосвязь и обусловленность является основной целью представленной статьи.

Ряд исследователей считают, что педагогические условия есть результат отбора, констатации и применения различных дидактических элементов: цели, содержания, методов, организационных форм, а также как совокупность мер педагогического процесса, направленных на повышение его эффективности [В.И.Андреев, А.Я.Найн, Е.В.Яковлев].

Исследователи А.А.Володин и Н.Г.Бондаренко представляют педагогические условия как характеристику педагогической системы, как совокупность потенциальных возможностей пространственно - образовательной среды[2].

Автор Е.А.Ганин отмечает, что создание специфических условий образовательно-воспитательной практики связано с психологическими и педагогическими аспектами. Психологический аспект – это внутренние характеристики изучаемого явления, содержание, факторы и механизмы формирования исследовательской компетентности. педагогический – внешние

Ю.В.Рындина в статье «Формирование исследовательской компетентности будущего учителя в процессе профессиональной подготовки» в качестве педагогических условий формирования исследовательской компетентности выделяют следующие:

- мотивационные, создающие потребности и мотивацию будущего учителя в овладении им исследовательскими качествами, в развитии ценностно-смыслового отношения исследованию как к предпочитаемой форме познавательной активности, формирование готовности работать над собой.

- содержательные, интегрирующие индивидуальные и технологические возможности педагогической деятельности и требования предстоящей профессиональной деятельности.

- организационные, определяющие установление и удержание педагогически целесообразных взаимоотношений преподавателей студентов, основанных на сотрудничестве и взаимном интересе к исследованию.

- регулирующие, способствующие анализу, учёту и коррекции процесса и результата формирования исследовательской компетентности у студентов.

Проведенный анализ проблемы условий формирования исследовательской компетентности будущего учителя в работах перечисленных авторов, позволил нам сформулировать свое видение этого вопроса.

При проектировании педагогических условий формирования исследовательской компетентности учителя математики мы исходили из ее сущности и структуры.

На основе анализа литературы по исследуемой проблеме мы рассматриваем структуру исследовательской компетентности учителя математики как комплекс взаимосвязанных компонентов: мотивационно - ценностного, когнитивного, операционно-деятельностного, рефлексивного.

Мотивационно-ценностный компонент исследовательской компетентности представляет собой осознанную готовность заниматься научно- исследовательской деятельностью, выражающуюся в интересе и потребности заниматься интеллектуальным и творческим процессом, / стремлением к успеху,

достижению поставленной цели, к самореализации, саморазвитию, самосовершенствованию и самостоятельности. Только в этом случае исследовательская деятельность студентов может стать одним из главных механизмов становления исследовательской компетентности. Результаты исследования проведенного нами в Кокшетауском университете им. Ш.Уалиханова на факультете естественных наук показывают, что среди студентов, принимавших участие в научно-студенческой конференции в рамках ежегодной Недели Науки, мотив достижения присутствует у 48 % обучающихся, мотив самореализации у 64%, мотив принадлежности у 53 % студентов.

Мотивационными факторами научно-исследовательской деятельности студентов в вузе становятся благоприятные условия, созданные для исследовательской деятельности. Повышению интеллектуального потенциала и увлеченности студентов исследовательской деятельностью способствует личность креативного преподавателя, научного руководителя. «Только тот, кто исследует сам, может действительно обучать», - говорил К.Ясперс.

Методика ведения научной и учебной работы, внедрение в учебный процесс исследовательского обучения стимулируют научно-исследовательскую деятельность студентов, влияет на массовость и результативность участия студентов в научно-исследовательской работе.

Выделение ценностно-мотивационного компонента в структуре исследовательской компетентности, связано с осмыслением и пониманием студента своей будущей профессиональной деятельности. Формирование исследовательской компетентности в вузе начинается с актуализации «Я-концепции». Ответы на вопросы «Могу ли я стать хорошим учителем математики? Какими качествами я должен владеть, чтобы стать им? Что является для меня ценностью? становятся для личности будущего учителя значимыми, в конечном итоге приводят студента к осознанию необходимости целенаправленной познавательной деятельности.

Когнитивный компонент исследовательской компетентности включает методы познания, свойственные научному поиску. Учебный процесс в университетах должен быть неотделим от исследовательской деятельности, а сами научные исследования должны использоваться в качестве методик обучения.

Когнитивный компонент реализуется через систему исследовательских компетенций, которые необходимы будущему учителю математики, осуществлять научно-исследовательскую деятельность.

Операционно-деятельностный компонент исследовательской компетентности позволяет осуществлять собственную исследовательскую деятельность на основе приобретенных знаний, умений и компетенций оперирования с математическими объектами, организовать исследовательскую деятельность учащихся в процессе преподавания математики.

Авторы Балыкбаев Т.О., Алдибаева Т.А считают, что при обучении математике развитие компетенций будет осуществляться в большей степени за счет процессуальной стороны обучения, чем за счет содержания. При проектировании учебного процесса по усвоению математики необходимо соединить установленные компетенции, ожидаемые результаты с учебным материалом отдельных тем и разделов[2].

Показателями операционно-деятельностного компонента являются уровень развития исследовательских качеств и логических умений.

Рефлексивный компонент необходим для самоанализа, самонаблюдения, способствует сознательному контролю результатов исследовательской деятельности, формированию исследовательского поведения.

Опираясь на структуру исследовательской компетентности, выделим педагогические условия его формирования:

- психологические, основу которых составляет содержание мотивационно-ценностного и рефлексивного компонентов исследовательской компетентности. Реализация психологических условий связана с созданием эмоционально стимулирующей образовательной среды, способствующей потребности у студентов активно открывать новые перспективы в процессе обучения.

- дидактические условия, содержание которых меняется от целей и задач обучения. Дидактические условия включают: содержание процесса обучения, способствующее формированию исследовательской компетентности обучающихся. При реализации дидактических условий необходимо учитывать принципы и закономерности процесса обучения: систематичности, последовательности, преемственности и целенаправленности. Основу дидактических условий составляет содержание когнитивного компонента исследовательской компетентности.

- методические условия это те требования, которые необходимо учитывать с целью получения оптимальных результатов. Методические условия тесно связаны с дидактическими условиями. При реализации методических условий важным является выбор методов, приемов и средств обучения, сам процесс подготовки занятий, анализ результатов деятельности студентов.

- организационные условия включают такие компоненты педагогической системы как организационные формы обучения, направленные на достижение образовательных задач.

Педагогические условия формирования исследовательской компетентности понимаются нами как целостная педагогическая система, отражает совокупность различных возможностей, обеспечивающих эффективное решение образовательных целей и задач.

Литература

1. Рындина Ю.В. Формирование исследовательской компетентности будущего учителя // ЧЕЛОВЕК И ОБРАЗОВАНИЕ № 3 (28) 2011 С 183-186
2. Володин А.А., Бондаренко Н.Г. Анализ содержания понятия «Организационно-педагогические условия» // Известия ТУЛГУ. Гуманитарные науки. - 2014. №2.
3. Алдибаева Т. А., Балыкбаев Т. О. Развитие школьного математического образования Республики Казахстан в условиях реализации компетентностного подхода // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Информатизация образования. – 2011 – 1 С. 71-79 [Электронный ресурс]. URL: <https://arxiv.gaugn.ru/s2312-86310000619-6-1-ru-481>

**МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ**

**«ПЕДАГОГИКА, ӘЛЕУМЕТТІК, ҒЫЛЫМДАР» секциясы
секция «ПЕДАГОГИКА, СОЦИАЛЬНЫЕ, НАУКИ»**

Акишева А.К., Абзелова А.Н. (Көкшетау қ.) Бастауыш сынып оқушыларының білім беру процесінде жеке-сараланған тәсілді жүзеге асыру.	4
Акишева А.К., Жанқұтты К.Ә. (Көкшетау қ.) Қызметкерлердің әлеуметтік-психологиялық бейімделу мәселесі.	7
Акишева А.К., Кульмагамбетова Ж.А. (Көкшетау қ.) Бастауыш мектеп жасындағы балалардың дербестігін дамытудың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері.	11
Акишева А.К., Кульмагамбетова Ж.А. (Көкшетау қ.) Жалпы білім беретін мектептерде инклюзивті оқыту шарттары.	15
Аргимбаева А.К., Мажитова С.С., Шубаева Н.М. (Көкшетау қ.) Білім үрдісінде қолданылатын білімді тексеру мен бағалаудың жаңа әдіс-тәсілдері.	19
Arunova L. M., Niyazova A. E., (Nur – Sultan city, Kazakhstan) Innovative methods of teaching phraseological units in dialects of the english language.	24
Ахметова А.Ж., Дальбергенова Л.Е. (г.Кокшетау) Сценическая игра в контексте деятельностно-ориентированного подхода.	26
Akhmetova A.E., Frizen Y.A., Nurmukhanbetova N.N., Aimakov O.A., (Kokshetau., Kazakhstan) Integration of a chemistry lesson with steam-elements in the program for creating electronic textbooks system for the development of educational materials.	29
Akhmetova A.E., Frizen Y.A., Nurmukhanbetova N.N., Aimakov O.A. (Kokshetau.,Kazakhstan) New forms of information technology steam education: electronic textbooks in chemistry.	33
Bakirova A.D., Kuanysh A.N., Malibaeva A.E., Kairat B.K., Toktybay A.K.(Almaty) Comparative assessment of the impact of traditional and distance learning on the level of perception and attention of high school students in biology	36
Бакенова Г., Нурмуханбетова Н.Н., Хамитова А.С., Игімбаев А. (г.Кокшетау) Ключевые идеи и методологические особенности преподавания химии и в условиях обновленного содержания среднего образования.	38
Ганзен А.В., Ракишева Г.М. (г.Кокшетау) Педагогические средства в компетентностном подходе.	41
Дархамбаева Ж.С. Кукубаева А.Х. (Көкшетау қ.) Жастар арасында этникалық толеранттылықты қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық көрсеткіштері мен шарттары.	44
Г. А. Есенбекова, Г.М. Ракишева. (г.Кокшетау) Личностный рост и развитие творческой молодежи через систему ценностных ориентаций в образовании.	47
Жаманова М.С. (Көкшетау қ.) Оқушылардың зерттеушілік іс-әрекетін жоспарлау оқу процесін жеке тұлғаға бағдарлап ұйымдастырудың негізгі шарты.	52
Жусупова М.К. (Көкшетау қ.) Бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу мәдениетін қалыптастыру мәселесін зерттеуді талдау	55
Зиязиева Л. Р.,Кайкенова А. А.(г.Кокшетау) Педагогическая модель формирования готовности студентов к самостоятельной работе посредством бенчмаркинг-технологии.	60
Зулкарнаева Ж. А., Бекманова О. А., Кусаинова А. Ж. (Көкшетау қ.) Оқушылардың мәтіндерге салыстырмалы анализ жасау дағдысын дамыту.	63
Зулкарнаева Ж, А., Зикен А. Ж. (Көкшетау қ.) Заманауи білім беру технологиялары.	66

Зулкарнаева Ж. А., Бекманова О. А., Кусаинова А. Ж. (Көкшетау қ.)	Білім сапасын ақпараттық – коммуникациялық технологиялар арқылы арттыру.	68
Зулкарнаева Ж. А., Иксатова Б. К. (Көкшетау қ.)	Құзыретті маман дайындауда инновациялық әдістердің тиімді жолдары	72
Б.М.Иманбаева., Зубайраева З.А. (Көкшетау қ.)	Компьютермен оқыту технологиясын пайдаланып оқушылардың оқу танымдық іс-әрекетін басқару шарттары.	75
Исмаилова С.И., Мукушева А.Т. (г.Кокшетау)	Самостоятельные занятия физической культуры студентами вуза с элементами дистанционного контроля.	79
А.К. Калиева., Н.Н. Шүйішбаева, Акмагамбетова Г.К. (Көкшетау қ.)	Экологиялық құрамдас бөлігі бар физика және астрономияны ғылыми таным логикасымен танысу негізінде зерттеу.	81
Калымова А.К., Кусаинова Г.Т., Кайникенова Г.К. (Көкшетау қ.)	Жетім балалардың әлеуметтенуінің психологиялық ерекшеліктері.	85
Карасёва Л.Н., Рахимжанов Б.Н. (г.Кокшетау)	Причины возникновения и пути предупреждения типичных ошибок учащихся в процессе обучения математике.	88
Кенжеғалиев К.К., Громова М.В. (г.Кокшетау)	Обучение говорению на уроках английского языка в старших классах.	92
Крамаренко Б. В., (г.Кокшетау)	Сопоставление биографий как метод исследования в дошкольной педагогике.	96
Қуаныш А.Н., Бакирова А.Д., Малибаева А.Е. (Алматы, Қазақстан)	Юнг бойынша әртүрлі психологиялық типтегі мектеп жасындағы балалардың оқу үлгеріміне биологияны қашықтықтан оқыту әдістерінің әсерін зерттеу.	100
Кусаинова А.Ж., Зулкарнаева Ж. А., Бекманова О. А. (Көкшетау қ.)	Жаңартылған білім беру мазмұнының ерекшеліктері және оқыту әдістемесі.	104
Кусаинова Г.Т., Шонова Б.А. (Көкшетау қ.)	Жасөспірімдердің өзіндік сана – сезімінің психологиялық ерекшеліктері.	108
Мажитова С.С., Аргимбаева А.К., Шубаева Н.М. (г.Кокшетау)	Особенности преподавания предмета «самопознание» в школе.	112
Молдахметова Н.А. Молдахметова А. (Көкшетау қ., Бурабай қ.)	Әлеуметтік жұмыстағы психологиялық кеңес.	115
Накешев Ж.К., Ракишева Г.М. (Көкшетау қ.)	Мұғалімнің кәсіби өзін-өзі жүзеге асыру факторлары мен шарттары.	121
Навий Л.Н., Негметова А.Б. (Көкшетау қ.)	Академиялық ұтқырлық және білім беруді интернационалдандыру.	124
Навий Л.Н., Сейткасымова Н.С. (Көкшетау қ.)	Ыбырай Алтынсариннің өмірі мен еңбектерінің тәрбиелік мәні.	128
Навий Л.Н., Шарипова А.М. (Көкшетау қ.)	Қашықтықтан оқыту – заман талабы	131
Нұрмашев А.Б., Шінет Г.Ғ.(Шымкент қ.)	Кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін арттырудағы маркетинг құралдарының әсері.	136
Оразбаева К.О. (Көкшетау қ.)	Жаһандану жағдайындағы цифрлық ұрпақтың педагогикалық-психологиялық мәселелері.	141
Оразбаева К.О., Қойшыбай Г.Қ. (Көкшетау қ.)	Этнопедагогикалық құндылықтар арқылы студенттердің мәдени құзыреттілігін қалыптастыру	144
Оразбаева К.О., Темірке А.Ф.(Көкшетау қ.)	Жоғары оқу орындарында студенттердің коммуникативтік құзыреттілігін дамыту.	147
Оралова А.Ж. (Көкшетау қ.)	Ақпараттық коммуникативтік технологияны сабақта қолдану.	151

Ракишева Г.М., Баяшева Д.А. (г.Кокшетау) Педагогический дизайн в сфере дополнительного образования.	155
Ракишева Г.М., Ваткина В.А. (г.Кокшетау) К вопросу о развитии «серебряного университета» в республике казахстан.	159
Ракишева Г.М., Маликова Л.Б., Кабдиев А.Б. (г.Кокшетау) Обобщение педагогического опыта по использованию инновационных технологий на уроках физики.	162
Ramazanuly Y., Zhumabekova G.A.(Pavlodar c.) How media influences public consciousness.	167
Рахимжанов А.Т. (Көкшетау қ.) Қазақстандық патриотизм және толерантылыққа тәрбиелеу – оқытушының басты борышы.	170
Сеитова Т.Ш., Құттықожаева Ш.Н., Карымсакова А.Ж. (Көкшетау қ.) Педагог жұмысындағы цифрлық құралдар мен сервистер.	173
А.Е.Смихан, Р.Ш.Избасарова. (Көкшетау қ.) Оқушы жастардың дүниетанымын халық тағылымы материалдары арқылы дамытудың педагогикалық шарттары.	175
Танашева Н.К., Бахтыбекова А.Р. (Қарағанды қ.) Шуюшбаева Н.Н., Алтенова Ж.Т. (Кокшетау қ.) Исследование коэффициента подъемной силы макета цилиндрической лопасти ветроэнергетической установки.	179
Тасыгожина Б.Б. (Көкшетау қ.) «Ойын арқылы оқыту» технологиясы.	182
Тлегенова А.Т. Кусаинова Н.Ж. (Көкшетау қ.) Жанартылған білім беру бағдарлама негізі-оқушыларды өз бетімен жұмыс істеуге бағыттау.	188
Tsyganova O.A., (Kokshetau c.) The Survey Study of Using Electronic Textbooks in Teaching English in Kazakhstan	192
Уансова С.К., Мурзина С.А. (г.Кокшетау) Исследование учебной мотивации у детей с задержкой психического развития.	195
Утегенов Ж.М., Ғаниқызы А. (Қызылорда қ.) Ата-ана қамқорлығынан айырылған балалардың әлеуметтену механиздері мен құралдары.	199
Фахруденов Р.Б., Фахруденова И.Б. (г.Кокшетау) Создание коллаборативной среды в обучении физике	203
Черниговцева О.Я., Дальбергенова Л.Е. (г.Кокшетау) Технологии обучения иностранному языку студентов неязыковых вузов.	206
Shakiyeva B.K., Akynova D.B. (Kokshetau city, Nur-Sultan city) Distance learning in kazakhstan: the essence and principles.	210
Шокимова Г.К., Шуюшбаева Н.Н. (Көкшетау қ.) «Физикалық есептер шығару практикумы» атты таңдау курсының маңызы.	214
Шубаева Н.М. Мажитова С.С., Аргимбаева А.К., Мельникова Т.Н. (г.Кокшетау) Тренды современного образования в казахстане	218
Шынтасов Р.Т., Шінет Г.Ғ. (Шымкент қ.) Кәсіпорындағы стратегиялық жоспарлаудың классикалық үлгісі және зерттеу көзқарастарының эволюциясы.	222
Баялина А.М. (г.Кокшетау) Педагогические условия формирования исследовательской компетентности учителя математики	227

«ШОҚАН ОҚУЛАРЫ-25» тақырыбында «Тәуелсіздік жылдарындағы Қазақстан ғылымы. Жетістіктер және даму болашағы» тақырыбында Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 30 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның

МАТЕРИАЛДАРЫ

21 сәуір

МАТЕРИАЛЫ

международной научно-практической конференции,
«ШОҚАН ОҚУЛАРЫ-25» на тему «Наука Казахстана за годы Независимости. Достижения и перспективы развития», посвященную 30-летию Независимости Республики Казахстан

21 апреля

MATERIALS

of the International practical science conference
«SHOQAN OQULARY - 25» on the topic «Science of Kazakhstan for the years of Independence. Achievements and prospects of development», dedicated to the 30th anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan

April 21

Том 2

Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті коммерциялық
емес акционерлік қоғамы баспаханасында басылған
23.04.2021 ж. баспаға ұсынылды. Көлемі: 15,7 б, т.б.

Тираж 100 экз. Тапсырысы № 25

Мекенжайы: Қазақстан, Ақмола обл., Көкшетау қаласы,

Темирбекова көшесі, 30а,

e-mail: www.kgu.kz